

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE FİNANSAL KRİZLER VE BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI: 1994 ve
2001 KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Ahmet ÖZÇUBAN

YÜKSEK LİSANS

Danışman

Yard. Doç.Dr. Savaş ERDOĞAN

Konya- 2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	AHMET ÖZÇUBAN		
	Numarası	074226001006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tezin Adı	TÜRKİYE' DE FİNANSAL KRİZLER VE BANKACILIKSEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI: 1994 VE 2001 KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmet ÖZGÜBAN		
	Numarası	074226001006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN		
	Tezin Adı	Türkiye'de Finansal Krizler ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması: 1994 ve 2001 krizlerin karşılaştırılması		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma ...06../...06../...2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Yrd. Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN
İktisat Bölümü

Dr. Baki YILMAZ
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr.
Savaş Çelir
İİBF İktisat Bölümü

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Bilimsel Etik Sayfası	iii
Tez Kabul Formu	İv
Önsöz / Teşekkür	ix
Özet	x
Summary	xi
Kısaltmalar ve Simgeler Sayfası	xii
Tablolar Listesi	xiii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM -FİNANSAL KRİZ TEORİSİ 3

1.1.Finansal Kriz Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi	3
1.2.Finansal Krizlerin öncü göstergeleri	4
1.2.1 Cari Açık/GSMH 'ya Oranı	8
1.2.2. Bütçe Açığı/GSMH' ya Oranı	8
1.2.3. Reel Döviz Kurundaki Artış	9
1.2.4. Merkez Bankası Döviz Miktarı	9
1.2.5.Para Arzındaki Artış	9
1.3.Finansal Kriz Teorileri	10
1.3.1.Aşırı Borç Birikimi Teorisi	10
1.3.2.Bankacılıkta Yaşanan Panik Yaklaşımı	11
1.3.3.Rasyonel Bekleyişler Teorisi	12
1.3.4.Parasalıcı Görüş Teorisi	13
1.3.5.Finansal Piyasa Teorisi.....	13
1.3.6.Belirsizlik Teorisi	14
1.3.7.Kredi Tayınlaması Teorisi.....	14
1.3.8.Asimetrik Bilgi ve Acente Giderleri Teorisi	15
1.3.9.Dealer Piyasası Çöküş Teorisi.....	16
1.4.Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller	17
1.4.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Kriz Modelleri)	18
1.4.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri	20
1.4.3.Üçüncü Nesil Kriz Modelleri	22
1.4.4.Dışsal Faktörlere Vurgu Yapan Modeller	24
1.5.Finansal Kriz Türleri	25
1.5.1. Para Krizleri	26
1.5.2. Bankacılık Krizleri	27
1.5.3. Dış Borç Krizleri	29
1.5.4. Sistemik Finansal Krizler	30
1.6.Finansal Krizlerin Nedenleri ve Etkileri	31
1.6.1. Finansal Liberalizasyon.....	32
1.6.2. Aşırı Borçlanma	33
1.6.3. Uluslararası Sermaye Hareketleri.....	34
1.6.4. Enflasyon.....	36
1.6.5. Döviz Kuru Politikası.....	37
1.7.Finansal Krizleri Önlemeye Yönelik Politika ve Öneriler	39

İKİNCİ BÖLÜM-BANKACILIK KRİZLERİ ve BANKACILIK SEKTÖRÜNÜ YENİDEN YAPILANDIRILMASI	42
2.1 Bankacılık Krizi Tanımı	42
2.2.Bankacılık Krizlerinin Gelişimi	44
2.3.Bankacılık Krizinin Nedenleri	46
2.4.Bankacılık krizlerinin Maliyetleri	51
2.5.Bankacılık Sektöründe İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar.....	55
2.5.1.Bankacılık Sistemini Gözetlemeye ve Denetlemeye Yönelik Politikalar	56
2.5.2.Finansal Serbestleşme Politikaları	56
2.5.3.Döviz Kuru Politikaları	57
2.5.4. Sermaye Hareketlerine Yönelik Politikalar.....	58
2.6.Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemelerin Bankacılık Sektörüne Etkileri	58
2.6.1.Türk Bankacılık Sektöründe Karşılaşılan Temel Sorunlar	58
2.6.1.1 Ekonomik istikrarsızlıklar	59
2.6.1.2.Mevduat Maliyeti	59
2.6.1.3.Haksız Rekabet Koşulları.....	60
2.6.1.4.Teknolojik Gelişme	61
2.6.1.5. Öz Kaynak Yetersizliği	61
2.6.2.Türk Bankacılık Sektöründe Karşılaşılan Mali Riskler	62
2.6.2.1.Bilanço Riski	63
2.6.2.2.Karlılık Riski	63
2.6.2.3.Faiz Oranı Riski	63
2.6.2.4.Kur (Kambiyo) Riski.....	64
2.6.2.5.Kredi Riski	64
2.6.2.6.Likitide Riski.....	65
2.6.2.7.Piyasa Riski	66
2.6.2.8.Sermaye Yeterliği Riski	66
2.7.Bankacılık Sektöründeki Yapılandırmada Temel İlkeler.....	67
2.7.1.Bankacılık Sistemi için Güven Ortamının Yeniden Sağlanması	67
2.7.2. Bankacılık Sisteminde Yasal Düzenlemeler Süreci	68
2.7.3. Bankacılık Sisteminde Mali Önlemler Alınması.....	69
2.7.4. Bankacılık Sektöründe Alınacak Yapısal Önlemler.....	71
2.7.4.1.Tasfiye ve Kapatma Önlemi	71
2.7.4.2.Birleşme ve Küçülme önlemi	71
2.7.4.3.Özelleştirme.....	73
2.7.4.4. İyi Banka ve Kötü Banka Ayırımı.....	73
2.8.Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma	74
2.8.1.Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	77
2.8.2.TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	80
2.8.3.Özel Bankacılık Sisteminin Yapılandırılması	82
2.8.4.Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi	83
2.8.5.Yeniden Yapılandırma Programının Güçlendirilmesi.....	85
2.8.5.1 Varlık Yönetim Şirketlerinin Kurulması.....	85
2.8.5.2. İstanbul Yaklaşımıyla Borçların Yapılandırılması.....	85
2.8.5.3. Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi	86
2.8.5.4.Türk Bankacılığı Yapılandırma Maliyeti	86
2.8.6. Yeniden Yapılandırma Programının Sonuçları	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM-TÜRKİYE’DE YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER, NEDENLERİ VE SONUÇLARI.....	90
3.1.Türkiye Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı.....	90
3.2.Türkiye Bankacılık Sektörünün Mali Yapısı.....	93
3.3.Türk Bankacılık Sisteminin Sorunları ve Zayıflıkları.....	94
3.4.Finansal Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri	98
3.5.Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizler	100
3.5.1.1929-1958 Dönemi.....	101
3.5.2.1960-1980 Dönemi.....	104
3.5.3.1982 Bankerler Krizi.....	107
3.5.4.1990 Körfez Krizi.....	109
3.5.5. Nisan 1994 Krizi	110
3.5.6. 1997 Güneydoğu Asya Krizi.....	115
3.5.7. Rusya Krizi.....	118
3.5.8. 1998 Krizi.....	121
3.5.9. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, Nedenleri ve Sonuçları	123
3.5.9.1. Kasım 2000 Krizine Yol Açan Faktörler	123
3.5.9.2.2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programında ortaya çıkan Riskler	124
3.6.9.3. 2000 Kasım Krizi	128
3.7.9.4. 2001 Şubat Krizinin gelişimi ve Nedeni	131
3.7.9.5. 2001 Şubat Krizi	132
3.7.9.6. Kriz Sonrası Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	134

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM -TÜRKİYE’DE YAŞANAN 1994, KASIM 2000 VE ŞUBAT 2001 KRİZİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ 136

4.1. Nisan 1994 Finansal Krizi, Nedenleri, Gelişimi ve Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	136
4.1.1. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektörü ve Krizlerin Gelişimi	136
4.1.2. 1994 Krizinin Nedenleri.....	139
4.1.3. 1994 Krizinin Gelişimi.....	141
4.1.4. 5 Nisan 1994 Krizi	142
4.1.5. 1994 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	146
4.1.6. 5 Nisan 1994 Kararları ve Alınan Önlemler Paketi	147
4.2. Türkiye’de Yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 Finansal Krizlerinin Nedenleri ve Gelişimi.....	150
4.2.1. Makroekonomik Temeller İle İlgili Sorunlar	150
4.2.2. Kur Çıpası(yarı sabit kur) Uygulamasının Getirdiği Sorunlar	151
4.2.3. Cari Açığın Kritik Kabul Edilen Seviyeleri Aşması	152
4.2.4. Finansal Kesimin Bankacılık Sisteminin Sorunları	153
4.2.5. Politik İstkrarsızlık	153
4.3. Kasım 2000 Krizi ve Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	154
4.3.1. 1999 Yılıının Birinci Döneminin Ekonomik Durumu	154
4.3.2. 1999 Yılıının İkinci Yarısında Uygulamaya Konan İstikrar Programı	156
4.3.3. İstikrar Programının Zayıf Tarafları ve Krize Doğru Yaşanan Süreç	158
4.3.4. Kasım 2000 Krizi, Gelişimi ve Etkileri.....	159
4.3.5. Kasım Krizinin Öncü Göstergeleri.....	160
4.3.6. Kasım 2000 Krizi	162
4.3.7. Kasım 2000 Krizinin Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	165
4.4. Şubat 2001 Krizi, Gelişimi ve Bankacılık Sektörüne Etkileri	169
4.4.1. Şubat 2001 Krizinin Ortaya Çıkışı ve Öncü Göstergeleri.....	169
4.4.2. Şubat 2001 Krizi Nedenleri ve Gelişimi	170
4.4.3. Şubat 2001 Krizi.....	173
4.4.4. Şubat 2001 Krizi Sonrasında Yeni Program: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	175
4.4.5. Şubat 2001 Krizlerinin Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	177
Sonuç	182
Kaynakça	184
Özgeçmiş	196

ÖNSÖZ

Finansal krizler son dönemlerde iktisat yazınının üzerinde sıklıkla durduğı konulardan birisidir. Küreselleşme süreci ve sürecin itici gücünü oluşturan sermaye hareketliliğı nedeniyle, krizler gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz biçimde etkilemektedir. Finansal Krizler ülkelerin sadece maddi varlıklarına zarar vermekle kalmamış, aynı zamanda ülkelerin küreselleşme adı verilen sürece olan güvenlerini zedeleyerek bu sürecin olumlu etkilerinden faydalanma konusunda bir cesaret kaybına da neden olmuştur.

Yukarıda bahsedilen hususlar çerçevesinde, gelişmekte olan ülkelerin finansal krizlerin yıkıcı etkilerinden korunması amacıyla bu krizlerin tanımlanması, nedenlerinin belirlenmesi ve önceden öngörülebilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmalar, yarınlara yönelik kaygıların azaltılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında,engin bilgi ve tecrübesi ile bana yardımcı olan eski danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Ay'a, çalışma konusuna yönelmemde, kaynak seçiminde araştırmalarımnda bana büyük destek veren danışman hocam Yard. Doç. Dr. Savaş Erdoğan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ahmet ÖZÇUBAN

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmet ÖZÇUBAN	Numarası: 074226001006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT/İKTİSAT	
	Danışmanı	Yard. Doç.Dr. Savaş ERDOĞAN	
Tezin Adı		TÜRKİYE' DE FİNANSAL KRİZLER VE BANKACILIKSEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI: 1994 VE 2001 KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	

ÖZET

Son yaşanan finansal krizlere bakıldığında ülke ekonomilerini etkilemesi nedeniyle krizlerin önemi artmaktadır. Dolayısıyla yaşanan krizlerin ne olduğu, neden kaynaklandığı araştırma konusu olmuştur. Çalışmamızın birinci bölümde finansal kriz teorisi incelenmiştir. Bu bölümde finansal krizin anlamı, türleri, neden kaynaklandığı ve buna göre alınabilecek politikalara değinilmiştir. İkinci bölümde ise bankacılık krizleri ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırması incelenmiştir. Bu bölümde bankacılık krizlerine torik olarak değinilmiş ve Türkiye’de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırması uygulamalarına değinilmiştir. Türk bankacılık sektörü, 2000’li yıllara gelindiğinde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin yaşanmasından sonra bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankaların mali yapı sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de yaşanan finansal krizler anlatılmıştır. Dünya ekonomik konjonktürüne bağlı olarak, Türk bankacılık sektöründe de, 1980’li yıllardan 2000’li yıllara kadar geçen sürede, bir dizi önemli bankacılık ve finans odaklı mali krizler yaşanmıştır. Bu krizlerin başlıcaları; 1982 Bankerler Krizi, 1990 Körfez Krizi, 1994 5 Nisan Krizi, 1997 Asya ve 1998 Rusya Krizleri ve 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleridir. Dördüncü bölümde ise 5 Nisan 1994, Kasım 2000 ile Şubat 2001 Krizlerinin bankacılık sektörüne etkileri incelenmiştir. Bu bölümde yaşanan üç büyük krize değinilmiş ve bankacılık sektörüne etkileri incelenmiştir. 1980 sonrasında yaşanan en büyük kriz olarak 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri gösterilebilir. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ülke ekonomisinin dibe vurmasına neden olmuştur. Yaşanan finansal krizlerden sonra ekonomik programlar uygulanmış ve buna göre ekonomiye yön verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Krizler, Bankacılık Sektörü, Bankacılık Krizleri, Bankaların Yapılandırılması, 1994, 2000, 2001 krizleri.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	AHMET ÖZÇUBAN		
	Numarası	074226001006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Yard.Doç.Dr. SAVAŞ ERDOĞAN		
	Tezin İngilizce Adı	THE FINANCIAL CRISES IN TURKEY AND THE RESTRUCTURING APPLICATIONS OF THE BANKING SECTOR: COMPARISON 1994 AND 2001 OF CRISES		

SUMMARY

Once it is looked into the recent financial crises, the importance of the crisis has increased by effecting national economies. Therefore; it has been a study that examines what the recent crises are and why these crises result from. In the first part of our study, the financial crisis theory has been examined. In. In this part, it is referred to the meaning of the financial crisis, why it results from and political actions are taken. In the secondpart, banking crisis and the restructuring of banking sector have been analysed. In this part; banking crises are theoretically mentioned and in Turkey, the restructuring applications of the banking sector are referred. In 2000's;after November 2000 and February 2001's crises, Turkish banking sector is inevitable that the restructuring of the banking sector and its financial problems are solved. In the third part, it is told that Turkey has experienced financial crises. During the passing time from 1980's until 2000's;a range of banking and finance crises have been occurred in Turkish banking sector as depending the World Economic Conjecture. Some of them are: the Bankers Crisis of 1982,the Gulf Crisis of 1990,in 1994 5 April Crisis,1997 Asia and 1998 Russia Crises and 2000 November and 2001 February Crises. In the fourth part, the effects of 5 April 1994,November 2000 and February 2001 Crises on banking sector have been analysed. In this part, it is referred the three biggest economic crisis and examined its effects on the banking sector. After 1980s,as the biggest crisis, November 2000 and February 2001 can be shown. The November 2000 and February 2001 crises cause the decline of national economy. After the financial crises, economic plan was implemented and thank to this, economy was directed.

Keywords:Financial Crisis, Banking Sector, Banking Crisis, Crisis Resolution, Restructuring Banks, Bank Restructuring Programs, 1994,2000,2001 Crisis.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİE :	Devlet İstatistik Enstitüsü
DİBS :	Devlet İç Borçlanma Senedi
DPT :	Devlet Planlama Teşkilatı
EURO :	Avrupa Birliği Ortak Para Birimi
GEGP :	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH :	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF :	International Monetary Fund
İ.İ.B.F. :	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İMKB :	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT :	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
S.P.K.	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB :	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE :	Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TOBB :	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TMSF :	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TÜFE :	Tüketici Fiyatları Endeksi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Para ve Bankacılık Krizleri: En İyi Göstergeler	6
Tablo2: Türk Bankacılık Sektöründe 2000 Sonrası Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri	72
Tablo3 : Kamu Bankalarındaki Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler.....	78
Tablo4:TMSF Bünyesine Alınan Bankalar	81
Tablo 5: Türk Bankacılığı Yapılandırma Maliyeti.....	88
Tablo6 :Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (1994-2002)	91
Tablo7 : Türk Bankacılık Sisteminde Çalışan Sayısı.....	93
Tablo 8 : Türkiye’de Banka Sayısı.....	137
Tablo9 : Bankacılık Kesimi Yabancı Para Net genel Pozisyonundaki Gelişmeler	167
Tablo 10 : Bankaların Devlet İç Borçlanma Senetleri Portföyündeki Gelişmeler	168
Tablo11 :1999-2001 Yılları Arasında Bankacılık Sektöründe Karlılık	179
Tablo 12: 2000-2001 Yılları Arasında Bankacılık Sektöründe Öz Kaynaklar	180

1.GİRİŞ

Son yaşanan finansal krizlere bakıldığında; ülke ekonomilerini etkilemesi ile ekonomiye yüklediği maliyet nedeniyle krizlerin önemi artırmaktadır. Dolayısıyla yaşanan krizlerin ne olduğu, neden kaynaklandığı araştırma konusu olmuştur. Özellikle Türkiye ekonomisi açısından yaşanan krizlere bakıldığında, ekonomik istikrar için analiz edilmesi faydalı olacaktır. Bu çalışmamız Türkiye’de yaşanan finansal krizler ile bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılma süreci analiz edilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümde finansal kriz teorisi incelenmiş ve bu teoriler ile modeller çerçevesinde Türkiye’de yaşanan finansal krizler analiz edilmiştir. Bu bölümde finansal krizin kavramsal çerçevesi, finansal krizlerin öncü göstergeleri, kriz teorileri ile türleri incelenmiştir. Ayrıca finansal krizlere neden faktörlere değinildikten sonra hangi tür politikaların alınması gerektiği vurgulanmıştır. Yaşanan finansal krizlere bağlı olarak alınan önlemler ve bu önlemlerin ortaya çıkardığı sonuçlar ekonomi politikaları açısından da önem arz etmektedir. Bizi böyle bir çalışmaya iten temel neden yaşanan krizlerin ülke ekonomilerinde meydana getirdiği etkilerin analiz edip buradan hareketle, krizlere karşı nasıl bir yol alınabileceğini ortaya koymaktır. Burada bize yol gösterecek olan yöntem ise krizlerin hem boyutları hakkında hem de ileride doğabilecek krizleri tahmin etmede göstergeler yardımcı olacaktır. Buda genel kabul görmüş kriz göstergelerinden yararlanarak krizleri önlemek mümkün olabilecektir.

İkinci bölümde ise bankacılık krizlerinin kavramsal çerçevesi çizilmiş, bankacılık krizlerinin nedenleri, türleri ve buna karşı alınabilecek politikalara değinilmiştir. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma uygulamalarında çeşitli önlemler söz konusudur. Bu önlemler; düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk alma, yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi, sorunlu aktiflerin tanınması ve azaltılması, sermayenin güçlendirilmesi, bankacılık sistemine siyasi müdahalenin kaldırılması olarak sıralanabilir. Söz konusu önlemler, Türkiye’de yaşanan büyük krizlerin sonrasında uygulanabilmiştir. Bu kapsamda yaşanan krizler neticesinde

bankacılık sisteminin krizlere karşı kırılgan yapısı hemde riskli faaliyetleri sistemi sürekli zora sokmuştur. Özellikle Kasım 2000 ile Şubat 2001 Krizlerinden sonra bankacılık sektörünün etkin gözetim ve denetimden geçmesi zorunlu hale gelmiştir. Nitekim 2001 Mayıs'ta G. E. G. Programı çerçevesine Türk bankacılık sisteminin finansal yapıları güçlendirilmiş ve denetim mekanizması geliştirilmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması neticesinde bankacılık sektörü, 2002-2010 yılları arasında dünyada yaşanan finansal krizlerden etkilenmemiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Türk bankacılık sisteminin genel yapısı ile mali yapısına değinildikten sonra Türkiye'de yaşanan finansal krizler incelenmiştir. Türkiye'de yaşanan finansal krizlere bakıldığında 1980 öncesinde yaşanan krizlerin daha çok parasal kriz, 1980 sonrasında ise artan sermaye hareketleri ile birlikte daha çok bankacılık krizleri yaşanmıştır. Dünya ekonomik konjonktürüne bağlı olarak, Türk bankacılık sektöründe de, 1980'li yıllardan 2000'li yıllara kadar geçen sürede, bir dizi önemli bankacılık ve finans odaklı mali krizler yaşanmıştır. Bu krizlerin başlıcaları; 1982 Bankerler Krizi, 1990 Körfez Krizi, 1994 5 Nisan Krizi, 1997 Asya ve 1998 Rusya Krizleri ve 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleridir. Özellikle Türk bankacılık sektörü, yaşanan finansal krizler sonrası, bankalara el konulmasıyla sıkıntılı dönemler geçirmiştir.

Dördüncü bölümde ise 5 Nisan 1994, Kasım 2000 ile Şubat 2001 Krizleri incelenmiştir. Bu bölümde yaşanan üç büyük krize değinilmiş ve bankacılık sektörüne etkileri incelenmiştir. Türkiye'de yaşanan ikiz kriz; Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri sonrasında Türk bankacılık sektöründe kapsamlı bir yeniden yapılandırma programı acil olarak uygulanmaya konulmuştur. Bu amaçla Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamasıyla bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmıştır. Bu programla hem bankacılık sektörüne hemde finansal sektöre yeniden güven sağlanmaya çalışılmış ve etkin bir denetim mekanizması geliştirilmeye çalışılmıştır. Böylece bankacılık sektörü finansal krizlere karşı yapıları dirençli hale getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.FİNANSAL KRİZ TEORİSİ

1.1.FİNANSAL KRİZ TANIMI ve KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Kriz, genel anlamda düzgün olmayan, reform gerektiren istikrarsız bir durumdur. Krizi, bir birimin normal işleyiş sistemini bozan ve aniden ortaya çıkan herhangi bir acil durum olarak açıklamak mümkündür (Tüz,2001:3). Genellikle kriz; buhran, bunalım kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Finansal kriz konusunda yapılan çalışmalarda krizlerin ne anlama geldiği ya da hangi ekonomik duruma denk geldiği tartışma konusu olmuştur. Sosyal bilimler alanında kriz, çoğu kez ‘birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme’, ‘*büyük sıkıntı*’, ‘*buhran*’ ve ‘*bunalım*’ gibi kelimelerle eş anlamda kullanıldığına rastlanılmıştır. Krizlerin pek çok çeşidi olmakla birlikte bizim için sosyal bilimlerdeki anlamının ne olduğu daha fazla önem taşımaktadır. Bu nedenle Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlaki kriz vb. kavramlara sadece günlük dilde değil, bilimsel terminolojide de çok sık rastlamaktayız. Aktan ve Şen’nin yaptığı çalışmaya göre Kriz, *önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarması* olarak tanımlanmaktadır (Aktan ve Şen,2002:1).

Yine krizin tanımlanması konusunda Kibritçioğlu’na göre ise *Kriz, herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkarak, kabul edilebilir bir sınırın ötesinde gerçekleşen ve ülke ekonomisinde ciddi sorunlar yaratan şiddetli dalgalanmalar* olarak tanımlanmaktadır (Kibritçioğlu, 2001:1-2).

Litaratürdeki diğer tanımlara baktığımızda iktisatçı Kindleberger(2000) ,“Cinnet, Panik ve Çöküş: Mali Krizler Tarihi” adlı eserinde finansal kriz için “*Finansal kriz hoş bir kadın gibidir, tanımlanması zordur fakat yüz yüze gelince anlarsınız*” şeklinde bir tanımlamaya gitmiştir. Buradan hareketle finansal kriz anlayabilmenin yolu ancak onunla karşılaşılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Kindleberger Krizleri, reel ve finansal olmak üzere ikiye ayrılabilir. (Kindleberger,2000:3) Burada konumuz açısından krizlerin sadece finansal boyutu ele alınmaktadır.

Finansal krizler konusunda Schwartz (1986) 'ın yaptığı çalışmada gerçek finansal krizler ile gerçek olmayan finansal krizler arasında ayırım olduğunu savunmuştur. Gerçek olmayan finansal krizler, başlangıçta aşırı iyimser beklentilerin belirsizliğe dönüşmesiyle, sadece servet kaybına yol açmaktadır. Schwartz, burada servet kaybının finansal kriz anlamına gelmeyeceğini ileri sürmektedir (Schwartz,1986:11-23).

Minsky(1992) ise yaptığı çalışmada, ekonomik istikrarsızlık, konjonktürel dalgalanmalar ve gelişmiş finans kurumlarını içeren komplike yapıli ekonomilerde görülen bireysel çıkar davranışlarının doğal ve ayrılmaz bir parçası olarak nedenselleştirir. Finansal kırılganlık ve finansal istikrarsızlık ile birlikte aşırı borçluluk tanımları Minsky ile farklı bir boyut kazanmıştır. Minsky, finansal kırılganlığı finansal sistemin doğal bir özelliğı olarak görür ve krize olan duyarlılık olarak tanımlar. Finansal kırılganlık teorisi ekonominin niçin krize eğilimli ve içsel olarak kırılgan olduğunu açıklar. Finansal sistemdeki istikrarsızlık seviyesini notasyonlar ile tanımlamak adına hedge, spekülative ve Ponzi finansman' kullanılmıştır. Bu ayırımı yaparken dikkate alınan kıstas; ekonomik birimlerin nakit gelirlerinin, nakit ödeme yükümlülüklerini dönemler arasında karşılayıp karşılayamamasıdır (Minsky,1992).

1.2.FİNANSAL KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ

Finansal krizler ekonomide büyük sorunlar ve yüksek maliyetler yüklemesi nedeniyle önceden tahmin edilebilmesi önemli hale gelmektedir. Bu sorun ve maliyetlerin azaltılmasında öncü göstergeler önemli rol oynamaktadır. Bu öncü göstergelerde Krizleri önceden tahmin edebilmek için çeşitli ekonomik değişkenler gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu öncü göstergeler, bize krizde en çok hangi etkenlerin neden olduğunu ortaya koymakta yardımcı olmaktadır (Ural, 2003:13).

Ekonomide doğabilecek finansal kriz beklentilerini ortaya koyan göstergeler yanında yaşanan krizin boyutları ve nedenleri hakkında bilgi verecek temel göstergeler de söz konusudur. Döviz kurlarındaki büyük dalgalanmalar, gecelik faizlerde yaşanan aşırı yükselmeler ve döviz rezervlerindeki önemli miktarda azalmalar hakkında bu göstergeler bize önemli bilgileri sağlamaktadır. Literatürde Bustelo (2000), Kaminsky (1999), ve Kaminsky, Reinhart (1998) ve Uygur(2001) gibi iktisatçıların çalışmalarında değindiği bazı somut göstergelere bakmak faydalı olacaktır. Bu göstergeler 1990'larda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizleri ortaya koyamada yardımcı olmuştur. Finansal krizler konusunda yapılan birçok çalışmada aşağıdaki değişkenler önemli kriz göstergeleri olarak ortaya çıkmaktadır. Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi, Cari Açık / Döviz Rezervi, Cari Açık / GSYİH, Toplam veya Kısa Vadeli Dış Borç / İhracat, Bankacılık Kesimi Açık Pozisyonu / Döviz Rezervi, Banka Kredisi / Döviz Rezervi, M2 / Döviz Rezervi, Yerli Paranın Değer Kazanması, Sermaye Hareketinde Dalgalanma (Volatilite) , Dış Borç Faizinde ve Risk Priminde Yükselme ve Dalgalanma, Kısa Vadeli İç Faizde Dalgalanma olarak sıralanabilir (Uygur,2001:18) .

Kriz konusunda yapılan başka çalışmalarda ise; reel üretim, hisse senedi fiyatları, uluslararası rezervler, yurtiçi ve yurtdışı faiz oranı farklılığı, M2/uluslararası rezervler, banka mevduatları, yurtiçi kredi genişlemesi, reel döviz kuru, ihracat, ithalat, ticaret hadleri, bütçe açığı / GSYİH, toplam borç / GSYİH, cari işlemler açığı / GSYİH ve kısa vadeli sermaye girişi / GSYİH gibi göstergelerin kullanıldığını görmekteyiz. Fakat yapılan çalışmalarda göstergeler arasında, geçmiş krizlerin öngörülmesinde tutarlı sonuçlar vermiş olan ve bu nedenle ağırlıklı olarak kullanılan göstergeler; reel döviz kuru, yurtiçi kredi genişlemesi ve M2/uluslararası rezerv oranıdır (Ural,2003:13). Krizlerle ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak para ve bankacılık krizleri için göstergeleri Tablo 1'de gösterebiliriz.

Tablo 1: Para ve Bankacılık Krizleri: En İyi Göstergeler

PARA KRİZLERİ	BANKACILIK KRİZLERİ
Yüksek Frekanslı Göstergeler	
- Reel Döviz Kuru - Bankacılık Krizi - Hisse Senedi Fiyatları - İhracat - M2/Uluslararası Rezervler	- Reel Döviz Kuru - Hisse Senedi Fiyatları - M2 Çarpanı - Üretim (GSYİH) - İhracat
Düşük Frekanslı Göstergeler	
- Cari İşlemler Açığı / GSYİH - Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar	- Kısa Vadeli Sermaye - Sermaye Girişleri / GSYİH - Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar

Kaynak: REINHART, 10.09.2002:20.

Süslü ve Eren yapığı çalışmada Finansal krizlerle ilgili iki tür göstergeden söz etmişleridir. Ülke koşulları yatırım riskinin arttığını gösteriyorsa ve risk artışı finansal bir krizin doğacağı konusundaki beklentileri tetikliyorsa bu bir ön göstergedir. Fakat göstergeler yaşanan krizin boyutları hakkında bilgi veriyorsa o zaman temel göstergeler olduğu söylenebilir. Finansal krizlerin doğacağına dair ön göstergelerin başında reel kurun aşırı değeri, M2 para arzının uluslararası rezervlere olan oranında ve/veya cari açıkların milli gelire (GSMH'ya) oranında aşırı yükselmeler gelmektedir (Süslü ve Eren,2001:662).

Gelişmekte olan ülkeler genelde sabit döviz kuru politikası uyguladığı için, bu ülkelerin yerli parası reel olarak belirli bir düzeyin üzerinde değeri kazanmaktadır. Bu durum kriz beklentisi için önemli bir faktördür. Bu ülkelerin parası bir yıl içerisinde en az % 10 değeri kazanıyorsa kriz beklentilerini tetikleyecektir. Bu beklentiler spekülörler için ekonominin fazla ısındığının bir göstergesi olacaktır. Diğer bir gösterge olan M₂ para arzının uluslararası rezervlere olan oranı da Kriz beklentisinde

dikkate alınan bir değerdir. Bu oranın yüksek bir değeri gösteriyorsa kendi kendini besleyen krizlerin ortaya çıkma olasılığını ile beklentisi artıyor demektir. Bir başka gösterge ise Sermaye hareketlerinin yoğun olduğu bir ekonomide dikkat edilmesi gereken cari açıkların GSMH oranı olmaktadır. Eğer Bu oran % 4'ü geçmişse, bu durumda söz konusu ülkenin finansal kriz açısından tehlikeli bölgeye girmiş olduğu kabul edilir (Süslü ve Eren,2001:663).

Bu öncü göstergeler ışığında Türkiye’de finansal krizler oluşumu ve nedenlerine bakılabilir. Gelişmekte olan ülkelerde son dönemde ortaya çıkan finansal krizler öncesinde dikkat çeken önemli bir gelişme, özel yabancı fon girişindeki hızlı artış olduğu söylenebilir. Bu yabancı fon girişi genellikle borçlanma şeklinde olmaktadır. Söz konusu ülkelerin hızla borçlanması genellikle şu durumlarda ortaya çıkmaktadır: (a) Borçlanma finansal serbestleşme programı sonrasında olmaktadır (b) Belirli kurallara ve çezelgelere göre belirlenen nominal döviz kuru sonrasında borçlanma olmaktadır. Eğer yabancı para girişi sterilize edilmemişse, parasal genişlemeye, talep artışına, enflasyonun inmemesine, yerli paranın reel değer kazanmasına ve ithalat talebinde tırmanışa neden olmaktadır. Gerek yabancı kaynak girişi gerekse dış borçlanmanın sürdürülmesi ancak o ülkede uygulanan kur veya serbestleşme programına bağlıdır. Bu tür programların başarısı ancak politika ya da programların sürdürülebilirliğine dayanmaktadır. Fakat bu serbestleşme veya kur politikasında sürdürülebilirlik konusunda endişe söz konusuysa, artık kriz ortamına girildiği söylenebilir. Dolayısıyla bu tür ekonomilerde herhangi bir kıvılcım, krizi başlatabilir (Uygur,2001:17). Türkiye’de yaşanan finansal krizlere bakıldığında dış borçlanmanın etkisi olduğu görülecektir. Türkiye’ye 2000 yılındaki hızlı dış kaynak girişinin hemen tümü borçlanma şeklinde olmuştur. 2000 Ağustos-Eylülüne gelindiğinde Türkiye’nin dış borçlanma görüntüsü *“borçlanıyor, ithalat yapıyor, dış borç geri ödeme gücü giderek azlıyor”* yorumlarına neden olmuştur. Bu bağlamda, cari açığın GSMH’ya oranı %3,5 düzeyine, yani 7 milyar dolara varıncaya kadar

Türkiye'nin görece rahat borçlanabileceği, ancak bu eşik aşıldığında dış borçlanmayı sürdürmenin zor olacağı açıkça ifade edilmiştir(Uygur,2001:18).

Sonuç olarak krizlerin göstergeleri konusunda yapılan bu genel açıklamalardan sonra genel kabul görmüş göstergeler şu şekilde kısaca şunlardır: Cari açık/Gayri Safi Milli Hasıla Oranı, Bütçe Açığı/Gayri Safi Milli Hasıla Oranı, Reel Döviz kurundaki Artış, Merkez Bankası Döviz Rezervleri ve Para Arzındaki Artışlar olarak sınıflandırılabilir (Uygur, 2001:14-17; Toprak, 2001:863-864). Finansal krizleri tahmin etmede birçok gösterge vardır. Konumuz açısından bunlardan önemli olan göstergelere değinmek faydalı olacaktır. Şimdi bu göstergeler kısaca açıklanacaktır.

1.2.1. Cari Açık/GSMH'ya Oranı

Ülke ekonomilerindeki finansal krizler incelenirken cari açığın GSMH 'ya oranı önemli bir gösterge olmaktadır. Bu oran genellikle ülke ekonomilerinde sermaye hareketleri yoğun ise dikkat edilmesi gereken önemli göstergelerin başında gelir. Eğer bu oran % 4'ü geçmiş bir durumunda ise, söz konusu ülkenin finansal kriz açısından tehlikeli bölgeye girmiş olduğu kabul edilmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta cari açık/GSMH oranının tahmin edilmesi yeterli olmamaktadır. Bu yüzden önemli olan bu açığın bulunmasının yanında nasıl finanse edileceğidir. Örnek vermek gerekirse bir ülke % 4'ün üzerinde cari açık/GSMH seviyesinde bulunuyorsa ve bu açık uzun vadeli yabancı yatırımlarla finanse ediliyorsa o ülkedeki finansal sistemin kırılganlığından bahsederken daha dikkatli olunması gerekmektedir. Eğer bu açık, kısa dönemli yabancı sermaye yani sıcak para ile finanse ediliyorsa o zaman ülke açısından "*gelecekte bekleyen riskten*" bahsetmek mümkün olabilecektir.

1.2.2. Bütçe Açığı/GSMH'ya Oranı

Ülke ekonomilerinde kriz göstergesi olarak kabul edilen objektif değişkenlerden bir diğeri de bütçe açıklarıdır. Bu noktada bütçe açığının GSMH'ya oranı % 3'den fazla ise söz konusu ülkenin muhtemel bir döviz krizine karşı kırılganlığının artacağı söylenebilir. Ülke ekonomisinin kırılgan bir yapıda olması

durumunda bu kırılganlık yabancı yatırımcılar üzerinde olumsuz etki bırakacağı savunulmaktadır.

1.2.3. Reel Döviz Kurundaki Artış

Gelişmekte olan ülkeler genelde sabit döviz kuru politikası uygulamasından dolayı, yerli paranın reel olarak belirli bir düzeyin üzerinde değer kazanmaktadır. Bu durum ise kriz beklentilerinin oluşmasında önemli bir faktör haline gelmektedir. Ulusal paranın bir yıl içerisinde en azından % 10 değer kazanması spekülörler için ekonominin fazla ısındığının bir göstergesi olmaktadır. Ülke parası yabancı birimlere karşı değer kazandığı ölçüde, ülkenin ihracatı zorluklarla karşılaşmaktadır. Ülke parası reel olarak değer kazandıkça ülkenin ihracatı rekabet avantajını yitirmektedir. Yukarıda özetlendiği üzere reel kurdaki aşırı yükselme sonucunda ithalat artarken, ihracat azalma eğiliminde olduğundan cari denge bozulmakta ve açık vermektedir. Bu ise ülkeye yönelik spekülatif saldırılara karşı, Merkez Bankasının elini zayıflatmakta, finansal sistemin kırılganlığını arttırmaktadır. Kısaca, ulusal paranın aşırı değerlenmesi cari işlemler dengesinin açık vermesi sonucunu doğurmaktadır.

1.2.4. Merkez Bankası Döviz Miktarı

Merkez bankası döviz miktarı, diğer kriz göstergeleri arasında dikkat edilmesi gereken bir başka göstergedir. Krizlerde ülkenin Merkez Bankası yönetimindeki döviz rezervlerinin durumu önemli olmaktadır. Çünkü bir çok finansal kriz, spekülatif işlemlerle ilk kıvılcımı alıp krizi tetiklemiştir. Bu tür krizlerde Merkez Bankasının spekülörlerin hareketlerine karşı hamle yapma gücü ve yeteneği önemli bir faktör olmaktadır. Merkez Bankasının elinde bulundurduğu döviz rezerv miktarı finansal krizler karşısında hamle yapma gücünü belirleyecektir. Çok önemli göstergelerden birisi olan bu gösterge, ERM (Avrupa Döviz Mekanizması) Krizi ve 2000 Kasım ve 2001 Şubat Türkiye Krizlerinde etkisiz kalmıştır.

1.2.5. Para Arzındaki Artış

Kriz beklentisinde belirleyici olan diğer bir gösterge para arzındaki artıştır. Bu göstergede M2 para arzının uluslararası rezervlere olan oranı önemli olmaktadır. Para

arzındaki artış bu oranın yüksek olmasına neden olmakta ve krizin ortaya çıkma olasılığını güçlendirmektedir. Para arzındaki artış yani parasal genişleme tüketim üzerinde katalizör etkisi yaparak ileride bir krizin başlamasını hızlandırmaktadır. Burada "çarpan etkisini" de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Hem üretimin iyi olduğu bir yaz mevsimi geçirilmesi, hemde ulusal paranın reel olarak önemli miktarda değerlenmesi neticesinde özellikle dayanıklı tüketim mallarında ve otomotiv sektöründe satışlarda önemli artışlar ortaya çıkması krizin tetikleyicisi ve habercisi olabilmektedir.

1.3.FİNANSAL KRİZ TEORİLERİ

Finansal krizlerin ne olduğu, neden meydana geldiği konusunda ülke ekonomileri için önemli olgular haline gelmiştir. Bu yüzden iktisat yazınında finansal krizleri açıklamaya yönelik birçok teori ortaya konulmuş ve geliştirilmiştir. Bu teoriler iktisat okullarının görüşleri doğrultusunda kriz olgusunu açıklamaya çalışmışlardır. Bu açıklamalardan sonra krizlerin nedenlerini ortaya koymak yararlı olacaktır. Şimdi aşağıda bu teorilerden başlıcalarına kısaca değinilecektir.

1.3.1. Aşırı Borç birikimi Teorisi

İktisat literatüründe Fisher, Kindleberger gibi iktisatçıların açıklamalarına göre, gerek firmaların gerekse ülkelerin hızlı büyüme dönemlerinde aşırı borç birikimi oluşmakta ve bu borç birikimi finansal krizin meydana gelmesinde önemli rol oynadığı savunulmaktadır (Karacan,2000: 49-50). Parasalcı yaklaşıma göre finansal krizler parasal büyüklükler üzerinde büyük etki bırakması nedeniyle bu noktada krizlerin neden ortaya çıktığı önemli hale gelmektedir. Bu yaklaşıma göre, finansal krizler daha önce yaşanan aşırı genişlemenin zorunlu bir sonucu olan konjoktürün tepedeki dönüm noktasının temel unsurlarından birisi olarak görmektedir. Bu yaklaşımın öncülerinden Fisher'e göre konjonktürdeki aşağıya dönüş aşırı borçlanma ve deflasyon gibi iki temel faktör ile açıklanabilir. Ülke ekonomisindeki herhangi bir dışsal olay ekonominin kilit sektörlerinde karlı yatırım fırsatlarına yol açmaktadır. Bu dışsal olay konjonktürde daha önce ortaya çıkan yukarı doğru çıkışa neden olmaktadır. Ekonomideki üretim ve

fiyat artışlarına yol açan bu dışsal olay söz konusu sektörlerde yeni yatırımları teşvik etmeye yardımcı olmaktadır. Bunun sonucunda kar olgusu ile birlikte fiyatlar artacak ve daha fazla yatırım teşvikine neden olacağı gibi, sermaye kazançları için spekülasyonu da teşvik edecektir. Bu süreçte banka kredisi ile karşılanan ve bütünüyle borçla finanse edilmesi sonucunda hem mevduat hemde para arzını artıracığından fiyatlar yükseltecektir. Bu Fiyat artışları nominal borçtaki artışı telafi ettiği gibi mevcut borcun da reel değerini düşürecektir. Bunun sonucunda söz konusu ekonomide daha fazla borçlanma gündeme geleceği için borçlanmayı teşvik eder. Bu süreç bir kısır döngü haline geleceğinden aşırı borçluluk durumuna yani ödeyebilirliği yitirmeye kadar devam eder. Sonuç olarak borçlanmanın arttığı ve ödeme şansının azaldığı aşırı borçlanma durumuna girileceği belirtilmektedir (Fischer, 1983: 45-46).

1.3.2. Bankacılıkta Yaşanan Panik Yaklaşımı

Krizleri açıklamakta diğer bir yaklaşım ise bankacılıkta yaşanan panik sürecidir. Bu yaklaşımın öncülerinden Flood, Garber, Blanchard, Watson ve Krugman'a göre bankacılıkta yaşanan paniğe yol açan en önemli faktör olarak fiyat değişimlerine neden olan beklentiler olduğu savunulmaktadır. Bu yaklaşıma göre fiyatın temel faktörlerden bağımsız varsayımıyla, geçmiş dönemdeki fiyat değişimlerine bağlı olan fiyatlardaki değişim beklentisi paniğe neden olacağı savunulmaktadır (Akdiş, 2000:93).

Friedman ve Schwartz ile onları izleyen Cagan finansal krizleri bankacılık panikleri ile açıklamaktadır. Friedman ve Schwartz ABD'nin parasal tarihine ilişkin önemli çalışmalarında ABD'de parasal istikrarın sağlanmasında bankacılık paniklerinin rolüne özel bir önem vermişlerdir. Bu teoriye göre ekonomide yüksek enflasyon yaşanması neticesinde bankacılık sektöründe paniğe yol açacağı vurgulanmaktadır. Bu durum karşısında uygulanacak sıkı para politikasının ekonomik aktivite üzerindeki etkisinin azalacağı görüşü ortaya konulmaktadır (Akdiş, 2000: 92). Onlara göre bankacılık panikleri, para arzı üzerindeki etkileri ve buna bağlı olarak da ekonomik faaliyeti etkilemeleri nedeniyle önemlidir. Bankacılık panikleri, para

arzındaki daralmanın en önemli kaynaklarından birisi olduğu için, genel ekonomik faaliyette daralmaya yol açmaktadır (Obstfeld,1984:209-210).

Diğer taraftan Dybvig-Diamond (1983);'un yaptığı mevduat geri çağırma modelini çalışmasında bankacılıkta yaşanan paniği finansal piyasalarda birçok dengenin olduğu bir durum olarak ifade etmiştir. Bankacılıkta yaşanan panik kısa dönem kreditorlerinin borç alanlardan paralarını aniden geri çekmeleri sonucu meydana gelen ters bir denge durumudur. Bankacılıkta panik durumu üç koşul sağlandığında oluşacağını savunan bu görüşe göre birincisi kısa dönem borçlar kısa dönem varlıkları aştığında ortaya çıkar. İkincisi tek bir serbest piyasa kreditorünün tüm kısa dönem borçları kapatamayacak güçte olmaması durumunda ortaya çıkarken üçüncü koşul ise son alıcıya kredi verenin olmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yaşanan panik geniş ekonomik kayıplarla sonuçlanacağı savunulmaktadır(Radelet and Sachs,1998:5).

Kredi kuruluşları ile Kreditor paniğinin sonucunda meydana gelen mevduat çekimi bir sonucu olarak, mevduat geri çekimi ve bağımsız düşük derecelendirme sonucu, Kore, Endonezya ve Tayland gibi Güneydoğu Asya ülkeri kısmi borç sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu ülkelerden Kore, kısa vadeli borçların Kore hükümeti garantisinde uzun vadeli borçlar haline getirilmiş ve borcun geri ödemeleri durdurulmuştur. Kriz yaşayan diğer ülke olan Endonezya ise, borcun ödenemeyeceği anlaşılmış herhangi bir uzlaşmalı anlaşmayla takip edilmemiştir. Aynı şekilde Tayland da ise, tüm geri ödemelerin nasıl yapılacağının kapsamı kapalı tutulmuş ve banka dışı borçluların belirli ödemeleri bu çerçevede düşünülmüştür (Radelet and Sachs,1998:13).

1.3.3.Rasyonel Bekleyişler Teorisi

Finansal krizleri açıklamaya çalışan diğer teori, 1961 yılında J. Muth(1961) tarafından ortaya konulan Rasyonel beklentiler teorisidir. Bu teoriye göre enflasyonist dönemlerde ekonomik birimlerin “uyumcu beklentiler” in aksine “rasyonel beklentiler”e ön plana çıktığı savunulmuştur. Bu teoride ekonomik bireyler iktisat

politikası uygulamalarında tam bir bilgiye sahip olduğundan piyasada aktif bir rol alıp beklenen politikaların sonuçlarını değiştireceğini savunur (Muth, 1961:316). Ayrıca bu teorinin iktisat bilimine getirdiği yenilik “beklentiler” konusunda olmuştur.

Flood, Garber, Blanchard, Watson ve Krugman; paniğe yol açan en önemli faktör olarak, fiyat değişmelerine ilişkin beklentileri görmektedir. Fiyatı belirleyen temel faktörlerden bağımsız olabilse de, geçmiş dönemdeki fiyat değişmesine bağlı olan fiyatlardaki değişim beklentisi, paniğe neden olmaktadır (Fredman ve Schwartz, 1963:25-30).

1.3.4.Parasalcı Görüş Teorisi,

Parasalcı görüş bankacılık panikleri sonucu parasal istikrarsızlığı önleyeceği için merkez bankasının son kredi verme mercii işlevinde olacağı görüşünü savunmaktadır. Fakat Parasalcı görüşü benimseyenler, servette ani bir düşüşe neden olan, ancak para arzında ani bir düşüşe yol açmayan olayda merkez bankasının müdahalesini gerekli görmemektedir. Ayrıca parasalcı görüş, bankacılık için potansiyel bir panik niteliği taşımıyorsa bu tür olaylarda merkez bankasının müdahalesini gerektirecek reel bir kriz olarak görmemektedir. Bu teoriye göre, Bankacılık sektöründe eğer kısa vadeli borç toplamı, kısa vadeli varlık miktarını aşarsa banka paniği ortaya çıkabileceğini savunmaktadır (Radelet ve Sachs,2000: 365-366).

1.3.5.Finansal Piyasa Teorisi

İktisatçı Davis tarafından geliştirilen finansal piyasa teorisi, deregülasyondan kaynaklanan piyasaya giriş engellerinin azalması ile yeni ürünlerin geliştirilmesi gibi faktörler üzerinde durmaktadır. Faktörler sağlandıktan sonra yeni piyasaların gelişmesine paralel olarak piyasaya giriş engellerinin azaltılması rekabet artışına yol açmış olacaktır. Fakat bu artış kredi talebinde bir artışla sonuçlanacağından kredi standartlarının azalmasına yol açarak krize neden olabilmektedir. Bu model, rekabetin öneminin vurgulandığı Guttentag modelini destekler niteliktedir (Kayacan vd, 1998:13). Bilgisayar teknolojisi alanındaki hızlı gelişimin globalleşme yönünde başlattığı yapısal değişim dünya konjonktüründeki değişmelerle birlikte olmuştur. Bu

gelişme sonrasında artan bütünleşme, bir bölgede yaşanan krizin hızla diğer ülkelere sıçrayarak etkilerinin daha da artmasına neden olmaktadır. Buna örnek olarak Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanan krizler örnek verilebilir.

1.3.6. Belirsizlik Teorisi

Belirsizlik teorisi geleceğe ilişkin beklentilerin açıklanmadığı durumlarda karar verme durumu olarak ortaya çıkmıştır. Bu teori Knight, Keynes, Schumpeter ve daha sonra Meltzer, Guttentag, Herring tarafından geliştirilmiş ve tartışılmıştır. Bu teoriye göre, gelecekteki getirilerin muhtemel dağılımları ile modellenemediği şartlarda karar almanın önemini vurgulamaktadır. Bu görüşü savunan iktisatçılara göre, finansal krizlerin tatmin edici bir şekilde açıklanmasında belirsizliği önemli bir faktör olarak ele aldığı gibi belirsizliği zorunlu bir unsur olarak görmektedirler (Akdiş, 2000: 93). Belirsizliğin artması sonucu fon sağlayanlar asimetric bilgi dağılımını aşmaya çalışacaktır. Bunun sonucunda ise yatırıma yönelecek olan tasarruf miktarı azalmakta ve ekonomik aktivitenin yavaşlamasına neden olmaktadır.

1.3.7.Kredi Tayınlaması Teorisi

Kredi tayınlaması teorisi göre, asimetric bilgi ve onun sonucunda meydana gelen ters seçim problemi, kredi tayınlamasına yol açmaktadır. Bu teoriye göre, borçluların daha yüksek faiz oranları ödemeye razı oldukları durumda bile kredi bulamamaları durumunu ifade eder. Bilindiği gibi iktisat biliminin en temel prensiplerinden biri arzın talebe eşit olmasını ifade eden piyasa dengesidir. Eğer talep arzı aşarsa, fiyatlar artacak, talep azalarak ve/veya arz artarak yeni bir denge oluşacaktır. Yani piyasada fiyatların bu görevi yapması halinde denge oluşması nedeniyle tayınlama meydana gelmeyecektir. Oysa günümüz ekonomilerinde denge söz konusu olmadığında yani piyasa dengesizliğinin olduğu durumda kredi tayınlaması ve işsizlik söz konusu olmaktadır. Ayrıca serbest piyasa koşullarında denge, hem istikrarsızdır, hem de etkin çalışmaması nedeniyle piyasaya hükümetin müdahalesinin gerekli olduğunu iddia etmiştir(Mankiw:1986).

Bu teoriye göre, kredi tayinlamasının sıkı kurallara bağlı olduğu bir dönemden sonra kısıtlamaların hızlı bir şekilde kaldırılmasından sonra kredi talebinde değişimler söz konusu olmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak kredi talebinde meydana gelen ani ve hızlı artış finansal krizlere neden olduğu savunulmaktadır (Stiglitz and Weiss, 1981:8-12).

Bu teoriye göre, Bankalar, kredi verirken borçlu kişilerin geri ödeme olasılıklarını bilmek isteyeceklerdir. Fakat İyi- kötü borçluları yani ödeme alışkanlığı olan borçluları tanımanın zorluğu nedeniyle bankalar, çeşitli eliminasyon işlemlerine başvurmaktadır. Çünkü yüksek faiz ödemeye istekli olan borçluların geri ödeme riski daha fazla olabilir. Bu borçluların daha yüksek faiz oranlarıyla borçlanmak istemelerinin nedeni, krediyi geri ödeme olasılıklarının düşük olduğunun farkında olmalarıdır. Bu durumda faiz oranları yükseldikçe borçlananların ortalama riskliliği artacak ve bankaların karlılığını düşürecektir (Stiglitz and Weiss, 1981:10-13).

1.3.8. Asimetrik Bilgi ve Acenta Giderleri Teorisi

Asimetrik bilgi yaklaşımı, finansal krizleri açıklamaya yönelik Akerlof(1970) ve Mishkin(2000) gibi iktisatçılar tarafından geliştirilmiş olan modern bir teoridir. Asimetrik bilgi yaklaşımı teorisi, finansal yapının ekonomik aktivite üzerindeki etkisini inceler. Bu teori finansal bir sözleşmede farklı kişilerden oluşan tarafların sahip oldukları bilgi farkına odaklanıp buna göre açıklama getirir. Borçlu, yapacağı yatırım hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğu için borç verene göre daha avantajlı bir konumdadır. Bu nedenle borçlu daha fazla risk üstlenmeye hazırdır. Asimetrik bilgi yaklaşımına göre finansal kriz, finansal piyasalardaki bilgi akışının aksadığı durumlarda ortaya çıkar. Bunun sonucunda finansal piyasaların görevlerini yapamadığı bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer finansal piyasalar, fonları en verimli yatırım fırsatlarına etkin bir şekilde kanalize edemezlerse yatırımlarda bir azalma meydana gelecektir. Bu duruma bağlı olarak da ekonomik faaliyetlerde bir daralma meydana gelir(Mishkin; 2000:8-10).

Asimetrik bilgi problemi, finansal piyasalardaki iktisadi aktörlerin eksik ve farklı bilgiye sahip olduğu durumlarda ortaya çıkar. Finansal piyasalarda borçlu kişi ya da kurum, yatırım yapmak istediğinde bu yatırımın hem getirisi hem de riski hakkında borç verene kreditöre göre daha fazla bilgiye sahip olduğunu savunur. Bu bilgi farklılığı sonucunda ters seçim ve ahlaki zafiyet risk gibi iki çeşit probleme yol açar. Ters seçim problemi, işlem öncesinde ortaya çıkmakta ve borçlu aldığı borcu geri ödeyemeyeceğini bilmektedir. Ayrıca krediye ihtiyaç duyan kişi ya da kurum, piyasadan borçlanabilmek için hem çok fazla gayret gösteren hemde yüksek risk primini ödemeye razı olan taraftır. Bu anlamda borç veren açısından da borçlunun kredi riski yüksek olacaktır. Bu tür durumlarda borç veren kişi ya da kurumlar yani kreditörler, kredi risklerini yüksek risk ya da düşük risk gibi ayırma gidebilmesi için borçlu hakkında iyi bir bilgi elde etmelidir (Akerlof,1970: 488).

Ahlaki risk problemi ise, borç alan kişinin daha fazla getiri getiren yüksek riskli projelere yönelmesi nedeniyle işlem sonrası ortaya çıkar. Diğer bir ifade ile ahlaki zaafiyet, aşırı riski alımını ya da kredinin proje dışı kişisel amaçlar için kullanımını teşvik ederek ortaya çıkar. Bunun sonucunda finansal piyasalarda sistemik riskin artmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, kreditörler de kredi alanların borcu geri ödememelerine karşı sözleşme şartlarını ağırlaştırır ya da onları izlemeye alır. Böylece kredi verenle borçlanan arasındaki çelişki, borçlanma/kredi miktarının olmasigerekenden daha farklı olmasına, teknik ifade ile etkinlikten uzaklaşılmasına yol açar (Yay ve diğerleri,2004:5).

1.3.9.Dealer Piyasası Çöküş Teorisi

Dealer piyasası çöküş teorisi, asimetrik bilgi artışının sonucu, finans piyasası araçlarının piyasa yapıcılığında isteksizliğe yol açtığı gibi bunun piyasaya ters etkileri olacağını savunmaktadır. Davis ve Glosten tarafından ortaya atılan bu teori daha çok finansal krizlerin piyasaya yansımaları yani piyasa çöküşünü açıklamaya çalışmaktadır (Kayacan vd. 1998:5-6).

Dealer piyasası çöküş teorisi, deregülasyondan kaynaklanan piyasaya giriş engellerinin azalmasına yönelik açıklamaları içerir. Buna bağlı olarak yeni ürünlerin geliştirilmesi ile yeni finansal piyasaların geliştirilmesi gibi faktörler üzerinde durmaktadır. Bu görüşe göre piyasaya giriş engellerinin azaltılması sonucunda rekabet artışına neden olacak ve bu artış ise kredi talebinde bir artışa neden olacaktır. Finansal krizler, kredi standartlarına dikkat edilmeden kredi verilmesi ve bu kredilerin geri dönmemesi sonucu ortaya çıkar (Akdiş, 2000: 93).

1.4.FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER

Son yıllarda özellikle 1980’li yıllardan sonra karşılaşılan finansal krizlerin farklı özellikler taşıması nedeniyle birçok görüş ortaya konmuştur. Literatürde finansal krizleri açıklamaya yönelik olarak, birinci nesil, ikinci nesil, üçüncül nesil kriz modelleri dışsal faktörlere vurgu yapan kriz modelleri geliştirilmiş ve bu çerçevede açıklamalar yapılmıştır.

Birinci Nesil Modeller, Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde 1973-1982 yılları arasında ortaya çıkan para krizlerini açıklamak için ortaya konulmuş ve geliştirilmiştir (Krugman, 1979:311-325). Bir diğer model olan İkinci Nesil Modeller ise, 1990’lı yılların başında Avrupa ve Meksika’da ortaya çıkmıştır. Bu model söz konusu ülkelerin ekonomisini hedef alan spekülasyon saldırıları açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiştir (Obstfeld, 1986:72-80). Gerek birinci nesil model gerekse ikinci nesil model, Avrupa, Meksika, diğer Latin Amerika ve Güneydoğu Asya Krizini açıklamakta yetersiz kalmıştı. Bu yüzden diğer araştırmacılar yeni modeller üzerinde çalışmaya yöneltmiştir. Bu modellerin birisi krizleri bir bulaşıcı hastalık gibi yayılan nitelikte gören Üçüncü Nesil Modeller veya Bulaşıcı Kriz Modelleri gelmektedir.

Birinci Nesil Modeller, Krugman’ın 1979 yılındaki çalışmasında sabit döviz kuru sistemi uygulayan ülkelerde döviz politikası üzerinde yoğunlaşmıştır. Yaptığı çalışmada devalüasyon uygulayan ülkelere yabancı döviz rezervlerinin tükenmesinin nedeni olarak aşırı yurtiçi kredi büyümesi gibi politikaların etkili olduğu savunulmuştur (Pazarbaşıoğlu ve Ötker, 1996:536). Buna göre, sorunun kökeninde,

hem bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla para basmak hem de zayıf bankacılık sistemine kaynak sağlama nedeniyle genişleyen iç kredi hacmi olduğu kabul edilmektedir.

Bir diğer model olan İkinci Nesil Modeller ise Obstfeld'in öncülüğünde 1986 yılındaki çalışmasıyla finansal krizlerin nedeni olarak spekülâtif saldırılar olduğunu vurgulamıştır. Bu modele göre hükümetler her ne kadar tutarlı ekonomi politikalar uyguladasa piyasada beklentilerden dolayı bir kriz ortamı oluşacaktır. Bu hükümetlerde yeterli döviz miktarına sahip olsalar dahi, eğer bir ülke parasına yönelik bir spekülâtif saldırı gerçekleşirse bu durumda kriz kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Sabit döviz kuru uygulayan bu hükümetler saldırı sonucunda döviz kuru rejimi değişme uygulamasına gidecektir (Karabulut, 2002:97).

Döviz kurunu hedef alan spekülâtif saldırılar, o ülkede paranın reel değerini düşürecektir. Bu sayede söz konusu ülkenin dış rekabet gücü de artmış olacaktır. Fakat bu durum ikinci bir ülke için tam tersi olacaktır. Çünkü spekülâtif saldırılar ikinci olan ülkede ticaret açığı oluşmasına yol açacaktır. Bunun sonucunda o ülkenin merkez bankasının uluslar arası döviz rezervleri azalacağından söz konusu ülkenin parasına yönelik spekülâtif bir saldırı başlayacaktır (Eichengreen vd. 1996:12). Bu durum, krizlerin bulaşıcı etkilerini açıklayan Üçüncü Nesil Modelleri vurgulamaktadır.

Finansal kriz modelleri, birinci nesil, ikinci nesil, üçüncü modeller ile dışsal faktörlere vurgu yapan modeller olarak dört başlık altında incelenmektedir. 1990'lardan önce karşılaşılan finansal krizler ile 1990'lardan sonra karşılaşılan finansal krizlerin farklı özellikler olmaları böyle bir ayrımı zorunlu kılmıştır. Şimdi kriz modellerine aşağıda açıklanacaktır.

1.4.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Kriz Modelleri)

Krugman(1979), mal piyasalarına istikrar kazandırmaya çalışan mal kurullarındaki mantığın benzerinin, para piyasalarına istikrar kazandırmaya çalışan Merkez Bankalarına da uygulanabileceğini savunmuş ve bu konudaki öncü makalesinde,

sonradan “birinci nesil kriz modelleri” olarak da anılan, “Kanonik Para Kriz Modeli”ni ortaya koymuştur (Krugman, 1997: 311).

Daha sonra Flood ve Garber (1984) tarafından geliştirilen birinci nesil modeller, krizi ateşleyen temel makroekonomik faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Bu modele göre krizlerin nedeni olarak makroekonomik politikaların yapısal uyumsuzluğundan kaynaklandığı savunulmuştur (Krugman, 2000:2). Bu modelde hükümet bütçe açıklarını kontrolsüz ve sürekli olarak para basarak finanse etmektedir. Diğer taraftan döviz kurunu sabit tutabilmek için sürekli döviz alım satımı yapmaktadır (Aslantaş ve Odyakmaz, 1998: 3).

Yani bu makroekonomik politikaların sürdürülemez oluşuna bağlamaktadır. Bu modele göre finansal krizlerin ekonomi politikalarındaki temel dengesizlikler ile döviz kurunu sabit tutma arasındaki tutarsızlıktan kaynaklandığı görüşü vurgulanmaktadır. Finansal krizlerin temel nedeni olarak şunları sayabiliriz; a) Mali açıkların büyük ölçekli parasal finansmana dayanması b) Bunun da bir rezerv erozyonun ortaya çıkması. Bu modele göre sayılan nedenlerden dolayı bir para çöküşü ile sonuçlanacağı vurgulanmaktadır. Bu nedenlerin dayanağı olarak makroekonomik verilerin kötüleşmesi gösterilmiştir. Bilindiği gibi spekülasyon döviz rezervlerinde önemli azalmalara yol açtığı için merkez bankasını sabit tutulan pariteyi korumaktan vazgeçmeye zorlayacaktır (Krugman, 2000:2).

Piyasada açıkları kapamak için para basımından kaynaklanan bir kredi büyümesini gören spekülâtörler, Merkez Bankası’nın rezervlerinin bu durumu korumak için azalacağını düşünerek sabit döviz kurunun kaldırılacağı yönünde bir beklentiye gireceklerdir. Bunun sonucunda ise para miktarı artarsa ülkenin parasının değeri düşecektir. Bu durum, sabit döviz kuru üzerinde bir baskı unsuru oluşturduğundan Merkez Bankası bu baskıyı ortadan kaldırmak için piyasaya sürekli olarak döviz satmak zorunda kalır. Bu aşamada cari döviz kurundan sadece Merkez Bankası ulusal para satın aldıklarında spekülâtörler ellerindeki ulusal parayı Merkez Bankası’na vererek karşılığında döviz alırlar (Karabulut, 2002: 86).

Fiyatın yükselebileceği maksimum değer, talebin daha fazla artmayacağı yani maksimum olan fiyata ulaştığında talep artışı duracak bu noktada bir fiyat oluşacaktır. Resmi bir kurulun, sözü edilen malı sabit bir fiyattan alıp satacağını ilan etmesi durumunda farklı gelişmeler meydana gelecektir. Spekülatörler fiyatın yükselebileceği en yüksek düzeyde iken ellerindeki malı satmak isteyecektir. Bu durumda bunu almak isteyen kurumun elinde büyük bir stok birikmesine neden olacaktır. Böylece piyasada hedeflenen fiyatın üzerinde bir fiyat oluşturacağından bu malın spekülatörlerce toplanmasına neden olacaktır. Sonuç olarak istikrarı sağlamak isteyen karar organı, bu aşamada bedelin düşük düzeyde kalması için fiyatları kontrol altında tutmaya çalışırsa, bunun sonucunda stoklarını tüketme durumu ile karşılaşmış olacaktır(Karabulut, 2002: 87).

Merkez Bankası ulusal parayı destekleme politikası ile döviz karşılığında ulusal paranın satılması arasındaki mücadele çoğu zaman Merkez Bankası'nın aleyhine sonuçlanır. Krizin oluşması sırasında ortaya çıkan sabit kurun kaldırılacağı zamanı belirlemek amacıyla “gölge döviz kuru” aşamasına geçilmektedir. Bu modele göre, pek çok para krizi yurt içi ekonomi politikaları ve döviz kuru sistemi arasındaki tutarsızlıktan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Ayrıca bu modele göre ani para krizleri, sadece yatırımcılar ile piyasayı yönlendirenlerin mantıksızlığına bağlı olamayacağı görüşünü dile getirmektedir (Krugman, 2000: 4).

1.4.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

Avrupa'da 1992-1993 yıllarında ortaya çıkan krizin makroekonomik sorunlara vurgu yapan birinci nesil modellerle açıklanamaması sonucunu doğurmuş ve para krizlerinin ortaya çıkışında başka nedenler arayan modeller üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu model, hükümetin fayda ve maliyet analizini dikkate alan ve piyasadaki olumsuz bekleyişlerin kendi kendini doğruladığı ikinci nesil kriz modelleridir (Akçağlayan, 2005: 115).

Bu modellere göre, Avrupa ülkelerinde meydana gelen devalüasyonların nedeni olarak yetersiz talep sonucu oluşan işsizlik olduğu ileri sürülmüştür. Bu ülkeler, işsizliğin

politik maliyetleri ile devalüasyon yapmanın politik maliyetleri arasında tercih yapmak zorunda kalmış ve bunun sonucunda hükümetlerin işsizlik konusundaki endişesini arttırmıştır. Buna bağlı olarak devalüasyon beklentisi artacağından spekülatif bir atağı tetiklemiştir. İkinci nesil modellerde krizin politik bir tercihin sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Obstfeld, 1986 tarihli çalışmasında ödemeler dengesi krizlerinin, sürdürülemez makroekonomik politikaların kaçınılmaz sonucu olmaktan çok, tamamen kendi kendini besleyen olaylar olabileceğini iddia etmiştir (Obstfeld, 1986: 74). Obstfeld, yaptığı çalışmalarda kendi kendini besleyen spekülatif ataklar ve çoklu denge ile ilgili örnekler vermiştir. Bu örnekler, parasal krizlerin sebepleri hakkında yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Çoklu denge, sabit döviz kuru politikasının sürdürülebilirliği ile ilgili şüphe olmadığı halde, piyasa katılımcılarının başarılı bir spekülatif atağın mevcut politikayı değiştirebileceğine inandıklarında ortaya çıkar(Eichengreen vd. 1996:20).

Bu modele göre, piyasa aktörlerinin beklentileri oluşturtururken, onların davranışları iktisat politikasını etkilemeyeceği varsayımından hareketle piyasa aktörlerinin beklentileri ile cari dönemde ortaya çıkan sonuçlar arasındaki karşılıklı etkileşim, ikinci nesil modellerin hareket noktasını oluşturacaktır. Piyasada oluşan beklentiler, doğrudan makro iktisadi politika kararlarını etkilemektedir. Obstfeld (1986) tarafından geliştirilen bu model, politikaların amaç ve hedefleri arasında yaşanan çelişkiler veya politika belirsizlikleri ortamında, iktisadi ajanların beklentilerinin, iktisadi sonuçları değiştirecek ölçüde önemli etkileri olduğu savunulmaktadır (Obstfeld, 1984: 189).

Obstfeld(1996) göre Kriz, sabit döviz kuru ile genişletici para politikasıarasındaki çelişkiden ve yatırımcıların hükümetin döviz kurunu serbest bırakacağı beklentilerinin meydana gelmesinden dolayı hükümetler ya sabit döviz kurunu (ve dolayısıyla yüksek faizleri ve resesyonu) savunmak ya da devalüasyona karar vermeleri gerekmektedir. Birinci nesil ile ikinci nesil model arasındaki fark, krizin çıkmasının rastgele olup olamayacağı ile ilgilidir. Birinci nesil modellerde krizi tetikleyen, başta döviz

rezervleri olmak üzere temel bazı makroekonomik faktörlerin kritik seviyeleri aşması iken, ikinci nesil modellerde krizin nedeni tamamen rastlantısal yani beklenmedik gelişmelerin bekleyişleri değiştirmesidir (Yay ve dğ.2004:3).

İkinci nesil kriz modellerinin, küresel finansal piyasaların yapısına daha iyi uyduğu savunulmuş ve analizin temel taşıını oluşturan güven kaybı ve beklentilerdeki kaymanın nedenleri konusunda yetersiz kaldığı ifade edilmektedir (Yay, 2001: 1239).

1.4.3.Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Kriz modellerinden üçüncüsü olan üçüncül nesil kriz modelleridir. Birinci nesil kriz modeli spekülatif atak modellerine dayalı olarak farklı ülkelerde eşanlı ortaya çıkan krizler açıklanmaktaydı. Ülkelerin kendi içlerinde benzer kırılganlıklar taşıdıkları ve bu yüzden ortak şoklarla sarsıldıkları öne sürülmektedir. Asya’da sabit döviz kuru sistemleri ve dolar cinsinden aşırı dış borçlar bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu görüşe göre finansal krizlere bireylerin rasyonel olmayan davranışları ile parasal fon yöneticilerinin karşılaştıkları asimetrik güdüler nedeniyle yatırımcılarda oluşan rasyonel olmayan beklentilerin etkili olduğu kabul edilir(Delice, 2003:65).

Mali piyasaların mikro-financeal kırılganlık niteliğiüzerinde odaklaşarak, mali piyasa kurumu ile aktörlerinin riskleri etkin bir şekilde yönetecek yoksun olduklarını ve bu nedenle aşırı riskli karar ve faaliyetlere yöneceklerini savunmaktadır. Bu modellere göre aslında görünürdeki sağlam makroekonomik temellerin altında, bankalara ve politikacı yakınlarına (cronies of politicians) sağlanan (açık ya da gizli) hükümet garantileri ile “aşırı borçlanma sendromu” yatmaktadır (Yay ve dğ.2004:3).

1997 Güney Doğu Asya finansal krizinde, kriz ülkelerinin hükümetleri 1997 yılı başında oldukça iyi durumdaydı ve 1996 yılında bu ülkelerde büyüme yavaşlamıştı. Fakat Asya ülkelerinden hiç biri İngiltere’de olduğu gibi istihdam ve döviz kuru arasında tercih yapma durumu ile kaşı karşıya kalmamış ve kriz çoğu gözlemciyi şaşkına uğratmıştır. Krizden kısa bir süre önce IMF bile güçlü büyüme tahminlerinde bulunmuştur. Fakat kriz yaşandıktan sonra bile, bu ülkelerin kriz riski taşıdığına veya 1997–1998 yıllarının olağan dışı riskli olduğuna dair geleneksel

gösterge bulabilmek çok zordur. Neyin yanlış gittiğini anlamak ve 1994–95 Latin Amerika ve 1997–98 Güney Doğu Asya krizini açıklamak üzere geliştirilen modeller, genel bir sınıflama ile üçüncü nesil kriz modelleri olarak adlandırılmaktadır (Stiglitz, 2002: 112). Bu modeller Asya krizinden hareketle, bankacılık ve finans sektörünün rolünü vurgulayarak, bankacılık krizleri ile para krizlerinin birbirlerini besleyen bir kısır döngü yarattığı ana fikrine dayanmakta ve krizlerin ülkeler arasında yayılma mekanizmasını açıklamaya çalışmaktadır. Krugman’ın (1998) “ahlâk riski” yaklaşımı ve Sachs’ın (1998) “finansal atak” yaklaşımı bu çerçevede değerlendirilen öncü çalışmalardandır. Krugman’a göre, finansal araçların yaratmış olduğu yükümlülüklerin açık veya zımni olarak hükümet garantisine alınmış olması, “ahlâk riski” sorununa yol açmıştır. Özellikle, bankaların riskli projeleri kredilendirme davranışının yaygınlaşması ve kredi hacminin bu şekilde genişlemesi, finansal aktif fiyatlarını yükselterek finansal sistemi nominal olarak aşırı derecede büyötmüştür. Oluşan finansal balonların patlaması bu süreci tersine çevirmiş ve ekonomide genel olarak finansal aktiflerin fiyatları düşerken, bankaların toplam kredi içinde donuk aktiflerinin payı önemli ölçüde artmıştır. Bu durum, ulusal düzeyde ödeme sistemlerinin kilitlenmesine ve bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bankacılık krizleri ise para krizlerine yol açmıştır (Krugman, 1997: 1).

Diğer bir iktisatçı J. Sachs(1998)’a göre, yükümlülüklerin vade yapısının aktiflerin vade yapısından daha kısa olması, kısmi rezerv sisteminde, bankalara yönelik hücumun potansiyel kaynağını oluşturacağı savunulmaktadır. Günümüz finans dünyasında, bankaların fon kaynaklarının ve kullanım alanlarının farklı para birimlerinden oluşması, vade ve kur riskinin birlikte var olmasına yol açmaktadır. Bu risk birbirini besleyerek, bankalar açısından likitide problemi yaratmakta ve ülkenin temel makro iktisadi göstergelerinde sorun olmasa bile krizin nedenini oluşturmaktadır (Sachs and Radalet: 1998).

1.4.4.Dışsal Faktörlere Vurgu Yapan Modeller

Finansal krizleri açıklamaya çalışan diğer bir model, dış faktörlere vurgu yapan kriz modelleridir. Finansal sektör oluşacak bir kriz, paranın değerini zayıflatırken, buna bağlı olarak yapılacak olan devalüasyon da bankaların pozisyonlarını ciddi bir biçimde zayıflatacak bu da bir kısır döngüye dönüşecektir. Bu kapsamda dışsal faktörlere vurgu yapan modellerde ise, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerde dışsal faktörlerin belirleyiciliği hareket noktası olmaktadır. Bu çerçevede sanayileşmiş ülkelerdeki önemli ekonomik gelişmeler yatırımların globalleşmesi ve sermaye piyasalarının artan entegrasyonu gibi faktörlerin, gelişmekte olan ülkelerde krizleri harekete geçirdiği kabul edilmektedir (Yay, 2001: 1241). Örneğin sanayileşmiş ülkelerin faiz oranlarındaki düşüşler, sermaye akımlarını gelişmekte olan ekonomilere yönlendirirken, faiz oranlarında meydana gelen ani artışlar, bu ekonomilerdeki bankaların ve firmaların maliyetlerin yükselterek, dışfinansman akımlarını sınırlandırabilmektedir. Bununla birlikte, yapılan bazı çalışmalar, finansal piyasalar arasındaki artan entegrasyonun uzun vadede makroekonomik göstergelerdeki aşırı dalgalanmaları (volatility) azalttığını ortaya koymaktadır.

Özellikle 1997-98'de Asya'da yaşanan krizin arkasından para ve bankacılık krizlerinin (ikiz -twin- krizler) ortak bazı faktör ve olgular tarafından yaratıldığını vurgulayan ve problemlerin kaynağının banka ve finans sektörü olduğunu belirten çok sayıda model geliştirildi. Bu modellerin büyük bir kısmında 1990'lardaki krizlerin bütün sorumluluğu serbest sermaye akımlarına yüklenmektedir. Ancak sermaye kontrolü uygulayan ülkelerde özellikle para krizlerinin çok daha olası olduğunu ortaya koyan çalışmalar, bu teze dikkatli yaklaşılmasını gerektirmektedir. Söz konusu modellere göre finansal liberalizasyonun arkasından iyi düzenlenmemiş bir bankacılık sistemi ve mikroekonomik bozukluklar, gizli mevduat sigortası ve gizli kamu garantileri gibi unsurlar ahlaki tehlike ve aşırı borçlanma yaratarak ciddi krizlere yol açmaktadır (Yay, 2001:1239).

1.5.FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ

Finansal krizlerle ilgili açıklamalardan sonra şimdi finansal kriz türlerine değinmek faydalı olacaktır. Finansal liberalizasyon süreciyle uluslararası fonlar küresel düzeyde daha yüksek getiri elde edebilecekleri ülkelere rahatça girip çıkabilmeleri sağlanmış ve bunun sonucunda uluslararası sermaye hareketlerinin hacminde önemli artışlar meydana gelmiştir. Şimdi finansal kriz sürecinin başlangıcındaki belirtileri görmemiz gerekmektedir. Bu belirtiler şu başlıklar altında toplanmaktadır(Mishkin, 2001:3). a)Faiz oranlarındaki artış b)Belirsizliklerdeki artışc) Menkul kıymetler borsasının çöküşü d)Bankacılık sektöründeki sorunlardır

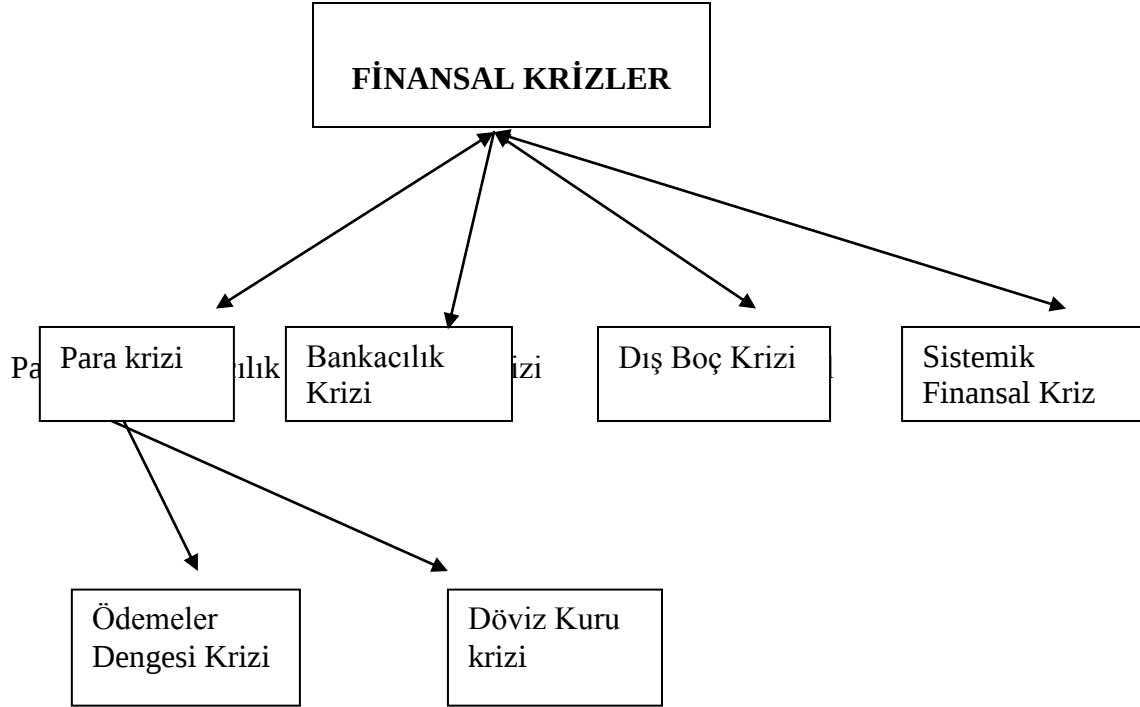
Bunlara ilave olarak, para ikamesinin artması ve beklenen enflasyon oranındaki artışları da finansal istikrarsızlık belirtileri olarak gösterilebilir (Kunt ve Detragiache, 1998:81-84).

Finansal krizlerin, kendine has bazı ayırt edici özellikleri olmakla birlikte, hepsinin ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu ortak nokta krizlerin önemli maliyetler yaratmaları olduğu söylenebilir. Bu maliyetlerin en önemlileri, çıktı kayıpları ve kırılgan finansal sektörü yeniden inşa etmek için harcanan önemli finansal kayıplardır. 1990'lı yıllarda oluşan krizlerin en önemli ayırt edici özelliği bu krizlerin oluştuğu bölge başta olmak üzere dünya üzerinde yarattıkları küresel etkilerin artmış olmasıdır (Özer, 1999:29).

Literatürde genel kabul gören yaklaşımlara bakıldığında dört önemli gruba ayrıldığı söylenebilir. Özellikle gelişmekte olan ve yükselen piyasalarda yaygın olarak görülen finansal krizler ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir: Para Krizleri, Bankacılık Krizleri, Dış Borç Krizleri ve Sistemik finansal krizlerdir (Sachs, 1998: 243).

Bu krizler genellikle birbirini takip ettiklerinden bunlar arasında kesin çizgilerle ayırım yapılamamaktadır. Aşağıda finansal krizlerin sınıflandırılması şekil üzerinde gösterildikten sonra, bu krizler genel olarak açıklanacaktır.

Şekil 1: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması

1.5.1. Para Krizleri

Finansal kriz türlerinden ilki olan para krizi, literatürde döviz krizi olarak da ifade edilmektedir. Döviz kurundaki ani bir hareket ve sermaye hareketlerindeki keskin bir değişme sonucu ortaya çıkmaktadır (Yay ve diğerleri, 2001:20).

Seyidoğlu(1999)'na göre para krizi, *bir ülke parasına güvenin kaybolması dolayısıyla spekülâtif fonların ülkeyi terk etmeye başlaması ve Merkez Bankasının tüm destekleme çabalarına rağmen mevcut kurun sürdürülemez olarak ulusal paranın devalüe edilmesi veya tümünden dalgalanmaya bırakılması* olarak tanımlamaktadır (Seyidoğlu, 1999:583).

Yaşanan finansal krizlere, baktığımızda sermaye işlemleri üzerindeki kontroller ve diğer finansal kısıtlamalar nedeniyle bankacılık krizleri 1950'ler ve 1960'larda yaygın olmadığı söylenebilir. 1970'lerden itibaren finansal krizler para krizleriyle

ardarda ortaya çıkmaya başlamıştır. 1970'lerden 1990'lara uzanan dönemde yapılan araştırmaların sonuçları, 1970-85 arasında daha çok para krizleri olduğunu, 1980'lerin ortalarından itibaren de bankacılık krizlerinin arttığı gözlemlenmiştir (Yay, 2001:1237).

Para krizleri daha çok sabit döviz kuru sisteminde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden ulusal para ile şekillendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırılmaları sonucu, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan finansal krizlerdir. Eğer bir ülke parasının üzerindeki spekülasyonla veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanırsa veya Merkez Bankası büyük miktarlarda rezerv satmak zorunda kalır. Ayrıca merkez bankası faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi ortaya çıkacaktır (Delice, 2003:59).

Genelde sabit kura dayalı dezenflasyon programları sonucu ortaya çıkan döviz krizleri, yerli paranın değer kazanması sonucu, cari işlemler dengesindeki açık büyümektedir. Buna rağmen sabit kurdan çıkamayan ülkeler, ister istemez bir krize sürüklenmektedir (Eren ve Süslü, 2001:664).

Para krizi türlerine geldiğimizde ikiye ayrılabiliriz. Bunları ödemeler dengesi krizi ve döviz kuru krizi şeklinde ikili bir ayırıma tabi tutmak mümkündür. Sabit kur sistemi uygulayan ülkelerdeki para krizleri ödemeler dengesi krizleri diye adlandırılarak, dikkat döviz rezervi azalmalarına çekilirken, esnek kur sistemi uygulayan ülkelerdeki krizlere döviz kuru krizi adı verilerek, dikkat rezerv azalmaları yerine kur değişmelerine çekilmiş olmaktadır(Kibritcioğlu, 2001:175).

1.5.2. Bankacılık Krizleri

Finansal kriz türlerinden bir diğeri ise bankacılık krizidir. Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden; bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanmaktadır. Daha açıkçası, geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerler piyasasındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedeniyle bankaların aktif yapılarının bozulması bankacılık krizlerinin temel nedenleri olmaktadır(Eren ve Süslü,

2001:664). Bankacılık krizlerinin bir başka tanımı da, bir ya da birden fazla bankaya güvenin sarsılması, halkın aniden ve yaygın olarak mevduatlarını çekmek için bankalara hücum etmesi olarak tanımlanmaktadır(Parasız,1999:53).

Bankacılık krizini teşhis ederken sorunun bir tek bankaya mı yoksa az sayıda bankaya mı ilişkin olduğunu, yoksa sorunun sistematik denilen bütün piyasayı ilgilendiren bir sorun mu olduğunu belirlemek son derece önemlidir(Ateş, 2004:204). Bu krizlerde mevduat sahipleri, bankaya kredi veren kişi veya kuruluşlar ve banka hissedarları oluşan güven kaybı ile fonlarını çekmek isterler. Tek bir bankanın başarısızlığı her zaman tüm bankacılık sistemini sarsmayabilir; ancak krizdeki bankanın, bankacılık sistemi içindeki payının büyüklüğü, krizin sistemik bir krize dönüşmesi olasılığını attırmaktadır(Yay ve diğerleri, 2001:140).

Para krizlerini ödemeler dengesi krizi ve döviz kuru krizi şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutmak mümkündür. Döviz krizlerinin bankacılık krizlerine neden olduğu iddia edilmektedir. Şöyle ki:(1) Kriz öncesi dönemde uygulanan sabit döviz kuru rejimi terk edilmeden önce spekülasyon saldırılar sonucu uluslararası rezervlerin büyük ölçüde kaybolması, para stokunda ve kredi arzında ani düşüslere yol açabilmektedir. Azalan kredi hacmi üretim üzerinde olumsuz etki yaratabilecek ve geri dönmeyen kredilerin artması bankacılık krizleriyle sonuçlanabilmektedir. (2) Döviz krizi ile birlikte gelen ulusal paranın aşırı değer kaybı sonucunda, bankalar arasında büyük miktarlarda olan ve kur riskine karşı korunmamış döviz cinsinden borçların geri ödenme problemleri ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2001:41). Bu problem ise, bankacılık sisteminin zayıflamasına yol açabilmektedir. Bankacılık krizleri, para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi taşımakta ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler doğurmaktadır(Delice, 2003:61).

1970'lerden 2000'lere uzanan dönemde yapılan araştırmaların sonuçları, para ve bankacılık krizlerinin birlikte gerçekleştiğini göstermektedir. Bu tür krizler, ikiz kriz (twincrisis) olarak adlandırılmaktadır(Kaminsky ve Reinhart, 1999:475).

1.5.3. Dış Borç Krizleri

Dış borç krizleri, Bir ülkenin kamu ve özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumu olarak ifade edilmektedir (Yay, 2001: 1237). Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları nedeniyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Sachs(1998) yaptığı çalışmada dış borç krizlerini, *dış borçlarını düzenli olarak ödemekte olan bir ülkenin borcunun anapara ve faizlerini ödeyemeyeceğini ilan etmesi durumu* olarak da tanımlamaktadır (Sachs,1998:244). Ayrıca, dış borç krizleri genellikle resmi dış borç için kullanılmaktadır. Likidite krizine (para ve bankacılık) düşen bir ülkenin, tüm yükümlülüklerinde olduğu gibi, dış borç geri ödemelerinde de aksama oluşabilir. Bu nokta, likidite krizleri ile dış borç krizleri arasındaki tek gerçek ve bilinen ilişki olmaktadır. Dış borç krizlerini, likidite krizlerinden ayıran pek çok unsur bulunmaktadır. Bir dış borç krizi, dış borç geri ödeme, miktar ya da vadelerindeki yükümlülüklerini tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getiremeyeceği beyanı ile başlamış kabul edilmektedir. Dış borç krizlerinin en önemli özelliği krizlerin sürekli değil geçici ve bir döneme ait olmasıdır. Ayrıca, tek bir ülkedeki likidite krizi bile tüm dünya finansal sistemine önemli derecede olumsuz etkide bulunurken, dış borç krizine düşen bir ülkenin olumsuz etkileri yalnızca alacaklı taraflarla sınırlı kalmaktadır. Bu durum, aksayan ödemenin miktarı önemli derecede büyük olsa da geçerlidir(Çalışkan,2003:226).

Ülkeler bir dış borç krizi ile karşılaştıkları zaman sorulacak ilk soru, krizin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğudur. Bir başka ifadeyle, ülkenin likidite kısıtı ile mi yoksa çözümsüzlükle mi karşılaşıldığının tespitidir. Borçlular için cevap birincisidir ve likidite sağlanmasıyla sorun aşılanacaktır ancak, alacaklılar için ise cevap ekonominin şartlarına bağlıdır. Alacaklıların tepkisi kayıpları kesmek için yeni borçlanmaları durdurmak şeklinde belirlenebilir.

1.5.4. Sistemik Finansal Krizler

Potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade etmektedir ve ekonomik, sosyal ve politik yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik, politik ve sosyal yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanırlar. Sabit bir döviz kuru veya konvertibilite taahhüdü, merkez bankasının, *nihai ödünç mercii* (lender of the last resort) olma yeteneğini sınırlayarak bir ödemeler bilançosu problemini, bir bankacılık sorununa dönüştürür (Delice, 2003:62).

Bir spekülasyon atak başladığında ve paranın değerinde bir değer kaybı ortaya çıktığında, yeni gelişen piyasa ekonomilerinde borç piyasalarının kurumsal yapısı (borç sözleşmelerinin kısa vadesi ve yabancı paralarla birimlendirilmiş olmaları) ile ulusal paranın devalüasyonu arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkar ve ekonomi sistemik bir finansal krize sürüklenir (Mishkin, 2001: 11).

Ekonomilerde yaşanan krizler birbirinden bağımsız olmayıp, birçok durumda farklı alanlarda başlayan bir kriz, diğer kriz türlerini de beraberinde getirmektedir. Mishkin(2001) çalışmasında finansal krizlerin üç aşamada ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bunlardan birinci aşama finansal ve finansal olmayan bilançolarda bozulmanın olduğu başlangıç aşamasıdır. İkinci aşamada ise birinci aşamayı ortaya çıkaran bir para krizi takip eder. Üçüncü aşama, para krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan finansal ve finansal olmayan bilançoların daha ileri bozulması yani finansal kriz aşamasıdır. Bu aşama ekonominin yıkıcı sonuçları olan tam bir finansal krize girme aşamasıdır (Mishkin, 2001:7).

Sistemik finansal krizlerde mutlaka bir yayılma süreci bulunmaktadır. Bir ülke, kurum veya firmadaki sorunlar, diğer bir ülke, firma veya kurumlarda çözümsüzlüğe yol açabilmektedir. Örneğin Asya krizinde başlangıçta şirket iflasları Kore ve Tayland'da gözlenirken, bu durum kısa bir süre sonra bölge ülkelerinin finansal piyasalarına yayılmıştır(Özer, 1999:35).

Sistemik kriz dönemlerinde, ülkede üretim kayıpları meydana gelmekte, milli gelir düşmekte, ekonomik kayıplar büyümekte ve ülke ekonomik etkinlikten uzaklaşmaktadır. Finansal krizler (para, bankacılık, dış borç ve sistemik finansal krizler), birbirinden bağımsız olmayıp, birçok durumda farklı alanlarda başlayan bir kriz, diğer bir krizi de beraberinde getirebilmektedir.

1.6. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ ve ETKİLERİ

Herhangi bir ülkede Finansal krizlere ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açan birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenler, genel olarak ekonomi üzerindeki etkileri olduğu gibi bankacılık sektörü üzerinde etkileri de söz konusudur. Ülkelerin makroekonomik istikrarını bozan bu olumsuz etkilere karşı, uyarıcı ve önleyici nitelikte çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Yapılan çalışmalara göre finansal krizlerin, ortaya çıkış nedeni aynı olduğu söylenebilir. Finansal krizlerin nedeni olarak Makroekonomik yapıda sürdürülemeyen dengesizlik, Ters seçim ve Ahlaki yapıdaki bozulma, Finansal serbestleşme, Sürü psikolojisi olarak sıralanabilmektedir(Süslü, Eren,2001:662-674). Sayılan bu nedenlerden kaynaklanan finansal krizler, ekonomik faaliyetler üzerinde çeşitli etkilerde bulunduğu gibi bu etkiler, temel ekonomik göstergeler açısından da önem taşımaktadır.

Mishkin (2001) yaptığı çalışmada finansal krizlerin, finansal piyasaların etkin bir şekilde çalışmaması nedeniyle ekonomik faaliyet hacminde şiddetli daralmalara yol açtığını ileri sürmektedir. Mishkin (2001) finansal krizlere kapı aralayan dört önemli faktör üzerinde durmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: a) Finansal sektör bilançolarındaki bozulma, b) Faiz oranlarındaki artışlar, c) Belirsizlikteki artışlar, d) Varlık fiyatlarındaki değişimler nedeniyle finansal olmayan şirket bilançolarının bozulması gibi faktörler etkili olmuştur (Mishkin, 2001:3).

Bankacılığın sağlıklı işlemesi, finansal piyasaların istikrarsız hale gelmesi ya da her iki durumun gerçekleşmesi sonucunda finansal sistem kırılğan olarak nitelendirilebilmektedir (Zwet ve Swank, 2000:6). Finansal bir kriz sonucunda ortaya çıkan bankacılık sektörü sorunları, kredi veya para arzı kanalıyla ekonomik faaliyetler

üzerinde ters etkiler meydana getirebilir (Caprio vd.1996:634). Finansal piyasalarda ortaya çıkan bir krizin yaratacağı makroekonomik etkiler; kredi hacminde daralma, faizlerde yükselme, emisyonda artma, harcama ve talepte düşme, üretim ve istihdamda azalma, tasarruf ve yatırımlarda azalma olarak sıralanabilmektedir.

Finansal bir krizin bankacılık sektörüne etkileri değişik biçimlerde ve çoğunlukla birbirine bağlı sonuçlar olarak ortaya çıkmakta buda genellikle bankaya yönelik hücum şeklinde görülür. Buna bağlı olarak, bankalar mevduat geri çekişlerini karşılayabilmek için varlıklarını zararına satışlar yoluyla elden çıkarmaya başlarlar. Bu yaşanan durum finansal kriz etkisi belirli bankalara ait olarak ortaya çıkıyorsa, borç veren son merci işleviyle, krizin yaygınlaşması ve sistemik hale gelmesi engellenmesi sağlanır. Buna ilave olarak bankaların mevduatı sigortalamış olması bir krizi henüz doğmadan önlemesine yardımcı olabilir. Çünkü finansal bir kriz yaşanması yayılması durumunda, riskli olarak görülen bankalardan mevduat çekilecek, güvenli olduğu kabul edilen diğer bankalara mevduatlar yönelecektir. Krizden dolayı Bankacılık sistemine olan güven sarsılmış ise, bu kez fonlar bankalardan çekilerek önce kaliteye sonra da nakde dönecek ve fonlar yeri geldiğinde yurtdışına bile çıkarılabilecektir. Bunun sonucunda birçok banka iflas edip kapanırken, ayakta kalan bankalar ise olumsuz etkilerle karşıya kalacaktır (Kaufman, 2001:13; Karacan, 1996:58-59).

1.6.1. Finansal Liberalizasyon

Finansal krizlerin nedenlerinden biri ülkelerde finansal sistemin yapısı ile ilgili olan finansal liberalizasyondur. Finansal krizlere neden olan finansal baskılamaya karşı finansal serbestlik politikaları 1970'lerin başından itibaren gündeme gelmiş ve akademik araştırmalara konu olmuştur. Daha sonra 1980'lerden itibaren dünya ülkelerinin büyük bir kısmında finansal sistemler ciddi bir şekilde finansal liberalizasyon sürecinden geçmiştir. Fakat finansal piyasaların daha etkin ve baskılanmamış bir ortamda müdahalelerden uzak bir şekilde çalışması sonucuna yönelik liberalizasyon uygulamaları, beraberinde ciddi riskler de getirmiştir. Buna bağlı olarak faiz kontrollerinin kalkması, zorunlu rezervlerin azaltılması, piyasaya

girişin hem yerli bankalar hem de yabancı bankalar için kolaylaştırılması, yerli paranın konvertibilitesinin sağlanması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi gibi iç ve dış finansal deregülasyon uygulamaları bankacılık sistemi üzerinde önemli etkilere neden olmaktadır. Bunlar faiz, döviz kuru, likidite ve ödeyebilirlik risklerini önemli ölçüde arttırmıştır (Karabulut, 2002:41).

Finansal liberalizasyonun gelişimi ve entegrasyon uygulamaları analiz edildiğinde, finansal sistemde artan risk yapısı daha iyi anlaşılacaktır. Eğer bir ülkede finansal piyasalar etkin bir şekilde çalışmıyorsa ve buna kısıtlama getirilmişse, bu durumda söz konusu ülkenin finansal sistemi baskılanmış demektir. Finansal sistemini liberalize etme süreci ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde yüksek reel faiz oranından yabancı sermaye girişi teşviği sağlanacak ve bu sermaye girişi, ulusal paralarını dolara sabitleyerek sabit döviz kuru sistemini uygulayan hükümet politikalarıyla da destekleyecektir. Gelişmekte olan ülkelerde finansal liberalizasyon sonucu gelişen yüksek reel faiz oranları, finansal sektörün likidite krizine girmesinin önemli nedenlerini oluşturacaktır (Mishkin, 1999a:10).

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkeler gerekli makroekonomik koşulları sağlamadan, finansal serbestleşmeye geçmesi yani finansal liberalizasyon uygulaması, ülkeye yarardan çok zararı olacağı ileri sürülmektedir (Eren ve Süslü, 2001:665). Kısa vadeli sermaye akımları, ancak yüksek faizler sunularak cazip duruma getirildiğinde bu durum da kriz riskini artıracığı unutulmamalıdır (Akyüz, 1995:14).

1.6.2. Aşırı Borçlanma

Finansal krizlerin nedenlerinden bir diğeri ise aşırı borçlanmadır. Bu genellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan kamu harcamalarına dayalı genişletici maliye politikaları sonrasında ortaya çıkar. Mali disiplin için önemli olan Kamu kesimi borçlanma gereğinde ortaya çıkan aşırı artış ülkelerde yatırım yapan kişi ve kurumlar için geleceğe yönelik belirsizlik riskini artırmaktadır (Arıcan, 2002:25).

Borçlanma, etkin bir politika aracı olması koşuluyla kriz dönemlerinde ülke ekonomilerinde kullanılması faydalı olmaktadır. Borçlanan ülkelerde borç yönetimi iyi

uygulandığında olumlu etkiler sağlanabilmektedir. Borçlanma Dünyanın pek çok ülkesinde belirli kriz (enflasyon ve deflasyon) dönemlerinde iyi bir kriz önleme aracı kullanılmaktadır. Fakat uygulamada özellikle günümüzde borçlanmanın krizi önlemedeki olumlu etkilerinden daha çok onun krizi tetikleyen yönüne dikkat edilmiştir. Buna örnek vermek gerekirse, Latin Amerika, Güney Asya ve Rusya krizleri neticesinde ülkelerin borç stokları artmış ve bunun sonucunda borçlanma yönetimi açısından sadece borçların çevrilebilmesinde kullanılması gündeme getirilmiştir (Meriç, 2003:13).

Yapılan bu aşırı borçlanma ile ülkeler borçlarını ödeyebilmek için yeniden borçlanmak zorunda kalacak ve bu durum bir borç kısır döngüsü sürecine girmesine neden olacaktır. Bu süreç sonunda faiz yükünün aşırı derecede çoğalması nedeniyle bütçe giderleri karşılanamayacak boyutlara ulaşmaktadır. Sürekli olarak artan kamu harcamalarının finansmanı için alınan borçlar ve bu borçlanma ile sağlanan fonların verimli yatırımlarda kullanılması önemlidir. Aksi halde borcun başka alanlarda kullanılması ülkeleri borç kısır döngüsüne sokacağı gibi borcun her devredişinde faizlerin bir kısmının borç stokuna eklenmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Erdoğan,2006:16).

Finansal krizlere neden olan aşırı borçlanma bu tür olumsuzluklarla sonuçlandığından, bu ülkeler için borç yönetimi bir zorunluluk haline gelecektir. Ülkeler ekonomik yapıyı geliştirmek istiyorsa, borçlanmanın olumsuz etkilerinden korunmak için risk faktörlerini ölçmede uzmanlaşmaya gitmeli borç yönetiminde başarılı olmayı hedeflemelidirler (Ateş, 2002:2).

1.6.3. Uluslararası Sermaye Hareketleri

1980’li yıllardan itibaren finansal liberalizasyon süreci hızlanmış sermaye dolaşımına artması sonucunu doğurmuştur. Yaşanan finansal küreselleşme ile birlikte özellikle 1990’lı yıllardan sonra uluslararası sermayenin dünya ölçeğinde serbestçe dolaşma imkânını bulmuş ve dünyada ekonomik krizlerin meydana gelmesinde rol oynamıştır. Bundan dolayı, uluslararası sermaye hareketlerinin artması ekonomik

krizlerin yaşanmasında etkili olduğu ve aralarında yakın bir koreleasyon bulunmaktadır (Şimşek,2004:64).

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketlerinin serbest dolaşımını sağlama amacıyla, finansal liberalizasyona gidilmiş ve bir dizi reform yapılmıştır. Bunların en önemlileri, faiz oranlarının serbest bırakılarak kredi tavanlarının kaldırılması, bankaların Merkez Bankasında tutmak zorunda oldukları mevduat munzam karşılık oranlarının indirilmesi ya da tamamen kaldırılması, bankacılık sektörünün hem yabancı hem de yerleşiklere açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi olarak sıralanabilir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:3).

Uluslararası sermaye hareketleri doğrudan yatırım ve portföy yatırımı olmak üzere iki kısımda ele alınabilir. Sabit sermaye yatırımı olarak bilinen doğrudan yabancı yatırım, sermayenin kaynak ülkeden yatırıma ev sahipliği yapacak ülkedeki şirket hisselerinin uluslararası yatırımcılar tarafından en az % 10'unun alınması şeklinde kendini gösterir. Sabit sermaye yatırımlarına ek olarak doğrudan yatırımın ülkelere girişi; şirket birleşmesi ya da devri, özelleştirme uygulamaları, ortak girişim, stratejik ortaklık ya da devam eden faaliyetlerin genişletilmesi ile de mümkündür. Diğer bir uluslar arası sermaye hareketlerinden birisi de portföy yatırımıdır. Sıcak para olarak da adlandırılan bu sermaye hareketleri girmiş olduğu ülkenin refahını başlangıçta artırmaktadır. Ne var ki; daha sonra ülke ekonomisinin kırılganlığına paralel olarak ani çıkışlar yaparak, ülkenin çok daha kötü bir duruma sürüklenmesine neden olmaktadır(Kar ve Kara, 2005:171-173).

Finansal krizle karşı karşıya kalan ülkelere bakıldığında kriz öncesi dönemde portföy yatırımlarının bu ülkelerde ithalat patlaması ve dış açıklaın büyümesine neden olduğu görülmüştür. Kısa vadeli sermaye hareketlerine ihtiyaç duyan bu tür ülkelerde, Cari işlemler açığının milli gelir içindeki payının % 4'ü aşması risk olarak ifade edilmektedir. Meksika, Asya ve Türkiye krizlerinde de bu oran % 4'ün üzerine çıktığı görülmüştür. Buna paralel olarak, kısa vadeli borç stokunun resmi döviz rezervlerine

oranının % 1'den fazla olduğu durumlarda da kriz olasılığı yükselmektedir (Celasun, 2001:171-173).

Ülkeler cari işlemler dengesindeki açığı genellikle, borçlanma veya uluslararası rezervlerin artışı ile finanse etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum da kriz olasılığını artırmaktadır. Calvo (1994) yaptığı çalışmada uluslararası sermaye girişlerinin gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan etkileri şu şekilde özetlemektedir (Calvo vd. 1994:54-56):Sermaye girişleri ekonomilerde sermaye arzını artırır, ülkelerin kambiyo kurları önemli ölçüde değerklenir,ülkede uygulanan politikaları önemli ölçüde etkiler ve dünya finans piyasalarındaki yatırımcılara fırsat yaratır.Krizle bağlantılı olan bütün ülkelerin ortak özelliği, ödemeler bilançosu cari işlemler dengesi açıklarının yanında, bu açıkları aşan miktarda yabancı sermayenin söz konusu ekonomilere yönelmiş olmasıdır. İşin ilginç yanı genel itibari ile bu ülkelerin gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alması ve ülkelere giren yatırım portföyü içerisinde kısa vadeli sermaye hareketlerinin hızla yükselmesidir (Özbek, 1999:154–155).

1.6.4. Enflasyon

Finansal krizlerin çıkmasındaki bir diğer neden ise enflasyondur. Fiyat istikrarının sağlanması, ekonomik istikrarın sağlanması için de hayati önem taşımaktadır. Çünkü bir ekonomide sağlıklı bir para politikasının uygulanabilmesinin başlıca koşulu paranın asli fonksiyonlarını rahatlıkla yerine getirebilmesine bağlıdır. Bu durum para biriminin değerkini zaman içerisinde koruması gerektiğinin önemine işaret etmektedir(Şimşek, 2004:64).

Güçlü bir para birimine sahip olmayan ekonomilerde enflasyon ortaya çıkabilir. Enflasyon ekonominin temel değışkenlerine zarar vererek geriye dönük bekleyişlerin güçlendirmekte dolayısıyla ekonomiyi enflasyon sarmalına sokarak enflasyonun giderek kronik bir hal almasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, diğer ülkelere kıyasla yüksek enflasyon oranına sahip ülkelerde sabit kur sisteminin uygulanması, paranın dış değerkini reel olarak yükselterek, cari işlemler bilançosunu olumsuz biçimde etkilemektedir (Çağlar,2003:149).

Enflasyonu kontrol altına almak için çeşitli mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalardan biri olan borçlanma; enflasyonu baskı altına almak ve büyümeyi sağlamak konusunda kısa vadede işe yarasa da, reel üretime katkıda bulunmadığı zaman uzun vadede ülkeyi krize açık hale getirmektedir. Bu nedenle, enflasyonu sermaye hareketleri ile baskı altına almak yerine ekonomik dengeleri birbiri ile uyumlu hale getirecek ve bu dengeleri sağlayacak tedbirler uygulamak önem kazanmaktadır (Çağlar,2003:151).

1.6.5. Döviz Kuru Politikası

Döviz kuru politikası uygulaması finansal krizlerin çıkmasındaki bir diğer etkindir. Döviz kurlarında ortaya çıkabilecek istikrarsızlıklarla krizler arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Döviz kurunun belli bir çığaya bağlanarak sabitlenmesi ya da reel değerinin altında baskıda tutulması, finansal sektörü krizlere karşı daha kırılgan hale getirmektedir. Bununla birlikte krizlerinden korunma mekanizmalarından Merkez Bankasının son durak borç mercii işlevini yerine getirmesi ve döviz kurunun baskı altında tutulması, bankaların açık pozisyonlarının artmasını teşvik edici bir unsur oluşturarak döviz risklerini artırmaktadır. Böyle bir politika, gelişmekte olan ülkelerde enflasyonist ortamın da etkisi ile finans kurumları dışındaki işletmelerin borç portföylerinde döviz borçlarının önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Bu şekilde uygulanan politika neticesinde döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki tetikleme mekanizması güçlenmektedir (Duman,2002:46).

Finansal krizi yaşayan ülkelerin hemen hepsinde sabit kura dayalı istikrar programlarının risk etkisi bulunmaktadır. Bu risklerden birincisi, bu tür programların sadece bankacılık sektörünü değil tüm toplum kesimlerini dövizle borçlanmaya itmektedir. İkincisi ve daha önemlisi ise, reel döviz kurunun aşırı değerlenmesi tasarruflar aleyhine tüketimi ve ithalatı arttırmaktadır. Bu da cari açık sorununa neden olmaktadır. Stanley Fischer (1988) cari açığın yaklaşmakta olan bir krizin temel göstergesi olduğunu ve finansal krizin "Gerçekleşen ve beklenen cari açık büyükse

ülke devalüasyona davetiye çıkarıyor demektir" açıklamasında bulunmuştur (Fischer, 1988:115).

Finansal kriz konusunda çalışma yapan diğer bir iktisatçı Dornbusch, cari açık / GSYİH oranının % 4'ü bulmasının bir ülkeyi kriz bakımından kırmızı bölgeye taşıyacağını belirtmektedir (Dornbusch, 2001:3). Dışa açık ekonomilerde uzlaşmaz üçlü gereği (impossible trinity) ülkeler, uluslararası sermaye liberalizasyonu/entegrasyonu, döviz kuru sistemi ve faiz politikalarından ancak aynı anda ikisini birden gerçekleştirebilmektedir (Krugman ve Obstfeld, 2001:713). Uluslararası sermaye hareketlerini veri olarak alırsak, döviz kuru politikası veya faiz politikasından birisini tercih edilmesi gerekmektedir.

1990'lı yıllardaki deneyimler, sabit kur politikası izleyen ve sermaye hareketlerine açık olan gelişmekte olan ekonomilerde parasal krizlerin arttığı görülmektedir (Mishkin, 1999b:8). Sabit kur nedeniyle sermaye akımlarının sterilize edilememesi reel kuru aşırı değerli duruma getirirken, sabit kur sistemi, yüksek faiz düşük kur politikası uygulayan ülkelerde, kısa vadeli fonların yönlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Sabit kur sisteminde kurun sabitliği uluslararası rezervler yardımıyla sağlanmakta ve ancak spekülatif ataklar nedeniyle ulusal paraya olan talep azalacaktır. Bunu takiben yabancı paraya olan talep arttığında, uluslararası rezervler azalacağından, kurun sabitliği korunamayacaktır (Alkan, 2003:157). Ayrıca, Merkez Bankalarının döviz satışıyla birlikte, ulusal para, dövize dönüştüğünden, faiz oranları yükselmekte, ekonomik faaliyet hacmi ise daralmaktadır. Sabit döviz kuruna dayalı istikrar politikalarının uygulanmasıyla ilgili yapılan çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde, yerli paranın aşırı değerlenmesi dış talebe dayalı bir büyüme artışı ile dış ticaret açığının artması olarak özetlenmektedir. Dış ticaret açığını sürdürülemez noktaya gelmesi, kaybolan rekabet gücü ve reel sektördeki yıpranma ekonomideki daralma sürecini artırdığından finansal krizlere derinlik kazandıracaktır.

1.7. FİNANSAL KRİZLERİ ÖNLEMeye YÖNELİK POLİTİKA ve ÖNERİLER

Finansal krizleri incelerken nedenleri ve türlerine değinilmişti. Şimdi bu krizlere uygulanacak uygulamalar ve politikalar önemli olmaktadır. Bü yüzden Bankacılık sisteminin yapısı ve organizasyonu, sistemde krizlerin ortaya çıkması veya sistemin krizlere dayanıklılığı açısından çok önemli bir faktördür. Sıcak para, olumsuz finansal gelişmelere yerel mevduattan daha duyarlı olduğundan, en ciddi bankacılık sorunları, bankaların mevduatlarının önemli bir kısmının yabancı yatırımcılara ait olduğu ülkelerde yaşanmaktadır. 1994 yılı başlarında ülkemizdeki bankacılık krizinin ağırlaşmasının ve boyutlarının büyümesinin temelinde bu olgu yatmaktadır.

Krizlerin göstergeleri incelendikten sonra buna uygun politika seçimi önemli olmaktadır. Krizler yaşanmadan, bunları önlemeye yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Bu amaçla, krize yol açmayacak sağlam bir makroekonomik ve finansal yapının sağlanması için uygulanacak yöntemler; merkez bankasının borç veren son merci rolü, mevduat sigortası, çeşitli yasal düzenlemeler ve erken uyarı sistemleri olarak sıralanabilmektedir. Bu politikaların, krizi önlemeye ve kriz oluştuktan sonra olumsuz etkilerini gidermeye ilişkin yararları yanında, asimetrik bilgidен kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike bazı zararları da söz konusu olmaktadır (Ural,2003:16).Globalleşen dünyada sıcak para hareketlerinin durdurulması mümkün olmadığı için krizlerin yapışkanlığı ve ülkeleri etkileme düzeyleri farklıdır. En uygun çözüm ise spekülâtörlerin müdahale edemeyecekleri kadar sağlam ve tutarlı bir ekonomik politikalar izlemektir. Örneğın, Malezya 1997 krizinin ardından sermaye hareketlerini sınırlayarak spekülâtif ataklara karşı kendisini korumaya çalışmıştır

Ekonomik krizlere karşı ülke ekonomilerinin vazgeçilmez unsurlarından olan ekonomik istikrar konusuna değinmekte fayda olacaktır.

1.7.1. Ekonomik İstikrar

Ekonomik istikrarın kelime anlamına bakıldığında aynı kararda, aynı biçimde devam etme, kararlılık durumunu ifade eder. Litaratürde ise ekonomik istikrar, genel ekonomik faaliyetlerde daralma ve ciddi genişleme gibi ciddi bir dalgalanmanın görülmemesi durumunu ifade etmektedir (Seyidoğlu,1999:286).

Dünya ekonomisinin geneline bakıldığında ekonomide istikrar arayışları genellikle fiyat istikrarını sağlama çerçevesinde gerçekleşmiştir. Buna örnek vermek gerekirse; Meksika, Arjantin, Brezilya gibi Türkiye ile aynı özellikleri taşıyan ülkelerde izlenen istikrar politikaları fiyat istikrarını sağlama amacına yönelik olmuştur. İktisatçılar arasında istikrar programı tartışmaları genellikle Heterodoks ve Ortodoks istikrar programları çatısı altında toplanmıştır. Ortodoks istikrar programını benimseyen yaklaşıma göre istikrar politikası araçları: Para arzının kontrol edilmesi, Kamu açıklarının azaltılması, Döviz kurunun devalüe edilmesi, Fiyatların serbest bırakılması, Sübvansiyonların kaldırılması olarak belirtilebilir (Parasız,1995:29).

Ortodoks istikrar politikasında genel olarak nominal para arzının ve kredilerin kontrolüne dayanan politikalar içerir. Ortodoks politikalarda amaç enflasyonu kontrol altına almak ve kaynakları ihracata yönelik sektörlere kaydırmaktır(Gündüz,1999:282). Ortodoks istikrar politikaları, IMF tarafından genellikle desteklemekte ve yüksek enflasyonist ortamlarda IMF destekli programlarda uygulanmaktadır. Yukarda da ifade edildiği gibi bu politikaların temelinde genellikle ulusal paraların devalüasyonu, yurtiçi toplam talebi daraltıcı para ve maliye politikalarını içermektedir. Bu politikalar ekonomide küçülmeyi hedefleyen politikalar olmaktadır. Bundan dolayı dar gelirli vatandaşların durumlarını daha da kötüleştirdiği ve sosyal dengesizlikleri daha da arttırdığı için son yıllarda büyük eleştiriler almaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda IMF destekli politikaların başarısızlıkla sonuçlanması Ortodoks politikalara yapılan eleştirileri arttırmıştır(Eroğlu ve Albeni, 2002:181).

Heterodoks istikrar politikalarına bakıldığında ise temelde fiyat ve ücretlerin kontrolüne ve durdurulmasına dayanan gelirler politikasına dayanmaktadır. Yapısalcı

iktisatçılara göre ekonomide tam bir istikrarın sağlanması için şok tedavisi içeren ortodoks politikalar değil, heterodoks politikaları içeren aşamalı reform uygulanması gereklidir. Bu iktisatçılar ekonomik istikrarı uzun dönemde üretim kaynaklarının verimli kullanımını sağlayacak kapsamlı yapısal reformlar ile ulaşılabilecek bir hedef olarak görmüşlerdir(Gündüz,1999:282).

Bu noktada heterodoks programların temeli genellikle üç temel dayanağa sahiptir:

a) Fiyat ve ücret kontrolleri:Fiyat ve ücret kontrolleri, hiperenflasyon durumunun yaşandığı ekonomilerde ekonomik aktörler enflasyonun gelecek dönemlerde de geçmiş dönemlerdeki kadar ya da daha yüksek olacağı beklentisi içerine girerler. Bu durum ise enflasyonun bu beklentiye paralel olarak sürekli yükselmesine sebep olmaktadır. Oluşan bu beklentileri kırmak amacıyla fiyat ve ücret kontrolleri yöntemine başvurulur. Örnek olarak Türkiye’de 2000 yılı için kiralara %25 ile sınırlandırılması verilebilir.

b) Bütçe disiplini:Bütçe disiplininin sağlanabilmesi için sıkı maliye politikaları çerçevesinde gelirler arttırılmaya çalışılmaktadır. Azaltılan bu gelirlere bağlı olarak harcamalar azaltılacaktır.

c) Sabit döviz kuru: Sabit döviz kuru politikası ücret ve fiyat kontrollerinin uygulanması sonucunda ortaya çıkar. Genellikle döviz çıpası adı verilen uygulama başarısızlıkla sonuçlanacak olursa döviz kurları üzerinde bir baskı oluşturacak ve bunun sonucunda özellikle ithalatı artacak, ihracatı ise azaltacaktır. Dolayısıyla cari işlemler dengesini bozduğu için döviz kurları üzerindeki baskı yüksek oranlı enflasyonlarla sonuçlanabilecektir (Eroğlu ve Albeni,2002:182-183).

Finansal piyasalarda istikrara yönelik önerilerin amacı; finansal işlemler alanında spekülasyon unsurlarının azaltılması veya finansal işlemlerin reel iktisadi etkilerinin asgariye indirilmesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.BANKACILIK KRİZLERİ, NEDENLERİ ve BANKACILIK SEKTÖRÜNÜ YENİDEN YAPILANDIRILMASI

2.1. BANKACILIK KRİZİ TANIMI

Bu bölümde bankacılık krizlerinin tanımı, teorik çerçevesi ve nedenleri ile bankacılık sektörünün yapılandırılması incelenecektir. Bankacılık krizleri konusunda farklı yaklaşımlar ve tanımlamalar ortaya konulmuştur. Caprio ve Klingebiel(1996), *sistemdeki bankaların sermayelerinin tamamının veya büyük bir kısmının kaybedilmesini sistemik bankacılık krizleri* olarak tanımlarken, devlet yönetiminin bankalara el koyması, birleşmeye veya kapanmaya zorlanması, *bankaların mevduatlarına yönelik aşırı çekilişler gibi bankaları olumsuz etkileyen durumların varlığını ise geniş anlamda bankacılık krizleri* olarak tanımlamıştır (Hoggartvd.2001: 12).

Bankacılık krizleri; genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden, bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle; *geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerlerin piyasalarındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedenleriyle bankaların aktif yapılarının bozulması*'dır (Eren ve Süslü, 2001:3).

Diğer bir görüşe göre; *Bankacılık krizi ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumu* olarak ifade edilmektedir (Delice, 2003:61).

Seyidoğlu(2007)'na göre Bankacılık krizleri, bankaların başarısızlıkları, iflasları veya yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda, mevduat sahiplerinin panikleyerek bankalardan kaçışları durumunda, hükümetlerin bankalara kurtarma ve kamulaştırma operasyonlarıyla müdahale ettiği durumlarda veya geniş ölçüde dönmeyen kredilerin varlığı halinde ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, mali piyasalara olan güvenin sarsılacak ve dolayısıyla yatırımcılar, hisse senetleri ile

tahvillerini satıp nakde dönüştürmek isteyecektir. Daha sonra bu nakdi; altın, döviz gibi güvenilir varlıklara yatırmak isteyeceklerdir. Böylece aniden başlayan satış dalgası borsayı da çökertip ve krizin derinleşmesine neden olacaktır (Seyidoğlu, 2007:556).

Bankacılık krizlerini yaşamış ve bu krizlerde deneyim elde eden ülkelerde birçok uygulamalı araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan biri olan IMF'in yaptığı çalışmada (1998:88-89), finansal krizlere ilişkin olarak sık sık karşılaşılan sorunları; sürdürülemez makro ekonomik politikalar, finansal yapıda zayıflıklar, global finansal şartlar, yanlış döviz kuru yönetimi ve politik istikrarsızlık olarak sıralamıştır. Özellikle kredi talebindeki artışa ve varlık fiyatlarında aşırı yükselişlere neden olan genişlemeci para ve maliye politikalarından kaynaklanan makroekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörünün sorunlar yaşamasında en önemli faktörlerdir. Dünya faiz oranlarında ve dış ticaret hadlerindeki aşırı dalgalanmalar gibi dışsal konjonktürdeki değişimler, piyasa ekonomisi yükselen ekonomilerde finansal ve bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında etkili olduğu savunulmuştur (Altıntaş,2004:41).

Objektif bir çerçevede, Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1997) bankacılık krizini aşağıda maddeler halinde belirtilen sistematik kriz bölümleri olarak tanımlamaktadır.

Bu bölümler:

- Ödenmemiş borçların toplam varlıklara oranının en az % 10 olması,
- Kurtarma operasyonunun maliyetinin GSYİH'nın % 2'sini geçmesi,
- Banka problemlerinin büyük ölçekte banka millileştirilmeleri ile sonuçlanması,
- Mevduat dondurma, banka tatillerinin sürdürülmesi, genelleştirilmiş mevduat garantisi getirilmesi gibi acil önlemlerin ortaya çıkmasıdır (Caprio, 1998:11).

Bu açıklamalardan sonra bankacılık krizlerinin gelişimi ile bu krizlerin nedenleri incelenecektir. Ayrıca bankacılık krizlerinin ülke ekonomilerine getirdiği maliyetler de önem taşıdığından değinilmesi faydalı olacaktır.

2.2. BANKACILIK KRİZLERİNİN GELİŞİMİ

Finansal kriz türlerinden olan bankacılık krizleri; 1930'lu yıllarda, Amerika ve diğer ülkelerde büyük depresyonu daha kötü bir hale getirmiş ve yeni krizlerin doğmasına yol açmıştır. Daha sonraki yıllarda, çok sayıda ülke bankacılık krizlerine çeşitli şiddetlerde maruz kalmış ve bazı ülkelerde bu krizler tekrarlanmıştır. Bu bankacılık krizleri, 1980'lerde Şili ve Meksika gibi çeşitli Latin Amerika ülkelerindeki hükümetlerin, bankacılık sektörlerinde yaşamış oldukları kayıpları telafi etmeleri gerekliliğini ortaya koymuştur. Bunun sonucunda hükümetler, standart altı borçları bankalardan değerlerinin altında alarak bankacılık sistemini korumaya çalışmışlardır. 1980 –1990 arasındaki yıllarda çoğu Afrika ülkesi, bankacılık sistemini sermayesinin % 50'sinden fazla devlet şirketlerinden dönmeyen krediler ve atık krediler sebebiyle yeniden yapılandırmak ve yeniden sermaye tahsisi yapmak durumunda kalmıştır. Bir başka önlem ise 1980'lerin sonunda İskandinav ülkeleri gibi bazı büyük ülkelerde hükümetler büyük finans kuruluşlarını koruma altına almıştır. Ekonomisini planlı ekonomiden pazara dayalı bir ekonomiye dönüştüren çoğu ülkede hızlı enflasyon ve geleneksel girişimci grubunun ortadan kalkması nedeniyle bir takım sıkıntılar yaşanmıştır. Son dönemlerde ortaya çıkan Asya krizi, bir kez daha tüm dünyaya bankacılık krizlerinin şiddetini ve krizin nerelere uzanacağını önceden bilinemeyeceğini ortaya koymuştur. Hemen her olayda bankacılık krizleri en azından refah kaybı, yatırımcı ve ticarete verilen kredi arzının bozulması ile sonuçlanmıştır (Hardy, 1998:2). 1945 sonrasında her yirmi beş yılda bir bankacılık krizinin ortaya çıktığı, 1970'li yıllardan sonra bankacılık krizlerinin sayısının arttığına ve 1996'ya kadar olan dönemde sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelere 69 bankacılık krizinin görüldüğü ifade edilmektedir (Caprio ve Klingebiel, 1996:2; aktaran Altıntaş, 2004:41).

Bankacılık krizlerinin ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini analiz etmenin yolu bu krizlerin nasıl ve neden meydana geldiğini ortaya çıkarmaya bağlıdır. Bunu anlamamanın yolu ise kriz yaşayan ülkelere krizin nedenleri, etkileri ve sonuçları bize bu konuda

ipucu verecektir. Bankacılık krizlerinin oluşum sürecine bakıldığında; makroekonomik istikrarsızlıklar ve bankacılık sektörünün kurumsal kalitesi, dışsal faktörler ve döviz kuru rejimleri ile finansal liberalizasyon ve açık mevduat sigortası uygulamaları başlıca nedenler olarak sıralanabilir. Bankacılık krizleri, finansal maliyetlere ve üretim kayıplarına yol açmaktadır. Finansal maliyetler, devlet tarafından bankalara sağlanan sermaye desteğini, mevduat sahiplerine yapılan ödemeleri ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve rehabilitasyonunu kapsayan harcamaları içermektedir. Finansal maliyetler, gelişmekte olan ülkelerde daha yüksektir ve ortalama olarak ülke GSYİH'lerinin yüzde 10'unu aşmaktadır. Üretim kayıpları, potansiyel GSYİH'nın tahmin edilen değeri ile kriz döneminde gerçekleşen GSYİH'nın karşılaştırılması ile bulunmaktadır. Hesaplamalar, bankacılık krizlerinin yaşandığı tüm ülkeler için üretim kayıplarının ortalama olarak GSYİH'lerinin yüzde 15'ine ulaştığını göstermektedir(Altıntaş,2010:39).

Bankacılık sektöründe krizlerin ortaya çıkış nedenlerine bakmak faydalı olacaktır. Bankacılık sektöründe yaşanan krizlere bakıldığında genellikle, banka iflasları, banka yetersizlikleri veya kamu müdahalesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Devletin bankalara yaptığı müdahale ile kamu bankalarının durumu bankacılık sektöründe haksız rekabete neden olmuştur. Finans sektöründeki haksız rekabet, krizlere zemin hazırlamakta ve bu durum reel ekonomiyi de etkileyerek bankacılık krizini finansal krize dönüştürebilmektedir. Diğer yandan piyasalarda ve bankacılık sektöründe yaşanan döviz krizi de bankacılık krizlerine yol açabilmektedir. Bankacılık sektörünün krize girmesinin ekonomiye maliyeti, bankaların işlevini yerine getirememesi olarak söylenebilir. Banka kredilerinin geri ödenmemesi durumunda; bankalar piyasaya verdikleri kredileri kısma ve geri çağırma yoluna gitmektedirler. Her iki durumda da reel sektördeki yatırım ve üretim azalacağından piyasa daralma sürecine girecektir. Bankacılık sektörü, makroekonomik istikrarın sağlanmasında ve finansal piyasa ile reel sektör arasında önemli bir köprü görevi görmesi nedeniyle finansal piyasaların gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır(Çinko ve Ak,2009).

Bankacılık krizleri konusunda deneyim kazanan ülkelerle ilgili olarak IMF'in yaptığı bir araştırmada (IMF,1998:88-89), finansal krizlere ilişkin olarak sık sık karşılaşılan sorunlar birkaç kategoride incelenmiştir. Bunlar; sürdürülemez makro ekonomik politikalar, finansal yapıda zayıflıklar, global finansal şartlar, yanlış döviz kuru yönetimi ve politik istikrarsızlıktır. Özellikle kredi talebindeki artışa ve varlık fiyatlarında aşırı yükselişlere neden olan genişlemeci para ve maliye politikalarından kaynaklanan makroekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörünün sorunlar yaşamasında en önemli faktörlerdir. Dünya faiz oranı ve dış ticaret hadlerindeki aşırı dalgalanmalar gibi dışsal konjonktürdeki değişimler, piyasa ekonomisi yükselen ekonomilerde finansal ve bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir (Altıntaş,2004:42).

2.3.BANKACILIK KRİZİNİN NEDENLERİ

Yaşanan bankacılık krizlerinin nedenlerinden birisi kamu politikası amaçları için belirli çevrelerin kayırılması olarak görülmektedir. Bu kayırılma sonucunda sektörde haksız rekabete neden olduğunu savunulmaktadır. Bankacılık krizlerinin neden olduğu yüksek maliyetlerden kaçınabilmek için, bu krizlerin ardında yatan temel etkenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Son dönemlerde birçok ekonomist tarafından bankacılık krizlerinin belirleyicileri konusunda yapılan araştırmalarda krizlerin tek bir nedenden ziyade birçok nedenin birleşmesinden meydana geldiği ortaya koyulmuştur. Bu araştırmalardan biri, Caprio ve Klengebiel'in (1980-1994) yıllarında yapmış olduğu 86 bankacılık krizleri araştırmasıdır.Bu krizlerden en az 20 tanesinin ahabap-dost ilişkisi sonucunda ortaya çıktığı ortaya koyulmuş ve bu ilişkiden hareketle politik müdahalenin çok fazla olduğu savunulmuştur. Diğer araştırmaların en az 30 tanesinde ortaya çıkan sonuç ise aşırı borç verme eğilimi olduğu savunulmuştur. Bunların dışında, makroekonomik yapıdaki kırılganlıklar ve liberalleşme süreci krizlerin en önemli belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Caprio, 1998:11). Şimdi bankacılık krizlerine neden olan faktörlere göz atalım.

2.3.1. Makro Ekonomik Şoklar

Bankacılık sektörü, büyük fiyat değişimlerine ve güven kaybına karşı kırılgan bir yapıya sahiptir. Bunun nedeni bankaların, kredi alanların kredi değerliliğini herkesten daha iyi ön görmek durumunda olmalarıdır. Bankalar genelde kısa vadeli borç alıp uzun vadeli borç verirler. Bununla birlikte az sermaye ve fraksiyonel bir rezerv kaynağı ile çalışırlar. Bankaların varlık ve yükümlülüklerinde kısa vadede keskin değişimler olursa bu yapı sürdürülemez hale gelmektedir (Goldstein ve Turner, 1996:9).

Bu noktada, kısa vadede bu riski sürdürülebilir hale getirecek olan en önemli unsur makroekonomik istikrardır ve bu yapıdaki istikrarsızlıklar bankacılık krizlerine neden olabilmektedir. Makroekonomik istikrarsızlığın da birçok nedeni bulunabilmektedir. Dış ticaret hacminde görülen yüksek dalgalanmalar bankalar için bir makroekonomik istikrarsızlık kaynağıdır. Reel döviz kurundaki volatilité en az % 10 oranında ters yönde olduğu zaman birçok ülkede bankacılık krizi ve buna eşlik eden bir borç büyümesi görülebilmektedir (Hutchison ve McDill, 1998:26).

Bankaların kırılgan yapısından dolayı makroekonomik şoklar 1980’li yıllardan bu yana bankalar üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Faiz oranlarındaki ani yükselişler, kısa süreli borçları uzun süreli krediye çeviren bu kurumları cezalandırmıştır. Ekonomik resesyonlar, bankalar üzerinde kuvvetli bir olumsuz etki yaratmıştır. Hem büyüme, hem de enflasyon oranları çoğunlukla değişkenlik gösterdiğinden büyüme ve enflasyon oranları geniş ölçüde dalgalandığında, kredi riskini değerlendirmek güçleşmektedir. Ekonomik büyümenin yavaşlamasından dolayı döviz kuru aşırı değerli bir hale gelmekte bu aşırı değerlenme, kredi maliyetlerinin artmasına da neden olmaktadır. Bankacılık sektörünün bu şartlar altında sorumluluklarını yerine getirmesi olanaksız hale geldiğinden kriz otaya çıkmaktadır (Altıntaş, 2004:138-139).

2.3.2. Kredi Hacminde Görülen Artış (Kredi Patlaması)

Kredi hacminde görülen artış (Kredi patlaması) piyasadaki kısa vadeli kredilerde görülen artıştır. Kredi genişlemesi büyümeyi körüklerken, faizle para vererek rekabet yapma hususunda ödünç verilen kaynaklardaki risklerin yeterince hesaplanamamasını da birlikte getirmektedir. Borç verilen kaynaklar ülkelerin özellikle sermaye yeterliliği konusunda makul ölçüde kredi verebilmesini düzenleyen yasaları ihlal ettiğinde, kredi büyümesi sistematik bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa vadeli olarak özel sektöre verilen krediler Şili ve Güney Kore’de büyümeyi sağlamıştır. Fakat bankaların sermayelerinin yetersiz olması ve geri dönmeyen borçlar nedeniyle bu durum bankacılık krizine neden olmuştur (Harris,2005:256-257).

Kaminsky ve Reinhart (1999) ülkelerin geçirmiş olduğu bir resesyon döneminden sonra kısa vadeli olarak verilen kredilerdeki büyük artışın bir krize neden olduğunu savunmuşlardır. Yapmış oldukları çalışmada kriz yaşayan ülkelerde yurtiçi kredi miktarının gayrisafi yurt içi hasılaya oranının yıllık olarak ortalama % 15 civarında olduğunu ortaya koymuş ve bu oranın normal dönemlerin oldukça üzerinde olduğunu ortaya koymuşlardır(Eroğlu,2006).

2.3.3. Yoğun Rekabet Ortamı

Bankacılık krizlerinde etkili olan bir neden de yoğun rekabet ortamıdır. Rekabet iki cephede artmış bulunmaktadır. Birincisi bankalar arasında daha yoğun bir rekabet ortaya çıkmış ve Kartel tipi anlaşmalara artık daha az tolerans gösterilmektedir. Gerek faaliyet konuları gerekse coğrafi genişlemeler üzerindeki sınırlamalar gevşetilmiş; aynı zamanda ulusal piyasalar ile uluslararası ve özellikle offshore piyasalar bütünleşmiş ve mevduat faizleri üzerindeki sınırlamalar, neredeyse tamamen kaldırılmıştır. İkincisi bankaların mali sektördeki hakim konumları diğer mali kurumların gelişmesi ile birlikte önemli ölçüde değişmiştir. Diğer mali kurumlar karşısında bankaların bilançoları görece olarak küçülürken, bankalar faaliyetlerini önemli ölçüde genişletmişlerdir (Karacan, 2000:15-16).

2.3.4.Banka Yönetimi Problemleri

Bankacılık krizlerinin diğer nedenlerinden birisi ise yönetim ve düzenleme konusunda yaşanan problemlerdir. Bu problemler daha çok ülkelerin finansal yapılarının liberalleşmesi sürecinde bankaların yeni iş sahalarına girmesi ve kendileri ile ilgili olmayan yatırımlara girişmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Ödünç verme ve off-shore ödünç alma üzerindeki sınırlamalar kaldırıldığında iş hacminde bir büyüme görülmektedir. Bankaların iyi kredi ve iç risk yönetimi sistemlerini korumasının sağlaması görevi banka yöneticileri ile müdürlere düşmektedir. Yetersiz yönetim sıklıkla banka iflaslarının önde gelen nedeni olarak ayırt edilmiştir. Burada, zayıf yönetim ve güvensiz davranış ilke itibariyle bir maliyet doğurur. Ne var ki bankacılık krizlerinin birçok nedeni olması ve bu nedenlerin yöneticilerin inisiyatifi dışında olması nedeniyle yöneticilerin kolayca değiştirilememesi konunun bulanıklaşmasına hizmet eder (Goldstein ve Turner, 1999:139).

Kamu bankaları, çoğu zaman kaynaklarını belirli çevrelere aktararak ekonomiyi resesyona sürüklemişlerdir. Birçok yükselen ekonomide bu tür uygulamalara rastlanmaktadır. Kamu bankalarının yüksek karlarını devlet kendisi belirli çevreler için kullanmıştır (Kaufman, 1998:2-8). Eğer bir finansal kurum, bir kişi, aile ya da bir sanayi grubu tarafından kontrol ediliyorsa, ilgili taraflara önemli düzeyde kredi verme durumu ortaya çıkmaktadır. İyi ekonomik koşullarda böyle bir ilişkiye girmeyen finansal kurumların ekonomik çalkantı ve kriz dönemlerinde, finansal kurum sahibinin diğer şirketleriyle bu tip ilişkilere girme riski ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1997 yılında Güneydoğu Asya'da ve günümüz Türkiye'sinde yaşanan finans ve bankacılık krizi sürecinde birçok kamu bankasının kimi çevrelere usulsüz krediler verdiği görülmüştür. Kötü yönetim ve suistimal olanakları, her zaman mevcut olmakla birlikte, 1980'lerin daha az karlı ve daha çok riskli dünyasında yöneticiler ve pay sahipleri için daha çekicidir. Suistimal önemli sayıda küçük bankanın olduğu A.B.D gibi ülkelerde daha önemli bir sorunken, büyük bankalarda kötü yönetim, suistimalden de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Dornbush,1999: 21-22). Suiistimalin esasının, kısa

dönemde büyük karlar elde etmek pahasına, uzun dönemde zarar doğuracak riskli yatırımları yapmak ve bu sayede kısa dönemde büyük temettüleri dağıtmak olduğu söylenebilir.

2.3.5. Riskli Faaliyetler

Bankacılık krizlerinin altında yatan bir diğer faktör bankacılık faaliyetleriyle ortaya çıkan risklerdir. Bu nedenle son yıllarda Bankacılık faaliyetleri giderek daha riskli hale gelmiştir. Bunda özellikleyasal düzenlemelerin gevşetilmesi önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Türev ürünlerin olağanüstü boyutlarda büyümesi geleceğe ilişkin bir endişe nedenidir. Bu konu özellikle iki açıdan önemlidir: Birincisi, türev araçların büyük ve hızla dalgalanan bir risk kaynağı olması, düzenleyici otoritelerin riskleri kontrol etmesini güçleştirmektedir. İkincisi kredi ikame-maliyeti riski sorunudur. İlke olarak bir swap işleminde kredi riski yoktur. Ancak swap işleminde taraflardan birisinin temerrüde düşmesi halinde, temerrüde düşen teslimi yapamazsa diğer tarafın da teslim yükümlülüğü yoktur. Ancak diğer taraf, olası ters pazar koşullarında swap sözleşmesini ikame etmek zorunda olması nedeniyle, bir riskle karşılaşabilir. İkame maliyetlerine ilişkin endişe, özellikle büyük bankalar için söz konusudur. Örneğin 1992 yılında A.B.D'de ikame maliyeti riskinin %90'ı 7 banka üzerinde olduğu saptanmıştır (Karacan, 2000: 21-22).

2.3.6. Bankacılıkta Yasal Sistem ve Şeffaflık

Bir ülkede yasal sistem ve şeffaflık krizlerin ortaya çıkması açısından önemlidir. Yasal sistem, bankaların temerrüde düşmüş kredilerin arkasındaki teminatı yakalamasını veya transfer etmesini veya borçluların banka kredileri için teminat vermesini ifade eder. Şirket iflasları ile kişisel iflaslar durumunda hüküm verilmesi güç ve zaman alıcı hale geliyorsa o zaman hem bankaların hem de firmalar için borçlanmanın maliyeti oldukça yüksek olacaktır. Nitekim Meksika'da kısa vadeli kredi için teminat olarak hareketli varlıkların kullanımında yasal engel bulunmadığı görülmüştür (Goldstein ve Turner, 1999:131-132).

Yaşanan Son Güneydoğu Asya krizindeki duruma bakıldığı zaman bankacılık sisteminin yeterince denetlenmediği ve verilen kredilerin belirli kişilerde toplandığı görülmektedir. Buradan hareketle Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan krizin en önemli nedenlerinden birisi olarak bankacılık sisteminin yeterince şeffaf olmaması olarak gösterilmektedir. Alınan kredilerin yeterince denetlenmemesi, kredilerin riskli alanlara kaymasına neden olmuştur. Ayrıca Yasal düzenleme ve denetleme yokluğunun ahlaki tehlikeyi de yarattığı görülmektedir. Aşırı riske bağlı olarak alınan kredilerin büyük bir kısmının ise verimsiz alanlarda kullanıldığı görülmüştür (Duman, 2002: 45).

2.4. BANKACILIK KRİZLERİNİN MALİYETLERİ

Bankacılık krizlerinin üretim üzerinde meydana getirdiği etki önem taşıdığından araştırma konusu olmuştur. Bankacılık krizleri döviz krizleriyle (ikiz krizler) birlikte ortaya çıktığında, sadece bankacılık krizlerinin dikkate alındığı durumdan daha büyük bir maliyete neden olabilmektedir. Döviz kurundan kaynaklanan krizler, sıkı para politikasını gerektirmesinden dolayı, hem doğrudan büyük üretim kayıplarına neden olmakta; hem de yabancı döviz baskısından dolayı bankaların kayıplarının artması, dolaylı bir şekilde üretimde azalışlara yol açabilmektedir. Ayrıca sermaye girişleri, önceki dönemlerde bankacılık sektöründe yoğunlaşmışsa, krizin derinliği ve şiddeti artabilmekte ve olumsuz ekonomik etkiler genişleyebilmektedir. İkiz krizlerin zayıf ekonomik yapıya sahip olan ülkelerde ortaya çıkma eğilimi daha güçlü olmaktadır. Bankacılık krizleri konusunda ortaya çıkan maliyetlerin ülkelere göre karşılaştırılmasında, krizin kısa sürede önlenmesi konusundaki uygulamaların maliyeti dikkate alınmaktadır. Daha sonra bankacılık krizlerinin sürdüğü dönem boyunca üretimin, genel üretim trendinden ne derece kayba uğradığı veya sapma gösterdiği ortaya konabilmektedir. Hesaplamada krizin neden olduğu üretim kayıplarından ziyade bankacılık krizlerinin neden olduğu üretim kayıpları esas alınmaktadır. Bankacılık krizleri büyük bir yoğunlukla ekonomik konjonktürün daralmasından da

kaynaklanabilmektedir (Altıntaş, 2004:49). Şimdi bankacılık krizlerinin maliyetine bakmak faydalı olacağından kısaca değinilecektir.

2.4.1. Krizlerin Finansal Maliyetleri

Finansal maliyetler sadece bankaların çökmesinin ekonomi üzerinde yarattığı maliyetler açısından değerlendirilmemektedir. Hem bankalara yeniden sermaye desteği sağlanması, hem de mevduat sahiplerine yapılan ödemeler yanında, hükümetler tarafından sağlanan açık veya gizli güvenceleri kapsamaktadır. Finansal sistemin yeniden yapılandırılması ve rehabilitasyonunu kapsayan değişik şekillerdeki harcamalar da finansal maliyetler kapsamında değerlendirilmektedir. Vergi mükelleflerinden mevduat sahiplerine yapılan transfer ödemeleri, net bir ekonomik maliyet olarak görülmemektedir. Hükümetler, bankaların taleplerinin tamamını karşıladıklarında katlanılan finansal maliyetler, gerçek bir ekonomik maliyete dönüşebilmektedir (Altıntaş,2004:49).

Finansal kayıplar, etkin olmayan kredi kanallarıyla birleştiğinde yatırıma dönüştürülebilir kaynakların yanlış kullanımını yansıtmaktadır. Ayrıca öngörülme-yen kurtarma maliyetlerinin büyüklüğü, yüksek enflasyonla birlikte kurların çökmesine neden olacağından finansal hesaplarda istikrarsızlığı doğurmaktadır. Finansal maliyetler, krizlerin nasıl ortadan kaldırılacağına bağlı olarak değişim göstermektedir. Krizlerin önlenmesine yönelik uygulamaya konan zayıf önlemler, krizlerin daha uzun süre devam edebileceğini ve etkisinin artabileceğini gösterebilmektedir(Altıntaş,2010:50).

Finansal maliyetler aşağıdaki dört farklı yöntemden biri ile gösterilmektedir (Honohan and Klingebiel, 2002: 4):Birincisi, yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği anlaşılan bankalara para otoritesi tarafından sağlanan likit kredilerin geri dönmemesinin getireceği maliyet olarak söylenebilir. İkincisi, sermayelerini güçlendirmek ve sağlam bir bankacılık sistemine sahip olmak amacıyla zor durumdaki bankalara hazine kâğıtları ve hisse senedi enjekte edilmesinin getireceği maliyet biçimidir. Bu yöntemle nominal değerle bankanın kredi portföyüne alım yapılmakta, ancak kredilerin kayıt

değeri daha düşük olmaktadır. Üçüncüsü, yükümlülüklerini yerine getiremeyen bankalara veya kreditorlerine yönelik olarak sübvans edilen sermaye desteğinin ekonomik değeridir. Dördüncüsü ise, yabancı kreditorleri de kapsayacak şekilde mevduat sahipleri ve diğer alacaklılara yapılan ödemelerin toplam maliyetidir(Altıntaş,2004: 51).

2.4.2. Krizlerin Üretim Kaybı Maliyeti

Krizlerle birlikte ekonomide ortaya çıkan refah kayıplarının ülkelerarası karşılaştırmasının yapılmasında GSYİH'daki kayıplar gösterge olarak kullanılmaktadır. GSYİH'daki kayıplar, potansiyel GSYİH'nın tahmin edilen değeri ile kriz döneminde gerçekleşen GSYİH'nın karşılaştırılması ile bulunmaktadır. Bankacılık mevduatlarındaki belirgin bir azalışın, krizlerin başlangıç noktasının bir ölçütü olarak kullanılabileceği ifade edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde birçok kriz bankaların aktiflerini olumsuz yönde etkilemesine rağmen, gelişmiş ülkelerde savaş sonrası ortaya çıkan birçok kriz, genellikle banka krizlerinin nedeninden ziyade bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bankalardan mevduat çekilişine yönelik hücum, genellikle banka krizlerinin nedeninden ziyade bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Bankacılık krizleri, banka aktiflerinin kalitesi konusunda şeffaflık sorununu ortaya çıkarmasından dolayı, banka aktiflerinin kalitesinde bozulma veya sorunlu kredilerdeki artışlar krizin başlangıç noktasını oluşturabilir (Altıntaş,2004:54).

Hoggart, Saporta ve Saporta (2001: 18), 47 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, krizin gelişmiş ülkelerde ekonomik genişlemeden sonra ortaya çıktığını, gelişmekte olan ülkelere ise üretimin genişleme döneminde etkinliğini sürdürebileceğini ortaya koymuşlardır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin 2/3'ünde, kriz öncesi 3 yıldaki ortalama GSYİH artışı, 10 yıllık GSYİH artış trendinin üzerindedir. Gelişmekte olan birçok ülkede yaşanan krizlerde üretim artışları, kriz öncesi değerlerinden daha yüksek seyretmektedir. Gelişmiş ülkelere ise bunun aksine, üretim artışları kriz öncesi yıllara göre gerilemiştir (Altıntaş,2004:54).

2.4.3. Krizin İşsizlik Maliyeti

Türkiye ekonomisinde yaşanan son iki ekonomik krizin en önemli sonuçlarından birisi, işsizliktir. Nitekim Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, 2001 yılının ilk altı ayında toplam 738.866 kişi işten ayrılmıştır (Kenar, 2001:26). Yapılan araştırma sonucunda, ücretler genel düzeyinin dolar bazında 1995 yılı düzeyine gerilediği tespit edilirken, yılsonuna kadar kesin iş bulurum diyenlerin oranı % 5, belki bulurum diyenlerin oranı % 12, bulacağımı sanmıyorum diyenlerin oranı ise, % 60 olarak belirlenmiştir. Buna karşılık; müdür ve daha üstü pozisyonlardan işsiz kalanlarda ise, bu oranın % 76 'yı bulduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; işsizlerin üçte ikisi lise ve üstü eğitilmiş olup, aynı zamanda 35 yaşın altında olan bireylerden oluşmaktadır. İşsizlerin % 96' sını özel sektör çalışanları oluştururken, krizden en çok etkilenen sektörler sırasıyla tekstil, inşaat, gıda, hizmet, finans ve bankacılık sektörleri olarak tespit edilmiştir. Kriz, en etkin olarak İstanbul, İzmir, Kocaeli, Yalova, Ankara, Bursa ve Adana gibi ülkemizin en gelişmiş 7 ilinde yaşanmıştır. Kriz işsizlerinin % 70'nin hâlihazırda işsiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu söz konusu işsizlerinin % 41 'i aile içi ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiğini belirtirken, % 19,4'ünün ailesinden ayrıldığı belirlenmiştir (Zübeyir,2005:7).

2.4.4. Krizlerin Beyin Göçü Maliyeti

Kriz işsizliği kadar ciddi ve ülkemizde yaşanan son ekonomik krizlerle birlikte; giderek önem kazanan bir başka konu ise, "beyin göçü" dür. Nitekim, ülkemizde yaşanan son ekonomik krizler ve bu krizlerle hızla artan işsizlik, bireyleri yurt dışına göçe zorlamakta; bu durum da beyin göçünü daha da arttırmaktadır. Beyin göçü, "iyi eğitim görmüş, kalifiye ve yetenekli işgücünün yetiştiği gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye akışı/göçü" olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizde beyin göçü, özellikle 1960 'lı yıllarda başlamıştır. Beyin göçünün en önemli nedenleri ise; ekonomik, politik/siyasal, bilim ve teknoloji politikalarındaki yanlışlıklar ile eğitim sistemlerindeki çarpıklıklar olarak belli başlı dört başlık altında toplanmaktadır. "Türkiye, beyin göçü en fazla olan 34 ülke içinde 24. sırada yer almakta, iyi eğitim

gören 100 kişiden 59'unu elinden kaybetmektedir". 1960'lı yıllardan itibaren özellikle, Avrupa ülkelerine yaşanan göç, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) yoğunlaşmış bulunmaktadır. Yüksek Öğrenim Kurumu'nun (YÖK) hazırladığı bir rapora göre; halihazırda yaklaşık 15 bin Türk genci ABD'de eğitim görmektedir. (Kaya,2002: 1). Ülkemizde zaten geçmişten beri süregelen ve artık kronik bir hal alan bir işsizlik sorunu yaşanmaktadır. Hatta son yıllarda ülkemizde yaşanan bu sorunun artık nitelik değiştirerek, işsizlik sorunu olmaktan çıktığı ve bir "istihdam sorunu"na dönüştüğü ifade edilmektedir (Ekin, 2002:9).

2.5.BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İSTİKRARI SAĞLAMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR

Güneydoğu Asya krizi, özellikle finansal sistemleri zayıf olan ülkelerin krizden diğer ülkelere oranla daha fazla etkilendiğini ortaya koymuştur. Finansal sistemdeki zayıflıklar, sadece finansal piyasalarda faaliyette bulunan bireysel finansal kuruluşların işlemleri ile ilgili değildir; aynı zamanda bu kuruluşların faaliyet esaslarını belirleyen düzenleyici ve denetleyici mekanizmaların işleyişinden de kaynaklanmaktadır. Krizlerin neden olduğu yerli paranın aşırı değerlenmesi ihracatı kötüleştirmekte ve varlık fiyatlarını düşürmektedir (Kaminsky ve Reinhart,1998:453-454). Dolayısıyla finansal istikrarın sağlanmasına giden yolda yapılması gereken ilk iş, başta bankalar olmak üzere, diğer finansal kuruluşların sıkı bir şekilde denetim ve gözetimlerinin sağlanmasıdır. Ayrıca finansal serbestleşmenin çok dikkatli bir biçimde gerçekleştirilmesi, döviz kuru sisteminin iyi seçilmesi, son kredi mercii olma işlevinin mutlaka ahlaki tehlike sorununu en aza indirecek biçimde düzenlenmesi gereklidir. Özellikle kısa vadeli sermaye hareketleri başta olmak üzere, sermaye hareketlerine yönelik politikalar geliştirilmeli ve nihayet fiyat istikrarını sağlamaya yönelik makro ekonomik politikalar mutlaka yaşama geçirilmelidir. Şimdi dahaayrıntılı olarak bunların finansal istikrara katkı sağlayacak biçimde nasıl uygulanmaları gerektiğini açıklamaya çalışalım.

2.5.1.Bankacılık Sistemini Gözetlemeye ve Denetlemeye Yönelik Politikalar

Bankalar hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerinde önemli rol oynadığından bankacılık kesiminin sorunları finansal istikrarsızlığı artırıcı en önemli unsurlardan birisidir. Bankaların istikrarsızlık kaynağı olma özelliklerini azaltacak uygulamaların ilki, devletin bankalara yönelik bazı güvenlik standartları oluşturmalarıdır. Standartlar, sadece mevduatları garanti etmekle kalmamalı, aynı zamanda panikleri önleyici nitelikte olmalıdır (Goldstein,1997:45-48). Ancak çeşitli ülkelerin deneyimleri ve özellikle Türkiye uygulaması tasarruf garanti fonu türünden uygulamaların, ahlaki tehlike sorunu yarattığını göstermektedir. Çünkü sigortalı mevduat sahibi, bu sayede parasını yatırdığı kurumu izleme gereği duymamaktadır. Ayrıca kurumlar riskli faaliyetlere girişmektedir. Bu nedenle hem bankacılık sistemini daha disipline edecek hem de güvenlik standartları uygulamalarını amacına hizmet eder hale getirecek birtakım yasal ve idari düzenlemeler gerekmektedir (Özer, 1999:19-18). Ödeme gücü içine düşen bankaların sahipleri ve yöneticileri bu yasal ve idari düzenlemelere uymadığı için yetkileri kısıtlanmalıdır. Bankaları denetlemekle yükümlü kamu organları her türlü politik baskıdan arındırılmalı ve konulan kural ile standartlar, bankaların incelenmesi biçiminde uygulanmalıdır.

2.5.2.Finansal Serbestleşme Politikaları

Gelişen ülkeler için finansal serbestleşmenin uzun süreli yararları konusunda çok az şüphe bulunmaktadır. Ama böylesi reformlar, kaçınılmaz olarak bankalara yeni riskler getirmiş olduğundan, yeterli önlemler alınmazsa bir bankacılık krizi tehlikesini artırabilir (Goldstein ve Turner, 1999:121).

Huchison ve McDill (1999: 5-6) yaptığı çalışmada, finansal liberalizasyon sonrası görülen finansal yapıdaki zayıflık; vade yapısı, uluslararası portföy yatırımlarının döviz kompozisyonu, yurtiçi kredilerin maliyeti ve dağıtımına kadar birçok konuyu kapsayabileceğini savunmuşlardır (Altıntaş,2004:47).Özellikle banka bilançolarının aktif ve pasif tarafında yeni ve alışık olunmayan risklerin hızlı finansal liberalizasyon ve artan piyasa rekabetinin yaşandığı dönemlere rastlaması durumunda,

bankaların finansal yapılarındaki kırılganlığının artabileceğini ifade etmişlerdir. Bu şartlar altında, etkisiz gözetim ve denetim ile yetersiz düzenleme politikaları, yeni oluşmaya başlayan rekabetçi ortamda düşük sermaye oranlarına sahip finansal kuruluşları, risk pozisyonlarını artırmaları konusunda motive ederek ahlaki tehlikenin artmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca riskin değerlendirilmesi ve denetimdeki eksiklikler, bankaların ortaya çıkan hatalar konusunda sorumluluktan kaçınmalarına neden olabilecektir. Bununla birlikte, hesap verilebilirlik, şeffaflıkta ve yasal yapıdaki eksiklikler, finansal kuruluşların sorunlarını gizlemeye olanak vereceğinden, mevcut sorunun artmasına daha fazla katkı sağlayacaktır.

Finansal serbestleşme bir ülkede ödemeler bilançosu kısıtlarının yumuşatılması ve yatırımların finansmanında kullanılacak fonların yaratılması konusunda önemli yararlar sağlamaktadır. Fakat Güneydoğu Asya ile Türkiye'nin yaşadığı krizlerde görüldüğü gibi, ekonomi üzerinde olumsuz etkileri en aza indirebilmek için, finansal serbestleşmeye gitmeden çok güçlü bir denetleyici ve düzenleyici kurumsal çerçevenin yaratılması gerekir. Eğer böyle bir çerçeve yoksa finansal serbestleşme gerçekleştiği zaman, risk alma davranışları üzerine kısıtlamalar getirmek daha zorlaşacaktır (Mishkin,1997:2-5). Eğer bunlar yapılmazsa batık krediler artacak ve bankaların bilançolarının ileride kötüleşmesine neden olacaktır. Ayrıca finansal serbestleşme sonucu, Asya ülkelerinde olduğu gibi bir kredi patlaması yaşanacaktır. Ancak bu kredi patlaması, finansal sistemdeki kaynaklar hakkındaki bilgileri yok edeceği için, yeni finansal krizlerin oluşmasına yardımcı olacaktır.

2.5.3.Döviz Kuru Politikaları

Bankacılık krizlerinde etkili olan diğer politikalardan biride döviz kuru politikalarıdır.Döviz kuru sistemlerinde sağlıklı makroekonomik politikalar uygulanmadığı sürece kur sisteminde istikrarsızlık söz konusu olmaktadır. Esnek döviz kurları genellikle, para politikasının daha bağımsız olarak yürütülmesini ve şoklara tepkide daha esnek olmasını sağlar (Türel, 2001:11-13). Politika yapıcılarının çıpa olarak enflasyonu sabitleyecekleri bir seçenek yoksa dalgalı kur, potansiyel bir sorun

kaynağıolabilir. Uzun süre yüksek oranlı enflasyonun söz konusu olduğu ekonomilerde, sabit döviz kuru uygulaması, en azından enflasyon kontrol altına alınmaya kadar gereklidir. Burada dikkat edilmesi gereken konu, enflasyon kontrol altına alınır alınmaz, kuru biraz sabitleştirmek ve döviz kuru politikalarını sağlıklı bir bankacılık sistemi ile desteklemektir.

2.5.4. Sermaye Hareketlerine Yönelik Politikalar

Bankacılık krizleri açısından önemli politikalardan bir diğeri ise sermaye hareketlerine yönelik politikalardır. Sermaye girişleri, eğer bir finansal krize neden olacak boyutlarda ise sermaye hareketlerine yönelik uygulanacak politikalar, ya sermaye girişlerini azaltmaya veya sermaye akımlarının vadelerini uzatmaya yönelik olmalıdır. Bunun için, firmalar tarafından döviz cinsinden borçlanılan fonlara zorunlu karşılık uygulanmalı ve firmalar bu fonları merkez bankasında ülke parasına çevirirken zorunlu karşılık uygulanmalıdır. Ancak burada uygulanacak zorunlu karşılıkta ilke, oranın vade uzadıkça azalması biçiminde olmalıdır (Özer,1999:87-88).

Sermaye hareketlerine yönelik bir başka politika ise, varlıklarına veya vadelerine göre sermaye girişlerine açık bir vergi uygulamaktır. Bu tür vergi, ya ülke içindeki borçluya, örneğin yurt dışına bono ihraç ederek borçlanan firmaya uygulanır; Ya da borsada yatırım yapan, örneğin İMKB’ deki bir yabancı yatırımcıya uygulanır. Örneğin Şili’de sermaye girişlerinin vergilendirilmesinde, vergi oranı giren sermayenin vadesi ile ters olarak değişmektedir.Ayrıca doğrudan sermaye yatırımları, ülkeye girişte vergilendirilmektedir(Chang ve Velasco,1998:15-16).

2.6.BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA VE DÜZENLEMELERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

2.6.1.Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Temel Sorunlar

Türk bankacılık sektörü mali ve kurumsal yapıları itibariyle gözardı edilemeyecek bir seviyeye ulaştığı söylenebilir. Türk bankacılık sektörünün gelişimini etkileyen bazı olumsuzluklarında mevcut olduğu bilinen bir gerçektir. Türk bankacılık sektörünün başlıca temel sorunları; ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek

kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, özkaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunları şeklinde sıralanabilir (Parasız, 2000: 125).

2.6.1.1. Ekonomik istikrarsızlıklar

Yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık bankacılıkta karşılaşılan sorunların başında yer almaktadır. Bankacılık sektörü, genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Ayrıca, yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar döviz kuru ve faiz riskini arttırırken, sektör büyük ölçüde nakite dayanan özvarlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır. Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, bankacılık sektörünü olumsuz etkileyen bir diğer sorun, problemlili kredilerin artması olarak görülmektedir (Parasız, 2000: 126). Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmakta vevadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir. Enflasyonun düşürülmesiyle birlikte sağlanacak ekonomik istikrar ile hem banka kredileri donmuş karakterinden kurtulacak, hem de tahsili gecikmiş alacakların kaynak maliyetine yansıyan yükü azalmış olacaktır. Bu durumda bankalarında takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yani risklerin oluşmaması içinde gereken önlemleri alması gereklidir. Makroekonomik istikrarı sağlayamayan bir ülke ekonomisinde, bankacılık sektörü sorunsuz olmayacağı gibi, tersi bir durumda yani, bankacılık sektöründeki sorunlarda, makroekonomik istikrar için her zaman risk oluşturacaktır.

2.6.1.2.Mevduat Maliyeti

Bankacılık sektöründe karşılaşılan bir diğer sorun da, mevduat maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Son yıllarda mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen, ticaret bankalarının fon kaynaklarının en önemlisi, topladıkları mevduatlardır. Bankacılık sektöründe mevduata verilen faiz oranları kaçınılmaz biçimde enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir. 1980’li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat

kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır (Parasız, 2000: 126-127). Kaynak maliyeti aynı zamanda, toplam disponibilibite ve mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu ve TMSF primleri yüzünden de yükselmektedir. Ayrıca Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, diğer giderler, Kaynak Kullanım Destekleme Fonu primleri, gider vergisi kesintilerinden oluşan vergi yükleri, kaynak maliyetini yükselten diğer unsurlardır. İşletme maliyetleri de yüksek kaynak maliyetleri içerisinde yer almaktadır. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı ise, personel giderleri oluşturmaktadır.

2.6.1.3.Haksız Rekabet Koşulları

Bankacılık sektöründe karşılaşılan bir diğer önemli sorun da, sektörde yaşanan haksız rekabetkoşullarının varlığıdır. Finansal piyasalardaki düzenlemelerin azaltılması ve tanıtılan yeni finansal ürünler ticari bankaların faaliyet alanlarını ve sunabilecekleri hizmetleri genişletirken, bu kurumların üzerindeki rekabet baskısını da arttırmıştır. Yoğun rekabet ortamı fon maliyetlerini yükseltirken, müşteriler de daha fazla getiri sağlayan kurumlara yönelmişlerdir. Rekabette kuşkusuz fiyat önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir. Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin gereksinimlerini karşılayan hizmetlerin sunulması, teknoloji, reklam vb. bütün bunlar rekabet gücünü etkilemektedir (Berk, 1999: 116). Rakiplerin sundukları hizmetlerin bilinmesi, pazara yeni girenlere karşı pazarda mevcutların olası tepkileri, alabilecekleri önlemler, hizmet satmak isteyen her bankanın dikkate alması gereken etmenlerdir. Uygulamada kural olarak sektörün pazar büyümesi azaldıkça, sabit masraflar yükseldikçe, kredi müşterilerinin özellikleri farklılaştıkça ve bu hizmetlerin önemi arttıkça, mevcut bankaların tepkileri gittikçe kuvvetlenmektedir. Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların, ülkemiz bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve “rekabet gücünün artırılması” kavramına önemli katkıları olmuştur.

2.6.1.4. Teknolojik Gelişme Faktörü

Teknolojideki hızlı gelişmelerde bankacılık sektörünün karşılaştığı bir diğer sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda ülkemizde bankacılık işlemlerindeki teknoloji kullanımı artış eğilimi göstermiştir. Bankalar müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar (Keskin, 2000: 13). Ayrıca, gelecekte ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir. Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini azaltmakta hem de, müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır.

2.6.1.5. Özkaynak Yetersizliği

Bankacılık sektörünün önemli bir diğer sorunu ise kaynaklarının yetersiz olmasıdır. Özkaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir. Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de özsermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece interbank ya da uluslararası finansal piyasalardır. Bu nedenle, küçük ölçekli

bankaların, gerek iç piyasada gerekse de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur. Küçük ölçekli bankaların birleşmeleri sağlanarak, aktif ve sermaye yapılarının güçlendirilmesiyle özkaynaklarının arttırılması mümkün olabilir (Parasız, 2000: 128). Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların birçoğu yeterli getiriye sağlayamamaktadır. Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bugün iştirakler sektördeki bir çok banka için büyük bir yük teşkil etmektedir. Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinlik sağlamaya başlanmasıyla, gelir getirmeyen aktiflerin başta iştirakler olmak üzere tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır(Özkan, 1999: 43).

2.6.2.Türk Bankacılık Sektöründe Karşılaşılan Mali Riskler

Bankacılık faaliyetlerindeki işlemlerin çoğunluğunda riskli işlemler ortaya çıkmaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan bu riskler, her ülkede, her dönemde kaçınılmaz olarak yaşanabilir. Zira finansal piyasalar var olduğu sürece, risk unsuru sistem içerisinde varlığını sürdürecektir. Ancak bu aşamada önemli olan risklerin doğru tanımlanıp, yönetilmesi olmaktadır. Bankacılık sektöründe karşılaşılan risk grupları içerisinde en önemlisi mali risklerdir.Bu riskler daha çok bankaların ve sektörün kendi yapı ve operasyonlarından kaynaklanan risk grubu olduğu söylenebilir. Bu riskler faiz riski, kur riski, kredi riski, piyasa riski, sermaye yetersizliği riski ve likidite riski olmak üzere altı başlık altında incelenebilir (Çelik, 2001: 61).

Bankacılık sektörü tasarruf fazlalığı ile tasarruf açığı olanlar arasındaki mali kurum işlevini görür. Başka bir ifade ile Bankalar, fon arz eden kesim ile fon talep eden kesim arasında köprü görevini üstlenen kurumlardır. Bankalar, bankacılık görevlerini yerine getirirken alacakları her karar ya da uyguladıkları her strateji için diğer işletmelere nazaran daha yüksek oranda risk üstlenmektedirler. Bankaların mali başarısızlık risklerini arttırıcı etkileri olan hatta iflas etmelerine sebep olan finansal risklerini

aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür (Atan,2002:12).Şimdi bu mali riskleri sırasıyla inceleyelim.

2.6.2.1.Bilanço Riski

Bilanço riski; bilanço yapısındaki aktif ve pasif kalemlerindeki dengenin bozulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu tip risklerin ana nedeni banka içinde iyi bir aktif-pasif yönetimi olmayışıdır. Pasif kalemlerin maliyetli olması ile aktif kalemlerin faiz oranlarındaki vade yapısının uyumsuzluğu, döviz kurlarındaki değişim, risk farklılaştırmasına önem verilmeksizin yapılan menkul kıymet ve kredi portföyü ile özkaynaklardan çok daha fazla oranda borçlanmadan kaynaklanan risklerdir (Kaval, 2000: 26).

2.6.2.2.Karlılık Riski

Mali risk grubundaki diğer risk ise karlılık riskidir. Karlılık, bir bankanın varolma sebebi olmasının yanı sıra bankanın üstlenebileceği riski ve/veya sermayesini arttırabilme kapasitesini gösteren önemli bir sonuçtur. Karlılık riski olarak tanımlanan kavram *gerçekte, banka yönetiminin bankanın gelir kaynaklarını iyi belirleme, bankacılık faaliyetlerini yüksek getirili alanlara aktarabilme yeteneği ve esnekliğidir*(Atan,2002:13).

2.6.2.3. Faiz Oranı Riski

Bankacılık sektöründeki risklerden bir diğeri faiz oranı riskidir. Geniş bir tanımlama ile *faiz oranı riski, faiz oranlarında meydana gelen değişimler sebebiyle finansal araçların değerlerinde ortaya çıkardığı değişimlerin firmaların nakit akımları, bilançolarının aktif ve pasif yapıları üzerinde yarattığı olumsuz etkiler* olarak tanımlanabilir(Atan,2002:19).

Faiz oranı riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir–gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar (Çelik, 2001: 62). Türk bankacılık sektörünün, kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürelerde, yeniden fiyatlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Varlık ve

yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılıklarını arttırmaktadır.

2.6.2.4. Kur (Kambiyo) Riski

Kur veya kambiyo riski, *ülke parasının değerinin diğer yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi veya bankanın döviz pozisyonunda mevcut yabancı paraların birbirleri arasındaki değerlerinde meydana gelen değişimler sonucu uğranılabilecek zarar olasılığı* olarak tanımlanabilir(Atan,2002:24).

Kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar, sonuçta bu da kar veya zarara yol açar. Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası, faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir. Türkiye'de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Çeşitli güçlük ve kayıplarla karşıladıktan sonra, Türk bankacılık sektörü, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Ayrıca TCMB'de, yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur (Erçel, 2000: 69).

2.6.2.5.Kredi Riski

Mali riskler arasında en önemli olanı ve Türk bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Bankalar piyasaya kredi vermesi nedeniyle kredi riski ortaya çıkmaktadır. Bir bankanın kullandığı kredinin, satın aldığı menkul kıymet ihracatçısının veya herhangi bir yolla verdiği paranın geri ödenmesinin kısmen ya da tamamen olmaması ve borca karşılık teminat olarak gösterilmiş olan kıymetlerin değer kaybederek ödenmeyen borcu karşılayamaması durumuna kredibilite riski denilmektedir (Meriç, 1980: 100). Bankaların kredilerine ilişkin bu riske aynı zamanda geri ödeme yükümlülüğün yerine getirilememesi, ödeme uyumsuzluğu ve teminat riskleri de denilmektedir.

Türk bankacılık sektörü, yıllar boyunca kredi riskine gereken önemi vermektedir. Ancak sektörde artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereği de ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına rağmen, donuk alacaklarının seviyesini düşük tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur (Erçel, 2000:67-68). Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Yani kullandırılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder. Kredinin geri dönmemesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur.

2.6.2.6.Likidite Riski

Bankacılık faaliyetlerinden bir diğeri de likidite riskidir. Likidite dar anlamı ile vadesi gelen borçları tam ve zamanında ödeyebilme yeteneği diye tanımlanmaktadır. Geniş anlamda ise işletme aktiflerinin daha akışkan, daha kısa vadeli ve daha kolay paraya dönüştürülebiyecek şekilde düzenleyerek, pasiflerle vade uyumlu hale getiren, dengeli bir finansman politikası izlenmesi anlamında kullanılan bir kavramdır. Bir ticari bankada likidite kavramı ile bankanın nakit kullanımları ifade edilir. Likidite yönetimi ise bankanın bilançosunda, likidite giriş ve çıkışlarının dengelenmesidir (Öcal ve Çolak, 1999 : 201).

Eğer bir banka, taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir. Likidite riski, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamaması durumunda ortaya çıkar (Çelik, 2001: 62). Likidite riskine bakıldığında, mevduat sahiplerinin kısa vadeleri tercih ederken, yatırım sahiplerinin yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizliğin yönlendirmesiyle daha uzun vadeleri araması, Türk bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında da, yansımaları neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sektördeki bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Özellikle, son dönemlerde dünya ekonomisinde yaşanan mali sıkıntılar ve global mali krizler sonrasında, gelişmekte olan ekonomilerin birçoğu riskli görülmeye başlanmıştır. Bu durumda,

uluslararası yatırımcılar Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalara yatırım yapma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya ve bu piyasalara, kredi kullandırımalarında daha seçici olmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Türk bankacılık sektörü de, kredi dağıtımlarını azaltarak likit kalmayı tercih etmiştir(Erçel, 2000: 68).

2.6.2.7.Piyasa Riski

Piyasa riski, *döviz piyasasında veya mal piyasasında fiyat/değer değişiklikleri, faiz oranlarında değişme ile sahip olunan hisse senedi, emtia ve finansal enstrümanların fiyatlarında meydana gelen değişimlerin yarattığı risk* olarak tanımlanabilir(Atan,2002:18).

Bir başka tanıma göre ise Piyasa riski, bankaların sahip oldukları bir ya da birden fazla ticari varlığın işleme tabi tutulabileceği süre dahilinde, piyasada meydana gelen beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp veya beklenenden düşük seviyedeki kar halini ifade etmektedir(Çelik, 2001: 62). Piyasa riskini en aza indirmek, piyasa disiplinin sağlanması, piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir. Bankacılık sektöründe piyasa disiplinin sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilecekler ve böylece istenmeyen riskler en aza indirilecektir(Erçel, 2000: 135).

2.6.2.8.Sermaye Yetersizliği Riski

Bankacılık sektöründeki mali risklerden olan sermaye yetersizliği riski, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerinden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder (Çelik, 2001: 62). Eğer mevcut sermayesi, söz konusu risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Ters durumda isemevcut sermaye, kayıpları karşılayamayacak durumda ise, risk büyük demektir. Bu durumda gerekli önlemlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir.

Sermaye, ticari işletmeler açısından kredi verenleri koruyucu bir unsur olmanın yanı sıra finansal işlemlerde alternatif bir kaynak olma özelliği de gösterir. Bankalarının çalışma konuları gereği, kaynakların kullanım biçimi ve yerleri sonucu bu risk unsuru

önem kazanmaktadır. Bu nedenle, ihtiyaç duyulan sermaye miktarı, aktif ve pasif kalemlerin kompozisyonuna, nakit akışlarının karlılığına, yönetimin kalitesine ve özellikle rekabet açısından bankanın içinde bulunduğu ortama bağlıdır(Aydın, 1993 : 65).

2.7.BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAPILANDIRMADAKİ TEMEL İLKELER

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, ülkelerin ekonomisine göre değişik yöntemler uygulanmaktadır. Söz konusu yöntemler o ülkenin sosyo-politik ve makroekonomik yapısına bağlı olarak seçilmesi gereken yöntemlerdir. Tüm yöntemlerin amacı bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmadaki temel ilkelere uymasındır. Değinilen temel ilkeler genel olarak dört aşamadan oluşmaktadır(Erdoğan, 2002: 13-14).Söz konusu ilkelerden ilk aşama; bankacılık sektörüne güvenin yeniden kazandırılması aşamasıdır. Güven ortamının yeniden sağlanmasıyla, krizin ileri boyutlara ulaşması engellenecek ve yapılması gereken diğer yeniden yapılandırma çalışmaları için zemin hazırlanmış olacaktır. İkinci aşama olarak; yapılacak yasal düzenlemeler ile, bankaların daha güçlü ve daha sağlam bir yapıya kavuşmaları amaçlanmalıdır. Böylece, bankaların sermaye yeterlilikleri ve sektördeki faaliyetleri yeniden düzenlenecektir. Üçüncü aşama olarak; bankalara kaynak aktarımı şeklindeki mali önlemler sonrasında, bankaların mali yapıları güçlenecek ve ödemeler sisteminin düzenli çalışması sağlanacaktır. Yeniden yapılandırma ve düzenlemeler çerçevesindeki son aşama ise, yapısal önlemlerin devreye sokulmasıdır. Bu aşamayla birlikte, kriz sonrası iyice bozulan bankacılık sektörünün yapısı, alınacak yapısal önlemler ile daha verimli ve sağlıklı bir hale getirilebilecektir.

2.7.1.Bankacılık Sisteminde Güven Ortamının Yeniden Sağlanması

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın ilk aşaması, sektöre olan güvenin yeniden sağlanması aşamasıdır. Bu aşamada güven ortamının sağlanmasının birkaç etkili yolu söz konusudur.Devletin bankacılık sektörüne güveni tekrar sağlamak için çeşitli önlemleri almalıdır. Bu önlemlerin başında, bankaların mevduatları geri ödeyeceklerine dair güvence vererek kamuoyunun güvenini tekrar kazanılması

gelmektedir. Bu sayede kamuoyundaki mevduat paniğinin önlenmesi de sağlanmış olacaktır. Ekonominin istikrarsız olduğu ve sıkı maliye politikasının uygulandığı bir ülkede, garantiler kamuoyuna gerekli güvenin sağlanmasında yeterli olmayabilir. Garantilerin kredibilitesi, belirlenen problemlerin çözümleri için kararlı adımların atılmasıyla sağlanabilir. Ayrıca, devlet karşılaşılan bir krizde sisteme olan güvenin yeniden sağlanması için, yeni bir mevduat sigortası güvencesi belirleyebilir (Erdönmez, 2001: 75).

Güven ortamının sağlanması, Bankacılık krizlerinin çözülmesinde en önemli adımlardan birisidir. Bu yüzden Bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesi gerekecektir. Bu durumda, ihtiyatlı denetim ve düzenlemeye ilişkin daha sıkı kuralların uygulanması, daha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin olmayan ve faaliyetini sürdüremeyecek kurumlara gerekli müdahalelerin yapılması için mekanizmaların kurulması, hileli ve yasal olmayan mali işlemler için yaptırım uygulanması gerekmektedir (Erdönmez, 2001:76-77).

2.7.2.Bankacılık SistemindeYasal Düzenlemeler Süreci

Bankacılık sisteminde yapılacak yasal düzenlemeler ile bankaların daha güçlü ve daha sağlam bir yapıya kavuşturularak, bankaların sermaye yeterlilikleri ve sektördeki faaliyetleri yeniden düzenlenecektir. Bu süreçte devletin süratli bir şekilde yasal düzenlemeler yaparak, iflas eden bankalara müdahale etmelidir. Bankacılıkta yeniden yapılandırma programına yasal bir dayanak oluşturabilmesi için, bu sürecin özellikle, mevcut yasal çerçeveye olan uyumunun sağlanması veya yeni kanunların çıkarılması ya da mevcut kanunların değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yasal düzenlemeler, adil şekilde oluşturulmuş yazılı standart ve prosedürlere, eksiksiz bir belgeleme sistemine ve şeffaf devlet kararlarına dayandırılmalıdır.

Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında uygulamaya konulan yasal düzenlemeler ise aşağıdaki gibidir (Erdoğan, 2002: 138-140).

◆ 4603 Sayılı Kanun ile Kamu Bankaları'nın özelleştirilmeye hazırlanacak şekilde yeniden yapılandırılmaları çalışmaları başlatılmış, bu çerçevede TC. Ziraat Bankası anonim şirket statüsüne geçirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 2001 tarihli kararı ile, Kamu Bankaları'nın yönetimleri bir ortak yönetim kuruluna devredilmiş ve bu kurula da, yeniden yapılandırma ve özelleştirme yetkileri verilmiştir.

◆ TMSF'ye yeni yetkiler tanınmış, bu bağlamda organizasyon yapısı, görev ve sorumlulukları yeni teşkilat yönetmeliği ile düzenlenmiş, finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılan fon bankalarının devir, birleşme ve satış yoluyla çözümlenmesi çalışmaları program hedefleri ile uyumlu bir biçimde sürdürülmüştür.

◆ Şubat 2001'de çıkan "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine ilişkin Yönetmelik" ile konsolide ve konsolide olmayan bazda sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi, ve bilançolarda taşınan likidite, kur ve faiz risklerinin, sermaye yeterliliği hesaplanmasına dahil edilmesi düzenlenmiştir.

◆ Bankacılık sektöründeki kötü aktifler sorununun çözümlenmesi ve özel bankaların erozyona uğrayan sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla, "4743 Sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması" ile ilgili Kanun hazırlanmış ve Ocak 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında, yaşayabilir firmaların kredi borçlarının yeniden yapılandırılarak ekonomiye yeniden kazandırılması, aktiflerine akışkanlık kazandırmak amacıyla varlık yönetim şirketlerinin kurulmasının desteklenmesi, finansal kurumların daha sağlıklı bir bilanço yapısına kavuşturulması ve reel sektörün mali kesime olan borçlarının gönüllülük esası çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının (İstanbul Yaklaşımı) teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

2.7.3. Bankacılık Sisteminde Mali Önlemlerin Alınması

Bankacılık sisteminde temel ilkelere bir diğeri ise mali önlemlerin alınmasıdır. Bankacılıkta yapılan reformlarla ilgili dünya ekonomisi uygulamalarına bakıldığında, yapılan uygulama kamu kaynaklarının bankalara aktarılması şeklindedir(Erdoğan, 2002: 36).Bu uygulamalardaki araştırmalara göre, devletin

bankalara yapacağı mali yardımların, bankaların iflasına izin verilmesinden daha faydalı olduğunu göstermektedir. Zira, finans kuruluşlarının iflasının herhangi bir firmanın iflası gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Banka iflasında bütün diğer sektörler zarar görmekte ve sonuç olarak hem finans sistemi hem de makroekonomik istikrar tehlikeye girmektedir. Özellikle mevduat sigortası garantisi altında, kamu kesimi, zararı tanzim etmek durumundadır. Buna göre üçüncü adımda devletin, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması için kaynak aktarımı şeklinde mali önlemler alması gerekmektedir (Erdoğan, 2002: 36)

Türk bankacılık sektöründe daha önceden oluşturulan yasal altyapının desteği ile ve yukarda sayılan mali önlemler çerçevesinde, aşağıdaki mali çözümler gerçekleştirilmiştir (Erdoğan, 2002 :141-142).

- ◆ Türkiye Halk Bankası ile T.C.Ziraat Bankası'na sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla hem nakit hem de menkul kıymet aktarımı yapılmış ve bu iki bankanın görev zararları ve faiz borçları tasfiye edilmiştir. Alınan yasal önlemler ile de Kamu Bankaları'nın bundan böyle görev zararları yaşamaması güvence altına alınmış, bu şekilde bu bankaların gelecekteki faaliyetlerinde görev zararlarıyla karşılaşmaları ve daha fazla mağdur olmaları önlenmiştir.

- ◆ Hazine, 2001 yılı boyunca nakit ödeme, kağıt değiştirme, erken itfa yolları ile Kamu Bankaları'nın nakit girişleri ile likidite pozisyonlarının düzenlenmesine kaynak aktarmıştır. Ayrıca Hazine TMSF kapsamındaki bankaların finansal açıdan yeniden yapılandırılması içinde Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) ihraç etmiş, ek kaynak aktarımıyla bu bankaların kısa vadeli yükümlülükleri sıfırlanmış ve bu bankalarda bulunan mevduatın önemli bir bölümü ihale yoluyla, karşılığında DİBS verilmek suretiyle, diğer bankalara devredilmiştir.

- ◆ Haziran 2001 yılında, Hazine tarafından iç borç takas işlemi gerçekleştirilerek, özel bankaların döviz pozisyonu açıklarını belirgin bir şekilde kapatmaları sağlanmıştır. Bu çerçevede daha önceden oluşturulmuş olan "İstanbul Yaklaşımı" da, çalışmalarını yoğun bir şekilde sürdürmektedir.

2.7.4.Bankacılık Sektöründe Alınacak Yapısal Önlemler

Bankacılık sektöründe alınacak önlemlerden bir diğeri ise yapısal önlemlerdir. Bankalar yeniden yapılandırılırken alınan yapısal önlemler mali sektördeki problemlerin çözümüne yöneliktir. Buradaki genel amaç sektörün güvenilirliğini tesis etmek ve sektörü tekrar rekabete açmaktır. Uzun vadeli çözümleri içeren yapısal önlemlerin diğeri amaçları ise aşağıdaki gibidir (Erdönmez, 2001: 78-79).

Bankacılık sektöründe alınabilecek yapısal önlemler; tasfiye-kapatma, birleşme-küçülme, özelleştirme ve kötü aktiflerin yönetilmesi olmak üzere dört şekilde olabilmektedir.

2.6.4.1.Tasfiye ve Kapatma Önlemi: Mali bünyesi zayıf ve ödemede güçlük çeken bankalar, yükümlülüklerini yerine getiremediği vakit ödemeler sistemini sürekli zora sokacaklardır. Dolayısıyla yeni krizlerin önlenmesi için sermayesi yeterli olmayan bankalar tasfiye ya da kapatma yoluyla sektörden çıkarılmalıdır (Erdönmez, 2001: 79).Sektörde faaliyetini sürdüremeyecek durumda olan bankaların iflasının istenmesi veya kapatılması bir önlem tercihi olarak seçilebilir. Fakat banka kapatmalarının sektörün önemli bir bölümünü etkilemesi halinde, bu durum ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olabilir. Banka kapatılması seçicilik gerektirdiğinden ve potansiyel olarak da keyfi uygulamalara neden olabileceğinden, uygulanması zor bir yöntemdir. Bu nedenle, bir banka kapatma kararı, piyasa bakışı açısından değerlendirilirken, ayrıca bankanın zayıf mali durumu ve tekrarlanan sorunları dikkate alınmalıdır.

2.7.4.2.Birleşme ve Küçülme önlemi: Bankacılıkta yapısal önlemlerden diğeri ise birleşme ve küçülme önlemidir (Erdoğan, 2002: 38).Banka birleşmeleri, Bankalar kanunun basitleştirilmesi ve özel bankalar için geçerli olan sıkı kurallar birleşmelerin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak, farklı rekabet avantajına sahip bankaların birleşmeleri her zaman etkin sonuçlar vermeyebilir. Bazı durumlarda banka birleşmeleri kapatmaları önlemek amacıyla yapılmakta ve böyle durumlarda otoriteler banka birleşmelerini zorlamaktadır. Ancak, bu tür birleşmeler bankacılık sektöründe

istikrarı sağlayamamakta, birleşecek sağlam bankanın da mali durumunu bozabilmektedir (Erdönmez, 2001: 80). Türk Bankacılık Sektörü'ndeki banka birleşmeleri Tablo-2'de gösterilmiştir. Küçülme ise, bankaların risk taşıyan faaliyetlerinden arındırılmaları sonucu, bankaların daha az ürünle veya bankacılık faaliyetlerini daraltarak sürdürmesi şeklinde gerçekleşmesidir. Böylelikle bankacılık sektöründe rekabet teşvik edilmektedir.

Tablo 2: Türk Bankacılık Sektöründe 2000 Sonrası Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri (2001)

Hedef Banka	Açıklama	Tarih
Egebank, Yaşarbank Yurtbank, Bank Kapital	Sümerbank ile birleştirilmiştir.	Ocak 2001
Ulusal Bank	Sümerbank ile birleştirilmiştir.	Nisan 2001
Esbank ve İnterbank	Etibank ile birleştirilmiştir.	Haziran 2001
Bank Ekspres	Tefken Grubu'na satılmıştır.	Haziran 2001
Demirbank	HSCB Bank Plc. Tarafından satın alınmıştır.	Eylül 2001
Emlak Bankası	T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.	Temmuz 2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankası tarafından devralınmıştır.	Ağustos 2001
Sümerbank	Oyak Bank tarafından satın alınmıştır.	Ekim 2001
Garanti Bankası ve Osmanlı Bankası	Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir.	Ekim 2001
Morgan Guaranty ve Chase Manhattan	JP. Morgan Chase Bank adı altında birleştirilmiştir.	Kasım 2001

Kaynak: Niyazi Erdoğan, (2002), a.g.e., S.136.

2.7.4.3.Özelleştirme: Bankacılık sektöründe önemli bir diğer önlem özelleştirme uygulamasıdır. Bankacılık sektöründe verimli ve etkin çalışmayan, ödeme gücü çeken kamu bankaları, bankacılık krizlerinin en önemli kaynağıdır. Kamu bankalarının krizlere neden olduğu ülkelerde yeniden yapılandırma sürecinde özelleştirme, sorunun çözümü için uygun yöntemlerden birisidir. Özelleştirme, ilk aşamada kamu bankalarının sistemdeki ayrıcalıklarının giderilmesini amaçlamaktadır. Bu durum diğer bankaların sistemde adil şekilde faaliyet göstermelerini sağlayacağından, sektördeki bütün bankaların yararına olacaktır. Ancak, özelleştirme hemen uygulanabilecek bir yöntem değildir, uzun bir süreci kapsamalıdır. Özelleştirmenin hızlı bir şekilde yapılması ise bazı riskler taşımaktadır (Erdönmez, 2001: 80).

2.7.4.4. İyi Banka ve Kötü Banka Ayırımı: Yapısal önlemlerden sonuncusu olan iyi-kötü banka ayırımı daha çok kriz döneminde ortaya çıkmaktadır. Bankacılık krizleri sonucu, bankalardaki kalitesiz aktiflerin yönetimi en önemli sorun haline gelmektedir. Krizde ödeme gücüne düşen bankaların, piyasada yeniden güven kazanmaları ve asıl faaliyetleri ya da daha karlı faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaları için aktiflerini iyileştirmeleri gerekmektedir (Erdoğan, 2002: 37-38). Kötü aktiflerin düzenlenmesine ilişkin kararlar yasalara bağlı olduğu kadar, devletin politik kararlarına da bağlıdır. Etkin aktif iyileştirme mekanizmalarının kurulması için en iyi uygulamalar mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde yapılmalıdır. Ancak bazı durumlarda mevcut yasal düzenlemeler, özellikle icra iflas yasaları yetersiz kalabilmekte ve yasal revizyona gerek duyulabilmektedir. Kötü aktiflerin yönetilmesinde uygulanan yöntemlerden birisi, banka içinde sadece “kötü aktifler” in yönetimi ile ayrı bir birim oluşturulması veya bankanın iştiraki olarak bankaya özel bir aktif yönetim şirketi (kötü banka) kurulmasıdır (Erdönmez, 2001: 1-19). Söz konusu birimin amacı, kötü aktiflerin işlerlik kazanmasını sağlayarak yeniden yapılandırma sürecinde bu aktiflerin iyileştirme oranını azaltmaktır. Ayrıca bu yöntemle farklı finansal kurumlara yönelik değişik çözümler bulunup esneklik sağlanması da hedeflenmektedir. Kötü

aktiflerin bankadan ayrılması, mali güçlüğü düşen bankalara olan güvenin sağlanması açısından da gereklidir. Kötü aktiflerin yönetilmesinde bir diğer yöntem bu aktiflerin yönetilmesi için merkezi bir aktif yönetim şirketinin kurulmasıdır. Bu yöntemin uygulanmasındaki amaç, asgari maliyet ve azami kurum değerinin sağlanmasıdır (Erdönmez, 2001: 80-81)

Sonuç olarak, bankacılık sektöründe birçok önlemin varlığı söz konusudur. Bu yüzden, bankacılık sektörünün mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirilmelidir. Ayrıca bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılabacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır (Akçakoca, 2001: 24).

2.8.TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma uygulaması krizlerin yaşanması sonrasında gündeme gelmektedir. Özellikle Gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinde yaşanan krizler sonrasında, uluslararası finans çevrelerinde bankacılık düzenlemeleri, denetim sistemlerinin etkinliği ve sektörde yeniden yapılandırma konuları tartışılmaya başlamıştır. Kriz yaşayan ülkelerde, Krizlerin nedenleri ve gelişmelerle ilgili edinilen deneyimlerden yola çıkılarak yapılan çalışmalarda, finansal sistemlerde istikrarın korunması ve bankaların etkin ve güvenilir biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için en uygun yeniden yapılandırma politikası ile ilgili yaklaşımların ne olması gerektiği sorusuna yanıt aranmıştır (Alparslan, 2000: 1)

Bankacılık sektöründe yapılandırma konusunda pek çok tanımlama söz konusudur. Bu tanımlamalara baktığımızda Erdönmez yaptığı çalışmada (2001), Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını, *bir ülkede meydana gelen banka iflaslarının toplam bankacılık sektörünün %20'sinden fazlasını etkilemesi üzerine, bankacılık sektörüne güvenin tekrar sağlanması ve sektörün iyileştirilmesi amacıyla yapısal ve düzenleyici programların uygulamaya konulması* şeklinde tanımlamaktadır

(Erdönmez, 2001: 75-80).Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, devlet tarafından uygulamaya konulan programlar; makroekonomik çözümler ile bankacılık denetiminin arttırılması, yasal muhasebe ve düzenleyici çerçevenin geliştirilmesine yönelik çabaları içermektedir. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın başarılı ya da başarısız olması, büyük ölçüde bütün bu sorunlara çözüm getirme oranına bağlıdır.

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandıma uygulamalarındaçeşitli önlemler sözkonusudur. Kriz sonra uygulanan politika ve düzenlemelere bakıldığında bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın başlıca öğeleri arasında; düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk alma ve yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi, sorunlu aktiflerin tanınması ve azaltılması, sermayenin güçlendirilmesi, bankacılık sistemine siyasi müdahalenin ortadan kaldırılması ve iyi yönetim yer almaktadır (Özince, 2002: 3).

Türkiye ekonomisine bakıldığında, bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma uygulamasına neden olan iki önemli finansal krizi yaşamıştır. Bu krizler; yani Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, Türk bankacılık sektörünün yapısal sorunlarını kalıcı bir biçimde çözmek ve bankacılık sektörünü sağlıklı ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturmak bakımından, kapsamlı bir yeniden yapılandırma programının daha fazla ertelenemez olduğunu ortaya koymuştur (Akçakoca, 2001: 23). Türk bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma ve düzenlemelere bakıldığında, bu iki krizden önce Türk bankacılık sektöründe bir yeniden yapılandırma programı gerçekleşmemiştir.

Kasım 2000 krizinden sonra Şubat 2001 krizi yaşanmıştır. Türkiye’de Şubat 2001’de yaşanan mali krizin, kamu sektöründen başlayarak mali sektöre yayılan ve sonucunda reel sektör üzerinde büyük sıkıntılar doğuran etkileri olmuştur. Yaşanan krizin etkilerinin giderilmesi ve ekonomide istikrarın tekrar sağlanması amacıyla Mayıs 2001 tarihinde “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır (Erdönmez, 2003: 38).

Güçlü ekonomiye geçiş programında beş temel unsur ortaya konulmuştur. Söz konusu unsurlar şöyle sıralanmıştır: (i) dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kararlı biri biçimde sürdürülmesi, (ii) bankacılık sektörünün, kamu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı şekilde yeniden yapılandırılması ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı ilişkiler kurulması, (iii) kamu finansman dengesinin bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirilmesi, (iv) enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikasının sürdürülmesi, (v) bütün bunların etkin, esnek ve şeffaf bir yapıda gerçekleştirilmesini sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısının oluşturulması şeklinde belirlenmiştir (Erdönmez, 2003:38).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sonrasında mali sektöre yönelik olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından Mayıs 2001’de “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuştur. Bu Program, (i) kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması (ii) TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması (iii) yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması (iv) bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olarak dört temel unsura dayandırılmıştır(Erdönmez, 2003: 38-39) .

Bankacılık krizleri aynı zamanda ekonomiye maliyet yüklemektedir. Bankacılık krizlerinin sayısı geçmişe göre artarken, bu krizlerin ekonomik faaliyetlere ilişkin reel maliyeti ile kamu maliyesine olan yükü ciddi biçimde artmıştır. Tüm bunlar dikkatleri bankacılık krizlerine ve krizler sırasında uygulanan ‘bankacılık sektörü yeniden yapılandırma’ programlarına çekmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının iki amacı vardır. Birincisi, mali bünyeleri bozulan bankaların yükümlülüklerini karşılayabilecek, sağlıklı bir yapıya kavuşturulması; ikincisi de bankaların sürdürülebilir bir karlılık düzeyine ulaştırılmasıdır. Uluslararası deneyimler,

kriz sırasında izlenen strateji ve tercih edilen yöntemlerin hem programların maliyetini hem de başarısını büyük ölçüde belirlediğini göstermektedir(Esen,2005:2).

Türkiye ekonomisine bakıldığında, Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın toplam maliyeti 47,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu maliyetin % 88'i görev zararı olmak üzere kamu bankaları için 21,9 milyar dolar, TMSF'ye devredilen bankalar için 17,3 milyar dolar olmak üzere toplamda 39,2 milyar dolar kaynak aktarılmıştır(Günel,2006:196). Şimdi Türkiye ekonomisinde uygulanan yapılandırma uygulamasına değinilecektir.

2.8.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma uygulaması 2001 krizlerinden sonra yoğunlaşmıştır. Bu uygulamada kamu bankalarına yönelik olarak finansal alanda reformlar başlatılmıştır.Daha sonra operasyonel yeniden yapılandırma gerçekleştirilmiştir. Yeniden yapılandırma nihai olarak Ziraat Bankası ve Halk Bankası'nın özelleştirilmesi hedefi çerçevesinde yürütülmektedir. Kamu sermayeli bankaların finansal yeniden yapılandırması; kamu bankalarını finansal sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmayı hedeflemiş ve görev zararı alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi alanlarında yoğunlaşmıştır (BDDK, 2009:11-12).

Yeniden yapılandırma programı çerçevesinde Kamu bankalarının finansal ve operasyonel yeniden yapılandırılması olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu olumlu sonuçlardan en önemlisi bankaların karlılık performansında meydana gelen artıştır. Kamu bankalarını yeniden yapılandırma çabaları, bir taraftan söz konusu bankaların sistem üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirirken, diğer taraftan kamu maliyesi üzerinde bir yük yaratmıştır. Bu kapsamda, mevcut görev zararı alacaklarının Hazine tarafından menkul kıymete bağlanması ve sermaye desteği sağlanması amacıyla aktarılan kaynak, 2001 yıl sonu itibariyle GSYİH'nın yüzde 14,8'ine ulaşmıştır. Ancak, kamu bankalarına aktarılan DİBS'lerin çok büyük bir kısmının bu bankaların

bilançolarında gizlenen bütçe açıklarının kamu maliyesinin şeffaflaşması doğrultusunda bir ödeme planına bağlanması işlemi olduğu dikkate alındığında, yeniden yapılandırmanın kamu maliyesi üzerinde yarattığı ek yük çok daha düşüktür. Nitekim görev zararları hariç yapılan sermaye desteği gözönüne alındığında yaratılan ek yükün GSYİH' ya oranı yüzde 2'ye gerilemektedir (BDDK, 2003:9-10).

2.8.1.1. Görev Zararlarının Tasfiye Edilmesi:Uygulanan Yeniden yapılandırma programı çerçevesinde, kamu bankalarının alacakları ve buna tahakkuk etmiş faiz oranları tasfiye edilmiştir. Yeni görev zararına ilişkin olarak o döneme kadar çıkarılmış olan Bakanlar kurulu kararlarının tamamı ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca Kamu bankaları kanalıyla sağlanacak destekler için ihtiyaç duyulan kaynakların bütçeye konulması ve kamu bankalarına önceden aktarılması uygulaması başlatılmıştır (BDDK, 2002:4).

Tablo 3 'te görüldüğü gibi Kamu bankalarının şube ve personel sayısının rasyonel seviyelere getirilmesi yönünde de önemli adımlar atılmıştır.Aralık 2000 itibariyle 2.494 olan şube sayısı Aralık 2002 itibariyle yüzde 32,4 oranında azaltılarak 1.685'e düşürülmüştür. 61.601 olan personel sayısı ise yüzde 50,7 oranında indirilerek 30.399'a düşürülmüştür (BDDK, 2003:8).

Tablo3: Kamu Bankalarındaki Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler

	Aralık 2000	Aralık 2001	Aralık 2002
Personel Sayısı	61.601	47.985	30.399
Ziraat Bankası	36.576	33.023	22.099
Halk Bankası	10.000	14.962	8.300
Emlak Bankası	15.025	-	-
Şube sayısı	2.494	2.398	1.685
Ziraat Bankası	1.287	1.499	1.139
Halk Bankası	804	899	546
Emlak Bankası	403	-	-

Kaynak: BDDK,2001.Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu

2.8.1.2.Kısa Vadeli Yükümlülükleri Azaltılması:Program dâhilinde kısa vadeli yükümlülükler azaltılmıştır. Kamu bankaları Hazine'den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında belirli bir program dâhilinde Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite temin etmiştir. 16 Mart 2001 itibariyle 8,5 katrilyon lira olan özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerini sıfırlamışlardır (BDDK, 2002:4).

2.8.1.3.Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi:Yapılandırma uygulamasından bir diğeri ise sermaye yapısının güçlendirilmesi aşamasıdır. Sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla kamu bankalarına hem menkul kıymet hem de nakit olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. Yapılan kaynak aktarımları sonucunda kamu bankalarının toplam ödenmiş sermaye tutarı Aralık 2000'de 477 trilyon lira iken, Aralık 2001'de 3,4 katrilyon liraya, toplam öz kaynakları da 712 trilyon liradan 4,1 katrilyon liraya yükselmiştir (BDDK, 2002:5).

2.8.1.4.Operasyonel Yapıda Yapılan Değişiklikler: Diğer önemli bir uygulama ise bankaların operasyonel yapısında yapılan değişikliklerdir.Kamu bankalarına ait fazla şubeler kapatılmış, personel yükünün azaltılmasına çalışılmıştır Ayrıca bağımsız denetime ağırlık verilmiş ve bankaların bünyesinde bir iç denetim sistemi yapılandırılmasına gidilmiştir. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesine ilişkin olarak çalışmalar neticesinde çıkarılan “T.C. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası A.Ş. ve T. Emlak Bankası A.Ş Hakkında 4603 Sayılı Kanun” ile “Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 4604 Sayılı Kanun” 22 Kasım 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (BDDK, 2002:5).

Sonuç olarak Yeniden yapılandırma kapsamında kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülükleri tasfiye edilmiş, mevduat faizleri piyasaya uyumlu hale getirilmiş ve bunun sonucunda likitide ile vade riski iyi yönetilme aşamasına geçilmiştir(Günel,2006:196).

2.8.2.TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Yeniden yapılandırma uygulamasının diğeri ise TMSF bankalarının Yeniden yapılandırılmasıdır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu kararıyla mali bünyesi zayıflayan ve yükümlülüklerini karşılamada problem yaşayan sorunlu bankaların faaliyet izni kaldırılarak veya temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi Fona devredilebilmektedir. Faaliyet izni kaldırılan bankalarda, öncelikle sigorta kapsamındaki mevduat tutarı/katılım fonu bedeli ilgili mudilere ödenerek, bankanın iflası istenmektedir. Mahkemenin banka hakkında iflas kararı vermesi durumunda “iflas yoluyla tasfiye”, iflasın reddi durumunda ise “iradi tasfiye” süreci başlamaktadır(BDDK, 2009:12-13).

Yeniden yapılandırma öncelikli olarak sorunlu TMSF bankaları devir, fesih ve tasfiye yolu ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bankaların pozisyonunu kuvvetlendirmek amacı ile Hazineden belirli dönemlerde özel tertipli tahvil ihraç edilmiştir. Fon bankaları aldıkları bu tahvilleri kısa vadeli borçları karşılığında Merkez Bankasına vermiş ve borçlarını sıfırlamıştır. Bankaların açık pozisyonlarında iyileştirilmeler yapılarak bankaların yapısı daha güçlü bir hale gelmiştir. Operasyonel açıdan ise bu bankaların şube ve personel sayısı azaltılmış, şubelerin satışına başlanmıştır (BDDK, 2002:16-20).4672 sayılı yeni bankalar kanunun 15. maddesinin 3. fıkrasında yapılan değişiklikle, Fonun, Fon bankalarından devraldığı, bu fıkra da açıkça sayılan alacaklar hakkında 6183 sayılı yasanın uygulanması ve devralınan bu alacakların “kamu alacağı”sayılması kabul edilmiştir.

Türkiye ekonomisine bakıldığında,1998 yılı sonu itibariyle 2 olan TMSF bünyesindeki banka sayısı, 1999 yılında 8’e, 2000 yılı sonunda ise 11’e çıkmıştır. Fon kapsamındaki bankalardan 4’ü (Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital) 26 Ocak 2001 tarihinde Sümerbank bünyesinde birleştirilmiştir. 2001 yılı Şubat ve Mart aylarında iki banka (Ulusal Bank ve İktisat Bankası) Fon bünyesine alınmış, Ulusal Bank Sümerbank bünyesinde birleştirilmiştir. Böylece, 10 Mayıs itibariyle TMSF bünyesinde 8 adet banka bulunmaktadır. Demirbank dışındaki Fon bankalarının

yönetimi Ortak Yönetim Kurulu çatısı altında toplanmıştır.1997 yılından bugüne kadar toplam 20 banka TMSF'ye devredilmiştir.1997 yılında 1 banka, 1998 yılında 6 banka, 1999 yılında 3 banka, 2000 yılında 8 banka, 2001 yılında 1 banka, 2002 yılında ise 1 banka olmak üzere toplam 20 banka TMSF'ye devrolmuştur(BDDK,2003:11).

Tablo 4: TMSF Bünyesine Alınan Bankalar

Banka Adı	Hisselerin Fona Geçiş Tarihi
T. Ticaret Bankası	6 Kasım 1997
Bank Ekspres	12 Aralık 1998
Interbank	7 Ocak 1999
Egebank	22 Aralık 1999
Yurtbank	22 Aralık 1999
Sümerbank	22 Aralık 1999
Esbank	22 Aralık 1999
Yaşarbank	22 Aralık 1999
Etibank	27 Ekim 2000
Bank Kapital	27 Ekim 2000
Demirbank	6 Aralık 2000
Ulusal Bank	27 Şubat 2001
İktisat Bankası	15 Mart 2001

Kaynak: BDDK,2003.sayfa:15

Tablo 4 te bakıldığında, TMSF'ye devredilen bankaların operasyonel yapısında uygulanan yapılandırma çalışmaları sonucunda şube ve personel sayılarında azalmaya gidilmiştir. Devir alınan tarih itibariyle 1.815 olan şuba sayısı ,2003 yılında 316 ya düşürülmüştür. Personel sayıları bakıldığında ise devir alınan tarih itibariyle 37.889 kişiden 2003 yılı itibariyle 5.935 e düşürülmüş ve satılan bankalarda 10.334 kişi daha istihdam edilerek toplam 21.617 personelin işini kaybetmesiyle sonuçlanmıştır(Günel,2006:200-201).

2.8.3. Özel Bankacılık Sisteminin Yapılandırılması

Türk bankacılık sektöründe yapılan bir başka yapılandırma uygulaması özel bankacılık alanındadır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 finansal krizleri, kamu ve fon bankaları dışındaki bankaları da önemli kayıplarla karşı karşıya bırakmış ve mali sisteme karşı genel bir güvensizliğe yol açmıştır. Makroekonomik koşulların düzelmesiyle birlikte ekonomik birimlerin mali sisteme ve mali piyasalardaki aktörlerin birbirlerine karşı güveninin yeniden tesis edilmesine çalışılmıştır. Kamu ve fon bankalarının yeniden yapılandırılması ile birlikte bu bankaların TL fonlar üzerindeki baskısı, orta vadede önemli oranda azalmıştır. Bunun sonucunda özel bankaların fonlama maliyetleri düşmüş ve yurtiçinden kullanabilecekleri kaynaklar artmıştır (BDDK, 2009:17). Bu gelişme, özel bankaların karlılıklarının artmasına ve fon ihtiyaçlarını karşılamak için yurtdışından borçlanmalarının azalmasına katkıda bulunacaktır.

Bankacılık faaliyetlerinde önemli olan faktör bankaların piyasa koşulları içinde özvarlıklarını ve bilanço yapılarını güçlendirmeleridir. BDDK, Hazine Müsteşarlığı ve TCMB bu amaçla bankacılık sisteminin önünü açmayı hedeflemektedir. Ülkenin ve mali sistemin içinde bulunduğu darboğazın süratle aşılabilmesi bakımından reel sektör ile bankacılık kesiminin karşılıklı anlayış ve işbirliği içinde sorunlara ortak çözümler üretmeleri büyük önem taşımaktadır (BDDK, 2009:17).

Finansal krizler bankacılık sektöründe olumsuz etkiler bırakmaktadır. Nitekim 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler hem mali bünyesi zayıf olan bankaları hem de mali bünyesi güçlü olan bankaları olumsuz yönde etkilemiştir. Mali bünyesi zayıf olan bankalar krizler sonucunda daha da kötüleşerek faaliyetlerini sürdüremez hale geldiklerinden TMSF'ye devrolmuştur. Mali bünyesi güçlü olan bankalar ise ciddi sermaye kayıplarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu kayıplar sonucunda sermaye yeterlilik oranları yasal sınırların altına gerileyen bu bankalar, sermayelerini artırmak suretiyle yasal oranın üzerine çıkmışlardır. Nitekim 2001 yılında mali bünyesi güçlü bankaların sermayeleri, gerçekleşen 2,7 milyar dolarlık zarar ve kur etkisiyle 6 milyar dolar erimiş, özkaynakların toplam aktiflere oranı 2000 yılı sonunda yüzde 15,4 iken,

2001 yılı içerisinde yüzde 7,1'e kadar gerilemiş, bankaların sermaye artırımları ile yıl sonunda yüzde 9,3 olarak gerçekleşmiştir(BDDK,2003:24).

Sonuç olarak bankaların sermaye ile finansal yapıları güçlendirilmiştir. Özel banka sermayelerinin güçlendirilmesi programı kapsamında sermayeleri yetersiz olan bankalar için önlem alınmış ve bankaların bilançolarını daha şeffaf olması amacıyla enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmiştir(Günel,2006:201). Bankaların sorunlu aktifleri çözümü için gerekli önlemler alınmıştır. İstanbul yaklaşımı sonucunda 2003 yılında 226 firmaya ait 5,1 milyar dolar iç borç yapılandırmasına gidilmiştir.

2.8.4. Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi

Bankacılık sektörünün yapılandırılmasında önemli diğer uygulama bankacılıkta gözetim ve denetim mekanizmasının güçlendirilmesidir. Denetim çerçevesinin iyileştirilmesine yönelik sürecin ilk önemli düzenlemelerinden biri olan, Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik, 30 Haziran 2001 tarihinde yayınlanmıştır. İzleyen günlerdeki diğer bir önemli düzenleme, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği'nin 3 Ağustos 2001 tarihinde yenilenmesi olmuştur. Yeni Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği ile, TMSF'nin idari yapısı ve kapasitesinin güçlendirilmesine olanak sağlanmıştır. Bu düzenlemeleri daha da güçlendirmek üzere, bankacılık sektöründeki kötü aktifler sorununun çözümlenmesi ve özel bankaların erozyona uğrayan sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla hazırlanan 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 31 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir(BDDK, 2009:17-18). Söz konusu yasayla;

- (1) Özel sermayeli mevduat bankalarına belirli şartlar çerçevesinde ve bir defaya mahsus olmak üzere ana sermaye ve/veya katkı sermaye desteği sağlanması,
- (2) Bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve aktiflerine akışkanlık kazandırmak amacıyla varlık yönetim şirketlerinin kurulmasının desteklenmesi

(3) Reel sektörün mali kesime olan borçlarının gönüllülük esası çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının (İstanbul Yaklaşımı) teşvik edilmesi olmak üzere üç yeni araç geliştirilmiştir. Ayrıca, adı geçen yasa ile, kamu bankaları, TMSF ve BDDK açısından önemli düzenlemeler sağlanmıştır.

Bankacılık kesiminin mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirmeye yönelik gelişmeler kaydedilmiştir. Bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Yasal çerçeve uluslararası standartlara büyük ölçüde uyumlaştırılmıştır(BDDK,2003: 33).

Gözetim ve denetimin etkin olabilmesinin koşulu bağımsız ve özerk idare ile mali yapılanmaya gerek vardır. Bankaların herhangi bir siyasi etkiye maruz kalmadan gözetim ve denetiminin yapılabilmesi için kamu tüzel kişiliğine sahip özerk idari ve mali yapılanması olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu kurulmuştur. BDDK, Bankalar Kanunu ilgili mevzuatın ve Kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle bunların uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere görevlendirilmiştir (TBB, 2001:6-7).

Gözetim ve denetim çerçevesine ilişkin düzenlemeler; sermaye yeterliliği, risk yönetimi, kredi ve iştirak sınırlamaları, kredi karşılıkları, uluslararası muhasebe standartlarına uyum, bağımsız denetim ve yabancı ülke denetim organları ile işbirliği alanlarında yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda yapılan düzenlemeler; Sermaye yeterliliği, Risk düzenlemeleri, Kredi ve iştirak sınırlamaları ile karşılıklara ilişkin düzenlemeler, Muhasebe standartları, bağımsız denetim ve devir ve birleşmelere ilişkin düzenlemeler, Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı kapsamında yapılan düzenlemeler,

Özel finans kurumlarına ilişkin düzenlemeler ile Yabancı ülkelerle yapılan denetim ve işbirliği anlaşmaları gibi düzenlemelere gidilmiştir(BDDK,2003: 33).

2.8.5. Yeniden Yapılandırma Programının Güçlendirilmesi

Yeniden yapılandırma programının güçlendirilmesiaşaması önemli bir diğer yapılandırma aşamasıdır. 2001 yılında hem yerel hemde küresel ekonomik aktivitede yaşanan gelişmeler bankacılık sektörünün beklenen toparlanma sürecini yavaşlatmıştır. Ulusal ekonomideki durgunluğun beklenenden uzun süreceğinin ortaya çıkması, ABD'deki 11 Eylül terörist saldırıları ve izleyen dönemde Afganistan'da meydana gelen gelişmeler, Arjantin ekonomisinde yaşanan sorunların gelişen ekonomilere bakışı değiştirmesi, Orta Doğudaki mevcut ve olası gelişmeler bu sürecin yavaşlamasındaki dışsal etkiler olarak ortaya çıkmıştır (BDDK,2009:21)

2.8.5.1. Varlık Yönetim Şirketlerinin Kurulması

31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4743 sayılı Kanun çerçevesinde, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve bankaların aktiflerine seyyaliyet kazandırmak amacıyla, çeşitli vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulması teşvik edilmiştir. Kanun çerçevesinde, varlık yönetim şirketi/şirketlerine TMSF'nin %20 oranında ortak olabilmesi mümkün kılınmıştır. 1 Ekim 2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle, varlık yönetim şirketlerinin hukuki altyapısı tamamlanmıştır (BDDK,2009:21).

2.8.5.2. İstanbul Yaklaşımıyla Borçların Yapılandırılması

2001 ekonomik kriz nedeniyle, bankalara ve diğer mali kuruluşlara olan kredi borçlarını ödeyemeyen firmalara, faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için kredi borçlarını yeniden yapılandırma ve gerekirse ek kaynak sağlama imkânı veren 4743 sayılı Kanun uygulamaya konmuştur. İstanbul Yaklaşımı uygulaması, Haziran 2002-Haziran 2005 tarihleri arasında yürütülmüş, bu dönemde 221 adedi büyük, 101 adedi küçük ölçekli olmak üzere toplam 322 adet firmaya ait 6.021 milyon dolar tutarında borç yeniden yapılandırılmıştır. Yeniden yapılandırılan kredi tutarı, 2002 yılı sonu

itibarıyla bankacılık sistemindeki toplam brüt kredi hacminin yaklaşık %16'sı seviyesindedir (BDDK,2009:21).

2.8.5.3. Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi

Banka sermayelerinin güçlendirilmesi programının altyapısı, iki düzenlemeyle gerçekleştirilmiştir. 1 Şubat 2002 tarihinde yayımlanan Yönetmelik, Türkiye’de kurulu mevduat kabulüne yetkili özel sermayeli bankaların 31 Aralık 2001 bilanço tarihi itibarıyla düzenlenen mali tabloları esas alınarak denetlenmesine ve düzenlenen bağımsız denetim raporlarının bağımsız denetim ilke ve esaslarına uygunluk bakımından Kurumca belirlenecek ikinci bir bağımsız denetim kuruluşu tarafından incelenmesine ilişkin esas ve usulleri belirlemektedir (BDDK,2009:22).

Program kapsamındaki 25 özel banka nezdinde üçlü denetimler yapılarak, söz konusu bankaların 2001 yılsonu itibarıyla gerçek mali durumunu ortaya koyan standart raporlar hazırlanmıştır. Bunlar nakit sermaye artışı, sorunlu kredilere ayrılan karşılıkların düzeltilmesi, piyasa riskinde ve menkul kıymetlerin değerlemesinde meydana gelen olumlu değişmelerin de yapılan değerlendirmelerde dikkate alınmasıyla Vakıflar Bankası, Pamukbank ve Şekerbank’ın sermaye ihtiyaçları bulunduğu tespit edilmiştir. Şekerbank’ın sermaye ihtiyacı ortaklar tarafından nakden karşılanmış, Vakıflar Bankası’na, sermaye yeterliliği standart rasyosunu %9’a ulaştıracak miktarda sermaye benzeri kredi tahsis edilmiştir. Pamukbank ise, TMSF’ye devredilmiştir. Bankacılık sisteminde enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmesi ile bankaların performansları daha sağlıklı olarak değerlendirilebilir hale gelmiştir(BDDK,2009:22-23).

2.8.5.4.Türk Bankacılığı Yapılandırma Maliyeti

Bir ülkede yaşanan Bankacılık krizleri, hem finansal maliyetler hem de üretim kayıplarına neden olmaktadır. Finansal maliyetler, yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankalara yönelik likidite desteğini, kamu güvencesi içeren garantileri ve bankanın alacaklılarına sağlanan ekonomik destekleri kapsamaktadır. Finansal maliyetler, yatırıma dönüştürülebilir kaynakların yanlış kullanımına ve kur sisteminin çökmesine

neden olurken, vergi mükelleflerinden mevduat sahiplerine doğru kaynak transferine yol açmaktadır. Honohan ve Klingebiel, bankacılık krizlerin neden olduğu finansal maliyetin ekonomilerde ortalama olarak GSYİH’da yüzde 12.8 kayba neden olduğunu ortaya koymuştur. Hoggart, Reis ve Saporta, finansal maliyetlerin yüksek gelir düzeyindeki ülkeler için GSYİH’nın ortalama yüzde 12’ye, orta ve düşük gelir düzeyindeki ülkeler için yüzde 17.6’ya, tüm ülkeler dikkate alındığında yüzde 16’ya ulaştığını göstermişlerdir. Sadece bankacılık krizi yaşayan ülkelerde bu oran yüzde 4.6 iken, ikiz krizlerle birlikte finansal maliyet yüzde 23’e çıkmaktadır(Altıntaş,2004:58-59).

Türk bankacılığına bakıldığında Kamu maliyesi üzerinde yeniden yapılandırma sürecinde görev zararları dahil olmak üzere kamu bankaları için 21.9 milyar dolar, TMSF’ye devredilen bankalar için 17.3 milyar dolar olmak üzere toplam 39.3 milyar dolarlık bir yük ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan TMSF gelirlerinden 5.2 milyar dolarlık sermaye desteği sağlanmıştır. GSYİH’nın % 30’nu asan bu maliyetin ne kadar yüksek olduğunu anlamak için diğer ülkelerle karşılaştırmak gerekir. TMSF tarafından devralınan bankalarla ilgili olarak ihtiyaç duyulan kaynak, Hazine Tarafından ihraç edilen özel tertip tahviller, Merkez Bankasından kullanılan avanslar ve TMSF’nin kendi kaynaklarından sağlanmıştır. Bankacılık yapılandırma programının Kamuya maliyeti, imar Bankası hariç 22,6 milyar dolar olmuştur. Aralık 2001’de TMSF’nin Hazineye borcu 21,6 milyar dolar iken iki yıl sonra bu borç 28,2 milyar dolara çıkmıştır. TMSF’nin, Hazineden kullanmış olduğu DİBS’nin Anapara tutarı 17,3 milyar \$ olmasına rağmen, faiz ve kur farkları nedeniyle 31 Temmuz 2003 tarihi itibarıyla TMSF’nin Hazineye toplam borcu 28,2 milyar \$’a (40 katrilyon TL) Yükselmiştir (Esen, 2005:12).

Tablo 5: Türk Bankacılığı Yapılandırma Maliyeti

Ülke	Kriz Dönemi	Toplam Maliyet /GSYİH (Yüzde)
Türkiye	2000-2001	19,3
-Kamu Bankaları		7,4 (*)
-TMSF Bankaları		11,9
İspanya	1977-1985	16,8
Meksika	1995	20,0
Arjantin	1980-82	55,3
Brezilya	1994-96	15,0-20,0
Çek Cumhuriyeti	1994-95	12,0

Kaynak: www.bddk.org.tr

(*) 2000 yılı sonu itibariyle gerçekleşmekle birlikte menkul kıymete bağlanmamış görev zararları karşılığında verilen DİBS'ler ilave edildiğinde yüzde 15,8 olmaktadır.

2.8.6. Yeniden Yapılandırma Programının Sonuçları

Türkiye ekonomisine, yaşanan krizin getirdiği en önemli avantaj kriz sonrası güçlü bir ekonomik yapının kurulmasıdır. Nitekim Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ardından gelen bankacılık sektöründeki düzenlemeler ile bankacılık sisteminin daha güçlü bir sermaye yapısına kavuşturulmuştur. Bu sebeple, sermaye yeterliliği açısından oldukça güçlü bir yapıya sahip olan Türk bankacılık sektörünün krizden ABD ve Avrupa bankaları kadar etkilenmeyeceği beklenmektedir. Türkiye'nin avantajlarından bir diğeri ise, Türkiye'de Amerika'daki gibi işleyen bir mortgage sektörünün bulunmamasıdır. Böyle bir sektör bulunmadığı için bu sektördeki türev ürünlere bankalar tarafından yatırım yapılmamış, böylece bankalar risk almamış ve krizden çok

uzun bir süre etkilenmemiştir. Bankalarımız için tek sorun kredi daralması ve sendikasyon kredilerinin sağlanması olmaktadır (Coşkun ,2001:25).

Kısaca özetlemek gerekirse Türk bankacılık sektöründe yapılandırma sonucunda (Pazarbaşıoğlu, 2003:17-18):

- Finansal risk yönetebilir düzeye inmiştir,
- Yapılan denetimler sistemdeki şeffaflığın artmasını sağlamıştır
- Bankaların karlılıkları artmıştır,
- Sektörün sermaye yeterliliği artırılarak, sermaye yapısı güçlendirilmiştir,
- Bankalar sistemindeki kırılgan yapı ortadan kaldırılmıştır,
- Kamu Bankalarını bozucu etkisi bertaraf edilmiştir,
- Bankacılık konsolidasyon sürecine girdi ve devir birleşmeler teşvik edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE'DE YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER, NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Finansal liberalizasyonun hız kazanmasıyla son yıllarda finansal piyasalarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan gelişmelerle birlikte finansal araçlarda çıkan yenilikler sonucu piyasalarda işlem hacimleri artmış ve ülkelerarası sermaye akımları yoğunluk kazanmıştır. Küreselleşme olgusunun hızlanması sonucu dünyada finansal sistem, sermaye piyasalarında etkinliği artırıcı sonuçlar meydana getirmiştir. Küresel piyasalar, alternatif yatırımların risk ve getirilere uygun bir hale getirildiğinden, sermaye akımları, finansal sistemin en üretken alanlarında kullanılacak biçimde etkin olarak dağıtma eğilimi içerisine girmektedir. Fakat bu yeni sistemin dinamikleri tam anlaşılamadığından gerek dünyada gerekse Türkiye’de farklı zamanlarda finansal krizleri yaşanmıştır. 1980’li ve 1990’lı yıllarda Avrupa, Asya ve Türkiye’de Yaşanan finansal krizler dünya ekonomisi üzerinde etkili olmuştur. Türkiye’deki finansal krizler daha çok bankacılık sektöründe ortaya çıkmıştır. Bunlar; 1982 Bankerler Krizi, 1990 Körfez Krizi, 1994 5 Nisan Krizi, 1997 Asya ve 1998 Rusya Krizleri ile 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleridir. Burada daha çok Türkiye’de yaşanmış olan finansal krizler incelenecektir. Bu krizlerin nedenleri ile sonuçları sunmaya çalışacağız.

3.1.TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI

Türkiye’de yaşanan finansal krizler geçmeden önce bankacılık sektörünün yapısına değinmek faydalı olacaktır. Türkiye Bankacılık sektörü; oligopolistik yapıda, bireysel veya kurumsal olmak üzere ticaret bankacılığı ağırlıklı, piyasa koşullarında tam rekabetin oluşmadığı, fazla şubeli, iştirak ağırlıklı, toplam aktif büyüklük ve sermaye açısından küçük ölçekli bankaların çoğunluğu oluşturduğu bir sektörel yapıya sahiptir (BDDK, 2001). Türk ekonomisinde yaşanan krizlerden önce Türk bankacılık sektöründeki banka, şube ve personel sayılarına ilişkin veriler Tablo 6 ve 7’de verilmiştir.

Konumuz açısından finansal krizlerin bankacılık sektörüne olan etkilerine bakılacaktır. Nitekim Türkiye’de finansal krizler bankacılık sektörünün piyasa yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Daha sonra uygulamaya konulan programla krizlere yönelik tedbirlerin alınmasıyla, bankacılık piyasasına olumlu katkılar sağlanmıştır. Özellikle, yeniden yapılandırma programına bağlı olarak yaşanan yapısal dönüşümün ortaya çıkardığı daha sağlıklı piyasa yapısı, izleyen dönemlerde ortaya çıkan dalgalanmalar sırasında istikrarlı görünümünü sürdürmüştür(BDDK,2009:36).

Türkiye ekonomisinde 2001 yılında yaşanan krizin ve alınan tedbirlerin etkisiyle, banka sayısında azalma ve konsolidasyon yaşanmıştır. Kriz sonrasında yani 2002 yılı ve sonrasındaki dönemde kamu bankalarının sistem içindeki ağırlığı azalmış, küresel sermayenin payı ise artış göstermiştir. Bu çerçevede, 1999-2003 döneminde banka sayısı 81’den 50’ye gerilerken toplam aktiflerde ilk 10 bankanın payı %67,5’ten %82,3’e yükselmiş, 2007-2009 dönemindeki küresel krize rağmen 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla banka sayısı 49 olarak gerçekleşirken ilk 10 bankanın payı %83,4 olmuştur. Benzer şekilde, 2001 krizinin ardından dramatik düşüşler göstererek rasyonel düzeylere gerileyen şube ve personel sayısı, izleyen yıllarda görülen sağlıklı büyüme sürecine paralel olarak belirgin bir artış göstermiş, 2007-2009 dönemindeki küresel krize rağmen artış trendini devam ettirmiştir(BDDK,2009:36).

Tablo 6: Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (1994-2002)

Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka Grupları Bazında Seçilmiş Bazı Bilgiler									
Yıllar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Banka Sayısı	67	68	69	72	75	81	79	61	54
Mevduat Bankaları	55	55	56	59	60	62	61	46	40
Kamu	6	5	5	5	4	4	4	3	3
Özel	29	32	33	36	38	31	28	22	20
Fon	-	-	-	-	-	8	11	6	2

Yabancı	20	18	18	18	18	19	18	15	15
Kalkınma ve yatırım bankaları	12	13	13	13	15	19	18	15	14
Şube Sayısı	6.104	6.240	6.442	6.819	7.370	7.691	7.837	6.908	6.106
Mevduat bankaları	6.085	6.215	6.419	6.795	7.340	7.660	7.807	6.889	6.087
Kamu	2.917	2.875	2.886	2.915	2.832	2.865	2.834	2.725	2.019
Özel	3.063	3.236	3.429	3.764	4.393	3.960	3.783	3.523	3.659
Fon	-	-	-	-	-	714	1.073	408	203
Yabancı	105	104	104	116	115	121	117	233	206
Kalkınma ve yatırım bankaları	19	25	23	24	30	31	30	19	19

Kaynak: TTB, Bankacılar Dergisi, Sayı: 33-35-37-42 ; (www.tbb.org.tr) .

1980 yılında 125.312 olan bankacılık sektöründeki toplam personel sayısı 1990 yılında 154.089'a, 1999 yılında 173.988'e yükselmiş, 2000 yılında ise 170.401'e gerilemiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrası yeniden yapılanma sürecinde bankacılık sektöründeki istihdamda önemli bir düşüş yaşanmaktadır. Kamu bankalarında Aralık 2000'de 2.494 olan şube sayısı Aralık 2002'de 1.685'e, 61.601 olan personel sayısı ise 30.399'a indirilmiştir. Bu süreçte şube sayısı % 32,4, personel sayısı ise %50,7 oranında azalmıştır. Ağustos 2003 tarihine kadar da şube sayısında azalma devam ederek, Aralık 2002'ye göre şubelerde % 0,7 oranında gerileme olmuş, personel sayısında ise %0,3 oranında artış gerçekleşmiştir. 1999-2003 döneminde ise 8.298'den 6.029'a gerilerken personel sayısı 174 binden 130 bine gerilemiştir, istikrarlı büyümenin etkisiyle söz konusu göstergeler 2009 yılı Eylül ayında sırasıyla 9.428 ve 182 bin olarak gerçekleşmiştir(BDDK,2009:36).

Tablo 7: Türk Bankacılık Sisteminde Çalışan Sayısı

Yıllar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Personel Sayısı	139.046	144.793	148.153	154.864	166.492	173.988	170.401	137.495	123.271
Mevduat bankaları	136.879	138.694	142.046	149.618	161.189	168.558	164.845	132.274	118.329
Kamu	74.462	72.699	70.284	69.218	71.072	72.007	70.191	56.108	40.158
Özel	59.161	63.010	68.592	76.601	86.066	76.386	70.954	64.380	66.869
Fon	-	-	-	-	-	15.980	19.895	6.391	5.886
Yabancı	3.256	2.985	3.170	3.799	4.051	4.185	3.805	5.395	5.416
Kalkınma ve yatırım bankaları	2.167	6.099	6.107	5.246	5.303	5.430	5.556	5.221	4.942

Kaynak: TTB, Bankacılar Dergisi, Sayı: 33-35-37-42 ; (www.tbb.org.tr).

3.2.TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MALİ YAPISI

Türkiye ekonomisi 1994'te yaşanan finansal kriz sonrasında 1995 – 1997 yılları arasında bankacılık sektöründe milli gelir artış hızının üzerinde bir büyüme göstermiştir. Bu döneme ait yabancı ve özel sermayeli bankaların bilançoları incelendiğinde dikkat çeken bir büyüme görülmektedir. Bu büyüme trendinin en önemli nedenlerinden biri 1994 krizi sonrası yapılan bir düzenleme ile tüm tasarruf mevduatların Tasarruf Mevduatları Sigorta Fonunca sigorta kapsamına alınmasıdır. Fakat bu durum 1999 yılında ortaya çıkan finansal krize büyük ölçüde kaynaklık etmiştir. Bu kriz sonucu bozulan bankacılık sektörünün yeniden düzenlenebilmesi amacıyla 18.06.1999 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce (TBMM) kabul edilerek onaylanan 4389 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe sokulmuştur (Çolak ve Yiğidim, 2001: 9 - 11).

Türkiye ekonomisinde yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonucunda makroekonomik aktivitelerde ortaya çıkan bozulma, faiz oranlarının yükselmesi, Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi, reel ekonominin daralması, istihdam kayıpları, geleceğe yönelik belirsizlikler, güvenin azalması gibi etkilere maruz kalmıştır. Bunun etkisiyle bankacılık sektöründe vade uyumsuzluğundan kaynaklanan fonlama zararlarına, menkul kıymet portföylerinin değer yitirmesine, açık pozisyonlar sonucu kambiyo zararlarına, aktif kalitesinin düşmesine ve buna bağlı olarak kredi riskinin artmasına ve özkaynakların hızla tükenip erimesine sebep olmuştur. Bu duruma acil önlem olarak Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu tarafından Bankacılık Sektörünün yeniden yapılanması programı devreye sokulmuştur. 15 Mayıs 2001’de açıklanan “*Bankacılık Sektörü YenidenYapılandırma Programının*” temel amacı; uluslararası ölçekte rekabet gücüne sahip, kaynaklarını etkin olarak kullanabilen, sağlıklı bir bankacılık sistemine geçiş yapabilmektir. Bu program dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, kamu bankalarının finansal ve işlemsel açıdan yeniden yapılandırılması, İkinci aşamada, Tasarruf Mevduatları Sigorta Fonu bünyesindeki bankaların en kısa sürede bir çözüme kavuşturulması, üçüncü aşamada ise yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve son aşamada ise bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini arttıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeleri gerçekleştirmek hedefi ortaya konulmuştur(BDDK, 2002: 1).

3.3.TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN SORUNLARI VE ZAYIFLIKLARI

Bankacılık krizleri, Ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılamaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumunu ifade eder. Bir başka deyişle, bankacılık krizleri fiili veya potansiyel banka mevduat çekilmeleri; bankaların yükümlülüklerini ertelemeleri veya hükümetin büyük ölçekli finansal destekler sağlamak suretiyle bunu önlemeye zorlanmasının teşvik ettiği banka iflasları

olduğunda ortaya çıkar (IMF, 2002: 6). Bankacılık krizleri para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi taşırlar ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler doğururlar. Sermaye işlemleri üzerindeki kontroller ve diğer finansal kısıtlamalar nedeniyle bankacılık krizleri 1950’ler ve 1960’larda yaygın değildi. Fakat 1970’lerden bu yana sıklıkla ve para krizleriyle ardarda ortaya çıkmaya başladılar. 1970’lerden 1990’lara uzanan dönemde yapılan araştırmaların sonuçları, 1970-85 arasında daha çok para krizleri olduğunu, 1980’lerin ortalarından itibaren de bankacılık krizlerinin arttığını göstermektedir (Yay, 2001: 1237).

Bankacılık sektöründeki krizler birçok nedenle açıklanabilir. Bu nedenlerin bir kısmı bankacılık sektörünün yapısı ile ilgiliyken (mikroekonomik nedenler) asıl neden, ekonomideki temel göstergelerin istikrarsızlık göstermesinden (makroekonomik nedenler) kaynaklanmaktadır (Coşkun, 2001: 43).

Honohan (1997) yaptığı çalışmada ise, bankacılık krizlerinin nedenlerini üç “belirti” halinde sınıflandırmaktadır: Genel makroekonomik bozukluklar, mikroekonomik aksaklıklar ve kamunun egemen olduğu bir sistemde görülen bölgesel krizler olarak sınıflandırır. Bu krizlerde mevduat sahipleri, bankaya kredi veren kişi veya kuruluşlar ve banka hissedarları oluşan güven kaybı ile fonlarını çekmek isteyecektir. Sadece bir bankanın başarısızlığı her zaman tüm bankacılık sistemini etkilemeyebilir; fakat krizdeki bankanın, bankacılık sistemi içindeki payının büyüklüğü oranında, tekil banka krizinin tüm finansal sisteme ve ekonomiye yansımaları ve sistemik bir krize dönüşmesi olasılığı oldukça yüksektir (Yay vd. 2001:140).

3.3.1.Türk Bankacılık Sektörünün Sorunlarındaki Faktörler

Bankacılık sektörünün finansal krizlerde yaşadığı sorunlar ve mali yapısını bozulmasının nedenleri şöyle sıralanabilir (BDDK,2002:4-5):

3.3.1.1.Makroekonomik İstikrarsızlık:Türkiye ekonomisinde, 1990’lı yıllarda yaşanan yüksek ve değişken enflasyon, büyüme hızındaki dalgalanmalar ve sermaye hareketlerinin kırılgan yapısı geleceğe yönelik belirsizlikleri artırmıştır. Yaşanan bu durum ekonomik birimlerin kısa vadeli bir bakış açısıyla hareket etmelerine ve Türk

Lirasına olan güveni zayıflatarak para ikamesinin hızlanmasına yol açmıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak bankaların kaynaklarının vadesi önemli ölçüde kısalmış ve döviz cinsinden yükümlülüklerin toplam kaynaklar içindeki payı belirgin bir biçimde artmıştır.

3.3.1.2.Yüksek Kamu Kesimi Açıkları:Türkiye ekonomisinde bir diğer sorun kamu kesiminde meydana gelen yüksek açıklar olmuştur. Kamu kesimi açıklarındaki artış ve bu açıkların yüksek reel faizler ile yurtiçi piyasalardan finansmanı bankaların reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine yol açmıştır. Yüksek reel faizlerin ortaya çıkardığı arbitraj imkanı bankacılık kesiminin yurtdışından borçlanarak kamu açıklarını finanse etmelerini cazip hale getirmiş, bu durum bankacılık sektörünün döviz açık pozisyonlarının artması ile sonuçlanmıştır. Bu eğilim sonucunda, devlet iç borçlanma senetlerinin mevduat bankalarının toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında yüzde 10'dan son yıllarda yüzde 25 civarına çıkmıştır. Devlet iç borçlanma senetlerine sağlanan vergi avantajları ile munzam karşılık ve disponibilitateye ilişkin yasal düzenlemeler de bankaların DİBS portföylerindeki artışta etkili olmuştur.

3.3.1.3.Kamu Bankalarının Sistemi Çarpıtıcı Etkileri:Kamu bankalarının sistem içindeki faaliyetleri de önemlidir. Kamu Bankaları görev zararlarının zamanında ödenmemesi, ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, asli fonksiyonların dışında verilen görevler ve yönetimdeki zayıflıklar sonucunda bu bankaların mali bünyeleri önemli ölçüde bozulmuştur. Bu durum sonucunda Kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları bir yandan zararlarının gittikçe artmasına, diğer yandan da mali sektörde istikrarsızlık unsuru olmalarına yol açmıştır. Bu durum, piyasalarda faiz oranlarının yüksek seviyelerde seyretmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, kamu bankaları bankacılık işlevini yerine getiremez hale gelmiş ve bu bankalar Türkiye'deki toplam mevduatın yüzde 40'ını toplarken krediler içindeki payları yüzde 25 civarında kalmıştır.

3.3.1.4.Risk Algılama ve Yönetiminin Zayıflaması:Yaşanan bu gelişmeler sonucunda bankacılık sistemi likidite, faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmiştir. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında kamu açıklarının finansmanını kolaylaştırmayı gözeten makroekonomik politikalar bankacılık sektörünün bu riskleri algılamasını ve yönetimini ikinci plana düşürmüştür. Mevduat sigorta sisteminden kaynaklanan ve sistemden çıkışa ilişkin sorunlar ile gözetim ve denetim kurumlarının idari ve mali özerkliğe sahip olmaması da risk yönetimindeki zayıflıklarda etkili olmuştur.

3.3.2.Türk Bankacılık Sisteminin Yapısal Zayıflıkları

Türk bankacılık sisteminin yaşadığı sorunlar aşağıda sırlanan yapısal zayıflıklar sonucu ortaya çıkarmıştır. Bunlar:

- Özkaynak yetersizliği
- Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı
- Kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği
- Zayıf aktif kalitesi (kredi yoğunlaşması, grup bankacılığı ve risklerinin yoğunluğu, kredi ve karşılıklar arasındaki uyumsuzluk)
- Piyasa risklerine aşırı duyarlılık ve kırılganlık (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon)
- Yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetim
- Saydamlık eksikliği

Sonuç olarak Türk bankacılık sektöründe yaşanan yapısal sorunlar, bankacılık sektörünü iç ve dış şoklara karşı oldukça duyarlı ve kırılgan hale getirmiştir. Bankacılık sektörü 1994 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz sonucunda önemli kayıplarla karşı karşıya kalmış, üç banka tasfiye sürecine alınmıştır. 1994 krizinin olumsuz etkileri kısa sürede atlatılmış ve bankacılık sektörü 1995 sonrası dönemde dolar bazında yıllık ortalama yüzde 18 civarında bir büyüme göstermiştir. Ancak, bu dönemde Uzakdoğu ve Rusya krizleri ile 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri nedeniyle Türkiye ekonomisindeki ciddi daralma bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir (BDDK,2002:7).

3.4.FİNANSAL KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Finansal Krizlerin bankacılık sektörüne olan etkileri incelendiğinde daha çok mevduat çekişleri ön plana çıkmaktadır. Bu mevduat çekilişleri karşısında, bankalar bu talepleri karşılamak için varlıklarını satmak durumunda kalır. Ancak ortamdaki kargaşa nedeniyle ve bankaların likidite ihtiyacının yüksek olması sebebiyle bankaların varlıkları değerlerinin daha altında bir fiyattan satın alınır. Bankalardan çekilen kaynaklar daha güvenli başka bankalar ya da sisteme kanalize olur. Eğer bu sistemlere olan güven tamamen ortadan kalkmışsa nakite, döviz ya da kamu varlıklarına yönelebilmektedir. Merkez Bankası duruma önceden müdahale edip bir bankacılık krizinin önüne geçebilir. Ancak çoğunlukla böyle bir krizde mali yapısı sağlam olan banka ayakta kalmaktadır. Diğer bankalar iflas ederek sistemin dışına çıkmaktadır (Karabıyık, 2004: 37).

Eğer tasarruflar güvence altında ise; yani banka mevduatlarına bir sigorta getirilmişse, sadece sigorta kapsamında olmayan mevduat diğer yatırım araçları ya da bankalara yönelecektir. Söz konusu bankaların tamamı güvence altında ise banka tahakkümü dediğimiz olay söz konusu olmaz. Böyle bir durumda ancak sistemin içerisinden gelen temel problemlerin sistemin tamamını etkilemesi şeklinde bir bankacılık krizi meydana gelebilir (Karabıyık, 2004:38).

Bankacılık krizleri, adına sistemik kriz dediğimiz kuvvetli bir mekanizma ile yayılan finansal kriziyaşayan ülkeler, bankacılık sisteminin eksiklikleri ile yüzleşmek durumundadır. Bu noktada bankacılık sistemlerindeki eksiklikler belirlenerek yeniden yapılandırma çalışması ile birlikte bankacılık sistemlerini daha güçlü hale getirmeye çalışılmaktadır. Bu yapılandırma da kimi bankalara sermaye verilmesi ile sektörde tutulması, kimi bankaların ise sistemden tavsiye edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Ülkemizin yaşadığı 2000-2001 krizlerinde de en büyük etki bankacılık sisteminde olmuştur. 1994 krizinin etkilerini bertaraf etmek amacı ile o zamanki hükümet tarafından getirilen mevduat güvencesi nedeni ile bankalar piyasa kuralına aykırı davranmışlardır. Bunun neticesinde birçok banka devletin bünyesine alınmış, kimisine

sermaye eklenerek sistem içerisinde kalması sağlanmış, kimisi de sistemin dışarısında bırakılmıştır. Bankacılık sisteminde var olan bozuklukların giderilmesi için bankacılık yeniden yapılandırma programı ortaya çıkarılmıştır. Bu programla; bankaların sermaye yapısı güçlendirilmeye çalışılmış, etkin bir gözetim sistemi ortaya çıkarılmış, sistemde şeffaflık sağlanmış ve buna benzer çalışmalar yapılmıştır (Erdoğan, 2006:61).

Yaşanan kriz sonrasında bankacılıkta çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu duruma örnek olarak banka iflasları verilebilir. Bir ekonomide bankaların iflası diğer ekonomik birimlerin iflasından daha çok olumsuz etki yaratmaktadır. Çünkü böyle bir durumda krediyi veren, krediyi alan ve mevduat sahipleri olumsuz etkilenmektedir. Krediyi verenlere borçlarının ödenmemesi ya da kredi alanlardan borçların istenmesi piyasada likidite ile ilgili bir sorun olduğu sinyalini yayarak sadece o bankadan değil yapısı son derece sağlam olan bankalardan da paraların çekilmesine neden olabilmektedir. Bu durum, bankacılık sisteminin kırılganlığını artırarak sistemik riski ortaya çıkarmakta ve banka iflasları kredi akımını ciddi şekilde etkileyeceğinden, sistemde kredi sıkışıklığına ve ekonomik faaliyetlerin çökmesine neden olmaktadır (Erdönmez, 2001:3-4).

Sonuç olarak Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 krizi bir bankacılık krizi olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü 2000 yılı hedeflenen enflasyon ile beklenen enflasyon arasında büyük bir fark oluşmuştur. Likidite sorunu ile karşılaşan bankalar bono satışına yönelmiş, bu durum açık pozisyonları olan bankalar üzerinde bir baskı oluşturarak likidite sıkıntısının ortaya çıkmasına dolayısıyla faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Arjantin'deki sorunlar nedeni ile zaten tedirgin olan yatırımcılar menkul kıymetlerini döviz karşılığı satarak piyasadan çıkmışlardır. Bankalar arası rekabet ve güvensizlik bu süreçte maksimum seviyeye ulaşmış ve ödemeler sistemi kilitlenmiştir. Bono fiyatları düşerken bono faizleri yükselmiş ve gecelik faizler inanılmaz oranlara yükselmiştir. Pozisyon kapatan bankaların döviz talebi, dövize olan talebi körüklerken faizler daha da yükselmiş ve sistem bir kısır döngüye girmiştir. Yabancıların piyasadan çıkması ve

kredilerin geri çağırılması, borsa endeksinin hızlı biçimde düşmesine neden olmuştur(Gülcan vd. 2001:7).

3.5.TÜRKİYE'DE YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER (1980-2002):

Finansal krizlerin nedenleri ve etkilerinden sonra Türkiye’de yaşanan finansal krizlere değinilecektir. Konumuz açısından finansal kriz türlerinden bankacılık krizlerine analiz edildikten sonra Türkiye’de 1980 ile 2002 arasında yaşanan bankacılık krizleri incelenecektir. Türkiye ekonomisini 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak iki döneme ayırmak uygun olacaktır. 1980’e kadar olan dönemde, kapalı bir ekonomiye sahip olunmuş, 1980 sonrasında ise liberalleşme yoluna gidilerek dışa açılma süreci başlamış ve ekonomi piyasa ekonomisine bırakılmıştır.

Türkiye ekonomisine bakıldığında finansal krizler daha çok 1991, 1994, 1998 yıllarında etkisini göstermiştir. Krizlerin başlıca nedenleri olarak, yüksek ve değişken enflasyonun ve istikrarsız bir büyüme performansının olduğu ortamda, iç borç dinamiğinin sürdürülemez boyutlara ulaşması ve başta finansal piyasalar olmak üzere yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamaması olarak görülmektedir. Makroekonomik istikrarsızlıklar, geleceğe yönelik belirsizlikleri artırmış ve ekonomide vadenin yatırımcı ve tasarrufçu için kısılmasına, para ikamesinin artmasına yol açmıştır. 1990-2000 döneminde ekonomik birimlerin uzun vadeli karar almalarını olumsuz yönde etkileyen, yatırımcı ve tüketici güveninde kalıcı iyileşme sağlanmasına engel olan hususlardan biri de siyasal ortamdaki belirsizliklerdir(BDDK,2009:1). 1991 yılında Körfez Krizi ile birlikte Türkiye ekonomisi sert bir dış şokla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde sermaye hareketlerinde ani durma ve hatta terse dönüş olmuş, bölgesel ticaret durmuş, turizm gelirlerindeki azalma gibi diğer doğrudan etkilerle genel ekonomik performansta belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

Kürselleşmeyle birlikte finansal piyasalarda değişimler yaşanmış ve bir çok ekonomide finansal krizler yaşanmıştır. Özellikle 1980'lerin başından itibaren çok sayıda ülkede sistemik banka krizleri meydana gelmiştir. Sistemik banka krizi, mali piyasalarda bir ya da birkaç bankanın iflası tehlikesine yol açan, bu durumun da tüm sisteme yayılarak

ödemeler sistemini olumsuz etkilemesi hatta işleyişini durdurması nedeniyle, piyasaların işleyişinde pürüzler meydana gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu krizlerin en önemli nedenleri; istikrarsız makroekonomik yapı, bankacılık sektöründe etkin denetim ve gözetim yapılamaması, yasal düzenlemelerin yetersiz olması, ödemeler sistemi gibi mali altyapı unsurlarının güvenilir olmaması ve risk yönetimi için gerekli kredi kültürünün oluşmamasıdır(Erdönmez,2001:74).

Türkiye ekonomisinde 1990 'lı yıllar incelediğinde, giderek sıklaşan aralıklarda krizin yaşandığı sürecin içine girmiştir. Bu süreç boyunca kısmi istikrar programları uygulamaya konmuş olsa da, bunların kalıcı bir başarısı olmamış ve ulusal ekonomi, yaşanan bu krizlerden olumsuz yönde etkilenerek ciddi bir daralma sürecine girmiştir. 1998 yılının ikinci yarısından itibaren derinleşen ekonomik kriz, bir yandan söz konusu dışsal şokların, bir yandan da 1990'lı yıllar boyunca sürdürülen dışa bağımlı yapay büyüme stratejisinin ve çarpık toplumsal bölüşüm ve birikim mekanizmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Yeldan, 2001: 157-158).

1999 yılı sonuna gelindiğinde, Türkiye ekonomisinde bir topyekün reform stratejisi, kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede hazırlanan Ocak 2000 Enflasyonu Düşürme Programı uygulamaya konmuştur. Bu program ortaya konulduktan sonra Türkiye ekonomisi, Kasım 2000 ile Şubat 2001 gibi yeni finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır.

3.5.1. 1929-1958 Dönemi:

3.5.1.1. 1929 Ekonomik Krizi

1929 yılında yaşanan finansal kriz hemen hemen tüm dünya ekonomisini etkilemiştir. Bu ekonomik buhran veya başka bir deyişle ekonomik kriz ilk defa 19. yüzyıl'da görülmeye başlandı. 19.yüzyıl'dan itibaren buhranlar aşırı üretimden kaynaklanmaya başlamış, bölgesel nitelikten çıkıp tüm dünyayı ve tüm sektörleri etkilemeye, periyodik olarak tekrarlamaya başlayan bir kriz olarak ortaya çıkmıştır. Bu krizden sonra buhran kavramı yerini konjonktürel dalgalanmalar kavramı önem kazanmaya başladı (Demirgil,1972:210).

1929 Ekonomik Krizi veya başka bir deyişle Büyük Depresyon, 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve tüm dünya'ya yayılan ekonomik buhran olarak tanımlanmaktadır. Amerikan ekonomisindeki en uzun süreli ekonomik daralma olarak tarihe geçmiştir. 1929-1939 döneminde tüm dünyada işsizlik ve ekonomik daralma görüldü. Bir çok ülkede politik yapı değişti uluslar arasında gerginlikler meydana geldi, sosyal problemler arttı, ekonomik sıkıntılar politik ve sosyal sıkıntıları da beraberinde getirdi. Ekonomik krizle birlikte sosyal ve politik gerginlikler meydana geldi (Alkan ve Yazman, 1948:123-126).

Sonuç olarak 1929 krizinin yaşanmasında; bir yanda hem tarımda, hem de sanayi de aşırı üretim, diğer yanda ise kredilerle körüklenen tüketim ve borsa spekülasyonu etkili oldu (Köymen, 2007:46). Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan kriz daha sonra Avrupa'ya da sıçradı ve Avrupa da politik yapıda köklü değişimlere sebep oldu. 1929-1932 döneminde Amerika Birleşik Devletleri hükümeti tarafından alınan önlemler krizin aşılmasında çok yetersiz kaldı, daha sonra hükümet değişikliği olduktan sonra yeni hükümet “ yeni anlaşma” paketi ile sorunu çözme yoluna gitti. Krizin trajik sonuçları sosyal yardım paketleri ile aşılmaya çalışıldı ancak bu tür önlemler geçici önlemler olarak kaldı.

3.5.1.2.1929 Krizinin Türkiye'ye Etkileri

1929 Büyük depresyon Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Türkiye ekonomisinin durumu, dış ticaret ve yabancı sermaye ile ilişkileri gibi faktörler 1929 Krizinin Türkiye'ye yansımıştır. 1929 Krizi öncesinde Türkiye ekonomisi iyi olduğu dönemi yaşamıştır. Çünkü Lozan'da kaldırılmış bazı sınırlamalar ancak 1929 yılında kaldırılmış ve Türkiye o yıl ekonomide karar alma gücüne tümten sahip olmuştur. Ülke yönetimi kendi gümrük ve dış ticaret rejimini kendisi düzenleyebilme hakkına kavuşmuştur. Bunun bir anlamı da, 1929 yılından itibaren gümrük vergileri devletler için yeni ve önemli bir gelir kaynağı olmuştur (Kuruç,1987:34).

Cumhuriyet yönetimi ilk etapta özel girişimi teşvik amaçlı 1927 yılında yeni bir “Teşvik-i Sanayi Kanunu” hazırlandı. Amaç ülke ekonomisini yeniden düzenlemek ve sanayileşme aşamasına hızla geçmek için büyük bir kalkınma hamlesi başlatmayı. Cumhuriyetin ilk yıllarında milli gelir artmış, enflasyon çok düşük seviyelerde (%2’lerde) seyretmiştir. Ancak ülke içinde bu olumlu gelişmeler yaşanırken 1929 yılında *Dünya Ekonomik Buhranı* yaşanmıştır. ABD’de başlayan ve tüm ülke ekonomilerini etkileyen bu buhran nedeniyle tarımsal ürün ve hammadde ihracatında düşüşler meydana gelmiştir. İhracatın düşmesi ve gümrük tarifelerine ilişkin hükümlerin son bulmasıyla ithalat hacmi anormal derecede büyümüştür. Bu esnada dış borç taksitlerinin ödenmeye başlaması da Türkiye ekonomisini bu buhranın içine sürüklemiştir. Bu dönemde bunalımdan çıkmak amacıyla devlet korumacı politikalar izlemiş, tarımsal ürünler piyasasına müdahaleler yapılmıştır (Palamut ve Giray,2001:21-23).

Yaşanan bu kriz sonrasında 1933 yılında uygulamaya konulan 1.Beş yıllık sanayi planıyla devletçilik uygulamasına geçilmiştir. Daha sonra 1938 yılında 2.Beş yıllık sanayi planı uygulamaya konulmuştur.1929’dan itibaren uygulanan devletçi politikalarla üretimler artmış, milli gelirin büyüme hızı %6.8’i bulmuştur. Ancak *II. Dünya Savaşı’nın* başlamasıyla kalkınma hamlesi durmuş, ülke kaynaklarının büyük bir kısmı savunma için tüketilmiştir. 1940 yılında *Milli Koruma Kanunu* ile fiyat denetimleri yapılmış, *Varlık Vergisi* kanunu oluşturulmuş, çiftçileri topraklandırma kanunu ile tarım kesiminin sorunlarına çözümler aranmıştır. 1950’li yılların ilk dönemlerinde altın yıllar yaşayan Türkiye ekonomisi 1954’den sonra duraklamaya başlamıştır. Kamu harcamalarındaki artış, tarımsal üretimin düşmesi ve dış açığın büyümesi duraklamaya ve enflasyonun artmasına neden olmuştur. Bunun üzerine 1958’de istikrar programı uygulanmış, uygulanan bu tedbirlerle ihracatta artış amaçlanıp, ekonomik dengeler sağlanmaya çalışılmıştır(Palamut ve Giray,2001:24-27).

3.5.2. 1960-1980 Dönemi:Türkiye 1960'tan itibaren planlı ekonomi politikasına geçmiş, 15-20 yıllık bir dönemi kapsayan ve bunun 5 yıllık planlarda yapılması için çaba gösterilmiştir. Planlı ekonomi dönemine geçerken Amerikan dış ticareti Vietnam savaşıyla açık vermiştir. Dünyaya *Bretton Woods Para Sistemi* hakim olup tüm merkez bankaları için 1 ons altın = 35 ABD\$'na eşit kabul edilmiştir. 1960'ların sonlarına doğru, ABD'deki dış ticaret açıkları artmış, dünyanın ve ABD'nin enflasyonu yükselmiştir. Bu nedenle dünya merkez bankaları, özellikle de Fransa ve İngiltere gibi büyük ülkeler, dolarları verip altın rezervlerini arttırmaya çalışmışlardır. Nihayetinde ABD 1971 temmuzunda onzu 35\$'dan altına çevirmeyeceğini açıklamış ve *Bretton Woods* sistemi çökmüş, doların değeri Yen ve Marka karşı düşürülmüştür. ABD dolarına karşı büyük bir güvensizlik oluşmuş, önce dolar, sonrada Yen ve Mark dalgalanmaya bırakılmıştır. Türkiye ise sabit kur sisteminde kalmış, ithalatta artış görülmüştür. İthalatçılar doların hep aynı kurda kalmasından büyük rant elde etmiştir. Bunun sonucunda da dış ticaret açığı oluşmuştur(Bulutoğlu,2002:22).

1970'li yıllara bakıldığında iç ve dış fiyatlar arasındaki farkın büyümesi neticesinde dış ticaret açıkları giderek artmıştır. Hükümet bu durumda devalüasyonu bir çözüm aracı olarak kullanmamış ancak benzeri yöntemler denemiştir. Bu yöntemler gümrük vergilerinin artırılması, ithalat teminat oranlarının yükseltilmesi, rıhtım ve damga resim oranlarının yükseltilmesi gibi önlemlerin alınmasına neden olmuştur (Alkinoğlu,1999:310-311).

Ekonomik dengelerin sağlanabilmesi amacıyla bu yöntemlerin kullanılmasına rağmen istenen etki sağlanamamış ve 1970'lerde bu uygulamalar sürdürülemez hale gelmiştir. Çözüm olarak 1970 Ağustos ayında devalüasyon yapılmış ve 1\$=9TL'den 15TL'ye yükseltilmiştir. Ancak devalüasyon tam olarak amacına ulaşamamış ihracat sadece %5 seviyelerinde kaldığından döviz gelirlerinde artış sağlanamamıştır. 1971-1976 yılları arasında fiyatlar genel seviyesi %10 ile %20 düzeylerine yükselmiştir. 1974'de Kıbrıs harekatinin olmasıyla askeri harcamalar artmış ve enflasyon yükselmiştir.1977'den itibaren fiyatlardaki istikrarsızlığın artması, GSMH'deki

büyümenin %1'e kadar gerilemesi ve ödemeler bilançosundaki açıkların artmasından dolayı iki defa devalüasyona başvurulmuştur(Eroğlu ve Albeni,2002).

Bu gelişmeler sonrasında 24 ocak 1980 kararları alınmıştır. Bu kararların amacında öncelik taşıyan konu, enflasyonu yavaşlatarak fiyat istikrarını sağlamak, ekonominin döviz ve enerji darboğazını aşabilmesi için ihracatı teşvik etmek olarak belirlenmiştir. 24 Ocak kararlarının temel amacı önce ekonomiyi istikrara kavuşturarak, bozulan dengeyi yeniden kurmaktır. Bunun için de serbest piyasa ekonomisinin şartları yerine getirilerek serbest piyasa mekanizmasının çalıştırılması amaçlanmıştır ((Eroğlu,2002:309-310).

3.5.2.1. Ocak 1980 İstikrar Programı

1970-1979 yılları arasında yaşanan finansal kriz Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasına neden olmuştur. Bu kararların alınmasının amacı, enflasyonu yavaşlatarak fiyat istikrarını sağlamak, ekonominin döviz ve enerji darboğazını aşabilmesi için ihracatı teşvik etmek olarak belirlenmiştir. 24 Ocak ekonomik programının uzun dönemli amaçlarından birisi, ithal ikamesine dayanan ucuz kredi ve dövizle finanse edilen sanayileşme politikasından, ihracata dönük, dış rekabete açık sanayileşme politikasına geçilmesidir (Alkinoğlu,1999:311).

24 Ocak kararları ve sonrasında ekonomik liberalleşmeye yönelik alınan kararları şöyle özetleyebiliriz: (Karluk,1999:405-406).

- %48.6 oranında devalüasyon yapılması sonrasında 47.80 TL olan 1 Dolar, 71.40 TL olmuştur.
- Devletin ekonomideki etkinliğini azaltan önlemler alınmış, sigara tekeli kaldırılmış KİT'lerin özelleştirilmesi çalışmalarına başlanılmıştır.
- Enerji, ulaştırma ve gübre dışında sübvansiyonlar kaldırılmıştır.
- Döviz alım ve satımı serbestleştirilmiş, döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılmıştır.
- Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş, kâr transferlerine kolaylık sağlanmış, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiştir.

İthalat kademeli olarak libere edilmiş, ihracat vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörler göre farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edilmiştir.

- KİT'lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış, tarımsal ürün taban fiyatları düşük tutulmuştur.

Sonuç olarak 24 Ocak Kararları'nın en önemli sonuçları, enflasyon hızının düşürülmesi, ihracatın genişlemesi ve dış dengenin düzelmesi ve her şeyden önce piyasa ekonomisinin benimsenmiş olmasıdır.

Sonuç olarak 1970-1979 dönemi enflasyonun şiddetli olduğu bir dönemdir. Enflasyon %26.3 dolaylarına yükselmiş, kurlar ise enflasyonun çok altında kalarak ortalama %10 dolaylarında artmıştır. 1977 yılına kadar %9'lar da sabit tutulan faiz oranları sonradan bir çıkış yaşamış ve ortalama %12 dolaylarında kalmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde TL'nin değeri çok yükselmiştir. Türkiye'nin bugün hala yaşadığı istikrarsızlığın nedenlerinden biri de 1970'lerin ortasında ortaya çıkan petrol bunalımıdır. Petrol bunalımı sonrasında Türkiye yapısal uyumu gerçekleştirememiştir, çünkü petrol krizinin yaşanmasıyla petrol fiyatları artmıştır. Bu artışın karşılığında ise bir ülkenin kullanılabileceği birkaç yöntem vardır. Ya petrol fiyatlarını artırarak yeni duruma alışır, ya dışarıdan kaynak bulur veya içeriden karşılıksız finansman elde etmeye çalışır. Birinci yolu seçmek zor olup, ekonomiyi değişen fiyatlara uyumlaştırmak güçtür. Ancak bu yöntemin zor olmasının yanında bir süre sonra sonucu götürdüğü bilinmektedir(Tuncer,2002:28).

3.5.2.2. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektörü

24 Ocak 1980 kararlarının alınması sonucu, dışa açılma, serbest pazar ekonomisine geçiş ve liberalleşmeden en çok etkilenen sektör bankacılık sektörü olmuştur. 1980'li yıllarda bankacılık sektöründe uygulanan serbestleşmeye yönelik politikalarla bir takım yenilikler yapılmıştır. Bunlar seçici kredi politikalarının kaldırılması, faiz oranlarının serbest bırakılması ve reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması, sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması, yabancı bankaların

Türkiye’de faaliyet göstermeleri için uygun bir ortamın hazırlanması olarak sayılabilir (Çankaya ve Öz,2001:16). Bunların dışında bankacılık sektörünün uluslararası piyasalardan fon tedarik etmesi serbest bırakılmış, sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiş, bankaların ulus-lararası kriterlere uygun yapılanma içerisine girmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır (Çolak ve Yiğidim,2001:14).1990’larda banka kurmanın aşırı derece kolaylaştırılması sonucu bankalar hızla çoğalmış, sayıları 80’leri bulmuş ve aktif büyüklükleri de yükselmiştir. Ayrıca istihdam, hizmet çeşitliliği ve teknolojik altyapı konularında hızlı bir gelişme süreci yaşanmıştır (BDDK,2001:2).

1990’lı yıllarda makroekonomik istikrarsızlık, yüksek kamu kesimi açıkları, kamu bankalarının sistemi çarpıtıcı etkileri, risk algılama ve yönetiminin zayıflaması gibi nedenler bankacılık sektöründe ortaya çıkan başlıca sorunlar olmuştur. Bu sorunlar nedeniyle bankacılık sektörü, üretimi destekleme ve kaynakları uzun vadeli yatırımlara yönlendirme şeklindeki mali aracılık fonksiyonunu etkin bir biçimde yerine getirememiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak Türk bankacılık sistemi bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlar özkaynak yetersizliği, küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı, kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği, zayıf aktif kalitesi (kredi ve karşılıklar arasındaki uyumsuzluk), piyasa risklerine aşırı duyarlılık ve kırılganlık (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon), yetersiz iç kontrol, risk yönetimi, şeffaflığın eksikliği ve kurumsal yönetim şeklinde sıralanabilecek yapısal zayıflıklarla karşı karşıya kalmıştır (BDDK,2002:4).

3.5.3. 1982 Bankerler Krizi

1980’li yıllarda Türkiyeyeni bir ekonomi politikasına yani piyasa ekonomisine dayalı serbestleşme politikasına geçmiştir. Bu yeni ekonomi politikası, kaynak dağılımında hükümetlerin doğrudan müdahalelerini azaltarak özel sektör öncülüğünde, dışa açık bir sanayileşme sağlanmasına dayanmaktadır (Önder vd. 1993: 188-192).Türkiye ekonomisi, 1980’den itibaren, içe dönük ve ithal ikameci büyüme stratejisini terkederek, dışa dönük büyüme stratejisine ve serbest piyasa

mekanizmasına geçiş için ilk adımların atıldığı yeni bir dönemin başlamıştır(Bahçeci, 1997: 75).

Türkiye ekonomisinde, 1980’li yıllardan sonra, mali sistemdeki liberalizasyon ve ekonomik büyümenin hızlanmasıyla birlikte finansal sistemin genişlemiş ve aracı kurumların faaliyetleribuna bağlı olarak artmıştır. Serbestleşme politikasının etkisiyle, bankacılık sektöründe kriz olgusu, mali sistemi tehdit eden bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Türk bankacılık sektörünün 1980 yılı sonrası yürürlüğe giren “deregulasyon” politikalarındaki aksamalar, politikaların amacını ve hedefini tartışmalı hale getirmiştir. Bu dönemde yaşanan krizler deregulasyon politikalarının yanlış ve eksik uygulanmasının sonuçlarıdır (Erdoğan, 2002: 124-125).

Türkiye ekonomisinde yaşanan krizler sonrasında 1980’de alınan istikrar kararlarıyla, serbest piyasa meknizmasına geçilmiş ve sisteme girişin serbestleşmesiyle bankacılık sektöründe rekabeti arttırmıştır. Bu dönemde, bankalar tarafından yoğun bir şekilde ihraç edilen mevduat sertifikaları, bankerlik kuruluşları tarafından “geri alım sözleşmesi” (repo) işlemleriyle değerlendirilmiştir. Bankerler, bankaların yaptığı gibi fon fazlası olanlarla, fon talep edenler arasında aracılık etmekten çok, bankalarla fon piyasaları arasında aracılık işlemleri gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, banker şirketlerin kurulması son derece kolay olmuş, belli bir sistemin kurulmaması ve yasal altyapının oluşturulmaması nedeniyle izlenmesi ise, oldukça zor olmuştur (Yıldırım,2010:4).

Banker kuruluşları arasında ortaya çıkan faiz yükseltmeleri, bir süre sonra bankerleri borç alınan paraların faizinin ödenmesi için, sonradan daha yüksek faiz ile borçlanılmak zorunda bırakmıştır. Böyle bir ortamda ayakta kalmanın tek yolu, devamlı olarak faiz yükseltmektir. Böyle bir sistemin kısa bir süre içerisinde çökmesi ise kaçınılmazdır. Nitekim 1982 yılında “Bankerler Krizi” olarak adlandırılan olay gerçekleşmiştir. Bu dönemde serbest faiz politikasının ve banker iflaslarının, bireysel bankaların uygulamaları ile yönetim tarzlarının birleşmesinin bir sonucu olarak, çok sayıda bankanın mali bünyesinde sorunlar yaşanmıştır (Erdoğan, 2002: 125).

Sonuç olarak 1982 yılındaki Bankerler Krizi, mevduatın bankalar arasında dağılımının değişmesine neden olmuştur. Kriz döneminde mevduat, özel bankalardan kamu bankalarına doğru yönelmiş ve etkisini uzun bir süre boyunca bankacılık sektöründe hissettirmiştir (Yıldırım,2010:4).

3.5.4. 1990 Körfez Krizi

Türkiye 1980’li yıllarda Piyasa ekonomisine geçmiş ve bir dizi reformlarla ekonomide yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Bu durum sonucunda Türk Bankacılık sektörü ile mali sektörün gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır. Fakat daha sonra, 1990’lı yıllardaki gelişmeler ve yaşanan krizler, bankacılık sisteminin mali bünyesinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuştur. Nedeni ise bu yıllarda bankalar çok yüksek riskli faaliyetlerle çalışmıştır. 1980’li yıllarda başlayan iç borçlanmanın artmasıyla 1990’lı yılların ilk yarısındaki temel sorun haline gelmiştir. Buna bağlı olarak faizler artmış, vadeler kısalmış, hem para piyasalarındaki faizler, hem de Hazine’nin borçlanma faizleri yükselmiştir(Yıldırım,2010:4).

Türkiye ekonomisinin karşılaştığı dış etkilere kaynaklanan ilk kriz ise, 1990 yılındaki Körfez Krizi’dir (Erdoğan, 2002: 133). Krizin başlamasıyla birlikte öncelikle petrol fiyatları artmıştır. O tarihlerde düşüş eğiliminde olan ve ılımlı seyreden enflasyon, yeniden yükselmeye başlamış, ekonomideki diğer sektörler gibi bankacılık sektörü de, dış kaynaklı bu krizden olumsuz yönde etkilenmiştir.

1990 körfez krizinin önemli bir diğer gelişmesi ise Birleşmiş Milletler’in Irak’a müdahale etmesiyle Türkiye’deki mali kriz doruğa ulaşmıştır.Söz konusu askeri müdahaleyle beraber mali sektör likidite krizine girmiş ve Likidite krizi sonrasında, bankalardan büyük miktarlarda hem döviz hem de Türk Lirası mevduatları çekilmeye başlanmıştır. Halkın döviz talebini karşılayabilmek için de, TCMB büyük miktarlarda döviz Türkiye’ye getirmek zorunda kalmıştır. Kriz, geçici de olsa ancak bu şekilde daha fazla büyümeden önlenebilmiştir (Yıldırım,2010:5).

3.5.5. 5 Nisan 1994 Krizi

Türkiye ekonomisinde 1990-2000 yılları arasında dikkat çeken en önemli, derin finansal kriz, 5 Nisan 1994 krizi olmaktadır. 5 Nisan 1994 krizinin nedenleri birçok iktisatçı tarafından detaylı olarak araştırılmış ve incelenmiştir.

1994 krizine baktığımızda, 1 milyar dolardan 6.4 milyar dolara yükselen cari açık, 12 milyar dolar artış gösteren borç stoğu, yüzde 400' leri aşan hazine bonosu faizleri, yüzde 106' ya yükselen TÜFE, yüzde 20' lere ulaşan işsizlik oranı ve son olarak GSMH' de yüzde 6 civarında bir düşüş olduğu görülmektedir. Krizin nedenlerinin farklı iktisatçılar tarafından farklı yönleriyle ele alınıp incelenmiştir. Selim Somçağ yaptığı çalışmada, 1994 krizinin nedenini, 1980 sonrası dönemde ekonomide liberalizasyon politikaları sonucu, sıcak para ekonomisinin Türkiye' de gelişmesi olarak görmektedir. Selim Somçağ' a göre 1994 krizi temelde uluslararası sermaye hareketlerinin, sıcak para hareketlerinin tetiklediği bir kriz olmuştur (Somçağ, 2006: 36). 1994 krizinden önce Türkiye' de sıcak para ekonomisi çok yüksek boyutlara ulaşmış ve Ülkeye sıcak para akışıyla Özal hükümeti enflasyonla devalüasyon arasındaki makasın açılmasına ve Türk lirasının büyük ölçüde değerlenmesine izin vermiştir. 1989' da enflasyon %69, devalüasyon sadece %27, 1990' da da enflasyon %60, devalüasyon sadece %27 olmuştur. (Somçağ, 2006: 37). Görüldüğü üzere 1994 krizi ve öncesinde Türk Lirası' nda aşırı değerlenme vardır. Yerli paranın değerlenmesi sonucu ithal mallar ucuzlamış ve Türkiye' nin ithalatı artmıştır. Değerli yerli para ve dolayısıyla artan ithalatla birlikte Türkiye ekonomisinin dış ticaret açığı büyümüştür. Krizin yaşandığı dönemde kamu açıklarının da yüksek boyutlarda olduğu ve devletin bu açıkları kapatabilmek için çok yüksek oranlardan borçlanmaya gitmiştir.

Erdoğan Tokgöz'ün yaptığı çalışmada(2001), 1994 krizinde, bankaların açık pozisyonlar vermesi krizi doğuran etken olarak görmüştür. Tokgöz' e göre krizin tırmanmasında bankaların açık pozisyonlarının 5 milyar A.B.D. dolarına ulaşması ve bankaların kambiyo zararlarını sınırlandırmak için, döviz alımlarını arttırmaları etkili olmuştur (Tokgöz, 2001:242).1994 yılındaki bu iktisadi tabloya baktığımızda aklımıza

ilk olarak gelen Minsky' nin finansal istikrarsızlık hipotezidir. Minsky' nin finansal istikrarsızlık tanımı dönemin Türk bankacılığının içinde bulunduğu şartları ortaya koymaktadır.

Ünlü iktisatçı Minsky' e göre finansal istikrarsızlık, cari üretim fiyatlarına nispeten varlık fiyatlarında ani değişikliklerin meydana geldiği bir süreçtir. Krizin yaşandığı dönemde finansal piyasalarda volatilitenin çok yüksek olduğu görülmüştür. Özellikle bono fiyatlarında volatile çok büyük derecededir. Yine aynı şekilde bankaların döviz açıklarının bulunduğunu ve devalüasyon nedeniyle dövizin hızlı bir şekilde değer kazandığını da düşünürsek finansal piyasalardaki volatilité ve buna bağlı olarak bankacılık sektörünün içinde bulunduğu kriz rahatlıkla anlaşılabilir. Finansal krizlerin nedenlerine baktığımızda enflasyon oranlarındaki dalgalanmalar, cari işlemler dengesinin bozulması, döviz kuru ve faiz oranındaki değişimler, kamu kesimi borçlanmasının yüksekliği, bankacılık sektörüne ilişkin sorunların ön plana çıktığını görürüz. Finansal krizlerin nedenlerine bakıldığında 1994 krizi neden yaşandığı ve hangi sonuçları doğurduğu karşımıza çıkar. 1994'ten önceki dönemlerde Türkiye ekonomisinde enflasyon oranının yüksekliği, kamu kesimi borçlanmasının artışı, cari işlemler dengesinin bozulması, özellikle Türk Lirası' nın artan değeriyle birlikte artan ithalat, faiz oranlarındaki aşırı yükseklik ve bankaların pozisyon açıklarını düşündüğümüzde genellikle kriz modellerinin temellerini oluşturan birçok unsurun varlığını görebiliriz (Tokgöz, 2001:242). Türkiye ekonomisinde kamu kesimi borçlanması artmış ve artan kamu borç stoğu bir süre sonra çok yüksek faiz oranlarına yol açmış ve çevrilmesi imkânsız hale gelmeye başlamıştır. Ayrıca aynı dönemde bankacılık sektöründe, özellikle bankaların varlıklarının ve yükümlülüklerinin likidite, para birimi ve vade yapısının önemli oranda birbirinden farklı olması ilgili dönemde Türk bankalarının sorunları arasında yer almıştır.

Sonuç olarak, ilgili dönemde Türk bankacılık sektörü yüklü miktarda açık pozisyon taşıyarak büyük risk üstlenmiştir. Yaşanan krizlerin nedenleri incelendiğinde sermaye giriş-çıkışları ve dış ticaret şoklarının yol açtığı reel döviz kurlarındaki kısa vadeli yön

değiştirmelerin bankacılık sektörüne etkilediği görülmüştür. 1994 krizine baktığımızda aslında krizin en önemli nedenlerinden bir tanesinin döviz kurunun olması gereken seviyeden daha düşük seviyelerde seyretmesi olduğu söylenebilir. İlk başlarda bu durum yüksek faiz oranları ve bu oranlar sayesinde çekilebilen sermaye girişleri sayesinde sürdürülebilmiştir. Daha sonra ise, yüksek faiz oranları sürdürülememiş ve döviz kuru sermaye kaçışlarının da etkisiyle olması gereken seviyeye dönmüş, Türk parası değer kaybetmiştir (Özatay ve Sak,2002: 2-8). Türk lirasının değer kaybetmesiyle birlikte 1994 sonrası dönemde ithalat azalmış, cari denge yeniden kurulmaya başlanmıştır. 1994 krizi özellikle 5 Nisan kararları gibi radikal çözümler içeren politikalar sayesinde çözülebilmıştır.

3.5.5.1. 5 Nisan 1994 Ekonomik Programı

1994 krizinin en büyük özelliği yoğun bir finans sektör krizi ile birlikte ortaya çıkmasıdır. 1980'den farklı olarak bankacılık kesimi ağır bir dış borç içindedir ve bu kısmen dövizden oluşmaktadır. Türkiye ekonomisinde finansal liberalizasyon uygulamasına geçişin amacı, düşük faiz uygulamaları nedeniyle yetersiz olan tasarruflara dışarıdan kaynak bulabilmektir. Ancak Türkiye ekonomisinde 1980'lerle başlayan bu süreç boyunca sermaye hareketleri istikrarsız bir seyir sürmüştür. 1994 ve 2000'li yıllarda uygulanan istikrar politikasıyla finans piyasasında meydana gelen krizlerin ortak noktaları olarak:

- Sürdürülemeyen bütçe açıkları,
- Yüksek düzeydeki dış borçlar,
- Enflasyon hızındaki artışla birlikte negatif faiz düzeyi,
- Üretimin azalması,
- Ücret düşüşleriyle birlikte işsizliğin artması,
- Küreselleşmeyle birlikte hızlı fon akımları,
- Banka sisteminde artan açık pozisyonları, şeklinde sıralamak mümkündür.
- Sermaye hareketlerini çekebilmek için faizlerin çok yüksek olmasına bağlı olarak 1993 yılında cari işlemler açığının 6,4 milyar dolar seviyelerine çıkması

- Ücret arışları, iç borçlanma ve seçime yönelik fiyatlama politikasına bağlı olarak yüksek kamu borçları ve bu borçların piyasadan yeterince borçlanılmaması
- Merkez Bankasının tam özerk olamamasının ve hazinein kısa dönemli finansı için kullanılması sonucu yaşanan likitide sorunu olarak verilebilir (Gültekin, 2001: 64).

Yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı 1994 krizi patlak vermiş ve 26 Ocak 1994 tarihinde devalüasyona gidilmek zorunda kalınmıştır. Kur, faiz dengesini yeniden dengeye oturtacak bir ekonomik programın yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Dışa açık bir piyasa ekonomisinde üç temel gösterge; faiz, döviz kurları ve sermaye hareketleri çok önemlidir. Borçlanmanın arttığı bir dönemde, faizler masa başında düşürülmüş ve TL'den kaçış sonucu, dövizde hücum başlamıştır. 1994'te krize girmesinin sebeplerinden bir başka nedeni de spekülative sermaye hareketleri olduğundan 1994'te, 11 milyar dolarlık bir sermaye çıkışı gerçekleşmiştir (Yıldırım,1998: 139). Dış ticaret açığının artmasıyla özellikle kısa vadeli dış borç stoku yükselmiştir. 1989 yılında 47,1 milyar dolar olan dış borç stoku 1993 yılında 67,4 milyar dolara yükselmiştir (Bahçeci, 1998:81).

Sonuç olarak, 1994 yılında ekonomik krize giren Türkiye 5 Nisan 1994 yılında alınan istikrar kararlarıyla birlikte iki temel strateji belirlemiştir. Birincisi kısa dönemde bozulan makroekonomik dengelerin yeniden istikrara kavuşturulmasıdır. Bu çerçevede enflasyonun düşürülmesi, Türk Lirasına yeniden istikrar kazandırılması, ihracatın artırılması ve bozulan kamu dengelerinin yeniden sağlanması amaçlanmıştır. Kısa dönemli amaçları gerçekleştirmede 5 Nisan Kararları oldukça da başarılı olmuş, izleyen yıllarda enflasyon oranı eski düzeyine düşerken, devalüasyonla birlikte ihracatta artmıştır. Ancak 5 Nisan Kararlarının uzun dönemli hedefi ekonomide yapısal dönüşümü gerçekleştirmede yeterli ve kararlı adım atılamadığı için, başarılı olamamıştır. Bu nedenledir ki Türkiye ekonomisi makroekonomik istikrarı yakalayamamış ve bunun sonucunda da 2000 ve 2001 yıllarında yeniden krize sürüklenmiştir.

3.5.5.2. 1994 Krizinin Sonuçları

Uygulanacak olan istikrar programının başarılı olabilmesi için öngörülen tüm önlemlerin aynı paket içinde toplanması, vakit geçirilmeden ve tavizsiz uygulanmasına bağlıdır. Program ile kısa ve orta vadede ulaşılması hedeflenen amaçlar çok iyi belirlenmeli ve hedefler arasında vade karmaşası yaşanmamalıdır. Bu doğrultuda Şahin'e göre 5 Nisan İstikrar Programının uygulamaya geçirilmesi geciktirilmiştir(Şahin,2007:234).Program içinde tüm tedbirlerin kısa sürede uygulamaya konulamaması, Koalisyon hükümeti aldığı kararları uygulamada kararlı davranamaması ve yeterli destek bulunamaması nedeniyleprogramdan başarılı sonuç alınamamıştır. Hükümet yerel seçimler nedeniyle programı uygulamakta geç kalmış ve durumun daha da karmaşıklaşmasına yol açmıştır. Uygulanan İstikrar programı ekonomide ciddi bir stagflasyonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1999'a kadar kayıt dışı kesimleri de içeren bir vergi reformu çıkarılamamış, ihdas edilen vergilerden beklenildiği kadar vergi geliri toplanamamıştır. 1994 yılı için öngörülen özelleştirme programı gerçekleştirilememiştir (Şahin,2007:236-237).

1994-1999 döneminde Özelleştirme uygulamasından başarılı bir sonuç alınamamış veistenilen hedeflerin gerisinde kalınmıştır. Sosyal Güvenlik Yasası 5 Nisan 1994 İstikrar Programından 5 yıl 6 ay sonra, Ağustos 1999'da çıkarılabildiştir. 2000'li yıllara yaklaşırken, Yerel Yönetimlere mali özerklik ve etkinlik kazandırılması, Tarımsal Destekleme Politikasının yeniden düzenlenmesi, dış ticaret bilançosu açıklarının küçültülmesi gibi sorunlar sürmüştür. Bankacılık kesiminin yeniden düzenlenmesini öngören reform beklenen zamanda gerçekleştirilememiştir. Bu program ekonomide kalıcı bir istikrar ve düzelme sağlamamıştır. Ekonomide istikrarsızlık giderek kronikleşmiş ve kamuoyu 1996 ve 1997 yıllarını yeni bir istikrar programı beklentisi içinde geçirmiştir. 5 Nisan 1994 İstikrar Programında öngörülen orta ve uzun vadeli yapısal kurumsal düzenlemeler gerçekleşmemiştir. Sonuçta, Türkiye'de kriz gündemden düşmemiş, ekonomiyi yönetenler IMF ile yeni anlaşmalar yapmak zorunda kalmışlardır (Şahin,2007:239).

3.5.6. 1997 Güneydoğu Asya Krizi

1997 yılında Güney Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan finansal kriz, öncelikle Tayland, daha sonra da Endonezya, Malezya, Filipinler, Güney Kore ve Japonya'ya sıçramış, küreselleşmenin etkisiyle hemen hemen tüm ülke ekonomilerini etkilemiştir (Yeldan, 1998:10).Güneydoğu Asya Ekonomik Krizi, öncelikle bir finans kriz olarak ortaya çıkmış ve bölge ülkelerine yönelik uluslararası fon akımlarının aniden yön değiştirmesine yol açmıştır.

1997 yılındaki Asya Krizi, özel kesim dengesizliklerin (şirketler kesiminin bilanço yapısındaki bozuklukların) ve finansal sektördeki yapısal bozuklukların bir sonucu olarak yaşanmıştır. Küresel yatırımcıların özel kesim bilanço bozukluklarına yönelik risk algılamasında bir artış gerçekleşmiştir. Nitekim bu krizin Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilere etkileri sermaye kanalıyla olmuştur (BDDK,2009:1).

1997 yaz aylarında başlayan Güneydoğu Asya Ekonomik Krizi, temelde dinamik uluslararası ticari ve mali sistem ile kötü yönetilen mali kurumların çatışması sebebiyle ortaya çıkmıştır. IMF'e göre; yabancı sermaye yatırımlarının verimli alanlara yönlendirilememesindeki sorunlar ve kısa vadeli borçlardaki artışlar, dış faktörler, son yıllardaki tutarsız makroekonomi ve döviz kuru politikaları ile finans kesimindeki yapısal zayıflıklar krizin temel nedeni olmuştur. Bölge ülkeleri, dış tasarrufları ülkelere çekmek için para birimlerini ABD dolarına endekslemiş ve ABD dolarının güçlenmesiyle, bu ülkelerin para birimlerinin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, bu ülkelerin ihracatlarını pahalılaştırmış ve rekabet güçlerini kaybetmelerine yol açmıştır. Bunun üzerine ülkeler cari açık vermeye başlamışlardır(Karluk vd.2003:1).

Yaşanan kriz sonrasında IMF destekli istikrar politikaları uygulamaya konulmuştur.Uygulamaya konulan IMF tipi istikrar politikaları, (kısıtlayıcı para politikası, bütçe açıklarının kapatılması, yerli para değerinin düşürülmesi) enflasyonu düşürmekle birlikte, ekonomide durgunluğa yol açarak, bir süre sonra temel makroekonomik dengelerin tekrar bozulmasına neden olmuştur (Sağlam, 1998:43).

Krizlerin ardından yüksek faizlere ve ekonomideki daralmaya bağılı olarak, donuk ya da problemli kredilerin arttığı gözlenmiştir. 1998 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomi de, küçölme sürecine girmiştir. Yaşanan krizin ölke içindeki siyasi istikrarsızlıkla birleşmesi, finansal piyasalardaki dengeyi bozmuş, bu durum ise, faiz oranlarını hızla yükselmesine yol açmıştır. Dışarıya sermaye çıkışı ancak faiz oranlarının önemli oranda yükselmesi sonucunda önlenebilmiştir. Uluslararası ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle, yurtdışından sağlanan kaynakların sınırlandırılması ve ekonomik faaliyetlerin, özellikle sanayi sektöründe daralmaya bağılı olarak yavaşlamaya başlaması, bankaların aktif kalitesini bozmuştur (Yıldırım,2010:6).

Sonuç olarak, ekonomide bir reel faiz krizinin gündeme gelmesi ile birlikte, hem bankaların kredilerinin geri dönmeme oranı artmış hem de yeni kredilerin yapısı bozulmaya başlamıştır. Bankacılık sektöründe yoğunlaşma; aktiflerde ve kredilerde azalırken, mevduatta artmıştır. 1998 yılında artan risklerle birlikte, bankaların karlılık performansı da düşmüştür. Ayrıca, holding bankacılığının gelişmesi ve iştiraklere aktarılan kaynaklar, bankaların hem temel işlevlerini yerine getirememelerine, hem de likit varlıklarını azaltarak krize duyarlı hale gelmelerine yol açmıştır (Erdoğan, 2002: 129). TMSF'na yönelik yapılan düzenleme (tasarruf mevduatına % 100 sigorta uygulaması), 1994 yılı bankacılık krizinin aşılmasında önemli bir işlev yüklenmesine karşılık, 1998-1999 yıllarında yaşanan finansal problemlerde, krizin oluşumunun baş nedenleri arasında yer almıştır.

3.5.6.1.Asya Krizinin Türk Ekonomisine Etkileri

Güneydoğu Asya krizinin Türkiye'ye etkisi gecikmeli olmuş, kriz Haziran ayında ortaya çıkmış, Türkiye ancak Ekim 1997'den sonra krizden etkilenmeye başlamıştır. Güneydoğu Asya ölkelerinin paraları 1 Temmuz 1997'den bu yana ABD doları karşısında %60'lara varan oranlarda değer kaybetmesi, bu ölkelerin dünya pazarlarındaki rekabet gücünü artırmıştır. Bu durum Türkiye için bir Pazar daralması yaratabilecekken bu ölkelerin Türkiye'nin ihracatında büyük paylarının olmaması, bu

lkelerdeki talep daralmasının Türkiye'nin ihracatını olumsuz yönde etkilememiştir. Ancak Türkiye ile benzer malları üreten Güneydoğu Asya lkelerinin paralarını devalüe etmeleri, bu ülkelerin rekabet gücünü artırdığı için AB ve ABD pazarlarında Türkiye'ye karşı bir üstünlük sağlayabilmiştir. Özellikle, tekstil ve konfeksiyon, elektrik-elektronik ve otomotiv sektörlerinde rekabet avantajı elde etmişlerdir (Karluk, vd. 2003:8-9).

1980 yılından sonra uygulanan gerçekçi kur politikası ve dışa açık politikalar, Türkiye ekonomisinde yapısal değişiklik sağlamıştır. Bunun sonucunda GSMH içinde cari işlemler açığı düşmüş, Merkez Bankası parası kısa vadeli sermaye hareketlerine bağlı olmaktan çıkmış ve "sıcak para" konusunda izlenen ihtiyatlı politikalar, krizin Türkiye'yi çok fazla etkilemesine engel olmuştur. Nitekim 1980'lerin ortalarında, Türkiye ile birlikte, liberal ekonomi, ihracata dayalı dışa açık büyüme kavramlarını ekonomi politikalarının önemli eksenleri olarak kabul eden Asya Kaplanlarının ihracatlarında büyük artışlar olmuştur. 1980 yılında ihracat rakamı 2. 9 milyar dolar olan Türkiye bu rakamı 1997 yılında 20 milyar dolara çıkarabilmiştir. Mali piyasaların dünya ile entegrasyonunun düşük seviyede olması da, dış etkilerin Türkiye'de daha az hissedilmesine yol açmıştır (Karluk,1996:8-9).

Asya Krizi'nin İMKB' de etkilerine bakıldığında 1997 yılının ilk 8 aylık döneminde alış pozisyonunda olan yabancı sermaye, risk bilinciyle piyasadan kaçıp daha güvenli piyasalara yöneldikleri görülmektedir. İlk sekiz aylık dönemde hisse senedine yapılan net plasmanlar yoluyla Türkiye'ye 165,4 milyon dolar yabancı kaynak girmişken, ikinci yarısında kriz dalgasıyla beraber, sadece Ekim ayında hisse senedi piyasasından 313,1 milyon dolar çekilmiştir (Eroğlu ve Albeni,2002:143).

Asya'da meydana gelen kriz, ülkemizin daraltıcı ekonomik politikalar uygulamaya başladığı bir döneme rastlamıştır. Bu ortamda, krizin Türkiye'ye de yansıyabileceği endişesini taşıyan uluslararası sıcak para, çok kararlı da olmayan bir şekilde piyasalardan çıkmaya çalışmıştır. Asya'da meydana gelen kriz ortamının ilk etkileri Ekim/1997'de Türkiye'ye yansımaya başlamıştır. Ekim ayında Türkiye hisse senedi

piyasasından yabancılar 313,1 milyon dolar çekmişlerdir (İlyas,1998:47). Kriz ve sonrasının Türk piyasalarına etkileri daha çok reel piyasalarda hissedilmiştir.

Krizin Türkiye’de etkili oluşunda tutarsız döviz politikaları, kısa vadeli borçlardaki artışlar, finans kesimindeki yapısal zayıflıkları ve yabancı sermaye yatırımlarını cezbedilememesi ekonomik ve siyasal alandaki istikrarsızlık nedeniyle ortaya çıkan krizin olumsuz etkileri altında Türkiye’de kalmıştır. Gerçekten, yaşanan krizler ekonomilerin gelişme motoru olarak görülen ve krizlere dayanıklı olarak kabul edilen KOBİ’ler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Günümüzde küresel ekonomi ve serbest piyasa mekanizmasının sınır tanımayan yeni kimliği çerçevesinde yaşanan küresel krizler özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ’ler krize karşı dayanıklılıkta başarısız olmuşlardır(Bayrak ve Akdiş,2003:1-2).

3.5.7 . Rusya Krizi

3.5.7.1.Rusya Krizinin Gelişimi

Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılmasıyla Rusya’da, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde hızlı bir değişim süreci başlamış ve Yedi yıllık geçiş dönemi boyunca önemli ekonomik reformlar gerçekleştirilmiştir. 1992-1998 döneminde, yurtiçi fiyatlar serbest bırakılmış, dış ticaret liberalizasyonu gerçekleştirilmiş, Rus parası (ruble)’in değeri piyasa mekanizması içinde belirlenmeye başlamış ve devlete ait işletmelerin büyük çoğunluğu özel sektöre devredilmiştir. 1991 yılında yaşanan ekonomik kriz Rusya’da piyasa ekonomisine geçişin ani ve hızlı olmasına yol açmıştır. 2 Ocak 1992’de fiyatlar serbest bırakılmış takip eden aylarda hızlı ve yoğun bir özelleştirme programı başlatılmıştır (Karluk vd. 2003:6-7).

1997 yılında yaşanan Güney Doğu Asya Krizi şoku birçok ülkede yaşanırken, 1998 yılı Ağustos ayında Rusya’da, Ruble’nin devalüe edilmesi ve moratoryum ilanı ile yeni bir finansal kriz yaşanmaya başlanmıştır (Parasız, 2001: 424-425).

1996 ile 1997 yılları arasındaki dönemde Rusya’da finans ve kredi faaliyetlerindeki yabancı yatırım miktarı yaklaşık %229 oranında artmıştır. Bu dönemlerde Rusya’da bankalara düşük faizlerle(libor artı 1 veya 2) kolayca para akıtılmış, bankalar da iç

piyasada oldukça yüksek (%60 gibi) faizlerle bu paraları plase etmişlerdir. Fakat gerek dünya petrol fiyatlarındaki düşme(%50 gibi) ve gerekse Rusya'nın dış gelirlerinin %40'ını sağlayan enerji hammaddeleri sebebiyle uğranılan 10 milyar dolarlık kayıp, piyasaya verilen kredilerin geri dönüşlerinde problemler meydana getirmiş, kriz ortaya çıkmaya başlamıştır (Uludağ,1998:4).

Rusya krizinde finansal piyasalarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1998 yılı başından itibaren finansal piyasalarda çalkantılar boy göstermeye başlamış, şirket ve banka iflasları art arda meydana gelmiştir. Rusya hükümetinin gümrük duvarlarını yükseltmesi ile ithalat miktarında büyük düşüşler gerçekleşmiştir. Fakat Ünlü spekülâtör Soros'un Rusya'ya verdiği düşük "reyting" değerlendirmesi ile piyasaya olan güven azaltmış ve yaşanan krizi iyice alevlendirmiştir (Mor,1998:8).

Yaşanan Finansal kriz, gelişmekte olan piyasalardan yabancıların çıkışını başlatmış ve bu gelişmeler sermaye hareketlerini olumsuz yönde etkilemiştir. 1998'in üçüncü üç ayında 10.5 milyar dolarlık sermaye çıkışı olmuş ve bu tutarın yaklaşık 7 milyar dolarlık bölümü yurtdışında yerleşik kişilerin portföylerini azaltmaları sonucu yapılan döviz transferlerinden meydana gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak Ağustos ayında meydana gelen kısa vadeli sermaye çıkışı, bir yandan mali sektörün küçülmesine, diğer yandan kamu kesiminin yüksek borçlanma gereğinden dolayı reel faizlerin yükselmesine sebep olmuştur (Akdiş,2000).

Rusya hükümeti, ayda ortalama 6 milyar dolar borçlanma yapmak zorunda kalmış ve bu borçlanma ile elde edilen kaynaklar verimli yatırımlar yerine cari harcamaların, özellikle maaşların ödenmesinde kullanılmıştır. Serbest piyasa şartlarına uyumu sağlayamayan Hükümet, iç borçlanmaya önem vermiş, bu ise faizlerin yükselmesine yol açmıştır. Rublenin devalüe edilmesi krizin başlangıcı olmuş ve fitili ateşlemiştir.17 Ağustos'ta Rusya'nın moratoryum ilan ederek 45 milyar dolara yakın bir borç ertelemesi yapması ve rubleyi %15 oranında devalüe etmesiyle başlayan Rusya krizi, dünya ekonomisini ve borsaları olumsuz yönde etkilemiştir (Karluk vd. 2003:6-7).

3.5.7.2. Rusya Krizinin Türk Mali Piyasalarına Etkisi

Güneydoğu Asya Krizinden sonra Rusya'da Ağustos meydana gelen kriz, Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. Rusya eski Başbakanı Sergey Kiriyenko'nun Duma'nın olağanüstü toplantısında krizin daha yeni başladığını söylemesi, İMKB dahil dünya borsalarında hisse senetlerinden kaçışı hızlandırmıştır. Nitekim İMKB,27 Ağustos 1998'de kuruluşundan sonraki en büyük düşüşü yaşamıştır. İMKB endeksi % 13.12 oranında 393 puan gerileyerek 2603 puana inmiştir. İMKB Ulusal 100 Endeksi, Kara Perşembeolarak adlandırılan hafta içinde 700 puan düşerek 2672 puana inmiş ve hisse senetleri ortalama % 20.77 oranında değer kaybetmiştir. Rusya'daki krizin sonrasında dünya borsaları toparlanırken İMKB'deki düşüşün devam etmesi, büyük ölçüde yeni Vergi Yasası uygulamalarından kaynaklanmıştır. Nitekim Rus rublesinin % 15 devalüe edilmesine rağmen Moskova Borsası yükselirken, İMKB'de ortalama değer kaybı % 1.20 olmuştur (Karluk vd. 2003:9).

Rusya'da yaşanan Borsa krizinin etkisiyle Türkiye'den yaklaşık 4.5 milyar dolar çıkmış ve bunun 1 milyar doları Borsa'dan, 3 milyar doları bonodan, 500 milyon doları ise sendikasyon kredilerinin yenilenmemesinden kaynaklanmıştır. Nitekim MB döviz rezervlerinde bu çıkış dolayısıyla önemli sayılabilecek bir azalma meydana gelmiştir. Döviz rezervi 26 Haziran'da 26.700 milyon dolardan 28 Ağustos'ta 21.965 milyon dolara inmiştir. 5 milyar dolara yakın olan bu azalmanın önemli bir miktarı kısa vadeli sermaye çıkışından, bir bölümü ise dış borç ödemelerinden kaynaklanmıştır. Sermaye çıkışının iki önemli sebebinden biri Borsa krizi, diğeri ise mali piyasaları vergilendiren yeni düzenlemelerdir (Karluk vd. 2003:7-8).

Güney Doğu Asya Krizi'nden sonra Rusya'da yaşanan mali kriz, 1998 yılında Türkiye'nin dış ticaretini de olumsuz yönde etkilemiştir. Rusya'da çıkan mali krizin etkisi Türk piyasalarında, Asya Krizi'ne nazaran daha fazla hissedilmiştir. Krizle birlikte ihracatımız olumsuz yönde etkilenmiş, özellikle iki ülke arasında yapılan bavul ticareti büyük zarar görmüştür (Esen, 1998: 67).

Rusya krizinin Türkiye ekonomisi üzerinde hem reel, hem de finansal anlamda önemli etkileri olmuştur. Bu krizin ekonomimiz üzerindeki öncelikli etkisi reel piyasalarda görülmüş ve ihracattaki gerilemeyle birlikte yaşanmıştır. Kriz sonrasında resmi ihracatımız 2 milyar dolardan 1,3 milyar dolara gerilemiş, bavul ticareti yoluyla yapılan ihracatımız ise, 1996'da 8,8 milyar dolar iken, 1998/Kasım itibariyle 3,5 milyar dolara inmiştir(TCMB,1998:58).

3.5.8.1998 Krizi

1997 yılında yaşanan Güneydoğu Asya krizi yaşanmış ve daha sonra 1998 yılındaki Rusya kriz meydana gelmiştir. Yaşanan bu krizlerin ardından Türkiye ekonomisi büyük ölçülerde etkilenmiştir(Özbilen, 1999:174). Bu krizlerin ilk etkileri İMKB'de yaşanmış ve hisse senetlerinin piyasa değerlerinin GSYİH'ya oranı 1998 yılında bir önceki yıla oranla yarıya yarıya düşmüştür. 25 Ağustos 1998'de 3253 puan olan İMKB endeksi o tarihe kadar ki en büyük düşüşlerinden birini kaydederek 27 Ağustos 1998'de 2603 puana gerilemiştir. Hükümet borsadaki düşüşü önleyecek tedbirler almış bu tedbirlerin yeterli olmaması üzerine Eylül ayı başında yeni tedbirler almak zorunda kalmıştır.Bir diğer tedbir olarak ise DİBS'nin faiz oranları düşürerek borsa krizinin derinleşmesi önlenmiştir (Karluk, 1999:423).

Hem Asya krizi hem Rusya krizinin etkisiyle ekonomide, iç talebi kontrol altına alıcı politikalar izlenmiş ve özel tüketici harcamaları azalmıştır. Kriz sonrası ortaya çıkan ekonomik belirsizlik de tüketim harcamalarının daha da çok kısılarak ekonomik büyümenin gerilemesine neden olmuştur. 1997 yılında %8.3 olan kişi başına GSMH büyüme hızı 1998 Rusya krizinden sonra hızlı biçimde düşmeye başlamış ve 1998 sonunda %3.8 olarak gerçekleşmiştir (Dorukkaya ve Yılmaz, 1999: 12).

1997 Güneydoğu Asya ve Rusya krizlerinin ardından sanayi sektöründe büyük bir üretim azalması görülmüştür. İmalat sanayi 1999 yılının ilk çeyreğinden itibaren gerilemeye başlamış, özellikle tekstil-giyim-deri sanayinde üretim azalmıştır. Ekonomik büyümedeki diğer bir gerileme ise sabit sermaye yatırımlarındaki (özellikle de makine-teçhizat yatırımlarındaki) azalmadır. Doğu Asya ülkeleri ile Rusya'daki

talep daralması bu sektördeki gerilemenin en büyük nedenlerinden biri olmuştur (Karluk, 1999: 422).

1998 yılında yaşanan kriz Türkiye ekonomisinin dış ticarete de önemli gelişmeler yaşanmasına neden olmuştur. 1998 'de İhracat % 2.4 oranında artmış ancak Asya ülkelerine ve Rusya'ya olan ihracat %45.7 ve %34.5 oranlarında azalmıştır. Rusya'daki krizin derinleşmesi üzerine 11 Aralık 1998'de yeni bir kriz önleme paketi hazırlanmıştır. Bu önlem paketiyle; ihracatı attırmak amacıyla Eximbank'a kaynak aktarılması ve yatırımcıların Eximbank kredilerinden daha fazla yararlandırılması, tüketici kredileri üzerinden alınan kaynak kullanma priminin düşürülmesi, Türkiye'ye dumpingli ithalatın önlenmesi amaçlanmıştır. 1998 yılında yapılan bir başka uygulama ise vergi reformudur. Bu uygulamayla; kaynakların bankalarda 1 gün süreyle bloke edilmesi zorunluluğunu getiren ve bunun yapılması halinde geçmişe yönelik inceleme yapılmayacağını taahhüt eden yasa kabul edilmiştir. Sonuçta 25 milyar dolara yakın para, sermaye artırımını ve yeni şirket kurulması yoluyla 4 milyar dolarlık döviz bankalara yatırılarak kayıt altına alınmıştır (Karluk, 1999: 423).

Sonuç olarak; 1999 yılı ikinci ve üçüncü çeyreğinde GSMH artış hızı pozitif dönmüş ancak 1999'un son çeyreğinde 17 Ağustos depreminin de etkisiyle yeniden negatif büyüme yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yanında Türkiye, Asya ve Rusya krizlerinin ve 17 Ağustos depreminin ardından, Aralık 1999'da IMF ile yeni bir stand-by antlaşması imzalamış ve 2000 yılında enflasyonla mücadele programını yürürlüğe koymuştur.

3.5.9. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, Nedenleri ve Sonuçları

3.5.9.1. Kasım 2000 Krizine Yol Açan Faktörler

OECD' nin Şubat 2001' de yayınlanan Türkiye raporuna göre Kasım 2000 krizine yol açan faktörler şunlardır:

- Ziraat Bankası ve Halk Bankası' nın görev zararları, 1999'dan 2000'e 19 milyar dolardan 21 milyar dolara çıkması,
- Kamu kesimi borç stoku/GSYİH oranı %45' den %62' ye fırlaması,
- Kamu bankalarının görev zararı/ GSYİH oranı %8,2' den %11,4' e yükselmesi,
- Kamu bankalarının açık pozisyonları (döviz gelir –gider farkı) 18 milyar dolara ulaşması ile Bankaların döviz cinsinden açık pozisyonları 20 milyar doları aşması,
- Özelleştirmelerin zamanında gerçekleştirilememesi nedeniyle, 780 milyon dolarlık Dünya Bankası kredisi askıya alınmıştır. 2000 yılında gerçekleştirilmiş olan 5,6 milyar dolarlık özelleştirme geliri, hedefin 2 milyar dolar altında kalmasına rağmen, son 15 yılda elde edilmiş özelleştirme gelirine eşdeğer olmuştur.
- Türkiye'de 1999 yılında meydana gelen iki büyük depremin maliyeti devlete 12-15 milyar dolarlık bir yük getirmişti. Bu iki deprem için devlet bütçesinden harcanan miktarlar ise 1999' da 1,8 milyar, 2000 yılında 4,3 milyar dolar olup toplam 6,1 milyar dolar olmuştur.
- 2000 yılı boyunca TL' nin %20 dolayında aşırı değerlenmesi, petrol fiyatlarındaki aşırı artış ve EURO' nun aşırı değer kaybetmesi Türkiye' nin ödemeler bilançosunu olumsuz bir şekilde etkilemiştir. 1999 yılında 1 milyar 364 milyon dolar olan cari işlemler açığı Eylül 2000 itibarıyla 6 milyar 823 milyon dolara yükselmiştir. Bu rakam GSYİH' nin % 4.9' ına karşılık gelmiştir (Güloğlu ve Altınoğlu, 2002:24).
- Ocak- Ağustos dönemi faiz hadlerinin hızla aşağı düşmesi sonucu, küçük ve orta büyüklükteki bankaların hazine kâğıtlarını zararına satmaları, bu bankaların kârlılığını azaltarak, Kasım başından itibaren likidite krizi ile karşılaşmaları ve bu küçük bankaların işlemlerinin büyük bankalarca devre dışı bırakılmasıyla likidite krizinin patlak vermesini hızlandırmıştır (Çarıkçı, 2001:476).

3.5.9.2. 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programında Ortaya Çıkan Riskler

1999 yılının sonuna doğru Türkiye ekonomisi, ekonomik açıdan son derecede karamsar bir durumda görünmüştür. Yıllık ekonomik büyüme oranı % - 6.1 olmuş, enflasyon oranı ise (TEFE) % 70' e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş ve taşınamaz noktaya gelmiş, Hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı % 106' ya ulaşmıştı. İşsizlik oranı ise yüksek oranlara ulaşmış, ekonomide hiperenflasyon tehlikesi ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu olumsuz gelişmelerden sonra 2000 Yılında IMF ile stand-by antlaşmasıyla yeni bir ekonomik program hazırlandı. Bu programın Birinci aşamasında, Bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanacak, İkinci aşamada, önceden belirlenmiş bir sürünen sabit kur (crawling peg) uygulamasıyla döviz kurlarının belirlenecek ve Üçüncü aşamada ise Yapısal reformların yapıp özelleştirmeler yönünde hızlı adımlar atılacaktı. Bu programın temel amacı, enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir bir büyüme oranının sağlanması düşüncesidir (Eğilmez,2003:1).

IMF ile imzalanan istikrar programının ana hatları şöyle özetlenebilir:
(Öztuna,2001:495).

- Program kur ve ücretlerin kontrol altına alınması temeline oturtularak yıl boyunca ücretlerin %25, kurların ise %20 dolaylarında artmasına karar verilmiştir.
- Kaynak ihtiyacının yurt dışından ve özelleştirmeden elde edilmesi öngörülmüştür.
- Faiz oranları serbest bırakılmış ancak yurt dışı ve yurt içi kaynaklarla piyasa mekanizması içerisinde düşeceğine inanılmıştır.
- Ücretlerin kontrol altında tutulması, talebin kısıtlanması, ithalatın ucuzlaması sonucunda enflasyonun hedeflendiği gibi %20 düzeylerine ineceği öngörülmüştür.

İstikrar Programında, enflasyonun temel kaynağının kamu açıkları olduğu ve bunun da kamu kesimi finansman yönetiminden kaynaklandığı kabul edilmiş ve bu açıkların kapatılmasına yönelik önlemler alınmıştır. Bu amaçla bir yandan kamu harcamalarının kesilmesi, diğer taraftan da vergi gelirlerinin artırılması kararlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak, IMF ve Dünya Bankasından sağlanacak uzun vadeli ve düşük maliyetli kredilerle, yüksek reel faizli ve kısa vadeli iç borçlanmanın azaltılması hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda faiz dışı bütçe fazlasının 7,5 milyar dolar fazla vermesi temel hedef olarak ortaya konulmuştur (Güloğlu ve Altınoğlu,2002:22-23).

İstikrar programında enflasyonla mücadele amacıyla, döviz kuru ve para politikalarındaki değişiklikler önlem olarak yer almıştır. Döviz kurlarının nominal çıpa olarak kullanılması kararlaştırılmış ve bu şekilde oluşturulan kur sepetinin (1 Dolar + 0,77 Euro) 2000 yılı sonuna kadar beklenen enflasyon oranı kadar (% 20 TEFE'ye göre) artırılması planlanmıştır. Ayrıca kurlardaki değişimin çapraz kurlardaki hareketliliğe göre belirlenmesi ve aylık olarak kurun sabit kalması planlanmış ve 2001 Haziran' ında kademeli olarak kurun dalgalanmaya bırakılması kararlaştırılmıştır. Para politikası alanında ise Merkez bankasının net iç varlıklarına sınırlama getirilmiştir. Net iç varlıklar sınırı 1.2 katrilyon TL olarak belirlenmiş ve net iç varlıkların döviz girişi oranında artırılması kararlaştırılmıştır. Böylece Merkez Bankası' nın para basımı sınırlandırılmış ve bankanın para kurulu gibi çalışması hedeflenmiştir. Döviz girişine bağlı olarak iç borçlanmanın azaltılması ve piyasaya TL sunulmasıyla likiditenin artırılmasına ve faiz oranlarının düşürülmesine karar verilmiştir. Tarım ve sosyal güvenlik alanlarında da kayda değer ilerleme sağlanamamıştır (Güloğlu ve Altınoğlu,2002:23-25).

Türkiye ekonomisinde; faiz oranlarındaki düşüş, kamu borçlamalarında sağlanan rahatlama, tüketim talebinin artması ve özellikle siyasi çevrelerde ekonominin doğru yolda olduğu şeklinde savunulmuştur. Ancak zaman geçtikçe programla ilgili riskler artmaya başlamış tüketim kaynaklı büyüme, enflasyonun planlandığı kadar hızlı düşmemesine neden olmuştur. Kur çıpası uygulanmasına devam edilmiş ve TL değerlenmeye başlamıştır. Bunun sonucunda TL reel olarak değerlendirildiği için ihraacat artış hızı yavaşlamış, ithalatta ise, hem kur değerlenmesinin, hemde iç piyasadaki talep artışının etkisiyle hızla artış sağlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, ekim ayında dış ticaret açığı 21 milyar dolara çıkmıştır. Programda GSMH' nin % 1,8 veya 2'si olarak tahmin edilen cari açık da, GSMH'nin %4,9'una ulaşmıştır (Yay,2001:43).

Söz konusu İstikrar programı uygulamasıyla, döviz cinsinden aşırı derecede borçlanmalarını önlemek amacıyla, bankaların dönem karları ve öz kaynakları toplamının %20 si kadar açık pozisyon tutabilme kuralı getirilmiştir. Ancak, 2000 yılı başında döviz kurlarını alacağı değerler günlük bazda ilan edilerek kur riski ortadan kaldırıldığı için, bankalar yurt dışından döviz cisminden borçlanmalarını artırarak yurt içinde TL cisinden yatırım yapmışlar ve dolayısıyla açık pozisyonlarını arttırmışlardır(Bastı,2006:116).

Bu gelişmeler neticesinde, TL'nin reel olarak değerlendirilmesi, cari açık hedefinin üzerine çıkacağına anlaşılmamasıyla, bankacılık sektörü açık pozisyon miktarı aşırı derecede yükseltmiştir. Bu durum sonucunda, Eylül ayında 243 milyon dolar yabancı sermaye çıkışına neden olmuştur. Yaşanan makroekonomik gelişmeler, yüksek oranda kur ve faiz riski taşıyan bankacılık sektörünü, programın sürdürülebilirliği konusunda tedirgin etmeye başlamıştır. Bu dönemde ayrıca, yurt dışında bazı Türk bankalarının sendikasyon kredilerinin yenilenememesi söylentileri ortaya çıkmıştır(Bastı,2006:117).

Uygulama süresi 36 ay olan İstikrar Programı'nda yıllık %5 oranında büyüme sürdürülürken enflasyon oranının 2000 yılında %25'e, 2001 yılında %12'ye ve 2002 yılında da %5'e düşürülmesi öngörülmüştür (Akalin,2001:612).

IMF ile imzalanan ve enflasyonu düşürmek amacını taşıyan bu programın zayıf yönlerini şöyle özetlemek mümkündür(Uygur,2001:10-14).

- Türkiye geçmişte IMF ile yapmış olduğu 16 anlaşmadan da başarısızlıkla ayrıldığı için son anlaşma da şüphe uyandırmıştır.
- Dövizci çıpa yapan benzer programların 1990' larda Brezilya, Meksika, Rusya ve Tayland gibi ülkelerde başarısızlıkla sonuçlanmış olması
- Programın enflasyonu düşürmek isterken büyümenin yükseleceğini öngörmesi tutarlı bir yaklaşım değildi.
- Faiz oranlarının hızlı düşmesiyle birlikte iç talepteki, özellikle dayanıklı tüketim malları talebindeki genişleme ve bu talebin ithalata yönelmesi programda öngörülenin çok üzerine çıkmıştır.

- Programda 2000 sonu için beklenen ortalama TEFE enflasyonu %20 iken %40' larda gerçekleşmiştir.
- 2000 yılında kamu fiyatlarını da bir çıpa olarak kullanmak amacıyla, 1999'un sonlarında %30'a ulaşan zamlar yapılmıştır. Kamu kesimi enflasyonunun 2000 başından itibaren %2 dolayında kalacağı varsayıldı. Ancak 2000 Ocak ayında kamu enflasyonunun bazı sektörlerde %30'u aştığı görüldü.
- 2000 Şubat ayında portföy yatırımı amacıyla, özellikle hisse senedine yönelik olarak Türkiye' ye gelen yabancı fonların bir bölümünün Türkiye' den ayrılması borsa endeksinde önemli düşüşe neden olmuş, 2000 18 Ocak'ta 18,548 olan borsa endeksi, %21.6 azalışla 18 Şubat' ta 14,539' a inmiş ve bu olay programın başarısı konusunda bazı kuşklara sebep olmuştur.
- Kira artışları TÜFE enflasyon hedefi ile sınırlandırılıp %25 olarak belirlenmesine rağmen %49.1 oranında artış oldu. Ücret artışlarının %25 sınırı içinde kalacağı açıklanmasına rağmen ücret artışı %60-70'lere ulaştı.
- Özelleştirmenin mali uyuma en büyük katkıyı yapması hesaplanmıştı ancak 2000 yılı ortalarına doğru özelleştirme hedefine varılamayacağı belli olmuştu.
- Programda cari açık GSMH'nın %1.5-2' si dolayında, 3-4 milyar dolar arasında öngörmüş gerçekleşme 9.8 milyar dolar olmuştur. Giderek büyüyen cari açığın sürdürülebilmesi için mutlaka dış kaynak girişi gerekiyordu ancak Türkiye'ye 2000 yılı içinde gelen yabancı doğrudan yatırım 112 milyon dolarda kaldı.

3.6.9.3. 2000 Kasım Krizi

Türkiye 2000’li yıllarda ekonomik istikrar programı uygulamasıyla makro ekonomik istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Fakat bu istikrar programının zayıf kalması nedeniyle Kasım 2000 yılında ekonomiyi derinden sarsacak büyük bir krizin eşiğine girmiştir. Bu krizde; Reel kurun aşırı değerlenmesi, cari açık artışı ile özellikle bankacılık sektörü açık pozisyonunun rekor düzeylere çıkması yurt dışında programla ilgili olumsuz eleştirilere yol açmıştır. Özellikle İktisatçı Rudrigger Dornbusch, Eylül ayında katıldığı toplantıda “Türkiye’de taş yuvarlanmaya başladı “ şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Nitekim Eylül ayından itibaren yabancı sermaye çıkışları başlamış ve faiz oranları hızla yükselmeye başlamıştır (Uygur,2001:40).

2000Yılı sonuna doğru yabancı sermaye çıkışları hızla artarken, Türk bankacılık kesiminde de iki önemli olay yaşanmıştır. Birinci olay, Bayındırbank’ın Romanya’daki bankası Banko Turco Romana’nın (BTR) bir Türk yetkilisi, Romanya dışına valizlerle döviz çıkarmaya çalışırken sınırda yakalanmış ve bu gelişme sonrası BTR’den çok hızlı para çekimi başlamış ve BTR batma sürecine girmiştir. Bayındırbank’ın Romanya’daki bankayı kurtaracak kadar kaynağı olmadığından dolayı, gerekli kaynağı Vakıfbank sağlamıştır. Türkiye’de bu olay pek fazla dikkate alınmamıştır (Uygur,2001:16). Yaşanan bu olayı iktisatçı Rudrigger Dornbusch “ Türkiye’deki krizin bankacılık sisteminde başlamasının ilk sinyalıdır “ şeklinde görüş bildirmiştir (Dornbusch,2001:7).

Türk ekonomisinde yaşanan İkinci olay ise, krizde Tasarruf ve Mevduat sigorta fonuna (TMSF) alınan ilk banka olan Demirbank’a, program uygulanmaya başlayınca Türkiye’ye sermaye girişlerinin artacağı varsayılmıştır. Bu nedenle, adı geçen banka sermaye girişleri gerçekleştikçe yüksek fiyattan satmak amacıyla, yoğun bir şekilde DİBS satın almıştır (Ekinci,2001:8). Demirbank satın aldığı DİBS’ni büyük ölçüde repo ve yurtdışından sağladığı sendikasyon kredileriyle finanse etme politikası nedeniyle, Demirbank’ın her gün TCMB ve diğer bankalardan büyük miktarda borçlanma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Daha önce özelleştirilen Etibank batma durumuna geldiğinden TMSF'na alınmıştır. Demirbank'ın Etibank'ta örtülü ortaklığı olduğu düşünülmüş bu durum Demirbank'ın zor durumda olduğu imajı ortaya çıkmıştır. Demirbank 2000 yılında yapılmış olan DİBS ihraçlarının yaklaşık % 15 'ni almış ve böylece toplam DİBS stoğunun yaklaşık % 10'na sahip olmuştur. Bu stoğu taşımak için kısa vadeli iç ve dış borçlanmaya gitmiştir. İç ve dış borçlanma kanalları tıkanmsı sonucu DİBS fiyatları düşerken faizler yükselmiş bu da DİBS'leri portföyünde bulunduran bankaların DİBS satış paniği sonucu piyasa yapıcı bankalar piyasada işlemi durdurmuş ve Kasım 2000'da DİBS piyasasının çökmesine neden olmuştur (Ekinci,2001:9-10).

Türkiye 1999 yılında enflasyonla mücadele programına başlamadan önce Meksika ve Güney Asya ülkelerindeki duruma benzer biçimde sürdürülebilir cari işlemler açığına sahipti. Ayrıca yüksek faizlere rağmen çevrilebilir iç borç/GSMH oranına ve yaklaşık olarak Meksika ve Tayland'ın kriz öncesinde sahip olduğu M2Y/rezervler oranı mevcuttu. Bu ülkelerden farklı olarak Türkiye'de enflasyon ve faiz oranları oldukça yüksekti ve büyüme oranı önemli ölçüde düşüktü. Türkiye 2000 yılının Sonbaharında % 27'lere ulaşmış TÜFE enflasyonu, GSYİH'nın % 4'ünü geçmiş cari işlemler açığıyla, artan ithalat giderleri ve dış borçlarla, azalan ihracat gelirlerine karşılık yabancı sermaye girişinin sağlanamadığı bir konumdaydı ve devalüasyon beklentisi artmıştı (Güloğlu ve Altınoğlu,2002:23).

IMF desteğiyle uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı etkilerini ilk olarak faizlerin düşmesiyle göstermiştir. DİBS'nin ortalama bileşik faiz oranları 1999 yılının son çeyreğinde %103 iken 2000 yılında sürekli azalarak Kasım krizine kadar % 40'a kadar inmiştir. Faizlerdeki düşüşün en önemli nedeni döviz kurunun çığpaya bağlanması nedeniyle düşük faizle yapılan dış borçlanmanın artmasıdır. DİBS faiz oranları Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığından temin edilmiş ve enflasyon beklentilerinin düşük olması DİBS'rine olan talebi artırmıştır. Bunun yanında, faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'nın %2.2'sinden %6'sına çıkması da faizlerdeki düşüşte önemli rol oynamıştır. Ancak faizlerdeki hızlı düşüş tüketici kredilerinde patlamaya

sebepe olmuş ve sonuç olarak dayanıklı tüketim ve yatırım mallarıyla otomobil satışları artmıştır. Aralık 1999 sonunda yaklaşık 100 trilyon lira olan tüketici kredileri, 2000 Ekim ayı sonunda 4 katrilyon 504 trilyon liraya ulaşmıştır (Uygur, 2000 : 47).

Diğer bir gelişme ise enflasyona bağlı olarak ortaya çıkan dış ticaret açığıdır. Bu duruma bağlı olarak, Enflasyon oranının tahmin edilenden yüksek çıkmasından dolayı aşırı değerlenen TL, ithal malları alımını cazip kılmış, ihracatta ise rekabet gücünün azalmasına yol açmıştır. Düşük faizli tüketim kredilerinin artması ve TL'nin aşırı değer kazanmasıyla birlikte 2000 yılında ithal otomobil satışları %112, tüketim malı ithalatı %31.7, yatırım malı ithalatı ise %29.2 oranlarında artmıştır (İzmirlioğlu, 2000: 61).

Uygur(2001)'un yaptığı çalışmasında belirttiği gibi hızla artan cari işlemler açığının sürdürülebilmesi yabancı sermaye girişiyle mümkündür. Türkiye'de Güney Doğu Asya ülkelerinin kriz öncesi durumuna benzer bir durum bankacılık sektöründe yaşanıyordu. Özel bankaların birçoğu yapı itibarıyla Asya ülkelerindeki holding bankalarını anımsatıyordu. 1998-2000 yılları arasında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na(TMSF) devredilen bankaların birçoğu büyük grupların elindeydi(Yaşarbank-Yaşar grubu, Demirbank, Ulusal bank- Cingilloğlu Grubu, EGS bank-EGS holding, Bank kapital- Ceylan grubu, Sümerbank-Garipoğlu grubu ve benzeri). Tasarruf mevduatına verilen garantiler yüzünden holding bankalarının birçoğu halktan topladıkları mevduatın büyük bölümünü kendi bünyelerindeki şirketlere usulsüzce aktarmışlar ve batık kredi olarak göstermişlerdir. Döviz kurunun çığpaya bağlanması ve ulusal ve uluslararası faiz oranlarındaki farklılıklar nedeniyle, tıpkı Asya bankaları gibi Türk bankaları da döviz kurunda olabilecek değişimlere karşı koruma almadan uluslararası piyasalardan ucuza aldıkları borçları Türkiye'de TL cinsinden yüksek faiz oranlarından kredi olarak vermişlerdir. Asya ülkelerindeki bankalardan farklı olarak Türk bankaları yurtdışından elde ettikleri kredileri özellikle kamu kesimine borç olarak vermişlerdir (Güloğlu ve Altınoğlu, 2002:25).

3.7.9.4. 2001 Şubat Krizinin Gelişimi ve Nedeni

Türkiye 2000 yılındaki Kasım ayı krizinde döviz yönüne yoğun spekülasyon saldırıya maruz kalmıştır. Buna önlem olarak; çokyüksek faiz oranı, döviz rezervi kayıplarıyla ve 7.5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile geri püskürtebilmiştir. Fakat bunun için döviz kuru çizelgesini yüksek bir maliyetle savunabilmiştir. Ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azalmıştı. Kasım krizi aşıldı derken, tam üç ay sonra 19 Şubat 2001’de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülasyon saldırıya başlatmış ve bu kez döviz krizi başlamıştı. Kasım krizinde döviz saldırıya yabancılarla sınırlı kalmıştı, Şubat krizinde yerlilerin de, özellikle bankaların döviz saldırıya giriştiği görüldü. Döviz yapılan saldırıya dayanma gücü kalmayınca, TCMB 21 Şubat gecesi kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıkladı. 19 Şubat’ta 1 doların piyasa satış kuru 686 500 iken, 23 Şubat’ta 920 000, 28 Şubat’ta 960 000 oldu, yani kur artışı on gün içinde %40’a ulaştı (Uygur, 2001:22-23).

2000 Aralık ayı sonunda ortalama %199 olan interbank gecelik faiz oranları, Ocak ayında %42’ye düşmüştür. İMKB 100 endeksi de 4 Ocak’ta 10198 puana yükselmiştir. Kasım krizinde TL pozisyonlarını koruyan insanların da Şubat’ta döviz hücum etmeleri sonucu döviz kuru üzerindeki baskı artmış, Merkez Bankası krizi izleyen iki gün boyunca rezervlerini eritmek pahasına piyasaya müdahale etmiş ancak 22 Şubat 2001 tarihinde, döviz kuru çıpasının yürürlükten kaldırılıp dalgalı kura geçildiğini ilan etmek zorunda kalmıştır. 16 Şubat’ta 27 milyar 943 milyon dolar olan döviz rezervleri, 19 Şubat 2001 itibarıyla 22 milyar 581 milyon dolara inmiştir. Merkez bankası böylece bir gün içinde 5 milyar doların üzerinde döviz rezervi kaybetmiştir. Dalgalı kura geçiş kararından sonra dolar 688 bin TL civarından 962 bin TL’ye yükselmiştir. Artan döviz talebi yüksek faiz silahıyla durdurulmak istenince gecelik interbank faiz oranları en yüksek %50’den, %6200’e çıkmış daha sonra hızlı biçimde düşerek Şubat ayı sonunda %103’lere inmiştir. 16 Şubat’ta 10169 puan olan borsa endeksi, 19 Şubat’ta 8683 puana inmiştir. Şubat 2001 kriziyle birlikte Aralık

1999'da uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programının sonuna gelinmiş olunuyordu(Güloğlu ve Altınoğlu,2002:22-25).

Sonuç olarak Kasım ve Şubat krizlerinin nedenlerini özetlemek gerekirse;

- Aşırı değerli TL,
- Cari işlemler açığının kritik seviyenin üzerinde seyretmesi,
- Açık pozisyonlar (banka- reel sektör- kamu),
- Sermayeden yoksun mali sektör,
- Kamu bankalarının görev zararlarının menkul kıymetleştirilmesinde ve yeniden yapılandırılmalarında yavaş davranılması,
- Mali sektörün taşıdığı faiz ve kur riskinin artması,
- Özelleştirmede gecikme ve engellemeler,
- Hükümet ortakları arasındaki görüş ayrılıkları ve tırmanan siyasi gerginlik,
- Bankalar arası rekabet,
- MB'nın müdahalede geç kalmış olması,
- Yetersiz vergi sistemi, kamu kesiminin zayıflığı ve kamudaki emeklilik sistemi gibi yapısal reformlardaki gecikmelerin zaten var olan problemleri daha da kötüleştirilmesi,
- TSMF'deki bankalara çözüm üretilmemesi ve devlet üzerinde giderek artan yükleri, bu gecikmeler nedeniyle Fon'daki bankaların zararlarının artması, olarak sıralanabilir (Güloğlu ve Altınoğlu,2002:25-29).

3.7.9.5. 2001 Şubat Krizi

Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 krizinden sonra Şubat 2001 yeni bir krizle başbaşa kalmıştır. Türkiye Aralık ayının sonlarına ve Ocak 2001'in başlarına doğru kriz ortamından çıkmaya başlamıştır. Bankaların hızla yükselen likitide ihtiyaçları ve bunun için yüksek faizle likitide arayış içerisine girmeleri sonucu döviz talepleri artarken, yabancı bankalarda hazine kâğıtlarını da hızla satarak Türkiye'den çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler karşısında Merkez Bankası, piyasanın duyduğu likitide ihtiyacını zamanında karşılayamaması Şubat 2001 krizinin yaşanmasında en önemli hatası olmuştur (Karaçor,2004:387).

Bu gelişmeler, 9 Aralık 1999 tarihli ekonomik programa olan güveni sarsmış, bunalım piyasalara yansımış, reel kesimde büyük bir talep daralması yaşanmış, dövizle yönelik spekülasyon akımı oluşmuştur. Yükselen faizler, döviz kayıpları 7.5 milyar dolarlık IMF kredisi ve likitide ihtiyacının oldukça yüksek olan bankaların tasarruf mevduat sigorta fonuna devredilmesi piyasaları bir ölçüde rahatlatmıştır. Başka bir ifade ile rahatladığı sanılmıştır. Çünkü yaşanan krizden üç ay sonra Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışmanın piyasalar üzerindeki spekülasyon faaliyetleri tetiklemesi bu kez döviz krizini başlatmıştır (Karluk, 2005: 425).

22 Kasım 2000 tarihinde bankacılık sektöründe başlayan kriz 19 Şubat 2001 tarihinde döviz krizine dönüşerek ikiz kriz (twin crisses) karakterine bürünmüştür. 21 Şubat 2001 krizi ile, 9 Aralık 1999 tarihli program tamamen ortadan kalkmış, Merkez Bankasından 6 milyar dolar rezerv kaybı yaşanmış, İnterbank piyasasında gecelik faizler %6000'leri aşmış, ortalama olarak % 4000'ler olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler karşısında kur dalgalanmaya bırakılmıştır. Kriz sonrası yabancı bankalar ile birlikte iç piyasadaki bankalar ve karar birimlerinin dövizle karşı talepleri oluşturmuşlardır (Karaçor,2004:388).

Döviz krizi niteliğinde olan 21 Şubat 2001 krizine temelde cari işlemler açığında meydana gelen yüksek oranlı artışlar neden olmuştur. 2000 – 2001 yılı krizlerini hazırlayan unsurlar, aşırı değerli TL, cari işlemler açığının kritik sınırın üzerinde seyretmesi, sermayeden yoksun mali sektör, açık pozisyonlar, kamu bankalarının görev zararları ve bütün bunların sonucu olarak özellikle mali sektörün taşıdığı kar ve faiz riskinin artması olmuştur (Uygur, 2001: 10).

Şubat 2001 krizinin yaşanması nedeniyle 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir. Bu son programın amacı ise döviz çıkışının yerine dalgalı kura dayanan bir para politikası öngörmüştür. Bu program öncelikle bankacılık sektöründe reformların yapılmasını öngörmektedir. Bu programla birlikte Türk Ekonomisinin yapısal sorunları olduğu kabul edilerek bu sorunların üstesinden gelinmeden kalıcı büyümenin sağlanamayacağı

ve enflasyonist süreçten çıkılamayacağı kabul edilmiştir. 11 Eylül tarihinde A.B.D'deki olaylar sonucunda dünya ekonomilerini saran kriz dalgası, Türkiye'nin uygulamakta olduğu ekonomik programı da etkilemiştir(Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, 2001 : 9).

Kasım 2000 krizi sonrasında faiz riski, Şubat 2001 krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplarla karşı karşıya kalması bankacılık sektöründe yaşanan önemli gelişmelerdir. BDDK bu süreçte, özellikle sisteme güveni ve istikrarı zedeleyici, itibar riskine yol açıcı davranış ve tutumlardan kaçınılması, birlik ve bütünlük içerisinde bulunulması hususunda çabalar sarf etmiştir. Bu süreçte, bankalarla ilgili olarak, tüm kararların BDDK'nın yetkisine bırakılması, kredilere ilişkin usul ve esasların yeniden belirlenmesi, kredi tanımının değiştirilerek her türlü ortaklıkların kapsama dahil edilmesi, bankaların konsolide denetimine ilişkin kuralların uluslararası standartlara büyük ölçüde uygunluğunun sağlanması öngörülmüştür (BDDK,2009:7).

3.7.9.6. Kriz Sonrası Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Şubat 2001 kriziyle birlikte Aralık 1999 da uygulamaya konulan enflasyonla mücadele Programının da sonuna gelmiş olunuyordu. Türkiye'de Şubat krizinden sonra 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir. Bu program ilk kez 14 Nisan 2001 de basına açıklanmış daha sonra 3 Mayıs 2001 tarihli niyet mektubuyla da yeniden biçimlendirilmiştir. Yeni programda sürdürülmekte olan döviz kuru çıpasına dayalı kur rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Gerekli görüldüğü durumda piyasaya likidite verilmesi öngörülmüştür. G.E. G. Programı ekonomideki yapısal sorunların önemini vurgulayarak, bu konuda reformlar yapılmasını hedeflemektedir (Güloğlu,2001:7).Güçlü ekonomiye Geçiş Programı adı verilen bu programın ana amacı kur rejiminin terkedilmesiyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktadır. Programın nihai amacı, ekonomide sürdürülebilir bir

büyüme ortamı sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği arttırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücünü geliştirmek ve böylece ekonomideki büyümeyi, yatırım ve istihdamı arttırarak halkın geleceğe umutla bakmasını ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmektir.

Sonuç olarak, Türkiye’de Aralık 2000 tarihinde uygulamaya konulan IMF destekli ve döviz kuru çıpasına dayalı bir program ortaya konulmuştur. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektöründe derin etkiler bırakmıştır. Yaşanan bu ikiz krizler sonrasında ekonomi yüzde 8.5-9 oranında daralmış, ulusal gelir 51 milyar dolar azalmış, kişi başına gelir 725 dolar gerilemiş, 19 banka kapanmış, 1.5 milyon kişi işsiz kalmış, yüzde 30'lara düşen enflasyon yüzde 70'i aşmış, hazinenin faiz ödemeleri yüzde 101 artmış, iç borç stoku 2000 yılının 4 katına ulaşmıştır (Karluk, 2005:428).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.TÜRKİYE’DE YAŞANAN NİSAN 1994, KASIM 2000 VE ŞUBAT 2001 KRİZİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Bu bölümde 4 Nisan 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi detaylarıyla incelenecektir. Bu krizlerin ortaya çıkma nedeni ve bankacılık sektörüne etkileri anlatılacaktır. Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası dönemi incelediğimizde 1994, 1999 ve 2001 yılları olmak üzere üç büyük kriz görürüz. Türkiye yaklaşık olarak on yılda üç kez büyük ölçekli ekonomik kriz yaşamış bir ülkedir. Özellikle dünyayla ekonomik entegrasyonun ertesinde sıkça finansal krizlerle karşı karşıya kalan bir ülke olan Türkiye’ nin ekonomisini incelemek, finansal kriz konusunda araştırma yapan iktisatçılar için birçok önemli çıkarımın elde edilmesini sağlayacaktır. Bu çalışmada finansal kriz modellerinin temel varsayımları çerçevesinde 1990–2001 yılları arasında Türkiye ekonomisinin yaşadığı krizler incelenecektir.

4.1. 5 NİSAN 1994 FİNANSAL KRİZİ, NEDENLERİ, GELİŞİMİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

4.1.1. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektörü ve Krizlerin Gelişimi

1980’li yıllarda Türkiye, Piyasa ekonomisine geçmiş ve finansal liberalizasyon ile ekonominin yapısı değişmiştir. Özellikle seçici kredi politikalarının kaldırılması, faiz oranlarının serbest bırakılması ve reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması, sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması, yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermeleri için uygun bir ortamın hazırlanmıştır (Çankaya ve Öz,2001:16). Bunların dışında bankacılık sektörünün uluslararası piyasalardan fon tedarik etmesi serbest bırakılmış, sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiş, bankaların uluslararası kriterlere uygun yapılanma içerisine girmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır (Çolak Ve Yiğidim,2001:14). 1990’larda banka kurmanın aşırı derece kolaylaştırılması sonucu bankalar hızla çoğalmış, sayıları 80’leri bulmuş ve aktif büyüklükleri de yükselmiştir. Ayrıca istihdam, hizmet çeşitliliği ve teknolojik altyapı konularında hızlı bir gelişme

süreci yaşanmıştır (BDDK,2001:2). Tablo 8’de görüldüğü üzere banka sayısı 1980’li yıllarda 37 iken serbestleşme politikaları nedeniyle 1990 ‘da 64 ve Kasım 2000 ile Şubat 2001 krizinden sonra banka sayısı 81’den 55 düşmüştür.

Tablo 8: Türkiye’de Banka Sayısı

1980		1990	1994	1999	2002*
Ticari Bankalar	31	54	55	62	41
Kamu	8	7	6	4	3
Özel	19	25	29	31	21
Yabancı	4	22	20	19	15
TMSF	-	-	-	8	2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	10	12	19	14
Kamu	4	3	3	3	3
Özel	2	4	6	13	8
Yabancı	-	3	3	3	3
Toplam	37	64	67	81	55

Kaynak: BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-V”, Kasım 2002, s.1.

(*) 11 Kasım 2002 itibariyle

24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye ekonomisinin liberalize edilmesi hedeflenmiş ve yapılan düzenlemelerle bankacılık sektörü dönüşüme uğratılmasıyla yurtiçi tasarruflar artış sağlanması amaçlanmıştır. 1989 yılında da 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 32 sayılı kararı ile Türk Lirası'nın konvertibilitesi sağlanmıştır. Ancak bankacılık sektörünün bu düzenlemeye hazırlıksız yakalanması, etkin bir yönetim becerisi gösterememesi, Hazine ve Merkez Bankası'nın bu yeni oluşumları tamamlayacak düzenlemeleri gerçekleştirememiş olması, bunların sonrasında ise bankaların likidite yönetimi ilkelerini göz ardı eder şekilde yabancı para cinsinden

kaynaklara yönelmeleri sonrasında 1994 krizini doğurmuştur (Çolak, 2001: 7-8). 1993 – 1994 krizinin içeriği bir anlamda yeni kriz türünün de habercisi konumunda olmuştur. Özünde makroekonomik yönetim başarısızlığından kaynaklanması nedeniyle kolay aşılmıştır (Türel, 2002: 33). Ancak 1994 krizi aşılrken tasarruf mevduatlarının tamamının sigorta kapsamına alınmış olması, bu krizin aşılmasında önemli işlev görürken, 2000 - 2001 finansal krizlerine de derinlik kazandırmıştır (Çolak, 2001: 8).

Türkiye ekonomisinde son 15 yılda büyüme ve reel faiz oranlarında ortaya çıkan dalgalanma, kronik enflasyon, süregelen kamu açıkları ve ödemeler dengesi krizleri şeklinde görülen makroekonomik istikrarsızlık olarak ortaya çıkmıştır. Bu istikrar problemi, hem kredi hem döviz kuru risklerine neden olmuş ve kredilerin vade yapısının kısılmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle kamu borçlanması ve kronik enflasyon esasen yeterli büyüklük ve derinliğe sahip olmayan bankacılık sisteminin temel fonksiyonunu yerine getirmesini güçleştirmiş, aktif-pasif yönetimini olumsuz yönde etkilemiş ve bankaların temel gelir kaynaklarının asıl faaliyet alanları olan bankacılık yerine açık pozisyonlardan elde edilen arbitraj gelirlerine yönelmesine neden olmuştur(Tunaboğlu,2001:10). Yüksek enflasyon, sadece artan para tutma maliyetine bağlı olarak bankacılık aktivitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda yüksek karlılığa da neden olmuştur. Böylelikle çok sayıda küçük banka faizden yüksek gelirler elde ederek ayakta kalabilmiştir. Makroekonomik alandaki belirsizlikler, vergi ve yönetsel faktörlerle de birleşerek ciddi bir vade uyumsuzluğuna da neden olmuştur. Ayrıca kamu bankalarının sistemdeki ağırlığı, yüksek miktardaki görev zararları ve fonlama ihtiyacı bir yandan kredi hacminin daralmasında önemli bir etkiye neden olurken, diğer yandan piyasalar üzerinde yarattığı likidite baskısı ile, gerek nominal, gerekse reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır ve sonuç olarak da sistemdeki çarpıklıklar artmıştır (Erzan vd. 2001:19).

Bankacılık sektörü ekonomide üretimi destekleme ve kaynakları uzun vadeli yatırımlara yönlendirme şeklindeki mali aracılık fonksiyonu sözkonusudur. Fakat 1990'lı yıllarda ekonomide yaşanan makroekonomik istikrarsızlık, yüksek kamu

kesimi açıkları, kamu bankalarının sistemi çarpıtıcı etkileri, risk algılama ve yönetiminin zayıflaması gibi nedenlerle bankacılık sektörü mali aracılık fonksiyonunu etkin bir biçimde yerine getirememiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak Türk bankacılık sistemi özkaynak yetersizliği, küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı, kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği, zayıf aktif kalitesi, piyasa risklerine aşırı duyarlılık ve kırılganlık (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon), yetersiz iç kontrol, risk yönetimi, şeffaflığın eksikliği ve kurumsal yönetim şeklinde sıralanabilecek yapısal zayıflıklarla karşı karşıya kalmıştır (BDDK,2002:4).

4.1.2. 1994 Krizinin Nedenleri

Türkiye ekonomisi incelendiğinde, Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda sınırlı sermaye birikimi ve özel girişimin zayıf olduğu ekonomik bir yapıya sahipti. Daha sonraki yıllarda sermaye birikiminin arttığı ve özel sektörün, ekonominin itici gücü olduğu bir yapıya doğru gittiği görülmektedir. Özellikle son yirmi yıllık dönemde, ekonomi hızlı bir değişim geçirmektedir. Bu değişim ile Türkiye'nin 1980 yılında uygulamaya koyduğu politikalar ile öncelikle mal hareketlerinin serbestleştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu politikalar, Türkiye ekonomisine “radikal bir şekilde yeniden yön vermek için yapılmış bir girişimdir” denilebilir (Yentürk,2005:129). Dolayısıyla Türkiye, 24 Ocak 1980 tarihinde başlattığı ekonomik dönüşümü gerçekleştirmeye çalışan bir ülkedir. Bu dönüşümün temel hedefi kısaca, piyasa ekonomisi koşullarında dışa açık kalkınmadır (Şahin,2007:213).

Türkiye ekonomisinde özellikle 1980’li yıllardan itibaren önemli yollar kat edildiği, serbest piyasa işleyişinin gerektirdiği reformların çoğunun gerçekleştirildiği ileri sürülebilir.1990’lı yıllar bir önceki on yıllık dönem içerisinde hayata geçirilen ekonomik kurumların gelişme gösterdiği bir dönem olmuşsa da, ülke ekonomisi yüksek kronik enflasyonun ve dengesiz büyümenin etkisi altında kalmıştır. Türkiye’de özellikle bu dönemde kamu maliyesinde çeşitli bunalımlar yaşanmıştır. Ortaya çıkan bunalımlar kamu kesiminde yer alan kurumların açıklarından kaynaklanmış ve bu açıkların seviyesi sürdürülebilir nitelikte iken, daha sonraki yıllarda sürdürülemez bir

boyut kazanmıştır. Açıkların büyümesi, hemkamu borçlanma ihtiyacını hemde para ve sermaye piyasaları üzerindeki finansal baskıyı arttırmıştır. Finansal baskının artması sonucunda yurtiçi tasarrufların tamamına yakın bir kısmı kamu açıklarını finanse etmek için kullanılmıştır. Bu süreç, kamu açık ve borçlarının sürdürülemez bir hal almasına neden olmuştur. Büyük bütçe açıkları ve bütçe finansmanında yüksek reel faizle birlikte her geçen gün daha çok kullanılmaya başlanan iç borçlanma sonucunda iç borç yükü sürdürülemez bir boyuta ulaşmıştır. Ekonomi dışsal etkenler ve yukarıda dile getirilen nedenlerle, 1990'lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Dışsal etken olarak Türkiye ekonomisi Körfez Savaşı'ndan (Şubat 1990) olumsuz etkilenmiştir. Savaşın öncesinde ve sonrasında Türkiye'nin bölge ile dış ekonomik ilişkileri daralmış, Irak'a uygulanan ambargo, Türkiye'nin bölge ile ilişkilerini zedelemiş, ekonomisi üzerinde hem dolaylı hem dolaysız maliyetleri yükseltmiştir (Şahin,2007:220-221).

Yentürk'e göre krizi doğuran diğer bir neden ise hükümetin, 1994'de kendini gösteren kriz sırasında oynadığı roldür. Bu dönemde "Sermaye girişlerine müdahaledeki yanlışlar ve kötü kriz yönetimi, Türkiye ekonomisinde 1990'ların başından itibaren var olan istikrarsızlıkların boyutunu arttırmıştır" (Yentürk,2005:140-141).

Yaşanan gelişmelerin ardından, uzun bir süre istikrarlı görünen Dolar-TL paritesi bozulmuş, enflasyonist beklentiler büyük ölçüde artmış, hazine içeride borçlanamaz duruma gelmiştir. Orta ve uzun dönemde sürdürülemeyecek olan bu politikalar 1994 yılı Nisan ayı içinde iktisadi krizin zeminini hazırlamıştır.İktisadi kriz esnasında ABD'li kredi değerlendirme kurumlarının Türkiye'nin kredi değerliliğini arka arkaya düşürmesi sonucu, dış kredi bulma imkânı da kalmayınca siyasal iktidar bir ekonomik istikrar paketini yürürlüğe koymuştur. Bu gelişmeden hemen sonraUluslararası Para Fonu (IMF) ile 14 aylık bir stand-by düzenlemesine girilmiştir (Eğilmez ve Kumcu,2007:379).

5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programında, ek vergi alınarak kamu gelirlerinin artırılması, kamu giderlerinin, ücret artışlarının enflasyonun altında tutulması da dahil olmak üzere çeşitli bütçe kısıntıları yoluyla düşürülmesi ve TL'nin dolar karşısında değer kazanmasının önlenmesi gibi tedbirler alınmıştır. Bütün bu önlemler sonucunda da enflasyonun makul düzeylere indirilmesi mali piyasalarda istikrarı sağlamak temel amaç edinilmiştir (Eğilmez,2009:71-72).

Kumcu'ya göre 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik kararlar istikrarı yeniden oluşturmaya dönüktür. Ayrıca, IMF'le Stand-by anlaşması yapıldığından klasik istikrar tedbirleri yürürlüğe girdiğini ve bunların sonucunda mali disiplin odaklı bir program uygulamaya konulduğunu belirtmektedir (Kumcu,2009:173-174). Kurdaş'a göre ise, kararların esas ağırlık verdiği nokta, kamu gelirlerini arttırmak ve kamu harcamalarını kısmaktır (Kurdaş,2003:148).

4.1.3. 1994 Krizinin Gelişimi

Türkiye ekonomisinde 1980'li yıllardan itibaren uygulanan finansal liberalleşme politikaları ile birlikte yabancı sermaye girişlerinde artışlar yaşanmıştır. Finansal piyasalar üzerinde etkisini gösteren sınırlandırıcı ve yönlendirici politikalar on yıllık bir sürede aşamalı olarak kaldırılmıştır (Kara ve Kar, 2005:105). Bu bağlamda; 1984 yılında döviz mevduatına getirilen yasal kısıtlamalara son verilmiş, 1988'da İnterbank kurulmuş, 1987'de ise açık piyasa işlemleri uygulanmaya başlanmıştır. Ticaretin serbestleşmesi ile birlikte miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve 1989'da sermayenin liberalizasyonu gerçekleştirilmiştir (Karabulut, 2002:123). Finansal serbestleşme politikalarının bütçe ve ödemeler dengesi açıklarının yüksek olduğu enflasyonist bir ortamda gerçekleştirilmesinin ortaya çıkardığı pek çok olumsuz sonuç, finansal serbestleşmenin zamanlama ve iktisat politikaları ile uyumlu olması gerektiğini ortaya koymuştur (Kara ve Kar, 2005:105).

1980'li yılların ortalarından itibaren, Türkiye'de arz yanlı ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Özel sektörün canlandırılması amacıyla yapılan vergi indirimleri nedeniyle devletin vergi kaybı yurt içi ve yurt dışı piyasalardan

karşılanmaya çalışılmış ve böylece ülkede Borç Yönetimi Politikası önemli hale gelmiştir. Özellikle 1985 yılından sonra Türk finans sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler, yeni finansal araçların piyasalara arzı ve halka yüksek getiri sağlaması borç yönetimi politikasının yerleşmesini sağlamış ve Mayıs 1985'ten itibaren haftalık ihalelerle Devlet iç Borçlanma Senetleri satılmaya başlanmıştır (Parasız, 1995:152). Böylelikle, Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren devlet borçlanmasına dayalı kamu finansman modelinin oluşturduğu iç ve dış borç faiz ve anapara geri ödeme yükümlülükleri artmıştır (Kirmanoğlu ve Arıkoğlu, 2003:463,464). Bu durum 1990'lı yılların başından itibaren kamu mali disiplindeki aşırı bozulmanın ekonomide reel faizleri arttırıcı yöndeki etkileri ile kamu borç stokunun yükselmesine neden olmuştur (Erdem, 2001:15).

1990'lı yılların dış kaynakla beslenen tüketime dayalı ekonomik büyüme modelleri, yalnızca yabancı sermaye yatırımlarını değil, yerli sabit sermaye yatırımlarını da caydırmış, yüksek faiz gelirleri reel ekonominin yıpranmasına neden olmuştur (Şahinöz, 2002:44). 1994 yılında hazırlanan ekonomik istikrar programı bu yapıyı ortadan kaldırmak için hazırlandıysa da başarılı olamamış ve krizle karşı karşıya gelinmiştir (İyibozkurt, 2001:289). 1994 Krizinde, kamu borçlanma gereğinin büyüdüğü bir aşamada faizlerin düşürülmesi, Türk lirasından kaçışı ve döviz hücumu başlatmış ve böylece Türk lirası, yabancı paralar karşısında büyük değerler kaybetmiştir. Döviz kurlarındaki yükselmeler karşısında geri dönmeyen krediler nedeniyle batık krediler yükselmiş, ithalata dayalı işlem yapan ve döviz cinsinden yükümlülükleri bulunan şirketlerin birçoğu iflas etmiştir (Alp, 2001:679).

Sonuç olarak, krizle birlikte; döviz fiyatları artmış, faiz oranları çok yüksek boyutlara ulaşmış, beklenti faktörü değişik sebeplerden olumsuz etkilenmiş ve kısa vadeli sermaye giriş-çıkışları ekonominin dengesini bozmuştur (Sadıklar, 2001:37).

4.1.4. 5 Nisan1994 Krizi

1980 öncesi Türkiye ekonomisi, yaşadığı finansal sıkıntılar Latin Amerika ülkeleriyle benzerlik taşıyordu. Söz konusu ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de finansal sistem

baskı altına alınmış serbest piyasa koşulları engellenmişti. Bu durum sonucunda Türkiye ekonomisinde; yüksek enflasyon ve dış borç (özellikle kısa vadeli), işsizlik, ithalat tıkanıkları ve ihracat durgunluğu gibi olumsuz durumlar söz konusuydu. 1980 öncesinde uygulanan finansal baskı politikaları sonucunda Türkiye’de defansal piyasaların gelişmemesine ve tasarruf oranlarının düşmesine yol açmıştır. Bunun yanında, Türkiye ekonomisinde büyük çapta siyasi istikrarsızlık söz konusuydu. Türkiye içinde bulunduğu kriz ortamından kurtulabilmek için 24 Ocak 1980’de IMF ile yapılan anlaşma gereği büyük çapta reformlar içeren istikrar programını yürürlüğe koymuştur. Bu programın temel amaçları kısa dönemde enflasyonu kontrol altına almak ve ödemeler dengesinin açıklarını gidermek, uzun dönemde ise dış ticareti serbest bırakmak, döviz kuru rejimini esnek hale getirmek, kamu işletmelerini özelleştirilmek ve finansal reformları yürürlüğe koymak olmuştur. Finansal serbestleşme politikalarını tamamlar nitelikte, 1989 yılında sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır (Güloğlu ve Altınoğlu, 2002:16).

Türkiye, 1988 yılında ücret artışlarının enflasyon artışından düşük tutulması politikasından vazgeçmiş ve değerli kur politikasını benimsenmiştir. Bunun sonucunda iç talep ve ithalatta büyük miktarlarda artış kaydedilmiştir. 1989 yılına gelindiğinde ise sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte TL, reel anlamda değer kazanmaya başlamıştır. Kurun değerli tutulması nedeniyle, kısa vadeli sermaye hareketlerini yurtiçine çekebilmek için faiz oranları yüksek tutulmuştur. Bu durum neticesinde, reel faizler yükselmeye başlamıştır. Ayrıca 1984-1990 döneminde dış borç geri ödemeleri yoğunlaştığından, bu dönemde dış borç ödemeleri genelde iç borçlanmaya başvurularak yapılmıştır. Bu da faiz oranlarının yükselmesini teşvik etmiştir. Faiz oranlarının yükselmesi sonucu kısa vadeli sermaye hareketleri hızlanmış ve 1990 yılında doruk noktaya ulaşmıştır. Kısa vadeli sermaye girişi, ithalatın finansmanı ve aynı zamanda kamu açıklarının iç borçlanma yoluyla kapatılması için kullanılmıştır (Karluk, 1999:413).

1990'lı yıllarda ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla bazı politikalar ortaya konulmuştur. Bu politikalar sonucunda, Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması; ihracatı kısıtlarken, ithalatı kolaylaştırmasını sağlamıştır. 1993 yılında dış ticaret açığı en yüksek seviyesine ulaşmış, yılsonunda finansal piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar, ekonomide geleceğe ilişkin kötümser beklentileri arttırırken, belirsizlik ortamını da beraberinde getirmiştir. Buna ilave olarak, giderek artan bütçe açıkları ve yükselen fiyatların yol açtığı iç dengesizlikler sonucu bozulan dış denge, 1994 yılındaki ekonomik gelişmeleri etkileyen önemli faktörler arasında yer almıştır (Yıldırım, 1996: 85). Türkiye'de kamu açıkları enflasyonun ortaya çıkmasının ve ortadan kaldırılamamasının başlıca nedeni olarak görülmektedir. Bankalardan borçlanılması, bankacılık sektörünü bir yandan açıkları finanse eder duruma getirmiş, diğer yandan da bankaların kaynak kullanımını sınırlandırmıştır.

1994 yılına gelindiğinde ise, kamu kesiminde borçlanmanın arttığı görülmüştür. Kamudaki bu yüksek açılara rağmen faizlerin düşük tutulması sonucu, devlet tahvillerine olan talep düşmüş ve piyasadaki fazla likidite döviz piyasasına yönelerek kurlarda aşırı baskıya neden olmuştur. Bu gelişmeler nedeniyle, TCMB'nin döviz rezervleri azalmıştır. Ekonomik koşulların dış borçlanmaya elverişli olmaması nedeniyle, Hazine açıklarının Merkez Bankası kaynaklarından karşılanması sonucunda, kamuya kullandırılan kredilerde büyük bir artış olmuştur. Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri yoluyla, gerek döviz, gerek Türk Lirası piyasalarına yaptığı müdahalelerin, kur ve faiz hareketlerinin istikrara kavuşturmakta tek başına yeterli olmaması ve aynı zamanda döviz rezerv kayıplarının giderek büyümesi; 1994 yılının ilk çeyreğinde Türkiye ekonomisini finansal bir krizin eşiğine getirmiştir. 1994 gerek bankacılık sektöründe gerek finans sektörü krizlerle karşı karşıya kalmıştır. TCMB'nin duruma zamanında müdahale edecek kadar rezervi olmaması nedeniyle kriz ekonomiye sıkıntıya koymuştur. Bu gelişmeler sonucu, hem bankacılık sektörü

hem finans sektörü finansal krizlerden önemli ölçüde etkilenmiştir (Erdoğan, 2002: 129).

Türkiye ekonomisinde yaşanan 1994 krizinden sonra 5 Nisan kararları alınmıştır. Bu kararların genel amaçları enflasyonu hızlı biçimde düşürmek, ihracatı artırıp ithalatı azaltmak, dış borçları sınırlamak, kamu gelirlerini artırıp kamu harcamalarını kısmak, tarım sosyal güvenlik ve özelleştirme alanlarında reformlar yapmak şeklinde sıralanabilir. Kısa vadede bozulan dış denge ve döviz piyasasında yeniden istikrarın sağlanması, orta vadede kamu açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmek, uzun vadede ise ihracatı özendirecek tedbirler almak, özelleştirmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilir büyümeyi mümkün kılmak hedeflenmiştir. 5 Nisan kararlarıyla; döviz kuru serbest bırakılmış ve Merkez Bankasının 1 ABD doları resmi döviz satış kuru, Reuters sisteminin Bankalararası Döviz Piyasası sayfalarında 1 ABD doları karşılığında TL alış-satış kotasyonu veren bankalar arasından seçilen 10 bankanın, saat 15.00'deki döviz alış-satış fiyatlarının ortalaması esas alınarak tespit edilmeye başlanmıştır (Keyder, 2001: 197).

Döviz kurları 13 Ağustos'dan itibaren, yukarıda tarif edildiği gibi, o tarihte belirlenen Gösterge niteliğindeki Merkez Bankası kurları başlığı altında ilan edilmeye başlanmıştır. Birgün sonraki resmi döviz kuru, birgün önceden ilan edilerek döviz kurunda istikrar sağlanmak istenmiştir. 5 Nisan kararlarıyla farklı bir döviz kuru politikası benimsenmiştir. Çünkü bir taraftan döviz kuru Latin Amerika ülkelerindeki gibi sabit tutulmamış ya da başka bir para birimine eşitlenmemiş, diğer yandan döviz kuru başlangıçta hızlı biçimde devalüe edilmiş ve daha sonra kur artış hızının enflasyonun oranının altında kalması hedeflenmiştir. 1995 yılından itibaren 1.5DM + 1ABD Dolarından oluşan kur sepeti belirlenmiş ve kur sepetinin aylık enflasyon oranları kadar artırılması planlanmıştır. 1995 yılı için sepetteki artış oranı %38.4 (hedeflenen enflasyon oranı) olarak öngörülmüş ve bu tarihten sonra kur sepetinin hedef değerleri piyasaya duyurulmuştur (Güloğlu ve Altınöğlu, 2002: 17-19).

4.1.5. 1994 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

1994 yılında, Bankacılık sektörünün finansal krizden etkilenmesinin temel nedeni, 1989-1993 döneminde izlenen düşük döviz kuru politikası ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ile kar oranlarının düşmesidir. Krizin ortaya çıkmasında bir başka neden ise, ekonomik ve politik istikrarsızlığın yoğunlaşmasıyla belirsizlik ve risk faktörünün artması sonucunda bankacılık sektöründe etkinliğini azaltmış olmasıdır. Bankacılık sektöründe yaşanan kriz, kötü yönetilen ve mali bünyeleri zayıf olan bankaların ve kurumların iflasını hızlandırmış, krizle gelen şok, bankacılık sektörünün toplam varlıklarını azaltmış, ayrıca aktif ve pasif yapılarında değişikliklere yol açmıştır. Krizle birlikte hızla küçülen bankacılık sisteminde özkaynaklar erimiş, banka sistemine olan güven büyük ölçüde sarsılmıştır. Güvenin yeniden tesis edilmesi amacıyla bir çözüm olarak, tasarruf mevduatına % 100 sigorta uygulaması ile devlet güvencesi getirilmiştir. Böylece bankacılık sektörüne güven yeniden sağlanarak, mali kesimde kriz bir süreliğine aşılmıştır. Ancak, bu limitsiz sigortanın devamı ve kamu kesiminin yüksek faizden borçlanmasını sürdürmesi nedeniyle, bankalar aşırı risk almış ve bu durum ileriki dönemlerde sektörde başka sorunlara neden olmuştur. 1999 yılına kadar, etkin bankacılık yasası çıkarılamaması ve ekonomideki yüksek risk oranının sürmesi de, bankacılık sektörünü risk altında bırakmıştır (Şahin, 2000: 410).

1994 yılının ikinci yarısına gelindiğinde, Bankacılık sektörü kısmen toparlanmaya başlamış, fakat sektörün denetiminde yaşanan zaafiyetler nedeniyle sağlıklı bir yapılanma gerçekleştirilememiş ve bankaların mali bünye sorunları daha da artmıştır. Özellikle 1994 krizi sonrasında TMSF'nun işleyiş biçimi ve banka kurulmasının nispi olarak kolaylaştırılması sonucunda finansal sistemdeki kırılganlık daha da arttırmıştır. Nitekim Güneydoğu Asya ve Rusya Krizleri ile sarsılmaya başlayan Türkiye ekonomisinde ilk çöküş, bankacılık sektöründe başlamış ve 1998-2002 yılları arasında, birçok banka krizlerden etkilenmiş ve TMSF'na devredilmiştir (Yıldırım,2010:5).

Ekonomide yaşanan yapısal sorunlar bankacılık sektörünü hem iç hem dış şoklara karşı duyarlı hale getirmiş ve finansal kırılganlığı artırmıştır. Bankacılık sektörü, 1994 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz sonucunda önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum neticesinde, üç banka tasfiye sürecine alınmıştır. 1994 ekonomik kriz sonrası bankacılık sektörüne karşı azalan güveni tekrar sağlamak amacıyla, tasarruf mevduatları %100 devlet garantisi altına alınmıştır. Bu durum başta bankacılık olmak üzere tüm ekonomiye zarar vermiş, bir yandan haksız rekabete yol açarken, diğer yandan bankaların riskli alanlara yönelmesini teşvik etmiş, sistemin etkinliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum bankacılık sektöründe piyasa disiplininin sağlanmasında önemli bir engel teşkil etmiştir (Erçel,2000:75). Bunun yanında bankacılık sisteminde ahlaki riziko (moral hazard) artmış ve yatırımcıların risk/getiri bilinci çerçevesinde yatırım yapmalarını engellemiştir (Gümüşdiş,2001:19). Bankalar, mevduata yüksek oranlı faizler vermesi kredi faiz oranlarına yansımış bu durum sonrasında reel sektörün kullandığı kredinin maliyeti artmıştır. 1 Haziran 2000 tarih ve 24066 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primler Hakkında Karar ile mevduatlar % 100 devlet garantisinden çıkarılmıştır (Çankaya ve Öz,2001:19-29). 1 Ocak 2000 tarihine kadar uygulanmak üzere mevduatın 100 milyar TL’na, 1 Ocak 2001 tarihinden itibaren uygulanmak üzere 50 milyar TL’na kadar olan kısmı sigorta kapsamına alınmıştır. 1994 krizinin olumsuz etkileri kısa sürede atlatılmaya çalışılmış fakat daha sonraki dönemde Uzakdoğu ve Rusya krizleri ile 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri nedeniyle Türkiye ekonomisindeki ciddi daralma, bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Söz konusu olaylardan sonra sektörde yer alan bankalar yüksek riskli bir ortamda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

4.1.6. 5 Nisan 1994 Kararları ve Alınan Önlemler Paketi

Türkiye ekonomisinde, 1980’li yıllardan itibaren kamu sektöründe borçlanma miktarında sürekli artış görülmüştür. Kamu borçlarında görülen açıklar iç borçlanma faizlerinin arttırılmasına neden olmuş ve 1989’da 42 trilyon olan iç borç miktarı, 1994

yılına gelindiğinde 400 trilyona ulaşmıştır. Kamu kesiminin borçlanma gereği, özellikle personel harcamaları ve KİT borçlanma gereğindeki artış nedeniyle yükselmiştir. Borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı 1989'da %5,2 iken, 1990'da %10,2, 1991'de %14,5, 1992'de %14,9 ve 1993'de %16,3'e çıkmıştır(Alkinoğlu,1999:313).

1994 yılına bakıldığında Türkiye ekonomisinde borçlanma miktarında önemli artışlar olmuştur. Türkiye, İlk defa dış borç ödemek için, içeride daha fazla borçlanmaya gitmiştir. Bir yıl içerisinde dış borçlar iç borç halini almış, dış borç ödemesi yapılırken iç borçlar ise sürekli büyümüştür. 1994 yılı içerisinde bir taraftan dövizin artmasını önlemek diğer taraftan da bütçe açığını gidermek için yoğun bir iç borçlanma politikası izlenmiş, 1995 yılında 241,5 trilyonluk iç borç faizi ödemesi zorunluluğu doğmuştur. Toplam iç borç ise 656 trilyona ulaşmış, bir yılda iç borçların GSMH'ya oranı %18'e çıkmıştır. İç piyasadaki faiz oranlarının hızlı yükselişi bu kez de yurt dışından spekülasyon amaçlı sıcak paranın ülkeye akmasına sebep olmuştur. TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması, ihracatı azaltırken, ithalatı arttırmıştır. Bunun sonucunda 1993 yılında dış ticaret açığı 14 milyar \$'a ve cari işlemler açığı da 6,3 milyar \$'a yükselmiştir. Kamunun sadece iç borç ve faiz ödemeleri 1993 yılı sonlarında Cumhuriyet tarihinde ilk defa vergi gelirlerinin üzerine çıkmıştır(Karluk,1999:409).

Ekonomideki bu sıkıntıların aşılması için yeni istikrar tedbirlerin almasına neden olmuş ve nihayet 5 Nisan İstikrar paketi ile çözüm aramaya çalışılmıştır. 5 Nisan Kararları' nın amaçlarını; Mali Piyasalarda istikrarı sağlamak, Kamu kesimi gelir-gider dengesini kurmak, Piyasaya istikrar kazandırmak için fiyat ayarlaması yapmak, Ödemeler bilançosu açıklarını daraltmak,Döviz piyasasında arz- talep dengesini kurmak ve döviz kurunu istikrara kavuşturmak, KİT'leri özelleştirmek şeklinde sıralanabilir (Gündüz,1999:281).

5 Nisan Kararları' nın alınmasında temel etkenlerden olan kamu borçlarının azaltılması için kamu gelirlerini arttırıcı politikaların yanında kamu harcamalarının da kısılmasına

yönelik önlemler alınmıştır. Devletin gelir arttırıcı yöntemlerinden bazıları: (Eroğlu ve Albeni,2002:182-183).

- “Vergi denetimleri hızlandırılıp yaygınlaştırılarak vergi ödemeyen kesimlerin bu alışkanlıklarına son verilecektir.
- KİT mal ve hizmet fiyatları piyasa şartları ve döviz fiyatları dikkate alınarak yeniden belirlenmiştir.
- Bütçe açıklarının süratle kapatılması için akaryakıt tüketim vergisinden bütçeye aktarılan kısım %50’den %70’e yükseltilmiştir.
- KİT’lerin Hazine’ ye olan borçlarını süratle ödemeleri için gerekli düzenlemeler yapılacak, ayrıca kamu kuruluşlarının paralarını Merkez Bankası ya da Ziraat Bankası’ nda değerlendirmeleri sağlanacaktır.
- Hazineye ait taşınmazların satış işlemleri süratle yapılacak, kamunun elindeki sosyal tesis, kamp, lojmanların kira bedelleri rayiç seviyelerine çıkarılacak, gelirler bütçeye aktarılacaktır.

Harcama kısıtıcı önlemler ise şu şekilde özetlenebilir:

- 1994 yılı memur maaş artışları mevcut bütçe ödenekleri ile sınırlı tutulacak, KİT’lerdeki sözleşmeli personelin ücretleri eş değer statüdeki memur maaşlarından daha yüksek olduğu için zaman içerisinde bu dengesizlik giderilecektir.
- Kamudaki personel alımı dondurulacak ve İşçilerin fazla mesai ücretleri ile ilgili mevcut ödenekte %50 kısıtlama yoluna gidilecektir.
- Kuruluşların taşıt, lojman, sosyal tesis ve hizmet binası yatırımları durdurulmuştur. Kamuda taşıt alımı sınırlandırılmıştır. Mevcut taşıtların bir kısmı satılacak ya da trafikten çekilecektir.

Sonuç olarak, bütün ekonomik birimlerin hesaplarını ileriye dönük yapmaları, enflasyon hedeflemesinde toplumun güveninin kazanılması başarının temel şartı olarak benimsenmiştir. Ayrıca, ekonomik kalkınmanın sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesi, istikrar programının yanı sıra yapısal düzenlemeleri de gerekli kılmaktadır. Yapısal düzenlemelere ilişkin kararlar ise özelleştirme, kamu iktisadi

teşebbüslerine ilişkin düzenlemeler, kamu sektöründe istihdamın rasyonalizasyonu, yerel yönetimlerin idari ve mali düzenlemeleri, sosyal güvenlik kuruluşları reformu şeklindedir. 5 Nisan kararlarının tam olarak hedefine ulaştığını söylemek güçtür ama kısmen de olsa hedeflerine ulaştığı söylenebilir. Ek vergiler ve kamu harcamalarının kısılması sonucunda 1994 konsolide bütçe gelirleri % 110,3 artarken giderleri ise % 84 oranında artmıştır. 1993 yılında %6,7 olan bütçe açığının GSMH'ya oranı, 1994'te %3,9'a düşürülmüştür. Ülkenin 1994 yılında iç borç stoğu, 1993' e göre %123,8 oranında artarak 799,3 trilyon TL, dış borç stoğu ise %2,7 azalarak 65,6 milyar \$ olmuştur. İhracat ise 1994 yılında 1993' e göre %18 oranında artarken, ithalat ise %20,9 oranında azalmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 1993' te %52,1 iken 1994' te %77,8' e çıkmış, bu gelişmeye paralel olarak cari işlemler dengesi 2,6 milyar \$ fazla vermiştir(Karluk,1999:417-418).

4.2. TÜRKİYE'DE YAŞANAN KASIM 2000 ve ŞUBAT 2001 FİNANSAL KRİZLERİNİN NEDENLERİ ve GELİŞİMİ

Türkiye ekonomisinde, iki önemli finansal kriz; Kasım 2000 ile Şubat 2001 krizini yaşamış ve ekonomide farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ikiz kriz hem finansal sektör hem de bankacılık sektörü üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. 2000 yılı istikrar programına girilmeden önce, krizlere neden olan etkenlerin birçoğu söz konusuydu. Ekonomideki sorunlarının varlığından dolayı, ekonomik istikrar programına uygulanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Başka bir ifadeyle, gelecekte krize yol açabilecek sorunların çözümü ve dolayısıyla gelecekte kriz çıkmasının önlenmesi amacıyla bu istikrar programı başlatılmıştı (Eren ve Süslü,2001:7-18). Fakat istikrar programı da beraberindebaşka sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Şimdi krize neden olan faktörlere kısaca değinilecektir.

4.2.1. Makroekonomik Temeller İle İlgili Sorunlar

Türkiye'de yaşanan finansal krizlerin en önemli sebeplerinden birisi makroekonomik temellerdeki kronik sorunların varlığıdır. Krize neden olan makroekonomik sorunlar; kamu sektöründe sürekli olarak açık verilmesi, bu açıkların

parasallaşma veya borçlanma yoluyla kapatılması, kronik enflasyon ve yüksek iç ve dış borçlar şeklinde özetlenebilir (Bastı, 2006:123).

Türkiye’de, 1989 yılında, ihracat teşvikli döviz girdisi sağlama politikasından vazgeçilmiş ve dünya finans piyasalarından borçlanılmaya karar verilmiştir. Bu amaçla sermaye hareketleri serbestleştirilmiş ve konvertibiliteye geçilmiştir. Fakat sermaye hareketlerinin ekonomideki temel dengeler kurulmadan (istikrar sağlanmadan, kamu açıkları disiplin altına alınmadan) serbestleştirilmesi nedeniyle, uluslararası spekülative sermaye hareketleri, Türkiye ekonomisinde ilave sorunlara yol açmıştır. Ayrıca, yurtdışından borçlanma olanağı yapısal sorunların ertelenmesini ve mevcut sürdürülemez durumun bir süre daha devam ettirilmesini sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, ekonomik istikrarın, bütçe disiplininin sağlanması ve diğer yapısal sorunların çözülmesi yerine, bütçe ve diğer kamu açıkları gittikçe artan oranda uluslararası piyasalardan borçlanılarak kapatılmıştır. Bu politika nedeniyle önce borçların maliyeti artmış, sonra da borç dinamiği (borçların artış hızı) hızlanmıştır. Söz konusu gelişmeler sonucunda ekonomi bir borçlanma kısır döngüsü içine sürüklenmiş ve ekonominin kırılganlığı artmıştır (Berksoy,2002:83).

1997 yılında, Türkiye ekonomisinde, İç ve dış borç miktarının artması nedeniyle, ekonomide sorunlar yaratmaya başlamıştır. Buna ilaveten, Asya ve Rusya krizlerinin yabancı yatırımcıların risk algılamasını artması da, dış borçlanmada ilave sorunlar yaratmıştır. 1999 yılına gelindiğinde ise, kamu finansman açığı ve borçlanması sürdürülemez boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, 1999 yılı sonunda KİT ler dışında kalan kamu kesiminin nominal faiz ödemeleri GSMH nın %15 ini geçmiştir (Celasun,2001:11).

4.2.2. Kur Çıpası(Yarı Sabit Kur) Uygulamasının Getirdiği Sorunlar

Ekonomilerde kur çıpası uygulamasıda krizlerin bir diğer nedenidir. Nitekim2000 yılı programı sırasında TL nin önemli ölçüde değerlenmesi de, kriz riskini artmıştır. TL nin değerlenmesi,programla birlikte iç borçların bir kısmı dış borçlarla ikame edilmesi sürecinde ortaya çıkmıştır. Hem borç ikamesi nedeniyle iç borçlanma ihtiyacının

azalması, hem de programdan dolayı oluşan olumlu hava faizlerin aniden çok fazla düşmesine yol açmıştır. Faizlerin düşmesi portföy yatırımlarının realize edilerek tüketime yönlendirilmesine sebep olmuştur. Bunun yanında faizlerin düşmesi, tüketici kredilerinin artmasına ve bu yolla sağlanan kaynakların da tüketim amaçlı kullanılmasına neden olmuştur. Tüketim artışı, enerji fiyatlarının yükselmesi, programın gelirler politikasının uygulanamaması ve hedeflerin üzerinde kira artışları meydana gelmesi enflasyonun hedeflendiği oranda düşmemesine neden olmuştur. Kur çıpası nedeniyle, döviz kuru sepetinin ise, 2000 yılı boyunca yalnızca %20 artmasına izin verilmiştir. Enflasyon artışına göre kur artışı çok düşük kaldığı için TL reel olarak değerlendirilmiştir (Keyder,2001:38). TL nin kur çıpası karşısında değerlendirilmesi iki yolla kriz riskini artırmıştır. Birincisi, diğer gelişmelerle birlikte, TL nin değerlendirilmesi beklentileri negatife dönüştürmüştür. İkincisi, TL nin değerlendirilmesi, dış ticaret dengesinin bozulması ve cari açığın artması sürecini etkileyerek, kriz riskini artırmıştır. Sonuç olarak, 2000 yılı boyunca TL nin reel olarak değerlendirilmesi krizin nedenlerinden birisi olarak görülmüştür.

4.2.3. Cari Açığın Kritik Kabul Edilen Seviyeleri Aşması

Finansal krizlerin yaşanmasının bir diğer nedeni ise cari açığın kritik değeri aşmasıdır. İstikrar Program uygulaması sırasında TL nin aşırı değerlendirilmesi ve artan tüketim talebinin bir kısmının ithal mallara yönelmesi nedeniyle, ithalatta büyük bir artış meydana gelmiştir. İç talebin canlanması ve TL nin değerlendirilmesi sonucunda, ihracat artış hızı ise yavaşlamıştır (Keyder,2001:38).

2000 yılı boyunca ithalat %34 artarken, ihracat artışı %4,5 te kalmıştır. İthalat ile ihracattaki bu gelişmeler neticesinde, 2000 yılının ikinci çeyreğinden itibaren dış ticaret açığı ve cari açık artmaya başlamıştır. Ağustos ayından itibaren beklentilerin negatife dönüşmesi ve kriz riskinin artmasında cari açık artışı etkili olmuştur. Yılsonunda cari işlemler açığı GSMH nin %5 i seviyesine (9,8 milyar dolar) ulaşmıştır. Bu oran kriz için kritik kabul edilen seviyenin oldukça üzerinde olduğu görülmüştür (Uygur,2001:14).

4.2.4. Finansal Kesimindeki Bankacılık Sisteminin Sorunları

Türkiye de, bankacılık sektörünün en önemli sorunlarından birigenelde özsermaye yetersizliğidir. Genellikle, Öz sermayenin toplam yükümlülüğe oranı özel bankalarda %8-10 iken, kamu bankalarında %5-6 düzeyindedir. Kasım 2000 sonu itibariyle, bankaların konsolide bilanço büyüklüğü 140 milyar dolar iken, toplam sermayeleri 11-12 milyar dolar civarında bulunmaktadır. Kayıtdışı ekonomi de dikkate alındığında GSYİH 300 milyar dolar olarak kabul edilirse, 140 milyar dolarlık bilanço büyüklüğünün GSYİH ya oranı %50 nin altında bir rakam vermektedir. Bu da, Türkiye de finansal sektörün sığ olduğunu gösterirken bu oran gelişmiş ülkelerde %100 ün çok üzerinde olduğu görülmüştür (Keyder, 2001:38).

1990'lı yıllarda banka kurmanın aşırı derecede kolaylaştırılması sonucunda, bankalar hızla çoğalmış ve Kasım2000 krizi öncesinde banka sayısı 80 i bulmuştur. Bunların önemli bir kısmı küçük, sermayesi yetersiz ve kurucusunun iştirak veya üretimini finanse etmek amacıyla kurulmuş bankalardır. Sınırsız mevduat güvencesi sayesinde risk unsuru ortadan kalktığından, sağlıksız olmalarına karşın, bu bankalar piyasanın üzerinde faiz vererek mevduat ve repo toplayabilmiştir. Kasım 2000 krizi öncesinde de, bu bankaların bazıları sermayelerinin kat kat üzerinde DİBS taşıyolardı. Örneğin, TMSF na devri öncesinde 300 milyon dolar sermayesi olan Demirbank ın portföyünde 4 – 5 milyar dolar değerinde DİBS bulunmaktaydı. Program nedeniyle, 2000 yılında, iç borçlanmada ortalama vade 15 aya çıkmıştır. Ancak, küçük bankalar portföyündeki görece uzun vadeli enstrümanları repo, gecelik borçlanma ve kısa vadeli mevduat gibi kaynaklarla veya dış borçla fonlamaya devam etmişlerdir. Sonuçta, vade uyumsuzluğu nedeniyle, özellikle zayıf bankalar aşırı derecede faiz riski taşıyor hale gelmişlerdir (Keyder, 2001:39).

4.2.5. Politik İstikrarsızlık

Finansal krizlerin ortaya çıkmasındaki en önemli sorunlardan bir diğeri politik istikrarsızlıktır. Siyasi istikrarın yoksun olduğu ülkelerde genellikle finansal krizlere zemin hazırlamıştır. Şubat 2001 finansal krizinin sebeplerinden birisi politik

istirarsızlık sorunudur. 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programının uygulanması sırasında bir koalisyon hükümetinin iş başında olması politik istikrarsızlık unsuru olmuştur. Koalisyon hükümetinin görevde olması nedeniyle, piyasalarda, çıkacak bir anlaşmazlıkla hükümetin dağılabileceği, dolayısıyla programın yarım kalabileceği hep ihtimal dâhilinde görülmüştür. Program uygulaması sırasında da, koalisyon ortakları arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle sık sık gerginlik ve uyumsuzluk yaşanmıştır. Özelleştirme konusunda hedefler konmuş olmasına rağmen, Türk Telekom, Türk Hava Yolları gibi kamu kuruluşları özelleştirilememiştir. Bakanlıkların farklı partilerde olması da ilave uyumsuzluğa yol açmıştır. Örneğin, Maliye Bakanlığı tasarruf tedbirlerini hayata geçirmeye çalışırken, diğer bakanlıklar bütçelerinin artırılması konusunda ısrarcı olmuşlardır. Koalisyon ortağı partiler arasındaki anlaşmazlıklara ek olarak, Hükümet ile Cumhurbaşkanlığı arasında da sert tartışmalar yaşanmıştır. Nitekim 2001 Şubat Krizi ni Hükümet ile Cumhurbaşkanlığı arasındaki tartışma tetiklemiştir. Bütün bu sorunlar nedeniyle, programın sonuna kadar sürdürülemeyeceği hep göz önünde bulundurulmuştur. Sonuç olarak, politik istikrarsızlık da 2001 yılı başında yaşanan finansal krizlerin sebepleri arasındadır(Bastı,2006:127). Şimdi bu kriz faktörlerine değinildikten sonra Kasım 2000 ile Şubat 2001 krizi daha ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

4.3. KASIM 2000 KRİZİ Ve BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

4.3.1. 1999 Yılıının Birinci Döneminin Ekonomik Durumu

1990'lı yıllarda, ortalama büyüme hızı düşük olmasına rağmen belirli dönemlerde yüksek büyüme hızları yakalanmış, girişimcilik ve profesyonel insan gücü kapasiteleri genişletilmiştir. Fakat bu gelişmelere rağmen ülke kaynakları verimli kullanılamamıştır. Bunun en büyük nedeni ise kronikleşen enflasyondur. Enflasyondan rant elde eden kesim için artık reel yatırımlar önemini yitirmiş ve üretim yerini tüketime bırakmıştır. Bununla birlikte kamu finansman açıkları ve kurumsal reformların ertelenmesi de bu nedenlerin arasındadır. 1990'lı yıllarda tüketim harcamaları ithalat talebini arttırırken, yatırımlar ihracatı ve teknolojik gücümüzü

artırıcı projelere yönlendirilememiştir. İktisadi büyüme, kısa vadeli sermaye hareketlerine aşırı bağımlı hale gelmiş, üretimin sektörel yapısı da bu eğilimlerden etkilenecek bu yönde gelişme arz etmiştir(Celasun,2001:49).

Türkiye’de 1999 yılında aşırı derecede büyüyen kamu açıkları ve borç düzeyi artık uygulanan politikaların artık sürdürülemeyeceğini ortaya koymuştur. Yüksek enflasyonla yaşama, sıcak para girişleri, dışarıdan içeriye göre nispeten daha düşük faizle kaynak bulup, bulunan bu kaynağı içerideki daha yüksek faizli devlet tahviline yatırarak rant elde etme süreci had safhaya ulaşmıştır. Türkiye’nin 1999 yılının sonuna doğru ekonomik açıdan ne derecede karamsar bir görünüm içerisinde olduğu ekonomik göstergelerden anlaşılabilir.Göstergelere bakıldığında Ekonomik büyüme % - 6.1 olmuş, yani ekonomi yüzde 6.1 oranında küçülmüş, enflasyon (TEFE) % 70'e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş, Hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı % 106'ya ulaşmıştır. Yaklaşık 30 yıldır iki haneli yüksek enflasyon yaşayan Türkiye'nin bu yapısı artık sürdürülemez bir noktaya yönelmiştir. Bundan sonraki yıllarda hiper enflasyona geçiş aşaması olarak görünmeye başlamıştır (Eğilmez,2003:1-2). 1999 sonunda toplam borç stoku GSYİH’nın %60’ına ulaşmış ve bunun üçte ikisi iç borçtan oluşmuştur. Kamunun net faiz ödemelerinin GSYİH’ya oranı %22; faiz dışı bütçe açığının GSYİH’ya oranı ise %2 civarında olmuş ve nominal faiz oranları enflasyonun yaklaşık 30 puan üstünde gerçekleşmiştir. Enflasyonist beklentileri ile nominal faiz oranlarını aşağıya çekilmeden, kamu maliyesinde denge sağlanması mümkün olamamıştır.

Denetimden yoksun olan bankacılık sektörünün mevduatları hazine garantisiyle sigorta altına alınmasına rağmen, bankalar kırılgan bir yapıya sahipti. Yüksek enflasyon ve yüksek risk primlerinin yarattığı yüksek reel faiz ortamında, bankalar karlarının büyük bir kısmını hazine kağıtlarından sağlıyorlardı. Bu durum ise bankacılık sektörünün işine yaramış ve bağımlılık yaratmıştır. 1999 yılında yeni çıkarılan hazine kağıtlarının miktarı, bankacılık sektörünün özel sektöre açtığı kredi toplamının neredeyse iki katı kadardı ve kamunun iç-borç faiz ödemelerinin GSYİH’ya

oranı %15'i geçmemiştir. Böyle bir süreçte bankalar, aktiflerindeki hazine kağıtlarını finanse edebilmek için büyük açık pozisyonlar oluşturmuşlardır. Bu açık pozisyonlar, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde çok önemli bir paya sahip olmuştur(Akyüz ve Boratav,2002:25).

4.3.2. 1999 Yılıının İkinci Yarısında Uygulamaya Konan İstikrar Programı

1999 yılının Ağustos ayının ortasında, ülkeyi sarsan deprem felaketi toplum kesimleri arasında dayanışmayı güçlendirmişti. Fakat bu deprem, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartları daha da ağırlaştırmış pek çok ülke ve uluslararası kuruluş Türkiye'ye yardımcı olmaya çalışmıştı. Türkiye'de Siyasi alanda yapılan ilerlemelerin sonuç verebilmesi için ekonomik istikrar önkoşullardan birisi olmuştur. Bu gelişmeler ışığında ekonomik istikrarın kalıcı bir biçimde tesis için gerekli moral sağlanmaya çalışılmıştır. IMF'nin de destekleyeceği bir istikrar programı hem dış itibarı sağlayacak hem de istikrarın tesisini çabuklaştıracaktır. Siyasi alanda yapılan bu ilerlemenin yanı sıra Türkiye ekonomik anlamda pek ilerleme sağlayamadı. Enflasyonist ortam nedeniyle oluşan belirsizlik faizlerin de yükselmesine neden olmuş, aynı zamanda ülke sürdürülemez bir borç yükünün altına girmiştir (Derviş,2002:9).

IMF, Türkiye ile istikrar programını destekleme kararı almadan önce Türkiye'den bir dizi ön tedbirlerin alınmasını şart koşmuştur. Bu bağlamda, yeni bir *Bankalar Kanunu* hazırlanmış ve bu kanun, 1999 yılının Haziran ayında TBMM'de kabul edilmiştir. Türkiye 2000 yılında IMF ve Dünya Bankasının desteğini alarak üç haneli rakamlara ulaşan enflasyonu düşürmek için bir dezenflasyon programını uygulamaya koymuştur. 1999 yılının Aralık ayında IMF'ye verilen niyet mektubunda 2000 enflasyonu düşürme programının genel çerçevesi; a) Faiz dışı bütçe dengesinin fazla vermesi, b) Döviz kuru ve para politikalarının yeniden belirlenmesi,c) Sosyal güvenlik, özelleştirme, vergi ve tarım konularında yapısal reformların gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir (Güloğlu, 2001:524).

1999'da uygulamaya konulan programla, 2001'de bant sistemine geçilerek kur çıpasının terk ediliş stratejisinin önceden açıklanmış olması, programın güçlü

yanlarından biri olarak kabul edilmiştir. İstikrar programı, Para Kurulu-Benzeri bir mekanizma içermiş ve Merkez Bankasının net iç varlıklarına sınırlama getirilmiştir. Net iç varlıklar sınırı 1.2 katrilyon olarak belirlenmiş ve net iç varlıkların döviz girişi oranında artırılması kararlaştırılmıştır. Böylelikle Merkez Bankasının para basımı sınırlandırılmış ve bankanın *Para Kurulu* (currency board) gibi çalışması hedeflenmiştir. Aslında Para Kurulu sisteminin özünde, para politikasıyla ilgili işlemlerin para kurulu ve Merkez Bankası arasında paylaştırılması vardır. Para arzı, Para Kurulunca ve diğer işlemler de Merkez Bankası tarafından yapılması gerekirken Türkiye’de böyle bir ayırma gidilmemiştir. Döviz girişine bağlı olarak iç borçlanmanın azaltılması ve piyasaya TL sunulmasıyla likiditenin artırılmasına ve faiz oranlarının düşürülmesine karar verilmiştir. Ayrıca net uluslararası rezervler için hedef taban getirilerek, Merkez Bankası döviz rezervlerini belirli bir seviyenin üstünde tutacak otomatik bir mekanizma geliştirilmek istenmiştir (Al, 2001: 87-88).

Uygulamayakonulan İstikrar programının asıl amacı, Türkiye’nin yabancı piyasalardaki kredibilitesini arttırmak ve bunun sonucu olarak iç borcu dış borca çevirebilmektir. Bununla birlikte faiz ve enflasyon oranlarını düşürmek ve borçlanmanın yarattığı mali baskıyı ortadan kaldırmak için kaynak bulmak da amaçlanmıştır (Bağlı,2002:54).

Programın son aşamasında yapısal reformlar ve özelleştirme programları yer almıştır. 2000 yılında 5 milyar doları Telekom’dan olmak üzere 7.6 milyar dolar ve 2001 yılında 6 milyar dolarlık özelleştirme yapılması planlanmış, ancak siyasi nedenler ve uluslararası piyasalardan beklenen talebin gelmemesi nedeni ile büyük özelleştirmeler(THY, Türk Telekom vd.) yapılamamıştır. Tarım ve sosyal güvenlik alanlarında da kayda değer ilerleme sağlanamamıştır (Güloğlu,2001:525).

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisine bakıldığında, 1999 yılında, enflasyon (TÜFE) % 65’e, büyüme oranı % -6’ya, iç borç stokunun GSMH’ya oranı % 29 ‘a, cari işlemler açığı ise 1.36 milyar dolara (GSMH’nın yaklaşık % 0.7’sine) ulaşmıştır (Eğilmez,2003:3).

4.3.3. İstikrar Programının Zayıf Tarafları ve Krize Doğru Yaşanan Süreç

Türkiye ekonomisinde programda ortaya konulan hedeflerde başarılı olunamamıştır. TÜFE cinsinden yıllık enflasyon, Şubat 2000'den itibaren yavaşta olsa düşmeye başlamış ve 2000 yılı sonu itibariyle gerçekleşen yıllık enflasyon, programda öngörülen hedef oranının yaklaşık 15 puan üstünde kalmıştır. Programın kur hedefi %20 civarında olmuş ve yıl boyunca doların Euro'ya karşı değer kazanmasının da etkisiyle hedef tutturulmuştur. Fakat TEFE cinsinden 2000 yılı enflasyon oranı %39 olarak gerçekleşmiş ve bunun sonucunda 2000 yılında TL'nin önemli ölçüde reel değer kazanmasına yani aşırı değerlenmesine yol açmıştır(Özilhan,2001:525).

Gelişmekte olan diğer ülkelerde uygulanan kur çıpası temeline dayanan istikrar programlarına bakıldığında Türkiye'de uygulanan programın enflasyon hedefi uygun görülmekteydi. Fakat uzun yıllar boyunca yüksek enflasyonla yaşamaya alışıldığı için enflasyonist beklentileri kırmak oldukça zorlaşmıştır. 2000 yılı süresince özellikle kiralar hedeflenen enflasyon oranının bir hayli üstünde artış göstermiştir. Faiz oranları 2000 yılında oldukça dalgalı seyretmiş fakat buna rağmen beklenenden çok daha hızlı düşmüştür. Üç aylık hazine bonolarının 1999 yılında ortalama yıllık bileşik faiz %100'ün biraz üzerinde iken, Ocak- Kasım 2000 arasında %38 olarak gerçekleşti. Faiz oranlarındaki hızlı düşüş özellikle yılın son üççeyreğinde bütçeyi rahatlatmış ve iç borç stokunun yavaş artmasında önemli bir rol oynamıştır. Faizlerdeki düşüşün en önemli sebebi döviz kurunun çığırına bağlanmasıyla düşük faizle yapılan dış borçlanmanın artmasıdır. Bununla birlikte faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'nin %2,2'sinden %6'sına çıkması da faizlerdeki düşüşte önemli rol oynamıştır (Akyüz ve Boratav,2002:27-28).

Faizlerdeki hızlı düşüş tüketici kredilerinde patlamaya sebep olmuş ve bunun sonucunda dayanıklı tüketim ve yatırım mallarıyla otomobil satışları artmıştır. Aralık 1999 sonunda yaklaşık 100 trilyon lira olan tüketici kredileri, 2000 Ekim ayı sonunda 4 katrilyon 504 trilyon liraya ulaşmıştır. Bir araştırmaya göre, 2000 yılında yerli otomobil satışlarında % 49,2 ve dayanıklı tüketim malı satışlarında %38,1'lık artış kaydedilmiştir (Güloğlu,2001:525).

4.3.4. Kasım 2000 Krizi, Gelişimi ve Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde, finansal kriz öncesinde göze çarpan önemli bir gelişme, özel yabancı fon girişindeki hızlı artıştır ve bunun çoğunluğu borçlanma şeklinde olmaktadır. Bilindiği gibi, Türkiye’ye 2000 yılındaki hızlı dış kaynak girişinin hemen tümü borçlanma şeklinde olmuş ve krize neden olmuştur. Diğer yandan, Reel kur değerlenmesi, cari açık artışı ve özellikle bankacılık sektörü açık pozisyonunun rekor düzeylere çıkması yurtdışında programla ilgili olumsuz değerlendirmeler yapılmasına yol açmıştır. Bu bağlama iktisatçı Rudiger Dornbusch, eylül ayında katıldığı bazı toplantılarda “Türkiye’de taşıyularlanmaya başladı” şeklinde görüş belirtmiş ve bunun üzerine Eylül ayından itibaren Türkiye’den yabancı sermaye çıkışları başlamıştır. Böylece faiz oranlarının volatilitesi yükselmeye başlamıştır (Uygur, 2001:40).

Kasım 2000 krizinin nedenlerine bakıldığında, likidite sıkışıklığı ve bankacılık sektöründeki aksaklıklar krizin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Likitide sıkışıklığı özellikle de reel üretim miktarı üzerinde büyük etkiler meydana getirmektedir. Güçlü finansal sektörlere sahip olgunlaşmış ekonomiler bu tip krizlerle daha kolay başa çıkarken, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde reel üretim miktarında büyük çökmelere neden olabilmektedir. Kasım 2000 krizinin derinleşmesini IMF ‘in 7.5 milyar dolar tutarında ek kredi vermesi ve halkın herşeye rağmen TL’den dövize geçmesi önlememiştir. Kasım krizinden sonra, IMF’in de uyarılarına rağmen kur çıpasına devam edilmiş ve IMF kredisi ek rezerv kolaylığı şeklinde verildiğinden vadesi çok kısa ve maliyeti yüksek olmuştur. Böylece kur çıpası yüksek bir maliyet ödenerek savunulmuştur (Güloğlu,2001: 527).

Türkiye ekonomisi,2000 yılında, programın açıklanması ve İMF ile Stand-By anlaşmasının imzalanmasıyla genel olarak olumlu bir havaya girmişti. Krizden önceki durumu Ekim ayı sonu itibariyle Türkiye ekonomisinin genel durumuna bakıldığında; Enflasyon oranı %70 seviyelerinden %40'lara kadar gerilemişti. Fakat faiz oranlarındaki düşüş tüketime dönük kredilere olan talebi artırmış ve dolayısıyla talep yönünde genişlemeye sebep olarak ekonomideki talebi canlı tutması enflasyonun daha

da aşığı çekilmesine engel olmuştur. Ekonomide tüketim talebindeki artışlarla birlikte bir canlanma meydana gelmiş, büyüme oranı % 6,5- 7 düzeyine ulaşmış ve 1999 yılındaki negatif büyüme rakamlarını telafi eder niteliğe kavuşmuştur. Bütçe gelirleri faiz giderlerini karşılar düzeye gelmiş hatta fazla vermeye başlamış ve bütçe açıklarından kaynaklanan enflasyonist baskı ortadan kalkma eğilimi içerisine girmiştir. Özelleştirme çalışmaları yetersiz olmasına rağmen özelleştirme gelirleri son 15 yılın toplamından daha fazla olmuştur. Ekonomik yapıdaki bozukluklar giderilmeye başlanılmış, bankacılık kesiminde reform çalışmaları başlamış, tarım kesimine yönelik çalışmalarda ise önemli gelişmeler elde edilmiştir(Eroğlu ve Albeni,2002:205).

Programın yürürlüğe konması ve kredi girişinin başlaması ile birlikte iç borçlanmada faiz bandı, %32-36 seviyelerine kadar düşürülmüştür. Düşen faiz oranları tüketim amaçlı kredilerde artışlara sebep olmuştur (Alkan,2003:163).

Sonuç olarak, Olumlu gelişmelerin yanında olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. 2000 yılı Temmuz- Ocak döneminde ihracat %5 oranında artarak 15.790 milyon \$' a ulaşmış, ithalat ise %35.3 oranında artarak 29.800 milyon \$ olmuştur. 1999 yılı aynı dönemde 6.987 milyon \$ olan dış ticaret açığı, 2000 yılında %100.5 artarak 14.010 milyon \$' a yükselmiştir. Aynı dönemlerde ihracatın ithalatı karşılama oranı 1999'da %63,8 iken, 2000 yılında %53' e gerilediği görülmüştür(Eroğlu ve Albeni,2002:205).

4.3.5. Kasım Krizinin Öncü Göstergeleri

Bankacılık sektöründe ortaya çıkacak likidite sıkışıklığı krize neden olur ve bankalardan bir diğer bankaya bulaşma riski söz konusu olur. Çünkü bankacılık sektörü ekonomik canlanmayı sağlayan kilit sektörlerden olmasından dolayı bankalardan para çekişlerinin artması, bankacılık sistemini olumsuz etkileyecek ve sistemin işleyişine duyulan güven azaltacaktır. Böyle bir durumda bankacılık sektöründe yaşanan panik; finansal aracılığın maliyetini artırır ve kredi elde edilmesinin pahalılaşmasına yol açar. Maliyetin yükselmesi kredi talebini azaltır ve ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına neden olur. Dolayısıyla şiddetli bir bankacılık

krizi, bir ekonomide ciddi bir durgunluk dönemine girilmesine neden olacaktır (Başoğlu, 2001: 3).

Türkiye ekonomisinde, 2000 yılının kasım ayında yaşanan krizi tetikleyen temel unsurlar; bankacılık sektöründe yaşanan finansal kriz, ödemeler bilançosu açıklarının hızla artması, yapısal reformların amacına ulaşamaması ve deprem felaketlerinin ekonomi üzerinde oluşturduğu yük olarak sıralanabilir. Kasım 2000 krizi, temelde bankacılık krizinin neden olduğu bir kriz özelliği taşımaktadır. Teorik olarak bankacılık krizi “bir ya da daha fazla bankaya güvenin sarsılması, bankaların birdenbire mevduatlarını geri çekmek için hücum etmesi durumu” olarak tanımlanabilir. Genellikle bankacılık krizlerinin piyasa, likidite, kredi riskleri ve bulaşma etkisiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Piyasa riski, bankaların elinde olmayan ve piyasa koşullarındaki değişikliklerin neden olduğu risklerden meydana gelir. Bu risk genellikle faiz oranlarındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Kredi riski, borçluların borçlarını ödeyememeleri ya da ödemek istememeleri halinde ortaya çıkar. Likidite riski ise mevduat sahiplerinin yüksek miktardaki mevduatlarını çekmeleri ya da bankanın bu çekilişleri karşılayacak ölçüde likiditeye sahip olmaması halinde ortaya çıkar (Başoğlu, 2001: 2).

Gelişmekte olan ülkelerde son dönemdeki finansal krizler öncesinde göze çarpan önemli bir gelişme, özel yabancı fon girişindeki hızlı artıştır ve bunun çoğunluğu borçlanma şeklinde olmaktadır. Türkiye’ye 2000 yılındaki hızlı dış kaynak girişinin hemen tümü borçlanma şeklinde olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin hızla borçlanması genellikle (a) finansal serbestleşme programı sonrasında veya (b) nominal döviz kurunun belli bir kurala, bir çizelgeye göre belirlenmesi sonrasında olmaktadır. Yabancı para girişi, Türkiye’de olduğu gibi sterilize edilmemişse, parasal genişlemeye, talep artışına, enflasyonun inmemesine, yerli paranın reel değer kazanmasına ve ithalat talebinde tırmanışa neden olmaktadır. Yabancı kaynak girişinin dış borçlanmanın sürdürülmesi, uygulanan kur veya serbestleşme programının sürdürülebilirliğine bağlıdır. Nitekim bu konuda piyasa beklentilerinde şüpheler ortaya çıktığı vakit, artık

kriz ortamına girilmiş olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Böylesi bir ortamda herhangi bir kıvılcım, krize neden olabilecektir (Uygur,2001:17).

4.3.6. Kasım 2000 Krizi

Eylül 2000’ne gelindiğinde Türkiye’nin dış borçlanma görüntüsü “borçlanıyor, ithalat yapıyor, dış borç geri ödeme gücü giderek azalabilir” yorumlarına neden olmuştur. Bu bağlamda, cari açığın GSMH’ya oranı %3,5 düzeyine, yani 7 milyar dolara varıncaya kadar Türkiye’nin rahat borçlanabileceği, ancak bu eşik aşıldığında dış borçlanmayı sürdürmenin zor olacağı ifade edilmiştir(Uygur,2001:18).

Tahmin edilenEnflasyon oranının yüksek çıkması sonucu, aşırı değerlenen TL ithal malları alımını cazip kılmış ve ihracatta rekabet gücünün azalmasına yol açmıştır. Düşük faizli tüketim kredilerinin artması ve TL’nin aşırı değer kazanmasıyla birlikte 2000 yılında ithal otomobil satışları % 112, tüketim malı ithalatı % 31.7, yatırım malı ithalatı ise % 29.2 oranlarında artmıştır. Fakat döviz kurunun eksik belirlenmesi ara mallarının ucuzlamasını sağlamış ve sanayi sektörünün ara malları talebini artırmıştır. Bu durumun sonucunda, tüketim ve ithalatta yaşanan artışlar büyüme hızını programda öngörülenin üzerine çıkmasını sağlamıştır. Eksik belirlenen döviz kuru nedeniyle ithalatın artması ve Avrupa’ya ihracatın, Euro’nun dolar karşısında değer kaybetmesi nedeniyle, diğer pazarlarda ise rekabet gücünün azalmasından dolayı gerilemiştir. Bunun sonucunda, cari işlemler dengesi hızla bozulmuş dış ticaret arasındaki fark artmıştır. 1999 yılında 1 milyar 364 milyon dolar olan cari işlemler açığı Eylül 2000 itibariyle 6 milyar 823 milyon dolara fırlamıştır. 2000 yılında ithalat %35 artarken, ihracat artışı sadece %7’de kalmış ve ticaret hesabı 20 milyar dolar açık vermiştir. Cari işlemler açığının GSYİH’ya oranı ise %5’e tırmanmıştır ki, bu rakam, program hedefinin yaklaşık üç misli üstündedir(Eğilmez ve Kumcu,2007:329-330).

Türkiye’de hızla artan cari işlemler açığının sürdürülebilmesi ancak yabancı sermayenin ülkeye girişiyle mümkün olacağı savunulmuştur. 2000 yılında istenen durumun tersi durmum söz konusu olmuş, hem portföy yatırımlarında hem de doğrudan yatırımlarda bir önceki yıla göre büyük düşüşler gözlenmiştir. Ekim ayında

açıklanan enflasyon oranının beklenenden yüksek çıkması, özelleştirme cephesinde yaşanan güçlükler ve engeller, Arjantin krizinin yan etkileri ve bankacılık sektöründe bir dizi yolsuzluğun ortaya çıkması piyasaya olan güveni azaltmıştır. Bu durum ise yabancıların TL cinsi gelir getiren kağıtlardan kaçmasına ve Eylül ayında önemli satışlar yaparak net sermaye akımının 2000 yılı için ilk defa negatif olmasına neden olmuştur. Net sermaye akımının negatif olması bir krizin olacağına dair ilk erken uyarı sinyali olmuştur(Uygur,2001:22).

Türkiye’de meydana gelen kriz, Güney Doğu Asya ülkelerinin kriz öncesi durumuna benzer bir durumda olan bankacılık sektöründe yaşanmıştır. Özel bankaların birçoğu yapı itibariyle Asya ülkelerindeki holding bankalarına benzer yapıda çalışmıştır. 1998-2000 yılları arasında *Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na* (TMSF) devredilen bankaların birçoğu büyük grupların elinde yer almıştır. Buna örnek vermek gerekirse, Yaşarbank- Yaşar grubu, Demirbank, Ulusal bank- Cingilloğlu Grubu, EGS bank- EGS holding, Bank kapital- Ceylan grubu, Sümerbank-Garipoğlu grubuna aitti.Tasarruf mevduatına verilen garantiler yüzünden holding bankalarının birçoğu halktan topladıkları mevduatın büyük bölümünü kendi bünyelerindeki şirketlere usulsüzce aktarmışlar ve batık kredi olarak göstermişlerdir (Akyüz ve Boratav,2002:29-31).

Türkiye ekonomisi, 2000 yılının sonbaharında;TÜFE enflasyonu % 27'lere ulaşmış, cari işlemler açığı GSMH’lanın % 4’ünü geçmiş, artan ithalat giderleri ve dış borçlarla, azalan ihracat gelirlerine karşılık yabancı sermaye girişinin sağlanamadığı bir konumda olduğundan devalüasyon beklentisi artmıştır.bu gelişmeler sonucunda, yabancı fon yöneticileri plasmanlarını tasfiye etmeye başlamış ve kredileri kesmişlerdir. Böylece yaklaşık 4 milyar 800 milyon dolarlık portföy yatırımı ülkeden çıkmış ve devalüasyon beklentisi içindeki bankalar açık pozisyonlarını kapatmak telaşıyla döviz taleplerini artırmasıyla piyasada likidite sıkıntısı başlamıştır. Merkez Bankası artan likidite ihtiyacına karşılık, IMF programı çerçevesinde belirlenen döviz rezervlerini minimum seviyede tutmak ve parasal tabanı net dış varlıklardaki artış

oranında yükseltmek hedefleri uyarınca piyasa likidite vermemiştir. Döviz talebindeki artış, faiz oranları artırılarak durdurulmak istenmiş fakat faizlerin aşırı derecede yükselmesi sonucunda bünyesinde çok fazla DİBS bulunduran Demirbank'a el konulmuş ve TMSF'ye devredilmiştir (Güloğlu,2001: 526).

Bu gelişmeler diğer bankalara el konulacağı beklentisi paniğine yol açmıştır. 22 Kasım'da bankalararası piyasalarda ortalama gecelik faiz % 110.8'e çıkmış ve en yüksek değer olarak da % 210'a ulaşmıştır. 15 Kasım'da 13256 olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsa (İMKB) 100 endeksi sürekli azalarak 4 Aralık'ta 7329 puana gerilemiştir (Törüner,2001:538-539).

Bu durum karşısında,Panik havasını dağıtmak isteyen Merkez Bankası, piyasaya para sürmek zorunda kalmıştır. 17 Kasım 2000 tarihinde 24 milyar 433 milyon dolar olan Merkez Bankası brüt döviz rezervi, 1 Aralıkta 18 milyar 942 milyon dolara inmiştir (Serdengeçti,2003: <http://www.tcmb.gov.tr>).

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisinde, Kasım 2000'de bankacılık sisteminden kaynaklanan ve tüm mali piyasalara güveni sarsacak önemli bir kriz yaşandı. Türk bankacılık sisteminde kötü yönetilen banka sayısı artmışbunun sonucunda kriz yeni gelişmelere neden olmuştur. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankaların sahip ve yöneticilerinin tutuklanması, elleri kelepçeli televizyon ekranlarında görülmeleri özellikle S.Demirel'in yeğeninin akıl almaz oyunlarla Egebank'ın içini nasıl boşalttığını; medyanın günlerce anlatması tüm mali piyasalarda paniğe yol açtı. Yaşan söz konusu panikle bankalar, açık pozisyonlarını kapatmak için yoğun bir şekilde döviz toplamaya başlamış ve bu gelişme sonucunda yabancı tasarrufluların da kaçışını hızlandırmıştır. Krizin ilk iki gününde (27-28 Kasım) TC Merkez Bankasından 3 milyar dolar çekilmiş, piyasalarda TL sıkıntısı başlayınca Bankalararası Para Piyasasında gecelik repo faizi %200'e yükselmiştir.Yaşanan bu gelişmelere rağmen döviz kurlarında herhangi bir ciddi dalgalanma olmamıştır. Tamamen bankacılık sisteminin kötü işleyişinden ve cılız yapısından kaynaklanan kriz derinleşerek Aralık ayının başına kadar gelmiştir. TC Merkez Bankası'nın müdahaleleri etkisiz kalınca 1

Aralık Cuma günü gecelik repo faizi %1700'e yükselmiş, İMKB tam bir şok yaşayarak ve endeks %26 oranında düşerek 7977'ye inmiştir (Şahinöz, 2001:186).

4.3.7.Kasım 2000 Krizinin Bankacılık Sektörüne Etkileri

Kasım 2000 krizinin yaşanmasının ardından enflasyonu düşürmek ve ekonomide büyüme ortamını yeniden sağlamak amacıyla kapsamlı bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Program kapsamında sıkı maliye politikası uygulanması ve yapısal reformların hayata geçirilmesi hedefleri ortaya konulmuştur. Programın amacı, enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurlarını hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtmak olmuştur(BDDK,2001:7).

Uygulamaya konulan programlar bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Nitekim 2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Programın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, bankacılık kesimi faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiştir. Bankaların bir bölümü kaynaklarının kısa vadeli ve döviz cinsinden, kullanımlarının ise uzun vadeli ve Türk Lirası cinsinden gelişmesi yönünde bir eğilim içine girmeye başlamıştır.2000 yılında bankacılık sektörünün aktif yapısında da belirgin bir değişim gözlenmiş ve kredilerin payında önemli bir artış olurken, likiditesi yüksek olan menkul kıymet portföyünün toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. Krediler içinde özellikle tüketici kredilerinde çok hızlı bir artış gözlenmiş ve tüketici kredileri bir önceki yıl sonuna göre yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. Kredilerde dikkat çeken bir diğer gelişme, mevduattaki yapının tersine, yabancı para cinsinden kredilerdeki artışın sınırlı kalması, Türk Lirası cinsinden kredilerin ise önemli oranda artış göstermesidir (BDDK,2001:8).

Bankaların bilançosunun yapısındaki bu gelişmeler sonucunda 2000 yılında bankacılık kesiminin likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığı daha da artmıştır. Söz konusu

risklere karşı duyarlılığının daha da arttığı bir yapıda Kasım 2000 tarihinde yaşanan kriz sonucu faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi özellikle gecelik aşırı borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuştur. Kasım 2000 krizi sonrasında alınan önlemler ve IMF’le yürütülmekte olan Stand By Düzenlemesiyle 7,5 milyar dolar tutarında Ek Rezerv sağlanmış vebunun sonucunda Merkez Bankasının döviz rezervlerini artırması nedeniyle faiz oranları önemli ölçüde gerilemiştir. Fakat Şubat ayında Hazine ihalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler uygulanan programa ve kur çıpasına olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve döviz talebi önemli ölçüde yükselmiştir. Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur. Bu ortamda uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terkedilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır (BDDK,2001:9).

Kasım 2000 krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü, Şubat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artış banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu faizlerdeki yükselme, kısa vadeli fon talebi olan kamu ve fon bankalarının ciddi zararlarla karşılaşmasına yol açmıştır. Konsolide bazda değerlendirildiğinde kamu bankaları Türk Lirasının değer kaybından etkilenmezken, özel bankalar kur riski nedeniyle bazı sorunlar yaşamıştır. Yaşanan krizlerin reel sektörde ciddi bir daralmaya yol açtığı dikkate alındığında önümüzdeki dönemde bankacılık kesiminin, aktif kalitesinin zayıflaması ve kredi riskinin artması ihtimaline karşı önlem alması kaçınılmaz olacaktır(BDDK,2001:9-10).

Tablo 9’da Bankacılık sektörünün 2000 yılı Eylül ayı itibariyle 18,2 milyar dolar olan vadeli işlemler hariç döviz açık pozisyonu Mart 2001 itibariyle 12,2 milyar dolara gerilemiştir. Vadeli işlemler dahil edildiğinde aynı dönemde döviz açık pozisyonu 874 milyon dolardan 479 milyon dolara inmiştir. Bankacılık sistemindeki döviz pozisyon

açığının önemli bir bölümü fon kapsamındaki bankalardan kaynaklanmaktadır. Kamu bankalarının açık pozisyonu oldukça düşük düzeyde kalmış, özel bankaların döviz açık pozisyonları ise vadeli işlemler hariç tutulduğunda 6,2 milyar dolar, dâhil edildiğinde ise 429 milyon dolar düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür.

Tablo 9: Bankacılık Kesimi Yabancı Para Net genel Pozisyonundaki Gelişmeler (Milyon Dolar)

	Ocak 2000		Eylül 2000		Mart 2001	
Kamu Bankaları	-177	-191	-1	-22	-66	-25
Özel Bankalar	-6.061	-773	-9.637	-847	-6.185	-429
TMSF Bankaları	-5.345	-2.684	-6.271	-4.910	-4.552	-4.670
Yabancı Bankalar	-1.201	-60	-2.112	-78	-1.131	4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	-2	91	-168	33	-226	-29
Toplam	-12.786	-3.617	-18.189	-5.824	-12.160	-5.149
Toplam (Fon Bankaları Hariç)	-7.441	-933	-11.918	-914	-7.608	-479

Kaynak: BDDK.

(1)Vadeli İşlemler Hariç Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (2) Vadeli İşlemler Dahil YP Net Genel Pozisyonu (yasal sınırlamaya esas olan değer)

Kriz döneminde kısa vadeli faizlerin yanısıra devlet iç borçlanma senetlerinin ikincil piyasa faiz oranlarının da önemli ölçüde yükselmesiyle birlikte bankaların menkul kıymetler portföyünün piyasa değeri azalmıştır. Mart ayının ikinci yarısından itibaren DİBS ikinci el faiz oranlarında bir gerileme eğilimi başlamıştır. Bu gelişme bankaların menkul değerler cüzdanındaki değer azalışını sınırlandırmıştır. Diğer yandan kamu ve fon bankalarının portföylerinde tuttukları sabit faizli DİBS'lerin bir bölümünün değişken faizli kâğıtlarla değiştirilmesi veya erken itfa edilmesi bankaların kamu kâğıtları portföyleri nedeniyle karşılaşılabilecekleri kaybı azaltacaktır. Tablo 10'a bakıldığında bankaların kriz öncesi ve kriz zamanında elinde bulundurduğu DİBS'lerin

tutarları ile yüzdelik payı verilmiştir. Dikkat edildiğinde Kasım 2000 krizi sonrasında bankalardaki DİBS'lerin hem tutarları hem payı artmıştır.

Tablo 10: Bankaların Devlet İç Borçlanma Senetleri Portföyündeki Gelişmeler (Trilyon TL.) (*)

	1999 Aralık		2000 Eylül		2000 Aralık	
	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam
	DİBS	Aktif lere	DİBS	Aktif lere	DİBS	Aktif lere
	Portföyü	Oranı (%)	Portföyü	Oranı (%)	Portföyü	Oranı (%)
Kamu Bankaları	4.490	17,8	7.151	22,4	7.977	22,3
Özel Bankalar	8.202	26,5	9.074	20,3	9.621	20,0
Yabancı Bankalar	1.866	36,2	2.219	34,8	2.053	29,8
TMSF Bankaları	4.075	55,4	5.249	60,7	8.018	90,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	235	6,88	423	10,1	391	8,4
Toplam	18.868	26,2	24.115	25,1	28.060	26,9

Kaynak: BDDK.

(*) DİBS portföyü ; menkul değerler cüzdanı, bağlı menkul değerler ve repo için tutulan DİBS'leri n toplamıdır.

4.4. ŞUBAT 2001 KRİZİ, GELİŞİMİ Ve BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

4.4.1. Şubat 2001 Krizinin Ortaya Çıkışı ve Öncü Göstergeleri

Kasım 2000 krizi sonrasında yabancı yatırımcılardan kaynaklanan döviz atağı ancak IMF'den 10.4 milyar dolar ilave kaynak sağlanarak durdurulabilmiştir. Bu dönemde IMF, döviz kurunun bir bant içerisinde serbest bırakılmasını, yani dolaylı bir devaülasyon yapılmasını istemiştir. Fakat, politikacılar ve bürokratlar, devaülasyon yapıldığında kredibilite kaybedecekleri endişesiyle bu öneriye karşı çıkmışlardır (Bastı, 2006:119).

Kasım 2000 krizinden sonra piyasalarda güven ortamı sağlanamadığından yurtdışı ve yurt dışında, programın ikinci bir döviz atağıyla sona erebileceği artık daha kuvvetli bir ihtimal olarak görülmeye başlamıştır. Bu bağlamda, hem iktisatçı Rudiger Dornbusch hem de IMF 1.başkan yardımcısı Stanlay Fischer Kasım, Aralık ve Ocak aylarında yapılan bir takım toplantılarda, "Türkiye bundan sonra küçük bir kıvılcımla, bu defa döviz krizi yaşayacaktır" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Aynı şekilde, yurtdışında da ikinci bir krizin artık kaçınılmaz olduğu sıkça dile getirilmiştir. Bu olumsuz beklentiler faiz oranlarının yüksek kalmasında etkili olan bir diğer faktör olmuştur. Sonuç olarak, 2000 Kasım krizinden 2001 yılı şubat ayına gelinen süreçte, güven ortamı sağlanıp piyasaların ateşi düşürülemediği (Bastı, 2006:120).

Kasım 2000 krizinde DİBS piyasasında, piyasa yapıcı konumundaki Demirbank, faiz riski nedeniyle aktif ve pasif kalemleri arasındaki vade uyumsuzluğunun artmasına neden olmuş ve bunun sonucunda banka batma sürecine girmiştir. Bu gelişme sonrasında bankacılık sektöründe risk faktörü algılaması önem kazanmaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, BDDK'nın faaliyete geçmesiyle birlikte, diğer bankalar artık faiz ve kur riski nedeniyle batma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bankaların risk algılamasının artması, faiz oranlarının hedeflenen döviz kuru ve enflasyon oranıyla uyumlu seviyelere inmemesine neden olmuştur (Sak, 2001:19). Bilindiği üzere, programda, 2001 yılında döviz kuru sepetinin %15 artması enflasyonun da %12 olması

hedeflenmişti. Kriz sırasında yükselen faiz önce %70'e, daha sonra da %65'e gerilemiş, fakat daha aşağı seviyeye düşmemiştir. Faiz oranlarının %65'in altına inmemesi nedeniyle, faiz oranlarıyla döviz kuru ve enflasyon hedefleri arasında uyumsuzluk ve sürdürülemez bir durum ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, 2001 yılı şubat ayında, devletin üst kademesinde ortaya çıkan anlaşmazlıkla birlikte, ağırlıklı olarak bankacılık sektöründen olmak üzere, yoğun bir döviz talebi başlamıştır. İlk etapta, TCMB döviz talebinin bir kısmını karşılamış ve daha sonra döviz atağının durdurulamayaacağı anlaşıldığı için, döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu karar ile birlikte döviz atağı yaygınlaşarak yeni bir finansal krize dönüşmüş ve ödemeler sistemi kilitlenmiştir (Bastı,2006:120).

4.4.2. Şubat 2001 Krizi Nedenleri ve Gelişimi

Türkiye'de yaşanan Şubat 2001 krizinin temelinde yatan etkenler; döviz piyasasının yapısı döviz talebi fazlası dolayısıyla kurlardaki hareketlik, ardı ardına yaşanan finansal krizlerin ve kamu maliyesi alanında faiz dışı fazla hedefinin çok yüksek belirlenmesinin reel ekonomide yol açtığı daraltıcı etkiler sıralanabilir. Bunun yanında dış borç stokunun ve ödemeler bilançosu açığının da çok yüksek olması ve yaşanan siyasi belirsizlik ortamı başka nedenler arasında sayılabilir(Şimşek,2007:57).

Şubat 2001 krizinin ortaya çıkmasında özellikle döviz piyasasında yaşanan hareketlilik olduğu söylenebilir. Döviz piyasasındaki talep fazlasının yol açtığı kurlardaki hareketliliğin nedenlerinden biri; kamu iç borçlanma senetlerinin sürdürülebilirliği dolayısıyla bankacılık sistemi borçlanma politikası ilişkisi ile ilgili kuşkulardır. Yabancı yatırımcılar, DİBS konusundaki tedirginliğinin temelinde "kendilerine borçlu olan bankaların, DİBS piyasasında bir problem yaşaması halinde ne tür bilanço etkilerinin ortaya çıkacağına belirsiz olması nedeniyle kuşkulu bir yaklaşım içine girmiştir. Yabancı yatırımcıların olumsuz yaklaşımlarının yol açtığı belirsizlik ortamının yumuşatılmasına yönelik olarak bu alanda DİBS piyasasında istikrarın sağlanması için stok dağılımı ile ilgili açıklamalar yapılarak belirli düzeyde bir şeffaflık sağlanmıştır. Böylece verilen borçlanma senetlerinin niteliğinin açıklanması,

bu piyasalara duyulan güvensizliğin kısmen giderilmesine katkı sağlamıştır (Sak, 2001: 12).

Şubat 2001 krizi öncesinde Döviz piyasasında yaşanan hareketliliğin yaşanmasında önemli bir diğer neden ise; faiz oranlarıdır. Türkiye ekonomisinde 1980’li yıllardan itibaren yaşanan finansal liberalizasyon süreci ile birlikte faizlerin serbest bırakılmasıyla, piyasalar arasında belirli bir uyum sürecini de beraberinde getirmiştir. Böylece, Faiz oranları ile döviz piyasasının yapısının karşılıklı etkileşiminin belirli bir düzene oturması için bir geçiş sürecinin yaşanması gerekmiştir. Şubat 2001 krizinin yaşandığı dönemde Merkez Bankası’nın döviz satış ihaleleri yoluyla kurun piyasalarda oluşmasını sağlamaya çalışması bu açıdan krizden çıkışı kolaylaştırıcı bir etken olduğu söylenebilir (Sak, 2001: 13).

Her ne kadar Merkez Bankası aşırı şekilde artan döviz talebini karşılamak için likiditeyi kontrol etmeye yönelik bir politika izlemeye çalışmışsa da yaşanan likidite sıkışıklığı, ödemeler sisteminin tıkanmasına engel olamamıştır. Bu dönemde döviz çıpasının terk edilerek dalgalı kura geçilmesi buna karşılık faiz oranlarının yükseltilmesi krizin derinleşmesini engellemiştir. Ancak kur çıpası uygulamasında müdahalesiz esnek kur uygulamalarına geçilmesi, döviz kurlarının aşırı dalgalanmaya açık hale gelmesine yol açmış ve belirsizlik ortamının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Dışa açık bir ekonomide faizler denetim altında tutulurken sabit döviz kuru rejimi uygulanıyorsa sermaye hareketleri bu durumdan olumsuz etkilenir. Türkiye’de Şubat 2001 krizine kadar sermaye hareketleri ile birlikte faizler de serbest bırakılmış, ancak döviz çıpası uygulanarak sermaye hareketleri-faiz-döviz kuru ilişkisi dengede tutulmaya çalışılmıştır. Ancak Şubat 2001 krizinden sonra döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması buna karşılık faizlerin denetim altına alınması (Merkez Bankası gecelik borçlanma faizlerini %80 düzeyinde sınırlandırmıştır) ile faiz oranlarının artması engellenmiş, buna karşılık döviz talebi artmıştır. Bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak döviz kurları yükselmiştir (Kumcu ve Eğilmez, 2002: 277).

Finansal krizlerin yaşanmasında faiz dışı fazla hedefinin yüksek olması da önem taşımaktadır. Bu yüzden kamu maliyesi alanında faiz dışı fazla hedefinin çok yüksek belirlenmesinin reel ekonomide yol açtığı daraltıcı etkilerin de Şubat krizini tetikleyen bir başka neden olmuştur. Mali alanda uygulanan daraltıcı politikaların bir sonucu olarak reel ekonomide yurt içi ve yabancı tasarrufların azalması, bu durumun banka bilançolarına etkisi dolayısıyla kredi kanalının işlememesi; yatırımların azalmasına ve reel ekonomide durgunluk sürecine girilmesine yol açmıştır. Ayrıca, finansal alanda bankacılık reformunun uygun zamanda yapılamaması ve bankacılık sektörüne yapılan kamusal müdahaleler, reel ekonomide önemli daraltıcı etkilere neden olmuştur. Özel ile kamu bankalara yapılan operasyonlar sonucunda banka bilançolarının küçülmesi, şirketlerin yabancı para cinsinden kredilerini geri çekmeleri gibi sorunlara sebep olmuştur. Ayrıca, bankalar kriz nedeniyle, şirketlere yeni krediler aktarmayı riskli bulmuş ve kamu bankaları çok hızlı bir şekilde küçülmeye gitmiştir. Tüm bu finansal sorunlar kredi kanallarını daraltarak reel ekonomide yaşanan durgunluğun artmasına neden olmuştur (Sak, 2001: 21-22).

Bankacılık sektöründe yaşanan reel kredi daralmaları, özel kesimin sabit sermaye harcamalarının azalmasına yol açmıştır. Özel kesimin elindeki kaynaklar reel üretim alanında değerlendirilmesi yerine finans piyasalarında kullanılmasının tercih edilmesi sonucunda yüksek reel faiz kazançları, reel yatırımların önüne geçmiştir. Bu gelişmeler sonucunda finansal piyasalarda spekülasyon kazançların artması kaçınılmaz hale gelmiştir. Krizin etkisiyle ortaya çıkan işletmelerin öz sermaye kayıpları ve bir finansman kaynağı olarak Merkez Bankası'nda halka arzların dönem içinde gerçekleşememesi ise üretim kayıplarını arttırmıştır. İhracat alanında yaşanan canlanmalar yaşanan üretim azalışlarını gidermeye yetmemiş ve reel ekonomide durgunluk hızla yayılmıştır (Coşkun, 2001: 232).

Türkiye'de Şubat 2001 krizinin yaşanmasında dış borç stoku ve ödemeler bilançosu açığının çok yüksek olması etkili olmuştur. Ekonomide dış borçlanmanın artması ve ithalatın ucuzlamasına bağlı olarak dış açıkla artması, ödemeler bilançosu istikrarını

olumsuz yönde etkilemiştir. Buna karşılık dış açığı azaltmayı hedefleyen önlemler yurt içi talebin daha fazla daralmasına neden olarak durgunluğu artmasına yol açan diğer bir faktör olmuştur(Uygur, 2001: 65).

Ekonomide bekleyişlerin olumsuzlaştığı bir ortamda, 19 Şubat 2001’de beklenmedik siyasal gerginlikler yaşanmıştır. Başbakan’ın devlet yönetiminde “kriz var” açıklaması mali piyasalarda paniklere yol açmış, yerli parayı savunmak için gecelik faiz oranları yükseltilmesine rağmen, yuridindeki döviz talebi nedeniyle Merkez Bankası’nın 20-21 Şubat’ta 5 milyar dolarlık döviz satışına gitmesi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca, kamu bankalarının likidite ihtiyaçlarının karşılanamaması, ödemeler sistemini kilitleyecek boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Krizin, Bankacılık sektöründe etikisinin azaltılması amacıyla 22 Şubat’da Türk Lirasının yabancı para birimleri karşısındaki değeri dalgalanmaya bırakılmıştır (TCMB, 2001 : 89).

2.4.3. Şubat 2001 Krizi

Şubat 2001 krizi öncesinde, 5 Ocakta Merkez Bankası döviz rezervleri yeniden 25 milyar doların üzerine çıkarmış ve Şubat krizine kadar da bu seviyenin altına inmemiştir. 2000 Aralık sonunda ortalama % 199 olan interbank gecelik faiz oranları, Ocak ayında % 42’ye düşmüştür. IMKB 100 endeksi de 4 Ocak’ta 10,198 puana yükselmiştir. Bu arada toplam talep düştüğü için ithalatta gözlenen patlama durmuştur. Enflasyon düşüş trendine geçmiş; ancak yine de dolar kurunun artış hızının iki katı gerçekleşmiştir (Törüner,2001:540).

Türkiye’de Şubat 2001 yılına gelindiğinde hem finansal hem bankacılık alanında etkili olacak bir kriz sürecine girmiştir. IMF yetkilileri ekonomi konusunda iyimser bir tablo çizmesine rağmen ekonomik yapıdaki eksiklik ve aksaklıklar devam etmiştir. Ekonomide yakalanan istikrar kısa süreli olmuş, 2001 yılının şubat ayında faizler yeniden %70’lere çıkmış, iç borç çevriminin sürdürülebilmesi konusunda ciddi endişeler yaşanmıştır. 2000 yılı süresince 12-18 ay vadeli kamu kâğıtlarını portföylerinde bulunduran bankaların çok ciddi problemlerle karşılaşacağı önceden

ortaya çıkmış ve piyasada tedirginlik hâkim olmuştur. TL'nin aşırı değerlenmesi, enflasyon oranının düşmemesi ve yükselmeye devam eden iç borç stoku kur çıpasının devam ettirilebilmesinde kuşkuya neden olmuştur. Piyasada oluşan kuşkular ve tedirginlik krizin patlak vermesine ortam hazırlamıştır (Gökçen,2001:592).

19 Şubat 2001'de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülasyon saldırıyı başlatmış ve bu kez döviz krizi başlamıştır. Özel bankalar böyle bir tartışmadan sonra kendilerini devalüasyondan korumak amacıyla döviz satın alma yoluna gitmiş fakatsistem talebi karşılayamadığı için çökmüştür. Özel bankalar devlet bankalarına verdikleri kredileri geri çağırarak elde edecekleri paralarla döviz alıp olası bir devalüasyona karşı kendilerini güçlendirmek istemişlerdir. Devlet bankaları bu ani ve yüksek talebi karşılayamamış ve sorumluluklarını karşılamak için Merkez Bankasına başvurarak kredi talep etmişlerdir. Ancak özel bankalar Merkez Bankasından döviz aldıkları için kamu bankalarının döviz talebini uzun süre karşılayamamıştır. Bu gelişmeler sonucunda TL'yi alan Merkez Bankası kendi TL kaynaklarıyla kendi döviz rezervlerini eritmiştir. Bu nedenle Merkez Bankası rezervlerini korumak için piyasaya para vermeyi durdurmuş, ama bankaların TL talebi durmadığı için faizler görülmemiş seviyeler yükselmiştir (Eğilmez ve Kumcu,2002: 332-333).

Kasım 2000 kriziyle Şubat krizi kıyaslandığında, Kasım 2000 krizinde dövize hücum sadece yabancılarla sınırlı kalırken, Şubat 2001 krizinde hem yerliler hem de yabancılar dövize hücum ettiği için çok ciddi bir likidite krizi oluşmuştur. TL'ye karşı oluşan bu saldırı hükümetin para politikası üzerinde neredeyse tüm kontrolünü kaybetmesine ve döviz rezervlerinin hızla erinmesine neden olmuştur. Böylelikle Kasım ayında yara alan enflasyonu düşürme programının da sonu gelmiş oluyordu. Dövize yapılan saldırının artması sonucunda, hükümet üç gün içinde, 21 Şubat gecesi kuru dalgalanmaya bırakmıştır. Bir gece içinde doların TL kuru %40 artarak: 1\$= 680.000TL'den 960.000 TL'ye yükselmiştir. Ancak tahmin edileceği üzere bu resmi

devalüasyon yeterli olamamış ve 22 Şubatı takip eden iki hafta içinde piyasada dolar 1.200.000 TL'ye yükselmiştir (Uygur,2001:23).

Dalgalı kurun kabul edilmesiyle, döviz piyasası iyice karışmış ve bu tür krizlere karşı hükümetin bir "kriz planı" olmadığı da anlaşılmıştır. Sadece dalgalı kurun sıkı para politikası ile uygulanacağı, döviz kurlarının aşırı dalgalanmasına izin verilmeyeceği açıklanmıştır. Bununla beraber doların "gerçek değerinin" ne olacağı bilinemediğinden ötürü (uzun zamandan beri dolar kuru piyasada oluşmadığı için), alım-satım arasındaki fark çok artmıştır (Fisunoğlu,2003:3).

Şubat 2001 krizi sonucunda faiz ile enflasyon yükselmiş, döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılmasıyla belirsizlik artmıştır. Türk Lirasının devalüe edilmesi bankaların açık pozisyonlarını yükselterek finans sektöründe hassaslığın artmasına ve reel sektöre açılan kredilerde kısıtlamaya gidilmesine yol açmıştır. Böylece hem finansal hem de reel sektör krizden büyük ölçüde etkilenmiş ve reel kesim için yeni kredi imkânları ortadan kalkmıştır. İç talebin daralmasıyla ithalatta düşme olmuş ve TL'nin dolar karşısında devalüe edilmesiyle ihracatta fiyat rekabeti avantajı sağlaması ihracatı arttırmıştır. Bu nedenlerle yıl sonunda cari işlemler dengesinin fazla vereceği belli olmuştur. Ancak Eylül 2001 ve 22 Şubat aralığında 6 Milyar dolarlık bir sermaye çıkışı olmuştur. İstikrar programının uygulamaya konulduğu Aralık 1999 ile Aralık 2001 arasındaki net sermaye akımı negatif 28 Milyar dolarlık bir bakiye vermiştir. Bu miktar ise GSYİH'nın %14'üne tekabül etmiştir (Akyüz ve Boratav,2002:34).

4.4.4.Şubat 2001 Krizi Sonrasında Yeni Program: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Türkiye'de yaşanan Şubat 2001 krizinden sonra 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* (GEG) olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir. Bu program 14 Nisan 2001 de basına açıklanmış daha sonra 3 Mayıs 2001 tarihli niyet mektubuyla da yeniden biçimlendirilmiştir. Yeni istikrar programının temel amacı, kamuoyu güveninin tekrar sağlanması ve piyasadaki istikrarsızlığın ortadan kaldırılması ile ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik

altyapı çalışmalarının sürdürülmesidir(Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, 2001 : 9).

Programda kısa vadede para hedeflemesiyle enflasyonun kontrol altına alınması planlanmıştır. Orta vadede ise enflasyon hedeflemesine geçilerek fiyat istikrarı sağlanması hedeflenmiştir. Kısa dönemde toplam talep ve döviz kuru cephesinden gelen enflasyonist baskının azaltılması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarının artırılması ve TL'nin değerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Uzun dönemde yapısal reformlar ve bankacılık sisteminin rehabilitasyon ile, beklentilerin olumlu etkilenmesi suretiyle nominal ve reel faizlerde düşme öngörülmüştür. Döviz kurunun uzun dönemdeki denge değerinin etkilenmemesi temel ilke olarak benimsenmiş, sadece döviz kurunun enflasyonist baskıyı çok artırdığı durumlarda, döviz arz ve talebini belirleyen unsurlarının yüksek faizlerle etkilenmesi hedeflenmiştir. Normal koşullarda döviz arz ve talebinin piyasa şartlarında belirlenmesi öngörülmüştür. Döviz kurunda aşırı dalgalanma eğiliminin olduğu durumlarda, Merkez Bankasının döviz müdahalelerinin daha çok ihale yöntemiyle gerçekleştirmesi kararlaştırılmıştır (TCMB,2001:9).

Güçlü ekonomiye geçiş programıyla 2001 yılında ekonomik büyüme hedefini % - 3, enflasyon oranını(TÜFE) % 52 olarak öngörmüş ancak bu hedefler iki kez revize edilmek zorunda kalmıştır. 28 Kasım'da açıklanan niyet mektubunda 2001 yılı enflasyon hedefi % 65 (TEFE), ekonomik büyüme oranı ise % -8 olarak belirlenmiştir. İç borçların vadesini uzatmak amacıyla 15 Haziran 2001'de yapılan takas operasyonu ile bankaların elinde bulunan TL endeksli menkul kıymetlerin ortalama vadesi 5,3 aydan 37,2 aya çıkarılmıştır(BağımsızSosyal Bilimciler İktisat Grubu, 2001:19).

GEGP uygulamasıyla, bankacılık sisteminin mali bünyesinin güçlendirilmesinin yanı sıra, sistemin kurumsal yapısını ve denetimini etkinleştirecek yasal ve operasyonel düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Yeni yasal çerçevede kamu bankalarına görev verilmesi merkezi hükümet bütçesine ödenek konulması koşuluna bağlanmıştır. Türkiye'de ekonomi politikası için önem taşıyan bu değişim, bütçenin siyasal işlevinin

ve saydamlığının artmasına katkıda bulunacak bir etki yaratmıştır. Fakat 2001 yılında kamu bankalarını yeniden yapılandırırken kredilendirme kapasitelerinin daraltılmış olması, krizden çıkışı zorlaştırmıştır(Celasun, 2001: 54).

Kısaca Özetlemek gerekirse, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra oluşan stagflasyonist ortamda uygulanmaya konulan G.E.G. programı, net makro ekonomik hedefler ortaya koyamadığından, krizlerden kaynaklanan belirsizlik ortamından çıkılmasını kolaylaştıramamıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı kaynaklarına göre Kasım ve Şubat krizlerden sonra 15,000'e yakın KOBİ kapanmış ve bir milyona yakın kişi işsiz kalmıştır. Ayrıca G.E. G.P. artan işsizlik sorununa da pek bir çözüm önerisi getirmemiştir. Döviz kuru politikası haricinde içerik olarak 2000 yılındaki programdan çok farklı olmayan G.E.G. programının, Türkiye'yi içinde bulunduğu durgunluk ve yüksek enflasyon ortamından çıkarmak için yeterli olmadığı düşünülmektedir (Güloğlu,2001:8-9).

4.4.5. Şubat 2001 Krizlerinin Bankacılık Sektörüne Etkileri

Türkiye'de ard arda yaşanan finansal krizlerin nedeni, 2000 yılında uygulamaya konan istikrar programı olarak görülmüştür. Çünkü istikrar programı Türkiye ekonomisinin hem yapısal hem de temel özellikleri dikkate alınmadan hazırlanmıştır. 2000 yılı programının diğer ülkelerde uygulanan benzer programlarda dikkate alınarak genel bir değerlendirilmesi yapılırsa, döviz çıpasına dayalı kur rejimlerinin spekülative ataklara karşı sürdürülmesinin oldukça zor olduğu görülür. Program döviz çıpasına ve iç borçların dış borçlarla ikamesine dayanmaktadır. Enflasyon, faizler ve kurlar arasındaki dengelerin kurulması oldukça zor ve risklidir. Türkiye ekonomisinde uygulamada döviz ve faiz arasındaki ilişkiye bakıldığında, faiz oranlarının devamlı yükseltilerek döviz talebini bastırma politikaları şeklinde olmuştur. Bu durum ise finansal sisteme çok büyük zararlar vermiş ve krizin doğmasında önemli faktörlerden biri olmuştur (Ertuna,2002:12-13).

Döviz kuru çıpası ulusal para için istikrar unsuru olarak görülmeye başlandığında, döviz cinsinden borçlanmayı ve yüksek oranlarda döviz kuru riski almayı teşvik

etmektedir. Döviz kuru çipaya bağlanınca yatırımcılar konvertibilite garantisinin uluslararası rezervlerle sınırlı olduğunu ve ülkenin dışarıdan borçlanabildiği müddetçe kur politikasını sürdürebileceğini bilmektedirler. Bu durumda, döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine olan güven azalmaya başlayınca, ülkeye kısa vadeli spekülative amaçlı sermaye girişi hızlanmaktadır. Merkez bankasının sterilizasyona gitmemesi durumunda ülkeye giren yabancı sermaye, tüketim ve ithalatta büyük artışlara neden olarak ödemeler dengesini olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Güloğlu,2001:529).

2000 yılında uygulamaya konulan istikrar programının en önemli eksiliğinden birisi, TL'nin aşırı değer kazanmasını önleyebilecek tedbirlerin olmamasıdır. Ülkelerin ulusal parası, reel anlamda aşırı değerlendirildiğinde ülkenin rekabet gücü zayıflatıldığından dolayı cari işlemler açığının tehlikeli boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Bu tür uygulamalar sonucunda döviz kurları üzerinde baskı artmakta ve piyasalarda devalüasyon beklentisi hakim olmaktadır. Böyle bir durumda, uygulanmakta olan istikrar programına olan güvenin devamlılığı mümkün olamamaktadır. Türkiye'de yaşanan finansal krizlerin Türkiye ekonomisine getirdiği maliyet çok yüksek olmuştur. Buna göre, 2000 yılı sonunda GSMH 200 milyar dolar civarındayken 2001 yılında GSMS %9.4 azalmış, pek çok işletme kapanmış, pek çok çalışan işten çıkarılmış ve işsiz kalmıştır. DPT'nin çalışmalarına göre Türkiye'de GSMH yılda %7 büyüyebilirken, ancak krizlerden sonra büyümek yerine %9,4 küçülmüş ve ekonomiye maliyet olarak en az 30-35 milyar dolarlık yük getirdiği söylenebilir (Ertuna,2002:13).

Türkiye'de 2000 yılında bankacılık sektöründelikidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığının arttığı bir dönemde Kasım 2000 krizi ortaya çıkmıştır. Likidite yetersizliğinden kaynaklanan bu kriz sonucunda faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi, bankaların mali yapılarının bozulmasına neden olmuştur. Kasım 2000 krizi sonrası alınan önlemlerle mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, ancak sistem kendisini toparlamaya fırsat bulmadan 2001'de yaşanan gelişmeler bankacılık sistemini tekrar sarsmıştır. Bunun nedeni ise, bankacılık sistemindekimali bünyedeki zayıflıklar olmuştur. Şubat 2001 kriziyle uygulanmakta olan istikrar

programı çerçevesinde kur çıpası sistemi terk edilerek TL dalgalanmaya bırakılmasıyla TL'nin aşırı değerlenmiş ve yüksek cari açık gibi nedenlerle alt yapısı oluşan ekonomik kriz, siyasi sorunların tetiklemesiyle ortaya çıkmıştır(BDDK,2001:1). Bu durum sonucunda bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar ağırlaşmakla kalmamış, ayrıca yeni problemler de ortaya çıkmıştır. Kasım 2000krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle problemler yaşayan Türk bankacılık sektörü, Şubat 2001 krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan zararlarla da karşılaşmıştır.

Krizlerin bankacılık sektörüne etkilerine bakıldığında, Kasım 2000-Şubat 2001'de yaşanan krizler, bankaların varlıklarının önemli bir kısmını oluşturan Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'nin değerlerini düşürmüştür.Bu gelişmeler sonucunda ise mevduata verilen faiz oranları yükselmiş ve döviz borçları olan bankalar, sabit kurdan dalgalı kura geçilmesi nedeniyle bu borçlarından dolayı çok daha fazlavorç ödemek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucunda karlılık gerilemiş, bazı bankaların sermayeleri büyük ölçüde erimiş ve bankalar kredi verme fonksiyonlarını yerine getiremeyecek duruma gelmişlerdir. Aşağıda sunulan Tablo 11 ve Tablo 12'de finansal krizlerin bankacılık sektöründe karlılık ve sermaye yapıları üzerindeki olumsuz etkileri gösterilmiştir. Tablolara bakıldığında kriz öncesi karlılık yüksek iken finansal krizlerin çıkmasıyla bankaların hem aktif karlılığı hem özkaynaklarında azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 11: 1999-2001 Yılları Arasında Bankacılık Sektöründe Karlılık (%)

	Aralık 1998	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001
Ortalama AktifKarlılığı	2.7	-0.6	-3.6	-3.8
Kamusal Sermayeli Bankalar	0.8	1.5	-0.6	0.0
Özel Sermayeli Bankalar	5.6	5.6	0.9	-4.7
Yabancı Bankalar	7.1	8.2	0.7	7.8
Ortalama Özkaynak Karlılığı	45	-15	-90	-70
Kamusal Sermayeli Bankalar	20.0	48.2	-21.5	-0.8

Özel Sermayeli Bankalar	70.8	65.2	9.6	-69.5
Yabancı Bankalar	107	124	11	92

Kaynak: TBB, “Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi: TBB’nin Değerlendirme ve Önerileri”, TBB Bankacılar Dergisi, Sayı 43, Aralık 2002, s. 12.

Bankacılık Sektörünün zararı diğer gelirler arındırıldığında çok yüksek düzeylere ulaşmaktadır. Ekonomide enflasyon muhasebesi uygulanmadığından bankalar uzun süre boyunca yüksek enflasyon ortamında çalışmış ve buda karlılığında düşük olmasına neden olmuştur. Bankacılık sektöründe karlılığın düşük gerçekleşmesi sonucunda bankalar, sorunlu krediler için yeterli karşılık ayıramamış ve sermayelerini güçlendirememişlerdir.

Tablo 12: 2000-2001 Yılları Arasında Bankacılık Sektöründe Özkaynaklar

Milyon Dolar	Aralık 2000	Aralık 2001
Sermaye	18.011	12.045
-Zarar	10.497	7.476
+Kar	3.205	1.523
Toplam Özkaynaklar	10.719	8.250
Özel Sermayeli Bankalar	10.102	3.626
Toplam Aktifler	154.947	115.020
T. Özkaynaklar/T. Aktifler (%)	6.9	7.2

Kaynak: TBB (Aralık 2002), a.g.m., s. 11.

Bankacılık sektöründe yaşanan finansal krizlerin etkisiyle büyüyen zararlar banka sermayelerinin reel olarak erimesine neden olmuş ve Aralık 2000’de 10.7 milyar dolar olan özkaynaklar 2001’de 8.3 milyar dolara gerilemiştir. Özel sermayeli bankaların özkaynakları 10 milyar dolardan 3.6 milyar dolara düşmüştür. Bu dönemde bankalar yatırımlarını ve pasiflerini finanse etmek için yurtdışından kredi almışlar ve sonuçta 2001 yılında yaşanan devalüasyondan açık pozisyondayken büyük oranda sermaye erimesiyle çıkmışlardır. Bu noktada sektörünün açık pozisyon riski taşımak ve riskten korunma mekanizmalarını geliştirememek şeklinde iki önemli hatası olmuştur.

Her finansal krizde olduğu gibi Türkiye’de yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri reel ekonomi üzerinde önemli etkiler ve sonuçlara neden olmuştur. Özellikle yaşanan finansal kriz en çok reel sektör ile bankacılık sektörü zarar görmüştür. Bu krizler sonucunda Türkiye hem ekonomik hem siyasi sorunları ile uğraşmasından dolayı uluslararası piyasalarda rekabet gücünü kaybetmiştir. Türkiye’de sanayi kuruluşları 2001 yılını çok ağır bedellerle ödemiş ve bu kuruluşların karlılığı çok düştüğünden mali yapıları bozulmuştur. Söz konusu kuruluşların hem iç hem de dış finansman olanakları önemli ölçüde azalmıştır. İç ve dış kredi çöküntüsü, tüketici kredilerinden yaşanan patlamadan sonra vadesinden önce çağrılan krediler, Türk piyasalarına olan güvensizlik artmasına neden olmuş bu da şirketlerin kredilerinin azalmasına yol açmıştır. Böylece finansman olanaklarının azalması, faiz oranlarının aşırı yükselmesine ve bunun sonucunda kredi talebinin de çökmesine neden olmuştur. (Uygur,2002:64).

Kısaca özetlemek gerekirse, Türkiye Ekonomisi Kasım 2000 ve Şubat 2001’de Cumhuriyet Tarihinin en önemli krizini yaşamıştır. Kasım 2000 krizi likidite sıkışıklığıyla, Şubat 2001 krizi ise devalüasyonla sonuçlanan krizlerdir. Krizde ekonominin makro temellerinin bozukluğu kadar gelişmemiş bankacılık sistemimizin yapısında önemli etkiler meydana gelmiştir. Ekonomi TL bazında %9,4, dolar bazında ise %27,4 küçülmüştür. Kamu bankalarının ve TMSF’na alınan bankaların zararları ve yeniden yapılandırılmaları için Hazineden aktarılan tutarlar yaklaşık 38 milyar \$ kadardır (Yay ve dğ, 2004:23).

5. Sonuç

Bu çalışmamızda finansal krizlerin teorik çerçevesi ortaya konulmuş, krizlerin nasıl ve neden ortaya çıktığı araştırılmıştır. Finansal krizlerin analizi ve buna uygun çözüm; ülkedeki makroekonomik iyileşme, banka problemlerinin hızlı ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması, yeniden sermayelendirme, borçların yeniden yapılandırılması ve bünyesi zayıf bankaların sistemden çıkarılması gibi birçok faktöre bağlı olarak işleyen bir süreçtir. Krizlerin çözümünde başarı elde edilmesi, hükümetlerin kriz yönetimindeki kurumsal kapasitesine, politikaların eş zamanlı olarak zamanında ve yerinde uygulanmasına, sisteme zarar veren uygulamaların değiştirilmesi konusunda alınacak kararlarda istekli olunmasına ve karar alıcıların sosyal ve politik açıdan karşı karşıya kalılabilecek güçlüklerle mücadele yeteneğine bağlı olmaktadır.

Ülkelerde ortaya çıkan Bankacılık krizleri ile finansal krizlerin çözümünde birçok yöntem uygulanmıştır. Sözkonusu uygulanan yöntemler, makroekonomik politikaların doğru seçimi, banka problemlerinin hızlı ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması, yeniden sermayelendirme ve borçların yeniden yapılandırılmasında programların etkili yürütülmesi ile mali bünyesi zayıf bankaların sistemden çıkarılması gibi sıralanabilir. Yaşanan finansal krizlerin çözümünde başarı elde edilmesi için hükümetlerin kriz yönetimindeki politikaları, zamanında ve yerinde uygulanması gerekir. Ayrıca yaşanan krizleri önlemek için; piyasalarda şeffaflığın sağlanması, belli finansal standartların belirlenmesi, sermaye düzeyinin artırılması, bankacılık sisteminde denetim ve gözetimin etkin hale getirilmesi, merkez bankası rezervlerinin yeterli düzeye getirilmesi ve en önemlisi, gerçekçi ve geniş kapsamlı ekonomik politikaların tercih edilmesi gerekmektedir.

Türkiye ekonomisinde yaşanan finansal krizlere bakıldığında, 1990'lı yıllarda giderek sıklaşan aralıklarda yaşadığı bir kriz süreci içinde geçirmiştir. 1994 yılında, Bankacılık sektörünün finansal krizden etkilenmesinin temel nedeni, 1989-1993 döneminde izlenen düşük döviz kuru politikası ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ile kar oranlarının düşmesidir. Bankacılık sektöründe yaşanan kriz, kötü yönetilen ve mali bünyeleri zayıf olan bankaların ve kurumların iflasını hızlandırmış, krizle gelen şok,

bankacılık sektörünün toplam varlıklarını azaltmış, ayrıca aktif ve pasif yapılarında değişikliklere yol açmıştır. Krizle birlikte hızla küçülen bankacılık sisteminde özkaynaklar erimiş, banka sistemine olan güven büyük ölçüde sarsılmıştır. Her ne kadar buna önlem olarak 1994 yılında istikrar programı uygulamaya konulmuşsa da, bunların kalıcı bir başarısı olmamış ve ulusal ekonomi, yaşanan bu krizlerden olumsuz yönde etkilenerek ciddi bir daralma sürecine girmiştir. Daha sonraki yıllarda Güneydoğu asya krizi, Rusya krizi ve bunun Türkiye'ye sıçraması sonucu yaşanan 1998 ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu kriz bir yandan söz konusu dışsal şokların, bir yandan da 1990'lı yıllar boyunca sürdürülen dışa bağımlı yapay büyüme stratejisinin ve çarpık toplumsal bölüşüm ve birikim mekanizmalarının bir sonucu olarak yaşanmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde ise, Türk bankacılık sektörü, tarihinin en büyük finansal kriziyle karşı karşıya kalmış, bankaların mali yapı sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Türkiye Ekonomisi Kasım 2000 ve Şubat 2001'de Cumhuriyet Tarihinin en önemli krizini yaşamıştır. Kasım 2000 kriziyle Şubat krizi kıyaslandığında, Kasım 2000 krizinde dövize hücum sadece yabancılarla sınırlı kalırken, Şubat 2001 krizinde hem yerliler hem de yabancılar dövize hücum ettiği için çok ciddi bir likidite krizi oluşmuştur. Kasım 2000 krizi likidite sıkışıklığıyla, Şubat 2001 krizi ise devalüasyonla sonuçlanan krizlerdir. Türkiye'de yaşanan Şubat 2001 krizinden sonra 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* (GEG) olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir. Bu program 14 Nisan 2001 de basına açıklanmış daha sonra 3 Mayıs 2001 tarihli niyet mektubu ile da yeniden biçimlendirilmiştir. Yeni istikrar programının temel amacı, kamuoyu güveninin tekrar sağlanması ve piyasadaki istikrarsızlığın ortadan kaldırılması ile ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapı çalışmalarının sürdürülmesi olarak belirlenmiştir. 2002 ile 2010 yılları arasında 2008 yılında tüm ülkeleri etkileyen finansal krizden etkilenmemesinin başarısı G.E.G. Programı olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akalın, Güneri (2001). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programına Genel Bir Bakış. *Yeni Türkiye: Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Cilt 1,(42).
- Akçağlayan, Anıl (2005). Para Krizleri. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:20, Mayıs Ayı, 110-123.
- Akdiş, Muhammet (2001). Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye (7.Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.
- Akerlof, George(1970). The Markets for Lemons: Quality Uncertaainty and The Market Mechanism.*Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, (12), 488-496.
- Aktan, Coşkun Can ve Şen, Hüseyin (2002). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Yıl: 7, (42), 1225-1230.
- Akyüz, Yılmaz (1995). Küreselleşme ve Kriz.*İktisat İşletme Finans Dergisi*, Mayıs.
- Akyüz, Yılmaz ve Korkut, Boratav (2002). Türkiye’de Finansal Krizin Oluşumu. *İktisat İşletme ve Finans Mali ve Ekonomik Sorunlara Yönelik Aylık Yayın*, Yıl:17,197.
- Al, Erol(2001). Ekonomik Krizin Temelleri ve Çözüm.*Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1, Yıl 7, 41.
- Albeni, Mesut ve Eroğlu, Ömer (2002). Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye(6.Baskı), Isparta: Bilim Kitabevi.
- Alkan İsmet ve A. Tufan Yazman (1948). Buhranlar.*İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, İstanbul: 3. 123-126.
- Alkan, A. Levent (2002). Ekonomideki Yeniden Yapılanmaya IMKB Şirketlerinin Tepkileri Nasıldı, Finansal Tercihlerindeki Değişim Boyutu Ne Oldu?VI. *Türkiye Finans Eğitim Sempozyumu*, S.D.Ü. Isparta/Eğirdir, 11-14.
- Alkinoğlu, Lale (1999). Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları. Kayseri: *Erciyes Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 15.
- Alp, Ali (2001). Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri, *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Eylül-Ekim, yıl:7,(41),684.
- Allen, Franklin ve Douglas GALE (1998). Optimal Financial Crises.*The Journal of Finance*, Vol: LIII, No:4, 1245.
- Altıntaş, Halil (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,22, 39-61.
- Arıcan, Erişah(2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları.İstanbul: *Türkiye, Kardeşler Matbaası*, 164.
- Atan, Murat (2002).Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. Sosyal Bilimler Enstitüsü: *Ekonometri AnaBilim Dalı*, Gazi Üniversitesi, Ankara: Doktora tezi.
- Ateş, Koray (2004). Finansal Krizlerden Bankacılık Krizlerine Bir Değerlendirme. *Piyasa Dergisi*, 11, 195- 215.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu (2001). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği*, 5-45.

- Bağlı, S. Mehmet (2002). Sıcak Para ve Şubat Krizi: Nominal Programın Kaçınılmaz Reel Sonucu. *Yüksek Denetim Kurulu Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1.
- Bahçeci, A. Sema (1997). Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi. *D.P.T Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Bahçeci, A. Sema (1998). Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi. *Ankara: Uzmanlık Tezi*, DPT, EMSAGM, Temmuz.
- Bakkal, U. ve Oktayer, N.(2003). Dış Borçlanma ve Ödemeler Dengesi İlişkisi. XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye’de Kamu Borçlanması, Ekonomik Ve Sosyal Etkileri, Beklentiler, Kıbrıs: Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:16.
- BDDK (2001a). Yıllık Rapor: 2000. Mayıs, (<http://www.bddk.org.tr>)
- BDDK (2001b). Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, Kasım. (<http://www.bddk.org.tr>).
- BDDK (2002). Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu V, Kasım. (<http://www.bddk.org.tr>).
- BDDK (2003). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu IV.
- BDDK (2009).Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi. Çalışma Tebliği(2. Baskı), 1-43.
- Bastı, Eyüp(2006). Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi. Sermaye Piyasası Kurulu(1.Baskı),Ankara: Sıramat Matbaacılık.
- Başoğlu, Ufuk (2001). Krizlerin Öngörülmesinde Sinyal Yaklaşımı. Uludağ Üniversitesi, *İİBF Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1-2,bahar-Yaz Dönemi, Nisan.
- Bayrak, Sabahat ve Akdiş, Muhammet (2003). Küresel Finansal Krizlerin Türkiye’ye Etkileri ve Kobilere Yansımaları. <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak1.htm>, 10.01.2003.
- Berk, Niyazi. (1998). Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereksinimleri. İstanbul: (2. Baskı), İTÜ.
- Berk, Niyazi. (1999).Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi. YKB AŞ. Yayınları, No: 4.
- Berksoy, Taner (2002). Kriz: Nereden Nereye?(Sempozyum). *İktisat İşletme ve Finans*, 17,(194),83.
- Boratav, Korkut (2002). Kriz: Nereden Nereye. İktisat İşletme ve Finans Mali ve Ekonomik Sorunlara Yönelik Aylık Yayın. Yıl 17, Sayı 194.
- Bulutoğlu, Kenan (2002). Kriz: Nereden Nereye. İktisat İşletme ve Finans Mali ve Ekonomik Sorunlara Yönelik Aylık Yayın. Yıl:17, 194.
- Çağlar, Ünal (2003). Döviz Kurları Uluslararası Para Sistemi ve Ekonomik İstikrar, İstanbul: Melisa Matbaacılık, s.165.
- Çalışkan, Ömer Veysel (2003). Uluslararası Finansal Krizler. Ankara: Ekonomik Yaklaşım, 14,(44), 226.

- Calvo, Guillermo A. (1988). Servicing the Public Debt: The Role of Expectations. *American Economic Review*, 78, (647), 61.
- Çankaya, Fikret ve Öz, Mehmet (2001). Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Kamu ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi, İstanbul: TBB Yayın No. 221.
- Çarıkçı, Emin (2001). 2000-2001 Yılı Ekonomik Krizlerin Sebepleri ve Sonuçları. *Yeni Türkiye: Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Cilt 1, 42.
- Caprio, Gerard Jr., Carl Walsh, Michael Dooley ve Danny Leipziger (1996). The Lender of Last Resort Function Under a Currency Board: The Case of Argentina. *Open Economies Review*, Vol:7, s.634.
- Caprio, Gerald Jr., Walsh, Carl, Dooley, Michael and Leipziger, Danny (1998). The Lender of Last Resort Function Under a Currency Board: The Case of Argentina. *Open Economies Review*, Vol:7,(1),625-650.
- Caprio, G, Gerald Jr (1998). Banking on Crises: Expensive Lessons From Recent Financial Crises. *The World Bank Working Paper*.
- Celasun, Merih (2001). Gelişen Ekonomilerin Dış kaynak Kullanımı ve Finansal Krizler. *Doğu Batı Dergisi*, 4, (17), 161-180.
- Celasun, Merih (2002). Kriz: Nereden Nereye. *İktisat İşletme ve Finans Mali ve Ekonomik Sorunlara Yönelik Aylık Yayın*. Yıl:17, 194.
- Çelik, Faik (2001). Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları. *İktisat Dergisi*, Eylül.
- Çolak, Ömer Faruk ve Yiğidim, Aslan (2001). Türk Bankacılık Sektöründe Kriz. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çolak, Ömer Faruk (2001). İstikrar Programı ve Kriz. *İşveren Dergisi*, 39, s. 6-9.
- Corsetti, Giancarlo, Paulo Pesenti and Nouriel Roubini (2000). Fundamental Determinants of the Asian Crisis: The Role of Financial Fragility and External Imbalances. *Paper presented at the NBER Tenth Annual East Asia Seminar*, March.
- Coşkun, M. Necat (2001). Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri. *GÜ. İİBF. Dergisi*, 2.
- Coşkun, M. Nejat (2002). Türkiye Ekonomisinde Krizlerin Reel Sektöre Etkileri: 1999-2002. Kriz ve IMF Politikaları, Editör: Ömer Faruk Çolak, , İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Chang, Roberto and Andrés Velasco (1998). Financial Crises in Emerging Markets: A Canonical Model, Federal Reserve Bank of Atlanta Working Paper, 15-16.
- Delice, Güven (2000). Uluslararası Finansal Sermaye Akımlarını Belirleyen Faktörler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 55, (1), 53-77.
- Delice, Güven (2002). Arjantin’de Finansal Reformlar ve 2001 Krizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, 2.
- Delice, Güven (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 20, 57- 81.

- Demirgüç-Kunt, A. and E. Detragiache (1998). The Determinants of Banking Crises: Evidence from Developed and Developing Countries, IMF Staff Papers, 45, (1).
- Demirgil, Demir (1972). Büyük Depresyon. *Ekonomi Ansiklopedisi*, İstanbul: Paymaş Basım.
- Dorukkaya, Şakir-Yılmaz H.Hakan (1999). Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler (Şili ve Meksika Deneyimleri). *Yaklaşım Dergisi*, Yıl:7, Sayı:75, (Mart-), s.122-127.
- Dornbusch, Rudiger (1997). The Folly, the Crash and Beyond: Economic Policies and The Crisis in Sebastian Edwards and N. Naim (editors) Mexico 1994. Washington, D. C: Carnegie Endowment.
- Dornbusch, Rudiger (2001). A Primer on Emerging Market Prices. *Paper presented at The NBER Conference on Preventing Currency Crises in Emerging Markets*, January, 11-13.
- Duman, Koray (2002). Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4, 132-145.
- Duman, Koray (2004). Finansal Krizlere Karşı Politika Tercihleri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (8) , s.38-61.
- Derviş, Kemal (2002). “Kriz: Nereden Nereye”, İktisat İşletme ve Finans Mali ve Ekonomik Sorunlara Yönelik Aylık Yayın, Yıl 17, Sayı 194.
- Derviş, Kemal (2003). Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar. (www.hazine.gov.tr.15.06.2003).
- Eğilmez, Mahfi (2003). Kasım 2000 Krizi Üzerine, 1. http://www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_1.htm .16.03.2003.
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2002). Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması. (3. Baskı), Om Yayınevi.
- Eğilmez, Mahfi ve Ercan Kumcu (2007). Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, Mahfi (2009). Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekinci, Nazım (2001). Türkiye Ekonomisinde Gelişmenin Dinamikleri ve Kriz. *Toplum ve Bilim* No: 77, 7-27.
- Eichengreen, B., Rose, A. and C. Wyplosz (1996). Contagious Currency Crises: First Tests, in *Financial Liberalization and Macroeconomic Stability* (Ed.), Torben M. Andersen and Karl O. Moene, Blackwell Publishers, Oxford, 1-22.
- Erdönmez, Pelin Ataman. (2001). Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım, TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran. (www.tbb.org.tr).
- Erçel, Gazi (1999). 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması. TCMB, Aralık, Ankara.
- Erçel, Gazi (2000a). Konuşmalar-1999, Türk Bankacılık Sistemi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Şubat, Ankara. (www.tcmb.gov.tr)
- Erçel, Gazi. (2000b). Konuşmalar-1999, Bankacılıktaki Son Gelişmeler. TCMB,

- İktisadi Kalkınma Vakfı-AKDENET*, Eylül, İstanbul.
- Erdoğan, Bülent (2006). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri. K.S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Erdoğan, Niyazi (2002). Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi).*Yaklaşım Yayınları*, Haziran.
- Erdem, Vural (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler.*Yeni Türkiye Dergisi*, yıl:7, sayı: 41.<http://www.tuik.gov.tr>. 15.05.2010.
- Eren, Aslan ve Süslü, Bora (2001). Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi.*Yeni Türkiye Dergisi*, 41,662-674.
- Eroğlu, Ömer (2002a). Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye. Isparta: Bilim Kitabevi.
- Eroğlu, Ömer (2002b). Türkiye Ekonomisi, Isparta : Bilim Kitabevi.
- Ertuna, Özer (2000). 2000 Yılı İstikrar Programı. *MUFAD-Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Avcıol Basım Yayın, Sayı 6.
- Ertuna, Özer(2002a). Krizler ve Yeniden Yapılanma: Türkiye’nin 1000 Büyük Sanayi Kuruluşu, *VI. Türkiye Finans Eğitim Sempozyumu*, S.D.Ü. Isparta/Eğirdir, 11-14.
- Ertuna, Özer(2002b). Türkiye’nin İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşun 2001 Faaliyet Sonuçları. *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*.
- Erzan, Refik, Akçay, Cevdet ve Yolalan, Reha (2001). Kuşbakışı Türk Bankacılık Sektörü. *Aktive Bankacılık ve Finans Dergisi*.
- Esen, Oğuz (1998). Rusya Krizi: Geçmiş Kısa Bir Bakış.*İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 150, Eylül.
- Esen, Oğuz (2005). Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü.*Siyasal Dergisi*, Sayı:1, 1-21.
- Fisunoğlu , H., Mahir (2003) . İkinci Krizin Anatomisi. <http://idari.cu.edu.tr/mahir/subat2001.htm>, 10.03.2003.
- Fischer, Stanley (1983). Indexing and Inflation.*Journal of Monetary Economics*, (12), 42-56.
- Fischer, Stanley (1988). Real Balances, the Exchange Rate, and Indexation: Real Variables in Disinflation.*Quarterly Journal of Economics*, 103 (1),110-128.
- Fischer, Stanley (1994). Comments on Dornbusch and Werner.*Brookings Papers on Economic Activity*, No.1, 304-309.
- Fischer, Stanley (2001). Exchange Rate Regimes: Is the Bipolar View Correct? *Paper presented at the American Economic Association Meeting*, New Orleans, January 6.
- Friedman, Milton and Schwartz, Anna Jacobson (1963). A Monetary History of United States, 1867-1960. Princeton University Press.
- Güloğlu, Bülent (2001). İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri. *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı I, Yıl 7, Sayı 41*.

- Güloğlu, Bülent ve Altunoğlu, Ender (2002). Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri. *İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi*, 27, 3.
- Günel, Mehmet(2006). Para, Banka ve Finansal Sistem. Ankara: Yeni Dönem Yayıncılık.
- Gündüz, Ali Yılmaz (1999). Türkiye Ekonomisindeki Yapısal Değişiklikler ve 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Politikaları. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, *İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 15.
- Goldstein, Morris and Turner, Philip (Çev. Ali İhsan Karacan) (1999). Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri, Kökenler ve Politika Seçenekleri. Dünya Basımevi, İstanbul.
- Golstein, M. and P. Turner (1996). Banking Crises in Emerging Economies: Origins And Policy Option. *BIS Economic Paper*, No: 46,Basle.
- Gökçen, Ahmet (2001). İstikrar Tedbirleri ve Ekonomik Kriz.*Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1*, Yıl 7, Sayı 41.
- Hardy, Daniel C. L. and Ceyla Pazarbaşıoğlu (1998). Leading Indicators of Banking Crises: Was Asia Different?*IMF Working Paper*, 98/11.
- Hogartht, Glenn, Reis, Ricardo, and Saporta, Victoria (2001). Costs of Banking SystemInstability: Some Empirical Evidence. *Bank of England Working Paper* No:4-6.
- Honohan, Patrick, Daniela, Klingebiel (2002). The Fiscal Cost Implications Of An Accommodating Approach To Banking Crisis. *Journal Of Banking And Finance*, Article In Press, 24.
- Hutchison, Michael M. and Mcdill, Kattlen (1998). Empirical Determinants of BankingCrises: Japan's Experience in International Perspective. California Santa Cruz University Department of Economics Working Papers, 1-36.
- İlyas, Atilla İmrakor (1998). Asya Krizi Uzakdoğu Finans Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. İstanbul, İ.T.O. Yayını No:1998-47.
- İyibozkurt, Erol (2001). Türkiye'nin Ekonomik Krizi ve Çözüm.*Yeni Türkiye Dergisi*, yıl:7, sayı:41.
- İzmirlioğlu, Akın (2000). Makroekonomik Program (2000-2002) ve Beş Aylık Uygulama Sonuçları. D.P.T, Ankara.
- Kadioğlu, Ferya, Kotan, Zelal, Şahinbeyoğlu, Gülbin(2000).Kura Dayalı İstikrar Programı Uygulaması Ve Ödemeler Dengesi Gelişmeleri: Türkiye 2000. <http://www.tcmb.gov.tr/~research/discus/dpaper51.pdf>, 14/03/2003.
- Kaminsky, Graciela (1999). Currency and Banking Crises: The Early Warning of Distress. IMF Working Paper, No:99/178, December.
- Kaminsky, Graciela,Saul Lizondo, Carmen Reinhart (1999). Leading Indicators of Currency Crises. IMF Staff Papers, 45, (1), 1-48.
- Kaminsky, Graciela, Reinhart, Carmen(1999). The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems.*American Economic Review*, 1-28.

- <http://ideas.repec.org/e/pka84.html> (16.09.2005).
- Kaminsky, Graciela, Reinhart, Carmen (1998). Financial Crises in Asia and Latin America: Then and Now. *The American Economic Review*, 88, (2), 444-448.
- Kara, M. Akif ve Kar, Muhsin (2005). Yabancı Sermaye Çeşitlerinin Yatırımlar ve Tasarruflar Üzerine Etkilerinin Ekonometrik Analizi, *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi*, yıl:20,228.
- Karabulut, Gökhan (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri. (1.Baskı), İstanbul: Kardeşler Matbaası, Der Yayınları, No:328.
- Karabulut, Gökhan. (2003). Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılanma. *İktisat Dergisi*, (İstanbul Üniversitesi, İFMC Yayın Organı), Sayı: 417,58-60.
- Karacan, Ali İhsan (1996). Bankacılık ve Kriz. Finans Dünyası Yayınları, No:1, Tütünbank.
- Karacan Ali İhsan (2000). Bankacılık ve Kriz. (3.Baskı), İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Karaçor, Zeynep (2004). Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 krizinin Öğrettikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 379-391.
- Karluk, Rıdvan (1999). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim yapısal ve Sosyal Değişim. (6. Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.
- Karluk, Rıdvan (1996). Türkiye Ekonomisi. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Karluk, S. Rıdvan, Tonus, Özgür ve Çatalbaş (2003). Nazım , Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi Karşısında Türkiye. A.Ü. İ.İ.B.F, (www.econturk.org.tr).
- Karluk, Rıdvan (2005). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaval, Hasan (2000). Bankalarda Risk Yönetimi. Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- Kaufman, George G. (2001). Banking and Currency Crises and Systemic Risk: A Taxonomy and Review. Federal Reserve Bank of Chicago, 13.
<http://www.dnb.nl/publicaties/pdf/staff48.pdf>, 13. (28.02.2001)
- Kenar, Necdet (2001). Dünyada ve Türkiye'de İşsizlik. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara: *Tes-İş Dergisi*, Ağustos-Eylül.
- Keskin, Ekrem (1999). 1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler. *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 33.
- Keyder, Nur (2001). Program ve 2001 Yılında Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler. *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi*, yıl:16,189.
- Kibritçioğlu, Aykut (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*, Ankara: 41,7, 1-2.
- Kindleberger, Charles P. (2000). Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises, Fourth Edition, (John Wiley&Sons, Inc., 2000), paper, No:3.
- Kirmanoglu, Hülya ve Arıkoğlu, Aysel (2003). Türkiye'de Kamu Borç Servisinin Bütçe içi Etkileri: 1950-2001. XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye'de Kamu Borçlanması, Kırıs.
- Köymen, Oya (2007). Sermaye Birikirken, Osmanlı, Türkiye, Dünya. *Yordam Kitap*, 2. Basım.
- Kumcu, Ercan (2003). Türkiye Nerede Yanlış Yaptı? İki Krizin Ardından Bir

- Değerlendirme.<http://www.tusiad.org/yayin/gorus/47/06.pdf>, 16.03.2003.
- Kumcu, Ercan (2009). *Krizler, Para ve İktisatçılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuruç, Bilsay (1987). Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi. Ankara: Bilgi Yayınları/Bilgi Dizisi:52.
- Kurdaş, Kemal (2003). *Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Krugman, Paul. (1979). A Model of Balance of Payments Crises. *Journal of Money, Credit and Banking*, 11, (3), 311–327.
- Krugman, Paul (1997). Currency Crises. <http://www.mit.edu./Krugman> Home Page, October.
- Krugman, Paul (1999). Analytical Afterthoughts on the Asian Crisis. MIT: Boston.
- Lane, Timothy et. al. (1999). IMF Supported Programs in Indonesia, Koea and Thailand: A Preliminary Assessment”, IMF Occasional Paper No. 178.
- Krugman, Paul (2000). Introduction in Currency Crises (Ed.), Paul Krugman, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1-6.
- Mankiw, Gregory (1986). The Allocation of Credit and Financial Collapse. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol.101, No.3, 455-470.
- Minsky, Hyman P.(1992). The Financial Instability Hypothesis. The Jerome Levy Economics Institute Working Paper No.74
- Mishkin, Frederic S. (1995). Comment on Systemic Risk. *Research in Financial Services Private and Public Policy*, No:4, 31- 45.
- Mishkin, Frederic S. (1996a). Lessons From the Asian Crisis. NBER Working Papers, 1-2.
- <http://www.nber.org/papers/w7102> (10.10.2005).
- Mishkin, Frederic S. (1996b). Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective, Annual World Bank Conference on Development Economics. The World Bank, 9-62.
- Mishkin, Frederic S. (1999). Global Financial Instability: Framework, Events, Issues. *Journal of Economic Perspective*, Vol 13,(4), 3- 20.
- Mishkin, Frederic S. (2000). The International Lender of Last Resort: What are the Issues? *Journal* No.F3,G2, 1-26.
- Mishkin, Frederic S. (2001). Financial Policies and the Prevention of Financial Crises In Emerging Market Countries. NBER Working Paper Series, 8087, January, Cambridge.
- Mor, Hıdır (1998). Kriz ve Fırsatlar. *Dış Ticarete Durum Dergisi*, Sayı:40, 6-13.
- Muth, John F. (1961). Rational Expectations and the Theory of Price Movements. *Econometrica*, Vol 29, No 3, 315-330.
- Obstfeld, Maurice (1984). The Logic of Currency Crises. *Cahiers Economiques et Monétaires*, 43, 189–213.
- Obstfeld, Maurice (1986). Rational and Self-fulfilling Balance-of-Payments Crises. *The American Economic Review*, Vol:76, No:1, 72-80.

- Öcal, Tezer ve Çolak, Ö. Faruk (1999). Finansal Sistem ve Bankalar. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Önder, İzzettin ve diğerleri. (1993). Türkiye’de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim.
- Özbilen, Şevki (1999). Global ve Ulusal Ekonomilerde Reel Kriz Süreçlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Süreçleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 171-185.
- Özdinç, Özer (1999). Derecelendirme Sürecinde Ekonometrik Bir Değerlendirme. SermayePiyasası Kurulu, İstanbul :Yayın No:130.
- Özer, Mustafa (1999). Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar. Anadolu Üniversitesi Yayınları No 1096,Eskişehir.
- Özilhan, Tuncay(2001). Bu Yaşanan Son Kriz Olsun. <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/47/04.pdf> , Mayıs 2001.
- Özkan, Turgut. (1999). Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet, *İktisat Dergisi*, Sayı: 387, Şubat-Mart.
- Öztuna, Özer (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler, Nedenleri ve Çıkış Yolu, *Yeni Türkiye* (Ekonomik Kriz Özel Sayısı), Cilt 1, Sayı 42, Kasım-Aralık.
- Palamut, Mehmet, E. ve Giray, Filiz (2001). Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar. *Yeni Türkiye Dergisi*, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1),Yıl 7, sayı 41, Eylül – Ekim.
- Parasız, İlker (1995). Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (1999). Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İlker (2000). Para Banka ve Finansal Piyasalar.(7. Baskı), Ezgi Kitabevi Yayınları, Ocak.
- Parasız, M. İlker (2001). Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa 2001.
- Pazarbaşıoğlu, Ceyla ve Ötker, İnci (1996). Speculative Attacks and Currency Crisis: The Mexican Experience. *Open Economies Review*, Vol:7, 536.
- Radelet, Steven and Jeffry Sachs (1998). The East Asian Finanacial Crisis:Diagnosis, Remedies, Prospects.Brookings Papers on Economic Activity,No.1, 1-74.
- Radelet, Steven and Jeffry Sachs (2000). The Onset of The East Asian Financial Crisis, Edit: Paul Krugman, Currency Crises , Chicago.
- Reinhart, Carmen M. (2002). Sovereign Credit Ratings Before and After Financial Crises.University of Maryland,20. <http://www.puaf.umd.edu/faculty/papers/reinhart/ratpap.pdf>. (10.09.2002).
- Sachs, Jeffrey (1998). Alternative Approaches to Financial Crises in Emerging Markets. Capital Flows and Financial Crises (Ed.), Miles Kahler, Cornell UniversityPres, Ithaca NewYork, 243-262.
- Sadıklar, C. Tayyar (2001).Türkiye’deki Son 20 Yılın Ekonomik Krizleri Konusunda Bir Değerlendirme. *Yeni Türkiye Dergisi*, yıl:7, sayı:41.
- Sak, Güven (2001). Krizin Anatomisi. Panel, *İktisat-İşletme-Finans Dergisi*,

16,(180),19.

Sakal, Mustafa (2001). Türkiye’de Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği Sorunu: 1988-2000 Dönem Analizi. *Yeni Türkiye Dergisi*, Kasım-Aralık, Yıl:7, Sayı:42.

Sağlam, Dünder (1998). Meksika, Asya ve Rusya Ekonomik Krizlerinin Mukayeseli Bir Analizi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 152, Kasım.

Serdengeçti, Süreyya (2002). 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler. TCMB, Ocak, Ankara. (www.tcmb.gov.tr).

Serdengeçti, Süreyya (2002). Şubat 2001 Krizi Üzerine Düşünceler: Merkez Bankası Bakış Açısından Çıkarılacak Dersler. ODTÜ VI. Uluslararası Ekonomi Konferansı, Ankara. <http://www.tcmb.gov.tr/>, 15.05.2003.

Seyidoğlu, Halil (1999). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük. İstanbul: Güzem Can Yay.

Seyidoğlu, Halil (2001). Uluslararası Finans (3. Baskı), İstanbul: Güzem Yayınları, No.16.

Seyidoğlu, Halil (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4, (2), 141-156.

Seyidoğlu, Halil (2007). Uluslararası İktisat. (16. Baskı), İstanbul: Güzem Yayınları, No:22.

Somçağ, Selim (2002). Türkiye’nin Ekonomik Krizi: Oluşumu ve Çıkış Yolları. <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/iktisatg.htm>, (12/08/2003).

Somçağ, Selim, (2007). Türkiye’nin Ekonomik Krizi, Oluşumu ve Çıkış Yolları. İstanbul: 2006 Yay.

Schwartz, A.C. (1986). Real and Pseudo-Financial Crises. Financial Crises and The World Banking System, (ed. F.Capie-G.E. Wood), MacMillan.

Stiglitz, Joseph E. and Weiss, Andrew M. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *American Economic Review*, Vol, 71, No, 3, 393-410.

Stiglitz, Joseph E. (1993). The Role of State in Financial Markets. Proceedings of The World Bank Annual Conference on Development Economics .

Stiglitz, Joseph E. (2001). Principle of Financial Regulation: A Dynamic Portfolio Approach. The World Bank Research Observer, 16,(1), 1-18.

Stiglitz, Joseph E. (2002). Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı. Çev.: A. Taşcıoğlu, D. Vural, İstanbul: Plan B Yayınları, 298.

Şahin, Hüseyin (2000). Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu. (6. Baskı), Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Şahin, Hüseyin (2007). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Şahinöz, Ahmet (2001). Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz. Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Şahinöz, Ahmet (2002). Türkiye-AB İlişkilerinde Neredeyiz? *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi*, Temmuz, yıl:17, sayı:196

- Şimşek, Muammer (2004). Finansal Küreselleşmenin Ekonomik Krizler Üzerindeki Etkileri ve Örnek Kriz Ekonomileri. *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 63-73.
- TBB (1999). 2000’li Yıllarda Türk Bankacılık Sektörü, TBB Yayın No: 211.
- TBB (2001). Bankalarımız 2000.
- TBB(2002a).Bankacılar Dergisi, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı: 42.(www.tbb.org.tr).
- TBB (2002b). Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi: TBB’nin Değerlendirme ve Önerileri.*TBB Bankacılar Dergisi*, Sayı 43, 12.
- TCMB (1998). Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler. TCMB Üç Aylık Bülten, IV, 1-16.
- TCMB (2001). 2001 Para Politikası Hedefler ve Uygulama.
<http://www.tcmb.gov.tr>. 01.07.2001.
- TCMB(2003). Yıllık Rapor 2002, Ankara .
- Tokgöz, Erdinç (2001). Türkiye’ nin İktisadi Gelişme Tarihi. İmaj Yayıncılık.
- Toprak, Metin (2001a). Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Toprak, Metin (2001b).Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz.*Yeni Türkiye: Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 2, (42), 863-864.
- Toprak, Metin ve Demir, Osman (2002).Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler Ve Arayışlar. *C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, cilt:2, sayı:2
- Törüner, Yaman (2001). Kasım – Aralık 2000 Krizinin Hikâyesi. *Yeni Türkiye Dergisi*, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1), Yıl 7, Sayı 41, Eylül-Ekim.
- Tunaboğlu, Osman (2001). Enflasyonla Mücadele ve Banka Sistemimizin Durumu. *Asomedyo Dergisi*.
- Tunalı, Halil (2007). Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması. Savunma Bilimleri Enstitüsü: İktisat Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.
- Tuncer, Baran (2002). Kriz: Nereden Nereye.*İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Mali ve Ekonomik Sorunlara Yönelik Aylık Yayın, Yıl:17, Sayı 194.
- Turan, Zübeyir (2005). Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000 - Şubat 2001 Krizleri. Niğde: Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F.
<http://www.tuhis.org.tr/dergi/agustos2005/makalezturan.pdf>.01.08.2005.
- Türel, Oktar (2002). Kriz Üzerine.*İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, (16), 180-187.
- Tüz, Melek Vergiliel (2001). Kriz ve İşletme Yönetimi. Alfa Yayınları, s.3.
- Yay, Gülsün, Gürkan(2001). 1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi. *Yeni Türkiye Dergisi*,(Ekonomik Kriz Özel Sayısı2), Yıl 7, Sayı 42.
- Yay Turan, Yay,Gülsün Gürkan ve Yılmaz, Ensar (2001). Küreselleşme Sürecinde FinansalKrizler ve Finansal Düzenlemeler.İstanbul Ticaret Odası Yayın No:4,4-5.
- Yeldan, Erinç (1998). Doğu Asya Krizinin Etkileri Üzerine Bir Makroekonomik Genel Denge Modelinin Sonuçları.*İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 146, Mayıs.
- Yeldan, Erinç (2001a). Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının

- Değerlendirilmesi. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Sayı: 226, Ocak-Şubat.
- Yeldan, Erinç (2001b). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları.
- Yeldan, Erinç (2002). Türkiye Ekonomisi'nde 2000-2001 Krizinin Yapısal Kaynakları Üzerine. *Doğu Batı Dergisi*, Y:4, 17.
- Yentürk, Nurhan (2005). Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, Oğuz (1996). 1980 Sonrası TCMB Para Politikası Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Yıldırım, Oğuz. (2004a). Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler. *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 30.
- Yıldırım, Oğuz (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002). 01.04.2010.
<http://www.turkforum.net/434627-turk-bankacilik-sektorunde-yasanan-finansal-krizler-1980-2002-a.html>.
- Uludağ, İlhan (1998). 1990 Sonrası 2. Krizi Yaşayan Rusya-1. *İ.T.O. Gazetesi*, 16, (10), 4.
- Ural, Mert (2003). Finansal Krizler ve Türkiye. İzmir: *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt:18 Sayı:1, 11-28
- Uygur, Ercan (2000). 25 Yıldır Süren Yüksek Kronik Enflasyon ve Enflasyonla Mücadele: Hedefler Tutturulabilecek mi? *İktisat, İşletme, Finans Dergisi*, 167.
- Uygur, Ercan (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara: Tartışma Metni, 1, 14-17.
- Uygur, Ercan. (2001). 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Sayı: 227.
- Zwet, Annemarie van der ve Job Swank (2000). Financial Fragility and Macroeconomic Performance: A Comparison of Emerging and Highly Developed Countries. DNB Staff Reports, De Nederlandsche Bank, No:52, 6.

Ek- 4: Özgeçmiş

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Ahmet ÖZÇUBAN			
Doğum Yeri:	DİYARBAKIR			
Doğum Tarihi:	05.09.1983			
Medeni Durumu:	BEKAR			
Öğrenim Durumu	LİSANS			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	YENİLİK İLKÖĞRETİM	NORMAL	ANKARA	1995
Ortaöğretim	AKŞEMSETTİN	NORMAL	ANKARA	1998
Lise	DİKMEN LİSESİ	NORMAL	ANKARA	2001
Lisans	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	İKTİSAT	KONYA	2007
Yüksek Lisans	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	İKTİSAT	KONYA	TEZ AŞAMASI
Becerileri:				
İlgi Alanları:	KİTAP OKUMA,GEZİ,			
İş Deneyimi:	T.C.ZİRAAT BANKASI – 31.12.2008 GİRİŞ			
Aldığı Ödüller:	-			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	OSMAN AKKAYA -05327752870 HİMMET ŞENGÜL -05326149280			
Tel:	0 536 8938575			
E-Posta:	Aozcuban@ziraatbank.com.tr			
Adres	Merkez mah. hükümet cad. no:5 YEŞİLOVA/BURDUR			